

REALİST İSTANBUL HİKÂYELERİ

Hazırlayan: Vijdan Akçadağ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Selma SOL

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmenliğinin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
için Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak hazırlanmıştır.

Edirne

Trakya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos, 2008

ÖNSÖZ

Çalışmamıza konu ettiğimiz hikâyeleri, başlangıçta Şükrü Elçin'den hareketle Realist İstanbul Hikâyeleri diye isimlendirmiştik. Çalışmamızın başında “realist” ve “halk hikâyesi” kavramlarının etkisiyle ve yaygın görüşüyle yola çıkarken bu sırada da ele geçen metinleri derinlemesine incelediğimizde, bugün rahatlıkla Tıflî Hikâyeleri diye tek başına bağımsız bir tür olarak ele aldığımız metinler, fikirlerimizin aksinde bir noktaya getirdi bizi.

Konu üzerinde ilk çalışmalardan bu yana ya “realist halk hikâyeleri” ya da “meddah hikâyeleri” olarak değerlendirilen bu metinler, Şükrü Elçin'in “Kitâbî, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri” adlandırmasıyla Türk halk hikâyeleri içinde bağımsız bir kol teşkil eden, kitaba geçmiş, mensur ve realist özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Elçin'in bu kapsayıcı tanımlamasıyla başladığımız çalışmada metinlerin yapısal, dilsel ve yerel özellikleri bizi bu görüşten uzaklaştırmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde hikâyeler üzerine şu ana kadar yapılmış çalışmaları bir bütün olarak vermeye çalıştık. Birinci bölümde ise bütün Tıflî hikâyelerinin özetlerini verdik. Bunun yanında hikâyelerle ilgili problemlere değinerek bu hikâyelerin kaynağı ve Tıflî üzerinde durduk.

Çalışmamızın ikinci bölümü hikâyelerde var olan toplumsal hayatı yansıtmaktadır. İçerik bakımından incelediğimiz hikâyelerde aile hayatı, evlilik, ahlâkî yapı, eğlence kültürü, kadın, erkek, cinsellik, eğitim, meslek grupları ve ekonomik hayat üzerinde durulmaktadır.

Sonuç bölümünde ise Tıflî Hikâyelerinden hareketle tespit edilen Osmanlı toplum hayatındaki değişimler, tarihi kaynaklar dikkate alınarak yorumlanmıştır.

Metinler bölümünde çalışmamızda ön planda tuttuğumuz Tıflî hikâyelerinden Hikâye-i Cevri Çelebi, Tayyazâde ve Binbirdirek Batakhânesi, Tayyazâde ve Binbirdirek Vak'ası, Şu'râdan Meşhûr Tıflî İle İki Birâderler Hikâyesi ve Letaif nâme'nin çeviri yazısını verdik.

Çalışmamın ortaya çıkmasında emeği geçen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Selma SOL'a teşekkür ederim.

Tezin Adı: Realist İstanbul Hikâyeleri

Hazırlayan: Vijdan AKÇADAĞ

ÖZET

Tıflî Hikâyeleri olarak adlandırılan metinler, şu an için bilinen dokuz ana metinden ve bunların farklı versiyonlarından oluşan hikâyeler bütünüdür. Bu hikâyelerin çoğu, 19. yüzyılda basılmıştır. Çalışmamızda bu hikâyeleri, başlı başına bir edebi tür olarak kabul eden David Selim Sayers ve Gökhan Tunç'un savına destek olduk. Ancak çalışmamız, tematik olarak bu sav üzerine kurulmamış olup son yıllarda bu konuda yapılan içerik çalışmalarının devamı niteliğindedir.

Tıflî Efendi Hikâyesi, Meşhûr Tıflî Efendi ile Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi, Letâ'ifnâme, İki Biraderler Hikâyesi, Hikâyet (Sansar Mustafa Hikâyesi), Hikâye-i Tayyazâde, Hikâye-i Cevri Çelebi, Haçerli Hikâye-i Garibesi ve Bursalı'nın Kahvesi adlı dokuz ana metin ve bunların farklı versiyonlarını içeren bu hikâyelerin bir kısmı, çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmiştir.

Çalışmamız, Tıflî hikâyelerinden sadece dördü üzerinde durmaktadır. Bunlar, Letâ'ifnâme, İki Biraderler Hikâyesi, Hikâye-i Cevri Çelebi ve Hikâye-i Tayyazâde'dir. Çalışmamızın ilk aşaması, hikâyeler üzerine yapılan ilmî çalışmalar ve bu hikâyelerden dolayı olarak söz eden incelemelerden oluşmaktadır. Bu aşamadan sonra hikâyeleri, tanıtım girişiminde bulunarak içerik açısından ele aldık.

Bütün olarak incelendiğinde Tıflî hikâyelerinin, Osmanlı toplum yapısını ve bu yapıda meydana gelen değişiklikleri yansıttığını görürüz. Tarihi kaynakların da ışığında bu yapıyı çözümlene girişiminde, "kötüden iyiye" doğru bir ahlâk anlayışının, tek tek bireyler ve toplum üzerinde etkili olduğunu gördük. Bu bağlamda aile ve eğlence hayatı, ahlâki hayat ve ilişkiler incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Realist, halk hikâyesi, Tıflî hikâyeleri.

Name of Thesis: The Realist İstanbul Stories

Prepared by: Vijdan AKÇADAĞ

ABSTRACT

The texts which known as Tıfli Stories are formed by nine main text and their different versions. The most of the stories were published in the 19th Century. In this work we sport David Selim Sayers and Gökhan Tunçs' theorem, which they acknowledged that the stories themselves are unique form of literature. Nevertheless, our work has not been only based on this theorem; it is a continuing part of other index works which have been done in recent years related to the stories.

The nine main text and their different versions which were examined by searchers are; The Story of The Tıflî Efendi, The Story of The Meşhûr (Celebrity) Tıflî Efendi and Kanlı (Sanguinary) Bektaş, Letâ'ifnâme, The Story of The İki Biraderler (Two Mates), Hikâyet (also known as a Story of The Sansar Mustafa), Hikâye-i Tayyazâde, Hikâye-i Cevri Çelebi, Hançerli Hikâye-i Garibesi and Bursalı'nın Kahvesi (Cofe house of Bursa Resident).

Our work basically is based on four of hose stories, which are Letâ'ifnâme, The story of İki Biraderler (Two Mates), Hikâye-i Cevri Çelebi and Hikâye-i Tayyazâde. This works' first step is consisted by other scientific works which have been made on this stories and different studies which have been mentioned about this stories. After this step, we have presented those stories and analyzed their content.

We can see that, as a whole The Stories of The Tifli reflect the Ottoman social system and the changes of this system. While we were analysing this system in the light of the historical sources, we also see that there have been a morality understanding which has been effective on individuals and society. In this sense, relation between family life, morality and entertainment values have been studied.

Keywords: Realist, public story, The Tifli stories

KISALTMALAR

- T.E.H. : Tıflî Efendi Hikâyesi
M.T. E.K.B.H. : Meşhur Tıflî Efendi ile Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi
L. : Letâ'ifnâme
T.İ.B.H. : Tıflî ile İki Biraderler Hikâyesi
S.M.H. : Sansar Mustafa Hikâyesi
T.B.B. : Tayyazâde ve Binbirdirek Batakhanesi
T.Y.B.V. : Tayyazâde Yahud Binbirdirek Vakası
H.C.Ç. : Hikâye-i Cevri Çelebi
H.H.G. : Hançerli Hikâye-i Garibesi
B.K. : Bursalı'nın Kahvesi

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
Özet	ii
Abstract	iii
İçindekiler	iv
Kısaltmalar	v
Giriş	1
1. Realist İstanbul Hikâyeleri (Tıflî Hikâyeleri) Üzerine Yapılan Çalışmalar	1

I. BÖLÜM

1.1. Realist İstanbul Hikâyeleri (Tıflî Hikâyeleri) Olarak Değerlendirdiğimiz Eserler ve Özetleri	5
1.2. Realist İstanbul Hikâyeleri (Tıflî Hikâyeleri) ile İlgili Problemler	24
1.3. Tıflî Hikâyelerinin Kaynağı ve Tıflî	27

II. BÖLÜM

2.1. Realist İstanbul Hikâyelerinin (Tıflî Hikâyelerinin) İçerik Açısından Değerlendirilmesi	31
2.2. Hikâyelerdeki Sosyal ve Ekonomik Hayat	32
2.2.1. Aile Hayatı	32
2.2.2. Evlilik	36
2.2.3. Ahlâkî Hayat	38
2.2.4. Eğlence Kültürü	45
2.2.5. Kadın	52
2.2.6. Erkek	56
2.2.7. Cinsellik	60
2.2.8. Eğitim	66
2.2.9. Meslek Grupları	67

2.2.10. Ekonomik Hayat	69
SONUÇ.	72

III. BÖLÜM

3.METİNLER	78
3.1. Hikâye-i Cevri Çelebi	76
3.2. Hikâye-i Tayyazâde	91
3.2.1. Tayyazâde ve Binbirdirek Batakhânesi	89
3.2.2. Tayyazâde ve Binbirdirek Vak'ası	111
3.3. Şu'râdan Meşhûr Tıflî ile İki Biraderler Hikâyesi	127
3.4. Letâ'ifnâme	132
KAYNAKÇA	192

GİRİŞ

1. Realist İstanbul Hikâyeleri (Tıflî Hikâyeleri) Üzerine Yapılan Çalışmalar

Tıflî hikâyeleri dediğimiz alana dâhil edilen hikâyelerin sayısı, bugün için bilinen on yedi metinden oluşmaktadır. Bunlardan dokuz tanesi ana metindir. Diğerleri ise bu dokuz ana metnin bazılarının, farklı zamanlarda yazılmış versiyonlarıdır. Bu hikâyeler şunlardır: *Letâ'ifnâme*, *Hançerli Hikâye-i Garibesi*, *Hikâye-i Cevri Çelebi*, *Tıflî Efendi Hikâyesi*, *Meşhûr Tıflî Efendi ve Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi*, *Hikâye-i Tayyarzâde*, *Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi*, *Hikâyet (Sansar Mustafa Hikâyesi)* ve *Bursalı'nın Kahvesi*.

Tıflî hikâyeleri olarak adlandırılan metinler, günümüze kadar meddahlık, meddah hikâyeleri veya halk hikâyeleri üzerine araştırmalar yapan araştırmacıların incelemelerinde söz konusu edilmiştir.

Meddahlar ve meddah hikâyeleri üzerine ilk araştırmaları yapan yabancı araştırmacılar, bu türün gelişimini değil de yalnızca o günkü durumu göstermeye çalışmışlardır.¹

Türkiye'de ise bu alanda yapılan yerli çalışmalar ancak yirminci yüzyılda başlar. Bu çalışmaların birçoğu, konuyu kavramak yerine hikâyelerin dâhil olacağı alan üzerine yoğunlaşarak kimi hikâyelerin özetlerini vermekle yetinmiştir.

Bu veya başka amaçlarla bu hikâyelerden söz eden çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

Mustafa Nihat Özön, **Türkçe'de Roman** adlı eserinde bu hikâyeleri, Eski Türk Edebiyatı hikâyeciliği içinde değerlendirmiş ve Hançerli Hikâye-i Garibesi, Letâ'ifnâme, Tayyarzâde ve Cevrî Çelebi hikâyelerinin özetlerini de vermiştir (Özön: 1936; 83–94).

İsmail Habib Sevük, **Edebiyat Bilgileri**'nde Tayyarzâde ve Hançerli Hanım'dan söz etmiştir (Sevük: 1943; 298). **Yeni Edebi Yeniliğimiz, Tanzimattan Beri I** adlı edebiyat tarihi eserinde ise, meddahlığın gelişiminden kısaca bahsederek meddah Tıflî'nin, Sansar Mustafa ve Hançerli Hanım gibi hikâyelerinin pek meşhur olduğunu söyler. Hançerli Hanım hikâyesinin özetini verdikten sonra bu metnin, adeta bir roman havasında olduğunu da belirtir. “Aşkılı Hikâyeler” bölümünde ise yine Hançerli Hanım'dan ve onun az çok değiştirilmiş bir

¹ Daha geniş bilgi için bkz. Fuat Köprülü, (1993): “Meddahlar”, Edebiyat Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 362; Özdemir Nutku, (1997): Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

hali olduğunu öne sürdüğü Letâ'ifnâme'den söz ederek bir de Tayyazâde hikâyesinin özetini verir. Son durumda bu metinlerin hepsini “asıl halk hikâyeleri” olarak değerlendirir (Sevük: 1940; 185-227).

Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** eserinde konu üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmuş ve bu hikâyelere “realist halk hikâyeleri, meddah hikâyeleri, halk teması ve halk hikâyesi” başlıklarını uygun görerek bu hikâyelerin, son asır İstanbul meddah hikâyelerinin kitaba geçmiş ilk şekilleri olduğunu savunmuştur. Söz konusu hikâyelerin içeriğinden söz ederek örnek olması bakımından da Tayyazâde hikâyesinin de kısa bir özetini vermiştir (Boratav: [1946] 1988; 99–105). Yine Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı** adlı eserinde de konuya yer verir. Hikâyelerin ilk kez, Sultan Murad'ın nedimi Tıflî tarafından anlatılmış daha sonra da yazıya geçirilmiş olabileceğini düşünür. Bu bağlamda ise Letâ'ifnâme, Hançerli Hanım, Sansar Mustafa, Kanlı Bektaş hikâyelerini “Tıflî hikâyeleri çemberi” adı altında da değerlendirilebileceğini ortaya koyar. (Boratav: 1978; 70-72).

Metin And, **Geleneksel Türk Tiyatrosu**'nun “Meddah” adlı bölümünde meddahlığın gelişimini inceledikten sonra Tıflî Efendi Hikâyesinin özetini verir (And: 1985; 218–241).

Ali Öztürk, **Türk Anonim Edebiyatı**'nda “Realist Anonim Hikâyeleri” başlığı altında çalışmamıza konu olan hikâyeleri içerik açısından ele alarak bu hikâyeciliğin kaynaklarına da kısaca değinir (Öztürk: 1986; 81–85).

Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**'nde bazı meddah hikâyelerinin özetini verir (Koçu: 1958-1971; 1557–1561, 2511–2512, 3572).

Fahir İz, **Eski Türk Edebiyatında Nesir** adlı eserinde “Halk Edebiyatında İstanbul” başlığı altında çalışmamızı ilgilendiren Hançerli Hanım ve Tayyazâde hikâyelerinin özetlerini verir (İz: 1964; 1214–1215).

Murat Uraz, **Türk Folklor Araştırmaları**'nda **Kıssahanlar, Settahlar, Meddahlar** makalesinde, meddahlığın gelişimini anlatarak genel olarak halk anlatıları üzerinde durmuştur (Uraz: 1979; sayı 354: 8534–8539).

Hasibe Mazıoğlu, **Divan Edebiyatında Hikâye** adlı makalesinde meddahların ve kıssahanların saraylarda, konaklarda ve toplantılarda anlattıkları hikâyelerin bir kısmının “gerçekçi halk hikâyeleri” adıyla nitelendirdiğini belirterek Hançerli Hanım, Letâ'ifnâme, Binbirdirek, Tayyazâde ve Sansar Mustafa'yı anar (Mazıoğlu: 1985; 19–36).

Abdurrahman Güzel ve Ali Torun'un hazırladığı **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**'nda Hançerli Hanım ve Tayyazâde gibi hikâyeler, son asırlarda meydana getirilmiş İstanbul'un

çevrelerine mensup kimselerin tehlikeli maceralarını anlatan realist hikâyeler olarak söz konusu edilir (Güzel ve torun: 2003; 212).

M.Öcal Oğuz'un editörlüğünde hazırlanan **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**'nda araştırmamıza konu olan hikâyeler, Realist Halk Hikâyeleri adı altında toplanarak bu hikâyelerin sayısı on beşe çıkarılmıştır (Oğuz vd: 2004; 140-141).

Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler** eserinin “Te’lif Hikâyeler” bölümünde çalışmamız içine aldığımız hikâyeler dışında başka tür hikâyeleri de divan edebiyatı hikâyeciliğine dâhil ederek hikâyelerin özetlerini vermiştir (Kavruk: 1998; 75–88).

Erman Artun, **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri** adlı eserinde söz konusu metinlerden “Türk Seyirlik Oyunları” başlığı altında söz ederek Tayyazâde ve Hikâye-i Cevri Çelebi'nin özetlerini vermiştir (Artun: 2004; 191–194, 348–378).

Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** adlı eserinde halk edebiyatı dâhilinde ele alınan metinlerden Hançerli Hanım, Sansar Mustafa, Hikâye-i Cevri Çelebi ve Tayyazâde'nin özetlerini vermiştir (Alptekin: 1997: 299–294).

Fuat Köprülü, “**Meddahlar**” makalesinde, bu hikâyeleri halk hikâyeleri içinde değerlendirirken bizde meddahlığın tarihçesine de ayrıntılarıyla değinir (Köprülü: 1988; 361–412).

Bu çalışmaların yanı sıra konuya ayrıntılarıyla yaklaşan diğer çalışmaları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

Özdemir Nutku, **Halk Ozanlarının ve Meddahların Hikâyesi** adlı makalesinde, çalışmamız içinde incelediğimiz hikâyelerin yanı sıra, Tıflı'nın de olaylara karıştığı başka meddah hikâyelerinde de bahsedilir (Nutku: 1975: 105–121). Aynı yazar **Eski Bir Yazmadaki Meddah Hikâyeleri** adlı çalışmasında ve **Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri** adlı eserinde ise meddahlığın tarihçesini vererek meddahlığın, halk edebiyatından çok, Türk halk tiyatrosunu ilgilendiren bir alan olduğunu belirtir (Nutku: 1975; 697–724; [1976] 1997).

Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatı Araştırmaları** eserinin ikinci cildinde “Kitabî, Mensur, Realist İstanbul Halk Hikâyeleri” adıyla bu hikâyeleri inceleyerek hikâye metinlerinden kısa kısa bölümler sunar (Elçin: 1988; 84–93, 113–143, 143–166, 170–188, 193–195, 201–203).

Saim Sakaoğlu, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**'nin ilgili ciltlerinde Cevri Çelebi Hikâyesi (c.II, 422–423), Hançerli Hanım Hikâyesi (c.III, 547) Letâ'ifnâme (c.IV, 203–204), Sansar Mustafa Hikâyesi (c.VI, 454), Tayyazâde Hikâyesi (c.VII, 229–230) ve Tıflı ile İki Biraderler Hikâyesi (c.VII, 265) başlıklarıyla konuya değinerek anılan metinlerin özetlerini verir.

Yakup Çelik, İkbâl Kütüphanesi sahibi Hüseyin tarafından neşredilen ve Orhaniye Matbaasında 1340'ta (1923) basılan **Hançerli Hanım**'ı latin harflerine aktarmıştır (Çelik: 1999).

Bedri Aydoğan, **Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi Adlı Yayın Üzerine Bir Değerlendirme** adlı makalesinde, Yakup Çelik tarafından okunan Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi adlı eserinde yer alan tutarsızlıkları, okuma yanlışlıkları ve okunmadan atlanan sözcükler üzerinde durur (Aydoğan: 2001; 107–140).

Pakize Aytaç, **Realist Halk Hikâyelerinden Tayyarzâde Hikâyesi ile Hançerli Hanım Üzerine Bir Tahlil Denemesi** adlı çalışmasıyla konuya akademik bir boyutla yaklaşır (Aytaç: 2003).

Şeyma Güngör Taşcıoğlu, bu konuda yaptığı üç önemli çalışmayla karşımıza çıkar: Güngör ilk olarak **İstanbul Halk Hikâyelerinde Çevre Kültür Unsurları ve Toplum Hayatı** makalesiyle kahramanları arasında IV. Murad'ı ve nedimi Tıflî Çelebi'nin geçtiği hikâyelerin isimlerini anarak bu hikâyeleri yukarıdaki başlığın içeriğine göre inceler (Güngör: 1999; 143–150). Güngör'ün ikinci çalışması, **İstanbul Hikâyelerinden Tıflî Efendi'de Bir Helva Sohbeti** adlı makalesidir. Makalesinde Tıflî Efendi (Kanlı Bektaş) hikâyesini; “şahıslar, olay, zaman, mekân, dil ve üslûp ve hikâyecinin tavrı” yan başlıklarıyla inceler (Güngör: 2001; 30–39). Hem Güngör'ün hem de bu alanın son çalışması ise **İstanbul Meddah Hikâyeleri I, Tıflî Hikâyesi** adlı eseridir. Güngör artık bu çalışmasıyla Tıflî Hikâyesini bütün özellikleriyle ele alır (Güngör: 2006).

Çalışmamıza konu aldığımız hikâyelere yaygın görüşten farklı bir şekilde yaklaşan David Selim Sayers ve Gökhan Tunç'un bu yöndeki çalışmalarından ileriki bölümlerde söz edileceğinden burada iki araştırmacının sadece adını anmakla yetineceğiz.

I.BÖLÜM

1.1. Realist İstanbul Hikâyeleri (Tıflî Hikâyeleri) Olarak Değerlendirdiğimiz Eserler ve Özetleri

Çalışmamız, dört Tıflî hikâyesi üzerinde yoğunlaşsa da zaman zaman diğer Tıflî hikâyelerinden de söz edeceğiz. Çoğu, 19. yüzyılda İstanbul’da basılan bu hikâyelerin tümü, Dördüncü Murat devrinin İstanbul’unda geçer. Dördüncü Murat, Sansar Mustafa Hikâyesi hariç, diğer tüm Tıflî hikâyelerinin sonlarında ortaya çıkarak hikâye kahramanlarını beladan kurtarır. Hikâye kahramanlarını bu sona hazırlayan nedenler, erkek kahramanların güzelliği, aşk, para, cinsellik ve şiddettir. Dolayısıyla hikâyeler, bu temalar etrafında toplanır.

Tıflî hikâyeleri, kafaları karıştıracak derece, hem halk anlatılarına, hem meddah anlatılarına hem de ilk romanlarımıza esin kaynağı olmuştur. Bu karışıklık, tüm Tıflî hikâyelerinin, tek başına edebî bir tür olarak değerlendirilmemesine ve araştırmacılar tarafından edebiyatımızın farklı alanlarına dâhil edilmesine neden olmuştur. Giriş bölümünde de değindiğimiz gibi, bu hikâyeleri, David Selim Sayers ve Gökhan Tunç’un savlarına uygun olarak ele almışsak da, daha ziyade hikâyelerin içeriği üzerinde durduk. Tıflî hikâyelerini, tek başına bir edebî tür olarak kabul eden çalışmaların, bu savı yeterince ele aldıklarını düşünerek bu konuya kısaca değinmekle yetineceğiz.

Gregory Jusdanis’in, *Geçikmiş Modernlik ve Estetik Kültür* adlı yapıtında “Batı merkezli düşüncenin karşısına koyduğu yerellik” savından hareket eden Gökhan Tunç², yazarın “araştırmacıların yerelliği ihmal ederek modernliği Batıyla eşanlamlı olarak kullandıkları” fikrini ele alarak konuya yeni bir bakış açısı kazandırır.

Buna göre, “yerel şartların ihmal edilerek Batının tek doğru kabul edilmesine ve ülkelerin ancak Batıya yaklaştığı ölçüde doğru yolda olduğu yargısına” karşı çıkılır.

Tunç, Tıflî Hikâyesi’nin, bu anlamda dil ve metinselliğine, anlatım ve estetik dâhilinde göndermeler yaparak metnin, her anlamda özgün bir roman olduğu düşüncesini ortaya koyar.

Tıflî Efendi’nin, anlatının başkişisi olarak “geleneksel kahraman”ın hiçbir özelliğini taşıması, onu tip değil anti-tip yapar. Bunun yanında hikâyede, “iç konuşma tekniği”nin başarıyla kullanılması; anlatım tekniği olarak “paralel anlatım”ın varlığı; gerçeklik etkisini yansıtmak için olaylar arasındaki nedenselliğin verilmesi; konuşma dili ile yazılmış olması; doğa tasvirlerinin yerini mekân tasvirlerinin alması ve cinselliğin ele alınışı bakımından Tıflî

² Gökhan Tunç, (2005): “Yerel ve Özgün Bir Roman: Tıflî Efendi” , Milli Folklor, sayı 67, s. 137-144.

Efendi Hikâyesi'nin yerel ve özgün bir roman olarak değerlendirilmesinin mümkün olduğu sonucuna ulaşılır.

David Selim Sayers ise “*Letâ'ifnâme ve Çokseslilik*”³ adlı makalesinde *Letâ'ifnâme*'nin, araştırmacılar tarafından Hançerli Hikâye-i Garibesi'nin bir varyantı olarak kabul gördüğünü belirtir. Daha sonra *Letâ'ifnâme*'nin ana hikâyesinin söz konusu metinle birebir örtüşmesi ele alınırken, *Letâ'ifnâme* kahramanlarının birbirlerine anlattıkları on bir alt hikâyenin gözardı edildiğini vurgular. Sayers, bu on bir alt hikâyeyi kısaca özetledikten sonra söz konusu alt hikâyelerin, dil, içerik ve uzunluk bakımından büyük ayrımlar gösterdiğini ortaya koyar.

Söz konusu metnin, “aynı zamanda bir toplumun masaldan efsaneye, maceradan güldürmeceye kadar uzanan geleneğini de gözler önüne sermekte” ve metinde “her anlatıcının bireysel ve hem kendisinin hem de dinleyicisinin toplumsal katmanına uygun bir üslûba sahip” olduğunu belirtir. Bu anlamda roman kuramcısı Mikhail Bakhtin'in, “roman, sanatsal olarak düzenlenmiş bir toplumsal söz tipleri çeşitliliği (hatta bazen de diller çeşitliliği) ve bireysel sesler çeşitliliği olarak tanımlanabilir.” görüşü, *Letâ'ifnâme* metniyle birebir örtüşmektedir. Çünkü *Letâ'ifnâme*, “hem toplumsal dilin daha dar anlamda edebî dilin katmanlaşmasını ve çoğulluğunu birebir gözler önüne seren (Sayers: 2006; 96-97-98) bir metindir.

Aynı araştırmacı, “*Tıflî Hikâyelerinin Türsel Gelişimi*” adlı tezinde de bu savını, bütün Tıflî hikâyeleri üzerinde ortaya koyar.

Bugünkü bilgilerimize göre *Letâ'ifnâme*'nin, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde ve Milli Kütüphane'de nüshaları bulunmaktadır. Çalışmamızda, Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan metni inceledik. Çalışmamıza konu ettiğimiz bu metni, daha önce hiçbir araştırmacı anlamamıştır. David Selim Sayers tezinde, *Letâ'ifnâme* metninin, Milli Kütüphane'de bulunan farklı nüshalarının bir araya getirilmesiyle kendi yaptığı bir çeviri yazısından yararlandığını ifade eder (Sayers: 2006; 26).

Saim Sakaoğlu'nun, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nin ilgili cildinde, *Letâ'ifnâme*'nin hicri 1268'de İstanbul'da basılmış nüshasının ilk sayfasının resmi bulunmaktadır. Nuri Akbayer koleksiyonundan yararlanılarak sunulan bu resim, bizim Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulduğumuz metnin ilk sayfası ile aynıdır. Çalışmamıza konu aldığımız bu metnin sonunda “*Fi'l-yevmü's-sâbi' aşer min şa' bânü'l-mu'azzam senetü*

³David Selim Sayers, (2006): “*Letâ'ifnâme ve Çokseslilik*”, Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları, Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, s.90-99.

semân ve sittîn ve mi'etin ve elf.” (L. 153) ibaresi eserin, miladî takvime göre [6 Haziran] 1852 yılında tamamlandığını gösterir. Eser, 153 sayfa olup yazarı ve basıldığı yerle ilgili bir bilgi verilmemiştir.

Ana hikâyenin özeti şöyledir:

Sultan Murad zamanında Hoca Dursun adında, cömert ve zengin bezirgân vardır. Bir çocuğu olmadığı için huzursuz ve mutsuz olan Hoca Dursun'un, Allah'a ettiği niyazlar sonucu bir oğlu olur. Yusuf Şah adını verdikleri bu oğlan, on beş yaşına gelince güzelliği ile çevreye nâm salar. Hoca Dursun'un ölümünden sonra Yusuf Şah, Yazıcıoğlu adında birinin başını çektiği bazı dalkavukların eline düşer. Yusuf Şah, bu dalkavuklarla baba mirasını tüketmeye başlar. Babasının da vasiyeti üzerine, yeniçeri kumandanı Bekir Odabaşı, Yusuf'u yanına alarak karakollukçu yapar. Yusuf Şah, bir gün kışlaya giderken bir koçu görür. Yusuf, koçunun içindeki cariyeye, hanım ise Yusuf'a âşık olur. Hanım, hemen o an, bir cariyesini Yusuf'a yollayarak ona iltifatlarını sunar ve onu konağına davet eder. Ertesi sabah Yusuf, hanımın İstinye'deki yalısına gider. Bir hafta boyunca hanımla işrete dalar.

Yusuf, konağa gidip geldikçe cariyeye Letâif ile de ilişkiye girer. Yusuf'a büyük bir konak hediye eden hanım, bu ilişkiyi öğrenince Letâif'e türlü işkenceler yaptırarak öldü sanılan kızı, denize attırır. Yusuf, kızı denize atmaya kıyamayan kayıkçıdan Letâif'in yerini öğrenir ve Letâif'i bularak evine götürür. Kayıkçının hallerinden şüphelenen hanım, kayıkçıyı sorguya çekerek ondan her şeyi öğrenir. Bir yandan Yusuf'u sorguya çeken hanım, diğer yandan da Yusuf'un evine cariyelerini yollayarak Letâif'in orda olup olmadığını araştırır. Yusuf, inkâr etse de kethüda hanım, Letâif'in Yusuf'un konağında olduğunu söyler. Bunun üzerine hanım, sinirlenerek Yusuf'un öldürülmesini emreder. Ancak kethüda, Yusuf'a kıyamayarak onu bir lağım deliğine bırakır. Yusuf, bu delikten bir yalının bahçesine çıkar. Yalıda Tıflî de bulunmaktadır. Yusuf, başından geçenleri Tıflî'ye anlatır. Ertesi gün, Tıflî ve Yusuf, Sultan Murad'ın huzuruna çıkarak olanı biteni anlatırlar. Sultan Murad, bostancıbaşılara hanımın sarayını basmalarını emreder. Basılan yalıda kethüda kadın hariç herkes öldürülür, hanımın bütün malı da Yusuf'a verilir. Dalkavuklar da şehirden sürülür ve Yusuf ile Letâif evlendirilir.

Letâ'ifnâme'nin alt hikâyeleri toplam *onbir* tanedir.

Birinci alt hikâyeyi Yazıcıoğlu adlı dalkavuk, Yusuf'a anlatır, hikâyenin özeti şöyledir:

Padişah ve vezirinin iki güzel kızı vardır. Vezirin kızının güzelliği ve erdemliği ile halkın gönlünde taht kurması padişah kızının, onu kıskanmasına neden olur ve vezir kızının,

şehirden gönderilmesini ister. Aslında merhametli biri olan padişah, kızının gözyaşlarına dayanamayıp vezire, kızını satmasını emreder. Vezir, kızını bir sandığa kitleyerek sandığı pazarda satmaya koyulur. Fakir bir saka, bezirgân arkadaşından borç alarak sandığı satın alır. Bulunduğu şehirde misafir olan Saka, kızı bezirgân arkadaşına emanet ederek memlekette bulunan annesine teslim etmesini ister. Bezirgân, kızı annesine teslim eder. Oldukça fakir olan Saka'nın annesi, durumunu kızı anlatır. Kız, koynunda getirdiği kıymetli taşları paraya çevirerek kadını memnun eder. Bundan sonra birlikte yaşayan iki kadın, bu yolla yıkık evi, saraya çevirip rahat içinde yaşarlar.

Bu sırada bir genç, kıza âşık olur, ancak kızın erdem çemberinden geçemez. Kıza sahip olamayacağını anlayan genç, Saka'nın yanına giderek Saka'ya kızın namusu hakkında olmadık yalanlar söyler. Saka, hemen yola çıkarak memleketine gelir, yıkık evinin yerinde saray görünce gencin yalanına inanır ve kızı, gördüğü yerde hançeriyle yaralar. Kız, o korkuyla kendini köşkün penceresinden atar. O sırada oradan geçen bir Yahudi, kıza yaralı kızı alarak evine götürür. Yahudi, kıza sahip olmak ister, ama kız, bir kurnazlıkla Yahudi'nin elinden kendini denize atmak yoluyla kurtulur. Kız, kayık içinde denize attıkları ağı bekleyen üç kardeşin ağına düşer. Üçkardeş, ağı çektiklerinde gördükleri kıza hep birden âşık olurlar. Kız için aralarında kavgaya tutuşurken oradan geçen bir süvari, üç kardeşi kurnazca kandırarak kızı, atına aldığı gibi kaçıtır. Süvari de diğerleri gibi, evine getirdiği kıza sahip olmak ister. Kız, süvariye kandırarak onun elbiselerini giyer ve atını da alarak oradan uzaklaşır. Kız, akşam olunca kapıları kilitli olan bir kaleye gelir ve geceyi bu kalenin kapısında geçirir. O gece ülkenin padişahı ölür. Oğlu olmayan padişahın vasiyeti, kale kapısından ilk giren atlının, padişah olmasıdır. Kız, bu vasiyet üzerine ülkenin padişahı olur. Kız, ülkenin en işlek yoluna bir çeşme yaptırarak çeşmeye kendi resmini nakşettirir. Çeşmeye gelip de su içen ve resme bakıp ah çeken kimseleri, tutup saraya getirmesi için çeşmenin başına bir görevli kor.

Çeşmeye ilk önce Saka gelir. Saka, resme bakıp ah çektiği için padişah kızın huzuruna çıkartılır. Saka, baştan sona bütün hikâyeyi anlattıktan sonra hapsedilir. Ardından sırasıyla üç kardeş, Yahudi ve süvari gelerek aynı şekilde hapsedilir. Kız, Yahudi'yi idam ettirir. Üç kardeşe ve süvariye toprak vererek onları mutlu eder. En sonunda Saka'ya kimliğini açıklayan kız, tahtını ona bırakarak Saka ile evlenir.

İkinci alt hikâyeyi, Burnaz Süleyman adlı bir mirasyedi anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Kaytur Şah adlı adaletli bir padişahın Nuşzâd adında, dostlarıyla eğlenceye düşkün bir oğlu vardır. Nuşzâd, babasının deniz kenarındaki bağında sürekli olarak vakit geçirir. Bu bağın içinde kendini gece ve gündüz ibadete adanmış bir zahidin evi bulunmaktadır. Zahidin, kendinden başka bir de güzellik ve erdemde üstün, kapı dışarı çıkmayan bir kızı vardır. Kız, bir gün abdest suyu almak için dışarı çıkar. Bu sırada, köşkte bağı seyre dalan Nuşzâd, kızı görerek ona âşık olur. Bağın bir köşesinde bulunan bahçıvanın oğlu da kızı görür ve ona âşık olur. Şehzade Nuşzâd, “zahit kızıdır meşrebi paktır” diyerek sabırlı olmayı yeğlerse de, bahçıvanın oğlu kızla birlikte olmayı kafasına koyar. Bahçıvanın oğlu, bir gece zahidin evinin damına çıkarak kızı, kendisiyle birlikte olması için tehdit eder. Zahit, eve gelince kızı olanı biteni anlatır. Zahit, kızını teselli ederek ibadetine döner. Bahçıvanın oğlu ertesi gece de kızın damına gelir ve onu tehdit eder. Kız, oğlanı oyalamak için kendisinin de onda gönlü olduğunu, ama babasıyla konuşmadan kendisinin olamayacağını söyler. Nuşzâd ise bütün bu konuşmaları gizlendiği yerden dinler. Kızın söylediklerinin doğru olup olmadığını anlamak için düşünmeye karar verir. Kız, babasını uyandırarak evlerini terk etmelerini, yoksa bu oğlanın namusunu kirleteceğini söyler. Zahit, o gün kara kara düşünürken birdenbire üç derviş karşısına çıkarak evini terk etmemesini, kızının padişahın oğluna nasip olduğunu, elbet bahçıvan oğlunun cezasını bulacağını söyler. Dervişlerin bu sözlerini Nuşzâd da işitir. O gece bahçıvan oğlu, tekrar dama gelir. Kız, babasıyla konuştuğu ve kendisini damat olarak uygun gördüğü yalanını söyler. Bahçıvanın oğluna, evin üstündeki ağaçta leylek yuvası olduğunu, bir karga yuvasından karga yumurtası getirip o yuvaya koymasını ve yirmi gün içinde yuvada siyah karga çıkacağını babasının ancak bu kargayı görürse razı olacağını da ekler. Bahçıvanın oğlu, kızın dediğini yapmak isterken bir yılan tarafından sokulur ve denize düşerek boğulur.

Bundan sonra Nuşzâd, zahidi çağırarak ondan kızını ister. Zahit, bu durumun kendisine dervişler tarafından söylendiğini, ancak padişahın da kızını talep etmesini ve ancak onun da rızası olursa kızını verebileceğini söyler. Padişahın da huzurunda evlilik gerçekleşir.

Üçüncü alt hikâyeyi, yine Burnaz Süleyman anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Artık yaşını almış bir padişah, dünya gözüyle dört oğluna ülkeyi paylaşırıp ibadetiyle meşgul olmak ister. Oğullarını huzuruna çağırıp niyetini söyler. En büyük oğlu, padişahlık için bir hüner sahibi olmak gerektiğini söyleyerek, bir sanat öğrenip tahta öyle oturmayı istediklerini belirtir. Padişah, şehzadelerin bu isteğini kabul eder. Şehzadeler, bir hüner

öğrenmek ve meslek sahibi olmak için yola koyulurlar. Bir şehrin kenarına gelerek her biri, yılın başında aynı yerde buluşmak üzere ayrılırlar.

En küyük şehzade, konuk olduğu evin sahibinden türlü kuşların dilini; ikinci şehzade, gemicilikte ve denizcilikte usta birinden bu sanatın inceliklerini; üçüncü şehzade, el çabukluğunda ve sihirde mağrifetli bir sihirbazdan bu sanatı; dördüncü şehzade ise ok atıcılıkta usta birinden okçuluğu öğrenir. Vakit tamam olunca şehzadeler, anlaştıkları yerde buluşarak memleketlerine dönerler.

Bir gün sofrada otururlar iken bir kuşun konuşmalarıyla en küçük şehzade, kendinden geçer ve yataklara düşer. Kendine geldiğinde kuşun konuştuğunu tercüme eder. Kuş, bir adanın yüksekçe bir tepesinde ejderhanın elinde güzellikte benzeri olmayan bir kız olduğunu söylemiştir. Şehzade, kuşun anlattığı bu kıza âşık olmuştur ve ona kavuşamazsa aşkından öleceğini söyler. Gemi yapmakta usta olmuş şehzade, o adaya varacakları bir gemi yapar ve diğer kardeşleriyle yola koyulur. Kuşun söylediği yere gelirler ki, sözü edilen ejderha bir eli kızın üzerinde uyumaktadır. Üçüncü şehzade, el çabukluğu ile kızı ejderhanın elinden kurtarır. Dördüncü şehzade attığı oklarla, uyanıp peşlerine düşen ejderhayı yaralar ve helak eder. Şehzadeler, kızla birlikte memleketlerine dönerek her biri, mesleklerinde usta olduklarını padişah babalarına ispatlamış olarak hayatlarına devam ederler.

Dördüncü alt hikâyeyi, Yusuf'un çarşıda görüp konağa davet ettiği dostlarından biri anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Sultan Selim Han zamanında Gedikpaşa civarında Kadri Efendi adında bir attar vardır. Bu attar, artık yaşlandığından kendisine bir çırak aranmaktadır. O günlerde Safranbolu'dan İstanbul'a gelen Deli Mehmed adlı kişi, Kadri Efendi'nin çırağı olarak işe başlar. Kadri Efendi, Deli Mehmed'e işleri öğrettikten sonra dükkânı ona bırakır. Deli Mehmed, bir gün dükkânın önüne gelen siyah bir kediye ilgi göstererek onu, her gün ciğerle besler ve sonunda da evine götürür. Beş ay sonra kedi, bir kuzu kadar iri bir hale gelir. Kadri Efendi'nin ölmesiyle birlikte Deli Mehmed, aç ve çaresiz kalır. Kediye, "Bugüne kadar ben sana getirdim, şimdi de sen bana getir." deyince kedi, mahalleyi dolaşarak evlerde gördüğü yiyecekleri kapıp sahibine getirir. Bu hırsızlığı sürekli hale getirince mahalleli, birkaç kere kediye yakalayıp öldürmeyi planlar, ancak hakkından gelemezler. Sonunda hep birden hücum ederek kediye yakalarlar, ellerini ve ayaklarını bağlayarak bir tekneye koyup denize salarlar. Bu sırada dürbünüyle denizi seyretmekte olan Sultan Selim, denizde ilerleyen tekneyi görerek Tıflî'ye teknede her ne var ise huzuruna getirilmesini emreder. Kedi, Sultan Selim'in huzuruna getirilir. Sultan Selim, kedinin boğazına bir muska astırarak içine kediye zarar veren

kişinin katledileceğini belirten bir ferman yazarak kediyi salar. Kedi, kısa zaman sonra Deli Mehmed'in evine vararak eskisi gibi evlerden çaldıklarını sahibine getirmeye başlar. Mahalleli, kediyi bu defa öldürmek için Deli Mehmed'in evine hücum ederler. Kedinin boynundaki padişah fermanını gören mahalleli, kediyi öldürmekten vazgeçer. Öte yandan padişah kediyi buldurup Emir Buhari türbesine yollayarak kedinin bakımını üstlenir.

Beşinci alt hikâyeyi, Yusuf'un konağında sohbet eden dostlarından biri anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Duası makbul bir 'abidin duasıyla bir fare yavrusu, bir kıza dönüşür. 'Abid, kızı yetiştirmesi ve vakti gelince almak üzere bir sūfisine teslim eder. Sūfi, kızı yetiştirir vakti gelince 'abide teslim eder. 'Abid, kızı yaşıtı biriyle evlendirmek ister. Ancak kız, kendi gibi güzel ve pehlivan gibi güçlü biriyle evlenmek istediğini söyler. Bunun üzerine 'Abid, kızın istediği bu özelliklerin ancak güneşte bulunduğunu düşünerek güneşe, kızın hikâyesini anlatır. Güneş, bulutun; bulut rüzgârın; rüzgâr ise dağların kızı için daha uygun bir eş olacağını söyler. 'Abid, dağa gelerek kızının evlenmek istediği kişinin özelliklerini sayar ve bu eş için kendinin uygun olduğunu belirtir. Dağ ise, kuvvette taş gibi olduğunu ancak, derinliklerinde görünüşte zayıf ama güçlü bir fare bulunduğunu, onun yer altının padişahı olarak kızına daha uygun bir eş olacağını söyler. Bunun üzerine 'Abid, fareye giderek durumu anlatır. Fare, 'Abid'e insanla bir hayvanın ilişkisi olamayacağını, evlenmekten kastın çocuk sahibi olmak olduğunu söyleyerek bu evliliğin uygun olamayacağını söyler. 'Abid, farenin bu sözleri üzerine kızın tekrar fareye dönüşmesi için duada bulunur. 'Abid'in duası kabul olur ve böylece evlilik gerçekleşir.

'Abid, kendi gibi dinine bağlı bir kadınla evlenir. Kadın, 'Abid'in duasıyla güzellikte benzersiz biri olur. Kısa zamanda güzelliği âleme yayılır ve âşıkları çoğalır. Kendi güzelliğinin farkına varan kadın, padişahlara lâyük olduğunu düşünerek 'Abid'ten soğur. 'Abid, kadının bu hâli üzerine duada bulunur ve kadın, ayı suretine girer. Kadın, bu hâle düştükten sonra bir an bile 'Abid'in kapısından ayrılmaz ve gözyaşı döker. 'Abid, kadının bu hâline üzülür ve kendini ibadetten de uzak tutar. Allah'a yalvararak kadının eski hâline dönmesi için duada bulunur. 'Abid'in duası kabul olur ve karısıyla ibadetlerine devam ederek yaşarlar.

Altıncı alt hikâyeyi, Yusuf'un dostlarından biri anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Bir padişahın nedimleri, padişah önünde dünyanın en yaramaz şeyin, kadın mı, kötü huy mu ve yaramaz komşu mu olduğu üzerine tartışırlar. Bunun üzerine yolda karşılarına

çıkan ilk kişiyi hâkim tayin etmek üzere yola çıkarlar. Karşılarına çıkan bir pîr, kötü huyun her şeyden daha fena olduğunu söyler. Pîrin sözleri, padişahın hoşuna gider ve ona, ihlanda bulunmak ister. Pîr, bir padişahın insana vereceği saygının mâkâm ve para ile olacağını ancak kendisinin, bu ikisinde gözü olmadığını belirtir. Pîr, nevruz zamanı olduğunu ve satılmak üzere testileri bulunduğunu söyler. İsteddiği de, padişaha sunulacak eşyalar arasında kendi testilerinin bulunması gerektiğini beyan eden bir fermanıdır. Padişahın fermanıyla, kısa zamanda pîrin bütün testileri satılır. Pîrin testileri ülkede meşhur olunca her birini bir altına satmaya başlar. Padişahın vezirlerinden biri, öfkeyle padişaha toprak testi gibi basit bir hediye gidemeyeceğini söyler. Padişahın emrindekiler bunun, padişahın istediği olduğunu söyleyince vezir, mecburen pîre testi siparişinde bulunur. Pîr, testilerin fiyatını önce yüz, sonra da bin altına çıkarır. Çaresiz, bu fiyatı kabul eden vezire, pîr bir şartı daha olduğunu söyler: Vezir, padişahın huzuruna çıktığında pîri de arkasına alacaktır. Vezir, çaresiz bunu da kabul eder. Vezir ve pîr, padişahın huzuruna çıkarlar. Pîrin, kötü huyun, insanı mâkâma yükselteceğine dair söylediği sözler padişahın hoşuna gider ve ona vezirlik mâkâmını verir.

Yedinci alt hikâyeyi, Yusuf'un dostlarından biri anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

İki softadan biri, çalışma ve gayretin kişiyi istenilen sonuca ulaştıracağını; diğeri ise “nahnü kasejna” ile bunun mümkün olabileceğini, Allah'ın vereceği rızkın elbet kula erişeceğini iddia etmektedir. Bu iki softa savaşta iken aç kalırlar. Çalışmayı savunan softa, diğeri kendinin çalışarak yemeklik bulacağını söyler. Arkadaşına da “nahnü kasejna” ile aç kalacağını belirtir. Çalışmayı savunan softa, bir arkadaşına giderek diğeri arkadaşını anlatır ve ondan, kendileri için yemek hazırlamasını söyler. İki softa, o gece hocanın evine misafir olurlar. Hoca, pilavın içine bir avuç altın koyarak bu hisseyi, “nahnü kasejna” diyen softaya ayırır. Bu softa önüne konan pilavı yemezken diğeri karnını doyurur ve yatar. Sabah olduğunda “nahnü kasejna” diyen softa, açlıktan hâlsiz kalmış ve pilavını yememiştir. Bunu gören diğeri, pilavı softanın önüne koyarak yemesini söyler. Softa, dayanamayıp pilava kaşık atar ki, pilavın altından altınlar görünür. Bunun üzerine diğeri softa, düşüncesinden vazgeçer.

Sekizinci alt hikâyeyi, Yusuf'un bindiği kayığın sahibi anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Fakir bir hamal, berberde tıraş olur, ancak tıraş için gerekli olan para bir miktar eksiktir. Hamal, berbere üzerindeki parayı verir, kalanını da bir dahaki tıraşında ödeyeceğini söyler. Berber, hamalın parasını almayıp hamala bir miktar da para verir. Parayla birlikte hamala yemesi için tuz da verir. Hamal, tuzu yiyerek bir hamama gider. Hamamda, hamalın

yanına iki tellak gelerek hamalı keselemeye başlar. Hamal, gördüğü ilgiye şaşırır ve hülyalara dalar.

Tellaklar, hamalı tutup güzel bir yere alırlar. Yıkanması bittikten sonra güzel giysiler giydirip bir ata bindirerek bir konağa götürürler. Konağın uşakları hamalı hareme alırlar. Haremden bir kadın hamala hizmet eder ve o gece hamalla birlikte olur. Gece hamal, kadının eşliğinde tuvalete çıkar. Hamal, çömelmiş abdest bozarken ensesine birkaç tokat vurulur. Hamal gözlerini açar ki, ortada ne kadın ne de konak vardır. Tellaklar, önlerinde abdest bozan hamalı tekme tokat hamamdan dışarı atarlar. Hamal, dışarı çıktıktan sonra berberin verdiği tuz sebebiyle hülyaya daldığını anlar.

Dokuzuncu alt hikâyeyi, konağın sahibi hanım, Yusuf'a anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Avcının biri, bir gün bir serçeyi tuzağına düşürerek yakalar. Serçe, dile gelerek avcıya, kendisini boğazlamaması karşılığında da kendisine üç öğüt vereceğini söyler. Serçe, bu şartı kabul eden avcıya ilk olarak elinden kaçan fırsatlar için üzülmemesini; ikinci olarak elinin erişemediği, kudretinin yetmediği nesnelere talep etmemesini; son olarak da her duyduğu söze inanmaması gerektiğini söyler. Bu sözler, avcının hoşuna gider ve avcı, kuşu serbest bırakır. Kuş, bir duvarın üstüne konarak avcıya, boğazında kaz yumurtası büyüklüğünde bir incinin olduğunu söyleyince avcı, kuşu saldığına hayli pişman olur. Kuşu kandırıp tekrar yakalamak isterse de kuş, az evvel verdiği öğütlerini tek tek hatırlatarak aslında boğazında inci olmadığını da belirtir.

Onuncu alt hikâyeyi, Tıflî anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Hamalın biri, sılasına dönmek üzereyken Küçük Şirret adlı, yedi yaşında da oğlu olan bir kadının iftirasına uğrar. Kadın, hamalın kocası olduğunu ve yedi sene evvel kendisini terk ettiğini söyler. Kadının feryatları üzerine zabıtlar gelerek durumu kadından ve adamdan dinlerler. Zabıtlar, kadına inanınca hamal, çaresiz kadının evine gider. Küçük Şirret, sandıktaki paralarını çıkararak yedi senede bu kadar para biriktirdiğini ve kendisinde olan paraları da buraya koymasını ister. Hamal, kendinde para olmadığını söylese de kadının ısrarlarına karşı gelemeyip on bin kuruşluk altınlarını kadına verir. Hamal, ertesi gün yiyecek almak için dışarıya çıkar. Ancak, geri döndüğünde kadın hamalı tanımamazlıktan gelerek komşularına bağırır. Mahalle insanlarından canını güç bela kurtaran hamal, bir mezarlığa giderek başına gelen işleri hayretle düşünürken mezarlığın karşısında konağı bulunan bir hanımın dikkatini çeker. Hanım, hamalın yanına gelerek ondan bütün hikâyeyi dinler. Büyük

Şirret adındaki bu hanım, sözü edilen kadını bilen biridir. Hamala verdiği öğütler sonunda, hamalın paralarını kurtaran ve hamalı sılasına yollayan Büyük Şirret, Küçük Şirret'i de oyuna getirerek esir pazarında sattırır.

On birinci alt hikâyeyi, Tıflî anlatır. Hikâyenin özeti şöyledir:

Gezmeye meyilli olan bir padişah, bir gün gezerken gördüğü güzel bir kıza âşık olur. Adamlar göndererek kızın, fakir bir dilencinin kızı olduğunu öğrenir. Padişah, vezirlerini göndererek kızın velisinden kızı ister. Kızın babası, kızını ancak bir sanat sahibi olduktan sonra padişaha verebileceğini söyler. Akıllı bir vezir, padişahı bir sanat öğrenmesi konusunda ikna eder. Padişah, bunun üzerine hasırcılık mesleğini öğrenmeye koyulur ve kısa zaman sonra da birbirinden güzel hasırlar yaparak kızın babasını sevindirir ve kızla evlenir.

Çift, bir süre mutlu bir şekilde yaşarlar. Bir süre sonra kız, günden güne solmaya başlayınca padişah, vezirine durumu anlatarak kızın gözetlenmesini ister. Meğer kız dilencilğe alıştığı için ekmeği dört parçaya bölüp her birisine el açıp para dilenirmiş. Bunu gören cariyeye durumu padişaha anlatır. Padişah, kızdan iyice soğur ve kızı babasının evine yollar.

Bu sırada düşmanla savaşmak üzere padişah, bir dilenci kılığına girerek düşmanın sırlarını öğrenmek amacıyla bir miktar adamlarla düşman saflarına girer. Bunlar, aç bir hâlde bir şehre gelirler. Burada çeşitli yemeklerle donatılmış bir aşçının dükkânına gelerek ondan yemek isterler. Aşçı, hizmetlerine bir zenci vererek padişaha ve adamlarına yer gösterir. Ancak zenci, bir hileyle hepsini derin bir kuyuya atar. Meğer bu zenci, kuyuya attığı insanların etlerini yüzer ve halka insan eti yedirirmiş. Zenci, her gün birini keserek yemek yapar. Sıra padişaha gelince padişah, hasır yaptığını, eğer yaptığı hasırları dükkân önünde satarsa iyi para kazanacağını ve kendisini öldürmemesini söyler. Padişahın bu teklifi kabul edilir ve bundan sonra padişah, her gün hasır işler, yapılan hasırlar da dükkân önünde satılır. Padişah bu şekilde hayatını devam ettirir. Bir gün hasıra hat yazıp hâlini anlatır. Öte yandan padişahın askerleri her yerde padişahı ararken bu şehre gelirler. Vezir, padişahın hat yazdığı hasırı görünce şehrin hâkimine haber göndererek padişahı kuyudan kurtarır.

Meşhûr Tıflî Efendi ile Kanlı Bektaş'ın Hikâyesi'nin varlığı, ilk kez Boratav tarafından dile getirilir. Boratav, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği adlı eserinde Kanlı Bektaş adlı bir Tıflî hikâyesi gördüğünü söyler (Boratav: [1976] 1998; 122).

Çalışmamız sırasınca inceleme olanağı bulamadığımız tek Tıflî hikâyesi budur. Sayers'in tezinde verdiği hikâyenin özeti, eserin Milli Kütüphane'deki nüshasından hareketle

oluşturulmuştur. Sayers'in verdiği bilgiye göre eser, h.1299 [1882-1883] yılında İstanbul'da Süleyman Efendi Matbaası'nda basılmış olup yazarı hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir(Sayers: 2005; 27-28).

Hikâyenin özeti şöyledir:

“Ahmet Efendi adlı bir kişinin hizmetkârı olan Deli Mehmet, Tıflî'yi efendisinin meclisine davet eder ama Tıflî'yle çok kabaca konuştuğundan Tıflî, meclise gelmez. Ahmet, ertesi gün Tıflî'yi görmeye gider ve sonunda ikna eder. Meclisten sonra Tıflî, Ahmet'in kahvecisi tarafından rahatsız edilir; sabahleyin de evde afyon bulamaz ve Ahmet'e kızarak müdavimi olduğu afyoncu dükkânına gider. Az sonra dükkânın önünden Kanlı Bektaş adlı fahişe geçer. Bektaş'ı görmek için pencereye koşan kişilerden biri Tıflî'nin nargilesini kırar ve Tıflî, kahvedekilere ve Bektaş'a söver.

Bunu duyan Bektaş, Tıflî'yi bir tuzak sayesinde evine getirir ve burada Beş Boynuz adlı katiliyle birlikte sorguya çeker. Tıflî, suçu bir başkasına atar ve Bektaş, bu kişiyi getirmesi için Tıflî'yi salıverir. Tıflî, bazı dostlarının evine sığınır. Bir gün bu dostlar, bir meclise davet edilirler. Bektaş da bu meclistedir ve Tıflî'nin yerini öğrenince niyetini belli etmeden Tıflî'yi meclise çağırır. Kendisi ise bir bahaneyle saklanır. Tıflî meclise gelir; söz Bektaş'tan açılır ve Tıflî yine kötü konuşmaya başlar. Bunu duyunca ortaya çıkıp kendisine saldıran Bektaş, Tıflî'yi kaçırmaya zorlar. Bu olayın üstüne dostları, Tıflî'yi bir ata bindirip bir çiftlikte saklanmaya gönderirler. Ancak Beş Boynuz, Bektaş'ın emri üzerine Tıflî'yi izlemiştir ve çiftliğe gelir. Bunu gören Tıflî saklanır ve katil eve girdiğinde gizlice katilin atına binip kaçar. Beş Boynuz, Tıflî'nin güçsüz atına binip takibe başlasa da Tıflî'ye yetişemez. Tıflî, Sultan Murat'ın o sırada bulunduğu Davutpaşa'ya gelir. Padişah huzuruna çıkan Tıflî, başına gelenlerin hikâyesiyle Sultan Murat'ı çok eğlendirir ve padişah onu kendisine musahip yapar. Beş Boynuz ve Bektaş ise yakalanıp idam edilir.” (Sayers: 2006; 28-29).

Tıflî Efendi Hikâyesi'nin bilinen nüshası, h. 1291 [1874-1875] tarihini taşır (Güngör: 2006; 6). Şeyma Güngör tarafından çeviri yazısı yapılan eserin yazarı belli değildir. Çalışmamızda Şeyma Güngör'ün bu çalışmasından faydalandık. Aşağıdaki özet de, araştırmacının bu çeviri yazısından hareketle oluşturulmuştur.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Tıflî, Cafer Çelebi'nin macuncu dükkânı önünde otururken oradan geçmekte olan Kanlı Bektaş adlı fahişeye kaba sözler söyler. Bunu duyan Kanlı Bektaş, ondan intikam almak ister. Tıflî'nin kitaplara merakı olduğunu bildiğinden, evinde babadan kalma birtakım kitaplar olduğunu söyleyerek Tıflî'yi evine çağırır. Tıflî Kanlı Bektaş'ın evine gelir. Kanlı Bektaş,

Beşboynuz ve Tekbıyık adlı katilleriyle Tıflî'den hesap sorar. Ancak Tıflî, güzel sözler söyleyerek kendini bağışlatır. Bundan sonra ikili, eğlenceye dalarlar. Tıflî, birkaç gün sonra yine gelmek şartıyla Kanlı Bektaş'ın evinden ayrılır ve başka bir dostunun (erkek) evine gider. Tıflî'nin, bir kez daha hakkında ileri geri konuştuğunu duyan Kanlı Bektaş, çok sinirlenir; Beşboynuz'u Tıflî'nin peşine salar. Tıflî, bu katilden kaçarken Eyüp'teki bir dostunun (erkek) konağına sığınır ve onunla işrete dalar. Beşboynuz, Tıflî'nin izini yine bulur ve bu ikiliyi basar. Tıflî Beşboynuz'dan kaçarken Dördüncü Murat'a rastlar. Bostancıbaşının Tıflî'yi övmesiyle padişah, onu kendine nedim yapar.

Tıflî'nin Tophane'de Cemal Bey adında bir dostu vardır ve ancak ayda bir onunla görüşebilmektedir. Yine padişah'tan izin aldığı bir gün saraydan ayrılır ve günler geçmesine rağmen bir daha dönmez. Onun yokluğunu fırsat bilen bir düşmanı, padişaha Tıflî hakkında olmadık yalanlar söyler. Padişah, Tıflî'yi gördüğü yerde öldürmesi için Kara Mustafa Paşa'ya emir verir. Bu sırada Tıflî, başka bir gençle (bu genç, hikâyede Çelebi olarak anılır) işret etmektedir. Kara Mustafa Paşa, ikiliyi bu işret anında basar, ancak kendisi de oğlanlara düşkün olduğundan genç ile işret sözü alarak ikiliyi padişaha gammazlamaz. Çelebi adlı gencin de bir şartı vardır: O da, bir geceliğine Kanlı Bektaş ile zevk etmek ister. Kara Mustafa Paşa, bir mektup göndererek Çelebi'nin isteğini yerine getirtmek üzere Kanlı Bektaş'ı Çelebi'nin konağına gönderir. Kanlı Bektaş, Kara Mustafa Paşa'nın kadınlara ilgili duymadığını bildiğinden, bunun altında başka bir iş olduğunu düşünerek iki katilini cariyeye kılığına sokarak konağa gider.

Tıflî, Çelebi ve Kanlı Bektaş eğlenirken Kara Mustafa Paşa, yirmi beş askerle konağı basar, Kanlı Bektaş'ın iki adamını öldürür ve Kanlı Bektaş'ı alarak oradan ayrılır. Ertesi gün Kara Mustafa Paşa, Tıflî'nin, anlaştıkları gibi söz konusu genci konağına getirdiğini padişahın huzurunda öğrenir. O anda yalandan bir sancı tutturarak padişah'tan izin alan Kara Mustafa Paşa, konağına giderek Çelebi ile işrete dalar. Aradan birkaç gün geçmesine rağmen dönmeyen Kara Mustafa Paşa'yı merak eden padişah, habersiz olarak Kara Mustafa Paşa'nın konağına gider. Hazırlıksız yakalanan üçlü, hasta numarası yaparak yataklara girerler. Padişah, yorganı kaldırınca genci görünce durumu anlar. Tam Tıflî'nin yorganını açacakken bir yangın haberi gelir ve oradan ayrılır. Tıflî, bir kayıkla oradan kaçmaya çalışırken padişahın geri döndüğünü görür ve kendini denize atar. Padişah, yanındakilerin Tıflî'nin bir suçu olmadığını, kendisine iftira atıldığını söylemesiyle Tıflî'yi bağışlar ve yine musahibi yapar.

Çalışmamız sırasında *Hançerli Hanım Hikâyesi*'nin dört farklı versiyonuna tesadüf ettik. Bunlardan biri ve en eskisi, h. 1268 [1851-1852] tarihini taşıyan *Hançerli Hikâye-i Garibesi*'dir. Eser, Ceride-i Havadis Yayınevi'nde basılmış olup içinde on iki adet de resim barındırmaktadır.

H.1340 [1923-1924] tarihli "*Hançerli Hanım*" adını taşıyan ikinci versiyonun, ön kapağındaki bilgiye göre "sâhib ve nâşiri" İkbâl Kütüphanesi sahibi Hüseyin'dir. Eser, Orhâniye Matbaasında basılmış olup on altı adet resim içermektedir. Bu versiyon, Yakup Çelik tarafından okunmuştur. Çalışmamızda onun bu çeviri yazısından yararlandık.

Serinin üçüncü versiyonu, "*Resimli Hançerli Hanım*" adını taşır. 1937 yılında Yusuf Ziya Balçık Kitabevi'nde basılan bu versiyonun *yazarı* Selami Münir'dir. Yazar, eserin önsözünde "İçindeki şiirlere ve bazı tabirlere ilişmeyerek herkesin anlayacağı sade bir dille yazdığımız bu meşhur ve eski hikâyeyi (1268) de Ceride-yi Havadis Matbaasında eski bir nüshasından iktibâs ederek, bana büyük fedakârlıkta bu mezkûr nüshayı elde eden kitapçı Yusuf Ziya Balçık'ın teşvikile yeniden kaleme aldım" diyerek eseri, "romancılığımızın ilk numunesi" (Münir: 1937; 2-4) olarak gördüğünü belirtir.

Son versiyon, Hâdis Yayinevi tarafından 1957 tarihinde basılan "*Hançerli Hanım*" adlı eserdir. Bu versiyonda ise "halk romanı" ifadesi kullanılır. "Dördüncü Murad Devrinde cereyan eden ibret verici bir aşk ve macera romanı" olarak tanımlanan eser, yayınevinin "Halk Romanları Serisi"nin bir parçasıdır.

Hikâyenin özeti şöyledir:

"Zengin Bedesten tüccarı Halil Efendi'nin oğlu Süleyman, babasının ölümünden sonra bazı dalkavukların eline düşer ve bunlarla babasından kalan mirası eğlence âlemlerinde tüketir. Parası tamamen biten genç, yaşamını meyhane köşelerinde dilenerek geçirmeye başlar. Bir baba dostu, genci bu hâlden kurtarıp Bedesten'de çalıştırmaya başlar. Süleyman, bu işi sırasında bir gün bir koçu görür. Koçunun içinde oturan hanım Süleyman'a, genç ise hanımın cariyesine âşık olur. Hanım, Süleyman'ı Boğaz'daki yalısına davet edince genç, kabul eder.

Süleyman, bir yandan Hürmüz adlı hanımla, diğer yandan da gizlice Kamer adlı cariyeye ilişkiye başlar. Hürmüz, Süleyman'a bir konak dahil birçok değerli hediye verir. Ancak bir gün Hürmüz, Süleyman'la Kamer'in ilişkisini öğrenir ve gence fark ettirmeden Kamer'i dövdürüp Beykoz'daki yılanlı bir ormana atar. Süleyman ise, kayıkçılardan yerini öğrendiği Kamer'i kurtarır, konağına götürür ve yalıya döner. Ancak Hürmüz, bu olayı haber almıştır ve meddahına, Süleyman'ın önünde, kendi ilişkilerini ima yoluyla ele alan bir hikâyeye anlattırır. Hikâyeye, gizli âşıkların ölümüyle sonuçlanmaktadır.

Hikâyenin ardından Adalar'a gidilir ve Hürmüz, Süleyman'ı hançerleyip denize atar. Ancak o civarda bir kayıkta olan Tıflî, genci kurtarır. Tıflî, genci güvenliği için birçok ticaret yolculuğuna gönderir ve padişaha macerayı anlatır. Hürmüz mahkemeye çıkarılır, Süleyman tarafından affedilir, bir kez daha gencin canına kasteder ve yine Süleyman'ın çabasıyla idamdan kurtulur. Bunun üzerine Süleyman, hanımla bir anlaşma yapar: Hürmüz, Kamer'i azat edip Süleyman'la evlendirecek ve tüm malını ikisine bağışlayacaktır; genç ise, Hürmüz'ü ikinci karısı yapacaktır. Hikâye, üçlünün evliliğiyle sonuçlanır" (Sayers: 2005; 14-15).

Yaygın adıyla "*Sansar Mustafa Hikâyesi*" olarak bilinen "*Hikâyet*", Tıflî hikâyeleri içinde bildiğimiz tek yazma eserdir. Esrin yazarı ve yazılış tarihi belli değildir. Çalışmamızda, Şükrü Elçin'in İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe yazmaları arasında bulunduğu nüshasından yaptığı çeviri yazıdan yararlandık.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Dördüncü Murat, nedimi Tıflî ile tebdil gezerken gördüğü berber çırağı güzel Ahmet'ten çok hoşlanır. Birkaç gün sonra Ahmet, Sansar Mustafa tarafından kaçırılır. Padişah, durumu öğrenince Tıflî'ye Sansar Mustafa'yı bulmasını emreder. Tıflî, Hacı Subaşı ile birçok fahişeye Sansar'ı buldukları takdirde ödülleri vereceğini söyler. Rukiye Hanım adlı fahişe, bunun çok kolay bir iş olduğunu söyleyerek cariyeleri ile işe koyulur. Ahmet, Dolmabahçe seyrinde gördüğü Rukiye Hanım'dan çok hoşlanır ve onu alarak Sansar ile kaldıkları Panayod'un meyhanesinin üst katındaki odasına götürür. Ahmet'ten pek memnun kalan Rukiye Hanım, ikiliyi gammazlamaktan vazgeçer. Ancak, niyetini ağzından kaçırınca, Sansar tarafından öldürülür. Sansar, ertesi gün Saraçhane'den bir sandık alarak hanımın cesedini içine kor ve sandığı, Boğaz'ın sularına atar. Padişah, dürbünle gördüğü bu sandığı, saraya getirtir. İşin, Sansar Mustafa tarafından yapıldığı anlaşılınca Tıflî ve adamları, sandığı Saraçhane'ye götürerek Sansar Mustafa'nın izini sürerler. Panayod'un meyhanesinin ardından Sansar Mustafa'nın babasının Tahtakale'deki berber dükkânı basılır. Sansar Mustafa, Ahmet'i bırakarak damdan dama atlamak suretiyle kaçır. Padişah, saraya getirilen Ahmet'in asılmasını emreder. Ancak Sansar Mustafa, Ahmet'i cellâtların elinden kurtarır. Subaşı ve asesbaşı korkularından, Ahmet'e benzeyen gönüllü bir karakullukçuyu Ahmet'in yerine bağlarlar. Dördüncü Murat, son anda Ahmet'i (karakullukçuyu) bağışlar.

Sansar Mustafa ve Ahmet ise zorlu bir deniz yolculuğundan sonra Mısır'a gelirler. Burada bir kahve dükkânı açarlar. Ahmet'in güzelliğini duyup gelen müşterilerin kahveyi doldurmasıyla kısa zamanda zengin olurlar. Aradan beş altı yıl geçtikten sonra Ahmet, Sansar Mustafa'ya ailesinin hasretine dayanamadığını söyler. Ahmet'in üzülmeye dayanamayan

Sansar Mustafa, İstanbul'a dönmeye karar verir. İstanbul'a döndükten sonra ikili, Ahmet'in evinde kalmaya başlar. Bir gün Ahmet ile Sansar, tebdil gezen Sultan Murat'a yakalanırlar. Sultan Murat, Sansar Mustafa'ya başından geçenleri anlattırır. Sansar'ın anlattıkları padişahın çok hoşuna gider ve ikiliyi bağışlanır. Sansar Mustafa, Ahmet'in kız kardeşi ile, karakullukçu asesbaşının kızıyla, Ahmet ise saraydan bir cariye ile evlendirilir.

“*Bursalı'nın Kahvesi*”, 1971 yılında Reşat Ekrem Koçu'nun Tercüman Gazetesi'nde tefrika olarak yayımladığı bir hikâyedir. Çalışmamızda, Doğan Kitapçılık tarafından 2002 yılında Reşat Ekrem Koçu'nun “*Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş?*” adlı yapıtına dâhil edilen bu hikâyeden yararlandık. Bu hikâye, Hikâye-i Cevri Çelebi'nin bir versiyonudur. Akademik anlamda bu hikâyeden bahseden David Selim Sayers olmuştur(Sayers: 2005).

Hikâyenin özeti şöyledir:

Devrin ünlü şairi ve hattatı Cevrî, Bursalı Mehmet Çelebi'nin kahvesinin müşterilerindedir. Bir gün, kahvenin karşısındaki konakta Yusuf Çavuş'un oğlu Abdi'yi görür ve ondan hoşlanır. Venedikli bir ressama Abdi'nin resmini yaptırır. Ressam, Abdi'nin resminin yanında, daha önceden görüp çizdiği bir kızın resmini de verir. Yusuf Çavuş'un ölmesi üzerine Cevrî ve ressam, Abdi'ye baş sağlığına gider. Etrafında biriken dalkavuklardan sıkılmış olan Abdi, Cevrî ve ressamı pek beğenir ve konakta misafir eder. Abdi, Cevrî'yi öğretmeni seçerek ona konakta bir oda verir. Birlikte edebiyat, tarih, müzik, tasavvuf vs. konularda kitaplar okuyarak vakit geçiren çiftin araları, Venedikli ressamın yaptığı kızın resmi yüzünden açılır. Abdi, resimdeki kıza âşık olur ve Cevrî'den kızı bulmasını ister yoksa derdinden öleceğini belirtir. Cevrî, bu konuşmalardan sonra konağı terk eder. Bundan sonra da bir daha konağa gelmez. Abdi, resimde gördüğü kızın aşkıyla, Cevrî de Abdi'nin derdinden yatağa düşer. Cevrî'nin konaktan ayrılmasını fırsat bile dalkavuklar, bir oyun ile Abdi'yi kandırmayı başarırlar. Bu dalkavukların tuttuğu Küpeli Ayvaz adlı bir köçek, Abdi'ye resimdeki kızı bulduğunu söyler. Köçeğe ve onun arkadaşlarına inanan Abdi, bu kişiler tarafından Üsküdar'da terkedilmiş bir konağa götürülür. Abdi'yi sarhoş ettikten sonra, resimdeki kız diye Mihriban adlı bir çingeneyi, Abdi'yi ile yalnız bırakırlar. İkili işrete başlayınca konak, sözde bostancıbaşı ve Mihriban'ın nedimi kılığındaki dalkavuklar tarafından basılır. Bu şekilde gözü korkutulan Abdi, konağın mahzenine hapsedilir. Dalkavuklar artık Abdi'nin hayatı karşılığında fidye yolunu bulmuştur.

Bir sabah Cevrî'nin rüyasında Abdi'yi görmesi işleri değiştirir. Sabah erkenden Abdi'nin konağına giden Cevrî, durumu öğrenince yolda rastladığı Tıflî ve tebdil gezen

Dördüncü Murat ile durumu çözer ve Abdi'yi kurtarır. Resimdeki kız (Rukiye Hanım), bulunarak Abdi ile evlendirilir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde çeviri yazısını verdiğimiz “*Hikâye-i Cevrî Çelebi*”nin, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki nüshasından yararlandık. Aynı eserin, Milli Kütüphane’deki nüshalarına çalışmamız sırasında ulaşamadık. Elimizdeki nüsha, h. 1289[1872-1873] tarihini taşımaktadır. Eserin ön kapağında “*Sultân Murâd Hân Ğâzi Hazretleriniñ ‘aşrında beyne l- nâm meşhûr ve müte ‘âref olan Cevrî Çelebi ile maḥbûb-ı zamân Yusûf Çavuş-zâde ‘Abdi Beyiñ hikâyesidir.*” İfadesine yer verilmiştir. Ancak eser, yazarı ve basım yeri hakkında bir bilgi içermez.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Cevrî, berber dükkânının önünde otururken karşı konağın penceresinde gördüğü Yusuf Çavuş’un oğlu Abdi’ye âşık olur. Yusuf Çavuş’un ölmesi üzerine konağa girerek Abdi’nin annesinin gönlünü kazanır. Bundan sonra Abdi ile Cevrî, eğlenerek vakit geçirmeye başlarlar. Bir gün Cevrî, Abdi’ye daha önce bir ressama yaptırdığı bir resmini gösterir. Abdi, kendi resminin ardına resmedilmiş kıza âşık olur ve Cevrî’den bu kıızı bulmasını ister. İkilinin arası böylece açılır. Abdi ve Cevrî, odalarına çekilir, üzüntülerinden yemek ve içmekten kesilir. Olaya, ikilinin anneleri de girer. Cevrî, Abdi’nin annesine resimdeki kızın, Hoca Mahmut’un kıızı olduğunu söyler. Durumu öğrenen anneler, Hoca Mahmut’un konağına giderek kıza Abdi’nin resmini gösterir ve oğullarının durumunu hikâye ederler. Rukiye Banu, annesinden kadınlarla yalıya gitmek üzere izin alır. Rukiye, Abdi’yi söz konusu yalıya götürerek onunla işrete başlar. Rukiye Banu’nun isteği ile yalı eğlencesine Cevrî de katılır. Bu sırada yalı bostancıbaşı ve adamları tarafından basılır. Abdi ve Rukiye Banu kaçmayı başarırken, Cevrî ve Rukiye Banu’nun cariyeleri yakalanarak vezirin karşısında mahkemeye çıkartılır. Bu sırada Hoca Mahmut’un feryatları Sultan Murat’ın dikkatini çeker. Olup biten bir kez de Sultan Murat’a anlatılır. Sultan Murat, daha önce tebdil gezerken Cevrî’nin evinde bir fincan kahvesini içtiğini hatırlayarak Cevrî’yi bağışlar ve musahibi yapar. Cevrî, Abdi ile Rukiye Banu’yu padişahın huzuruna getirir. Padişah, Abdi’yi Rukiye Banu ile Cevrî’yi de saraydan bir kız ile evlendirir.

Çalışmamızda “*Hikâye-i Tayyazâde*” nin üç farklı versiyonuna rastladık. İlki, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi’nde K.13593 numaralı “*Tayyazâde Yâhûd Binbirdirek Vak’ası*” adını taşıyan h. 1324 [1906-1907] tarihli matbu metindir. Ön kapakta “*Bâb-ı ‘Âlî*

Caddesinde Cihân matba‘ında Tab‘ olunmuştur.” ifadesi yer almaktadır. Aynı versiyona, Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde de tesadüf ettik.

Yine Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde birbirinin aynı olan ve h. 1341 [1924-1925] tarihli *“Tayyazâde Binbirdirek Batakhânesi”* adlı iki metine daha rastladık. Ön kapakta, *“Meşhûr u kadîm târihi bir hikâye...”* olarak tanıtılan metin, yine buradaki bilgiye göre *“Der-sa‘âdet Matba‘ı”*nda basılmıştır.

Son versiyon, 1957 yılında “Halk Romanları Serisi”nin bir parçası olarak Hâdise Yayınevi’nin neşretmiş olduğu *“1001 Direk Batakhanesi”* dir.

Çalışmamızın son bölümünde, Atatürk Kütüphanesi’ndeki ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ndeki iki farklı versiyonun çeviri yazısını verdik.

Bizim bulup incelediğimiz bu versiyonların dışında Sayers’in haber verdiği üç versiyon daha vardır. Bunlardan ilki, *“Hikâye-i Tayyazâde”* adını taşıyan h.1289[1872-1873] tarihli yazarı belli olmayan bir metindir. İkinci metin, *“Tayyazâde Hikâyesi”* adını taşır, h.1291[1875] tarihlidir ve Tıflî Efendi Hikâyesi’nin bulunduğu yapıtın içindedir. Son versiyon ise, Reşat Ekrem Koçu tarafından 1968 yılında Tercüman gazetesinde tefrika halinde yayımlanan *“Binbir Direk Batakhânesi ve Cevahirli Hanım Sultan”* adlı eserdir.

Hikâyenin özeti şöyledir:

İstanbul defterdarlığından emekli olan Hüseyin Efendi, işine son verilmesiyle oldukça yalnız kalır. Eş dostla sohbe alışmış olan Hüseyin Efendi, bu sıkıntısını arkadaşı Derviş Mahmut’a açar. Derviş Mahmut, Hüseyin Efendi’ye, Tayyazâde adlı genç ve güzel bir delikanlıyı önerir. Hüseyin Efendi Tayyazâde’den çok hoşlanır ve onu konağına alır. Hüseyin Efendi ile Tayyazâde, her gece sabahlara kadar süren işret hayatına dalarlar. Ramazan geldiğinde Tayyazâde, annesine gidip bayram namazından sonra döneceğini belirterek Hüseyin Efendi’den izin alarak konaktan ayrılır.

Hüseyin Efendi, bayram hediyesi olarak Tayyazâde’ye bir bohça hazırlamıştır. İçinde pek kıymetli hediyeler olan bu bohça, bir o kadar değersiz olan konağın hizmetçisi Deli Mehmet’in bohçası ile karışmıştır. Eve gidip de bu değersiz bohçayı açan Tayyazâde ile annesi, duruma çok sinirlenir. Tayyazâde bir daha konağa gitmemeye karar verir. Hüseyin Efendi’nin adamları geldiği takdirde ise kendisinin evde olmadığını söylemesini annesine tembihler. Bir aydır arada Hüseyin Efendi’nin adamlarının evine gidip sorduğu Tayyazâde’den bir haber alamayan Hüseyin Efendi, artık dayanamaz ve Tayyazâde’yi aramak için konaktan ayrılır. Bundan sonra kendisinden haber alınmaz. Aradan bir hafta geçtikten sonra Hüseyin Efendi’nin, bin altın isteyen mektubuyla konağa bir adam gelir.

Hüseyin Efendi'nin hazinedarından altınları alan adam, bir hafta sonra aynı mektupla bir daha gelerek yine bin altın ister. Hazinedar, durumdan Hüseyin Efendi'nin eşini haberdar eder. Hanım, kocasının Tayyazâde'nin evinde eğlenceye daldığını ve parası bittikçe adam gönderip istettiğini düşünerek yanına birkaç cariye alarak Tayyazâde'nin evine gider ve durumu Tayyazâde'ye anlatır.

Tayyazâde, Hüseyin Efendi'nin konağına yerleşerek ertesi gün yine gelen adamların izini sürer. Adamlar, Fazlî Paşa Konağı'na girince Tayyazâde civarda oyalanmaya başlar. Bu sırada Sahba adı verilen bir kız, konaktan çıkarak Tayyazâde'yi içeriye davet eder. Sahba, Tayyazâde'yi konağın sahibi Gevherli Hanım'a götürür. Gevherli Hanım, Tayyazâde'den çok hoşlanır ve onu bırakmaz. Diğer andan Sahba, konağın iç yüzünü, buranın aslında bir batakhane olduğunu ve avlanan zengin adamların burada aldatılarak soyulduğunu sonra da aşağıdaki mahzene hapsedildiğini Tayyazâde'ye anlatır. Efendisinin de aşağıdaki mahzende olduğunu öğrenen Tayyazâde, bir şekilde konaktan çıkmayı başararak padişahın huzuruna çıkar ve gördüklerini anlatır. Padişah kılık değiştirerek genç ile konağa gider ve Gevherli'yi öldürür. Binbir direkli aşağıdaki mahzenden Hüseyin Efendi ile birlikte birçok adam çıkarılır. Sahba ile Tayyazâde evlendirilir, Hüseyin Efendi'ye ise defterdarlık görevi yeniden verilir.

Tıflî hikâyeleri içinde tarihsiz olan metinlerden biri de, *Şu 'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'* dir. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki nüshasından yararlanarak son bölümde çeviri yazısını verdiğimiz bu hikâye, on beş sayfalık hacmiyle aynı zamanda bu türün en kısa hikâyesidir.

Hikâyenin özeti şöyledir:

Hasan ve Hüseyin adlı iki arkadaş, babalarından kalan mirası tüketerek kendilerine uygun bir iş ararlar. Danişmend Baba adlı bir ihtiyar, bu gençlere kayıkcılık işini uygun görerek onlara kayıklarını kiralar. İki arkadaş nöbetleşe çalışmaya başlarlar. Yaşlı bir adam, bir akşam Hasan'dan kendisini Rumeli Hisar'ına götürmesini ister. Her ne kadar gece sulara açılmak yasaksa da Hasan, ihtiyarın yalvarmalarına dayanamaz. Hasan, yaşlı adamı istediği yere bırakırken Bebek'teki bir yalından gelen gürültülü sesleri işitir. Yaşlı adamı bıraktıktan sonra yalının önüne yanaştırdığı kayığı batmak derecesinde yalpalanır. Hasan'ın kayığına söz konusu yalından bir kız atlamıştır. Bu kız, evlendirilmek vaadiyle halası tarafından sefih bir hayat süren Kazazzâde'ye satılan müzehhib Musa Çelebi'nin kızıdır; kendisine sahip olmak isteyen Kazazzâde'den kaçmaktadır. Hasan, kendisine zarar vermeyeceğini söyleyerek kızı evine götürür. Ancak arkadaşı Hüseyin, kızı fahişe sanarak ona iftirada bulunur ve kızıdan kendisiyle işrette bulunmasını ister. Buna dayanamayan Hasan, Hüseyin'i öldürür. Ertesi

sabah cesedi denize atarak kızı evine bırakır. Dönüşte kayığına, tebdile çıkan Sultan Murat ve musahibi Tıflî biner. Hasan başından geçenleri ikiliye anlatır. Sultan Murat kayığı saraya yanaştırarak kızı huzuruna getirtir ve hikâyeyi ondan da dinler. Hala ve Kazazzâde ilden sürülür; kız ile Hasan evlendirilir.

1.2. Realist İstanbul Hikâyeleri (Tıflî Hikâyeleri) ile İlgili Problemler

Çalışmamıza konu olan hikâyelerle ilgili ilk sorun, bu hikâyelerin dâhil edildiği/edileceği alan ve buna paralel olarak gelişen adlandırmayla ilgilidir. Giriş bölümünde de değindiğimiz gibi var olan hikâyeler, ilk araştırmacılar tarafından bir alana dâhil edileceği ve adlandırılacağı zaman birbirinin aynı ya da tekrarı çıkarımlarla ele alınmıştır. Var olan hikâyelerin dağınıklığı ve araştırmacılar tarafından hepsinin ciddi anlamda okunulup değerlendirilmemesi sonucunda gelişen bu karışıklık, araştırmaların çoğalması ve artık metinlerin gün ışığına çıkmasıyla yeni yeni incelenmeye başlanmıştır.

İlk araştırmacıların, her hikâyede karşılaşılan bazı unsurlardan hareketle tek bir noktada yoğunlaşmaları, bu karışıklığı günümüze kadar sürdürmüştür. Hikâyelerin tümünde karşılaştığımız Sultan Murad ve onun nedimi Tıflî'nin varlığı, bu hikâyelerin tek bir kaynaktan çıkmış olması ihtimalini düşündürmüştür. İlk aşamada, Tıflî'nin hemen tüm hikâyelerde bir meddah edasıyla kahramanların başından geçenleri Sultan Murad'a hikâye etmesi ve aynı zamanda söz konusu hikâyelerde meddah anlatılarında olduğu gibi biricik mekânın İstanbul olması, hikâyelerin İstanbul hayatını bütün canlılığı ile yansıtmasının yanında kimi hikâyelerin meddahlara esin kaynağı olması hikâyelerin meddah geleneğinden kaynaklanmış olabileceğini akla getirmiştir.

Hikâyelerin, tıpkı halk hikâyelerinde olduğu gibi “raviyân-ı ahvâl” ya da “rivâyet olunur ki” gibi belirli birtakım söz kalıplarıyla başlaması ve özellikle mirasyedilik ve dalkavukluk gibi öğelerin halk hikâyelerimizde de geçmesi gibi unsurlar bu hikâyelerin, kimi araştırmacılar tarafından halk hikâyesi olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Ancak bu hikâyelerin hiçbirinde halk hikâyelerimizde olduğu gibi her yönüyle topluma örnek teşkil eden ve idealize edilmiş bir tip yoktur. Kahramanlar arasında sadece Sansar Mustafa cesaretiyle halkın sevgisini kazanmış biridir. Ancak o da, son tahlilde değişken özelliği dolayısıyla tip olmaktan uzaklaşıp kahraman olmaya doğru gider. Bunun yanında halk hikâyelerimizdeki doğa tasvirlerinin yerini bunlarda mekân tasvirleri almıştır. Tüm hikâyelerde tesadüfî unsurlar gittikçe azalmış ve daha gerçekçi bir yapıya doğru gidilmiştir. Olay örgüsü olarak ele aldığımızda ise Sansar Mustafa'nın Mısır yolculuğu ve Leta'ifnâme'nin alt hikâyelerinde karşımıza çıkan masala ve halk hikâyesine yaklaşan kimi olaylar dışında tamamen gerçekçi bir yapı vardır.

Bunun yanında özellikle hikâye kahramanların sevgililerini cariyelerden seçmesi ya da kahramanların, cinsel birlikteliği nüfuzlu kadın tipleriyle yaşaması, bize Tanzimat döneminin

ilk romanlarında karşımıza çıkan benzerliği hatırlatmaktadır. Tıflî hikâyelerinin, bu ilk romanlarımızla olan benzerliği daha önce birçok araştırmacı tarafından incelendiğinden bu konuya burada değinmeyeceğiz.

Çalışmamızın konusunu oluşturan hikâyelerin, hangi alana dâhil edileceği tartışmalarını bir yana bırakırsak araştırmacıların yaygın görüşü, bu hikâyelerin meddah hikâyeleri ve halk (realist) hikâyeleri olduğu yönündedir.

Çalışmamızın başında biz de bu yaygın görüşün etkisiyle hareket ettik. Ancak henüz adını anmadığımız iki araştırmacımızın çalışmalarıyla karşılaşıncı, okuduğumuz metinleri de göz önünde alarak bu görüşten uzaklaştık.

Çalışmamız aşamasında karşılaştığımız farklı ilk eser, David Selim Sayers'in, "**Letâ'ifnâme ve Çok Seslilik**" adlı çalışması oldu. Sayers, roman kuramcısı Mikhail Bakhtin'in edebi dil ve meddah tarzı sanatçıların dilleri üzerine görüşünü temel alarak ortaya koyduğu "Letâ'ifnâme, hem toplumsal dilin, hem de daha dar anlamda edebi dilin katmanlaşmasını ve çoğunluğunu birebir gözler önüne seren bir metindir." savında ilk kez Boratav tarafından "Tıflî hikâyeler çemberi" olarak adlandırılan bu hikâyeleri, yerel ve özgün tek başına bir edebi tür olarak görür (Sayers: [2004] 2006: 90–99).

Bu savını, **Tıflî Hikâyelerinin Türsel Gelişimi** adlı tezinde geliştirerek "Tıflî hikâyelerinin, diğer hiçbir edebi geleneğe indirgenemeyecek kadar kendine özgü bir edebi tür" olarak (Sayers: 2005: 3) görür ve bu hikâyelerin diğer edebi geleneklerden etkilenmiş olduğunu ancak kendi içinde bir bütünlüğünü koruduğu düşüncesini ortaya koyar.

Sayers'in bu görüşü, Gökhan Tunç'un **Yerel ve Özgün Bir Roman: Tıflî Efendi** adlı makalesinde de desteklenir. Tunç Tıflî Efendi'nin dil ve metinselliğine yaptığı göndermelerle bu hikâyeyi, "yerel ve özgün roman" olarak tanımlar.

Gregory Jusdanis'in, "ülkelerin yerel şartlarının dâhilinde teoriler geliştirmesine yönelik çabası, Tunç'un bu savını destekler bir öncüdür. Tunç, Tıflî Efendi Hikâyesi'nin, tip ve kahramanları, iç konuşma yöntemi, paralel anlatı tekniği, gerçekçiliği, mekân tasvirleri ve cinselliği ele alışı yönleriyle bir roman kadar özgün olduğunu örneklerle ortaya koyar (Tunç: 2005: 137–144).

Görüldüğü gibi çalışmamızın konusu dâhilinde yapılan ilmî çalışmalar, Şükrü Elçin, Saim Sakaoğlu, Özdemir Nutku, Pakize Aytaç, Şeyma Güngör, David Selim Sayers, ve Gökhan Tunç ile sınırlıdır.

Bu isimlerden önce değişik amaçlarla bu hikâyelerden söz eden kimi araştırmacılar, daha çok hikâyeleri dâhil edecekleri alan üzerine düşünmekle ve kimi metinlerin özetlerini vermekle yetinmişlerdir.

Çalışmamız sırasında, konumuza dâhil ettiğimiz metinler dışında eski harflerle basılan Hançerli Hikâye-i Garibesi (1268[1852]), Hançerli Hanım'ı (1345 [1926-1927]); yeni harflerle basılanlardan ise Hançerli Hanım'ı (Selami Münir, 1937 ve yazarı belli olmayan 1957 tarihli), Şükrü Elçin'in hazırladığı Sansar Mustafa Hikâyesi'ni, Yakup Çelik'in hazırladığı Hançerli Hikâye-i Garibesi'ni, Şeyma Güngör tarafından hazırlanan Tıflî Hikâyesi ve Reşat Ekrem Koçu'nun kaleme aldığı Bursalı'nın Kahvesi adlı metinleri de inceledik.

1.3. Tıflî Hikâyelerinin Kaynağı ve Tıflî

Hikâyelerde adı Tıflî olarak geçen şahıs, araştırmacılara göre, Tıflî Ahmed Çelebi'dir. 17. yüzyıl Osmanlı şairi ve meddahlarından olduğunu öğrendiğimiz Tıflî Ahmed Çelebi, tarihi kaynaklara göre şairliğinden ziyade zekâsı ve meddahlığından dolayı Dördüncü Murad'ın dikkatini çekmiş ve onun nedimi olmuştur (Köprülü: 1974; 234-235).

Refik Ahmed Sevengil, "İstanbul Nasıl Eğleniyordu?" adlı eserinde Tıflî'ye de yer ayırmıştır. Onun, ilk zamanlar bazı zengin, bilgin ve vezirlerin davetlerine katılarak Şehnâme okumaya, bazı hikâyeler anlatmaya başlamış olduğunu, böylelikle ün kazanarak Dördüncü Murad'ın ilgisini çekip saraya alındığını kaydeder (Sevengil: 1990; 43). Yine aynı yazardan Tıflî'nin Koca Mustafa Paşa taraflarında oturduğunu öğreniyoruz. Sevengil'in verdiği bilgiler, *Tıflî Efendi Hikâyesi*'nde de geçmektedir. Hikâyede Tıflî'nin, Koca Mustafa Paşa taraflarında oturduğu, bazı zenginlerin konaklarındaki davetlere katılıp Şehnâme okuyup insanları eğlendirdiği; yine padişahın adamlarıyla ilişkisi olduğu ve böylelikle padişahın dikkatini çekip onun nedimi olduğu aynen geçmektedir.

Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları adlı eserinde Tıflî Ahmed Çelebi'nin Trabzonlu olup 17. yüzyılın oldukça ileri gelen şairlerinden de olduğunu belirtir. Aynı zamanda Ahmed Abdülaziz Efendi adındaki birinin oğlu olup daha küçük yaşta güzel manzumeler yazdığı için Tıflî takma adını aldığı yine aynı araştırmacı tarafından verilmiştir (Köprülü: [1966] 1999; 388-389).

Çalışmamıza konu edilen hikâyelerin kahramanlarından Tıflî ve Dördüncü Murad'ın, 18. ve 19. yüzyıllarda anlatılan meddah hikâyelerinde geçmesi, araştırmacıları bu hikâyelerin meddah hikâyeleri olabileceği düşüncesine yöneltmiştir.

Söz konusu hikâyeleri, meddah hikâyelerinin kaynakları arasında sayan Özdemir Nutku, "Ünlü meddah Tıflî, başından geçenleri süsleyerek hikâyeye biçimine sokmuş bir şairdir." diyerek hikâyelerin kaynağının, 17. yüzyılın ünlü meddahı Tıflî'ye dayandırmaktadır (Nutku: 1975; 100).

Nutku, 18. yüzyılda kaleme alınmış ve 13 farklı meddah senaryosundan meydana gelmiş olan "Eski Bir Yazmadaki Meddah Hikâyeleri" adlı çalışmasında, bu düşüncesini haklı çıkaracak metinlerle karşımıza çıkmaktadır:

Yazmanın üçüncü meddah senaryosu olan *Celâl-Cemâl* adlı hikâyenin kahramanları arasında Tıflî ve Dördüncü Murad vardır. Tıflî, diğer hikâyelerde olduğu gibi, olayların sonunda macerayı padişaha anlatır (Nutku: 1975; 706-707).

Yazmanın *Kadı Hüseyin Sinobî* adlı senaryosunun konusu, II. Osman zamanında geçer. Tıflî, henüz Dördüncü Murad'ın nedimi olmamıştır ve anlatılan macerayı dinleyen olarak hikâyede yerini alır (Nutku: 1975; 708).

Yazmanın *Acebnûş, Karakollukçu Kürd, Kürd Odabaşı* adlı altıncı senaryosu, Dördüncü Murad zamanında geçer ve konusu da mirasyediliktir (Nutku: 1975; 712).

Hikâye-i Sergüzeşt-i Hâfız Çelebi adlı dokuzuncu senaryo, Dördüncü Murad zamanının eğlence, gizli cinsel ilişki, kavga gibi konuları üzerinde durur (Nutku: 1975; 715).

Yazmanın fihrist bölümünde adı *Beş Boynuz* olarak geçen ama Hüseyin Beşe'nin masalsı serüvenini anlatan on üçüncü senaryo da dördüncü Murad zamanında geçer (Nutku: 1975; 722).

Bu benzerliklerin dışında, Tıflî hikâyelerinin muhtevasını oluşturan mirasyedilik, eğlence, cinsellik gibi konulara bazı senaryolarda da tesadüf edilir.

Konevî Derviş Halil Ammisidir adlı senaryonun konusu mirasyedilik ve serseriliktir (Nutku: 1975; 710).

Yine *Bilgiç Odabaşı, Çizmeciler Tekyesi İlâ İbtidâ* adlı onuncu senaryonun konusu da mirasyedilik ve sefahat hayatıdır (Nutku: 1975; 717).

Tanburî Bursavî Ahmed Çelebi adlı yedinci senaryonun konusu II. Osman zamanında geçer ve Hançerli Hanım'ın bir varyantı olarak görünür (Nutku: 1975; 712).

Nutku'nun *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri* adlı eserinde yer verdiği, Kız Ahmed'in anlattığı ve 19. yüzyıla ait *Meşhûr Kız Ahmed Efendi'nin Rivâyet Etdiği Lüleci Ahmed'in Menkıbesi* adlı hikâyeye Tıflî de girer (Nutku: 1997; 207).

Nutku, Tıflî'nin ölümünden (1660/61) yüzyılı aşkın bir süre sonra da adının meddah hikâyelerinde yaşadığının bir örneğini de verir. Bu bağlamda, 19. yüzyılın ünlü meddahı Kız Ahmed'in, Tıflî'nin de içinde bulunduğu bir hikâye anlattığını haber veren bir İngiliz tanığının notunu bu duruma örnek olarak gösterir (Nutku: 1975; 710).

Yine 19. yüzyıl sonlarının ve 20. yüzyıl başlarının ünlü meddahı Aşkî Efendi'nin kitaba geçmiş meddah hikâyeleri arasında adı geçen *Tatar-zâde ya da Binbirdirek* adlı hikâyesi de, görüldüğü gibi *Tayyarzâde* hikâyesinin adının yanlış yazılmasından ibarettir.

Nutku, *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri* adlı eserinde, Meddah Hakkı'nın anlattığı *İstanbul Batakhâneleri* adlı hikâyenin kaynağının, Hançerli Hanım, Tayyarzâde ve Sansar Mustafa'nın oldukça değiştirilmiş bir varyantı olduğunu belirtir (Nutku: 1997; 94).

Tıflî adının 17. yüzyıldan sonra da hâlâ yaşadığını gösteren bir kaynağı yine Köprülü'den öğreniyoruz. 18. yüzyıl tezkirecilerinden Mirzâ-zâde Sâlim'in aynı yüzyıl

meddahlarından Kırımî'nin meddahlıktaki ustalığını anlatmak için onun hikâye anlatmada Tıflî kadar usta olduğunu söylediğini belgelendirir (Köprülü: [1966] 1999; 235).

Boratav, Hançerli Hanım'daki bazı bölümlere dikkat çekerek bu hikâyelerin, kitaba geçmeden önce sözlü gelenekte yaşadıklarını belirtir. Son tahlilde “*Tıflî Hikâyeler Çemberi*” olarak adlandırdığı bu hikâyelerin, son asır meddah hikâyelerinin kitaba geçmiş ilk şekilleri olduğunu ve İstanbul meddahlarının bunları örnek alarak hikâyelerini kurduklarını belirtir (Boratav: [1946] 1988; 99).

Hançerli Hanım'da Hürmüz, Süleyman'ın macerasını ve ona hazırladığı sonu Meddah Emin Çelebi'ye anlattırır. Yine Tıflî, Sultan Murad'a Süleyman'ın macerasını hikâye şeklinde anlatır. Yine Dördüncü Murad, Tıflî'den Hürmüz'ü bağışlatacak bir hikâye dinlemek istediğini belirtir. *Letâ'ifnâme*'de Yazıcıoğlu ve Burnaz Süleyman adlı dalkavukların Yusuf Şah'a hikâye sık sık hikâye anlattıklarını görürüz. *Tıflî Efendi Hikâyesi*'nde de Tıflî'nin zengin konaklarında ve eş dost arasında sürekli olarak hikâyeler anlattığını biliyoruz. Aynı şekilde *Sansar Mustafa Hikâyesi*'nde padişah, Tıflî'den Sansar'ın başından geçenleri hikâye şeklinde yeniden düzenlemesini ister. Bu örneklerden hareket eden Şükrü Elçin bu hikâyeleri, ilk yayanların meddahlar olduğunu, ancak hepsinin yazarının Tıflî olup olmadığının tartışma konusu olduğunu da belirtir (Elçin: 1969; 99-101).

Bunların dışında Saim Sakaoğlu, Siyavuşgil'i kaynak göstererek Hançerli Hanım'ın bir Karagöz faslına çevrildiği ve Şemsî'nin *Tedbirde Kusur* (1873) adlı sekiz fasıllık dramının aynı hikâyenin tiyatro eseri haline getirilmiş bir şekli olduğu bilgisini verir (Elçin: 1969; 547).

Hançerli Hanım'ın yanında Tayyazâde'nin de Hayali Küçük Ali tarafından Karagöz oyununa çevrildiğini söyleyen diğer bir araştırmacı da Şükrü Elçin'dir (Elçin: 1969: 99). Yine Şükrü Elçin, Sansar Mustafa Hikâyesi'ndeki bazı epizotlara hamse sahibi Nergisî'de rastlanıldığına dikkat çeker. Eserdeki “Yeniçeri Ferdi ile Yeniçeri Ağası”nın macerasında, ağanın Ferdi'yi kaçırmasını Sansar'ın Ahmed'i kaçırmasına benzetir (Elçin: 1969; 88).

Tayyazâde'nin ise, 1341 tarihli versiyonunda söz konusu hikâyenin Osmanlı tiyatrosu aktörlerinden Ahmed Necib tarafından dram haline konularak pek çok defa oynandığı söylenir.

İsmail Hakkı Danişmend, 1957'de Türk Ruhu Dergisi'nde “Hâce Aziz oğlu Hasan Şah'ın Hikâyesi”nin baş tarafını vermiştir. Danişmend, h.1194[1780] tarihli “Bir Alay Hikâyât-ı Garibe” isminde bir hikâyeler mecmuasından alınmıştır. Söz konusu hikâyenin baş kısmı, *Letâ'ifnâme* veya Hançerli Hanım hikâyelerinden biridir (Danişmend: 1957; 7-13).

Yukarıda da anlatmaya çalıştığımız gibi Tıflî hikâyelerinin çeşitli anlatılarla iç içe olması, bu hikâyelerin kaynağı hakkında araştırmaları değişik görüşlere sevk etmiştir. Birçok

araştırmacı, söz konusu hikâyelerin ilk söyleyeninin Tıflî olduğunu düşünür. Köprülü, buna biraz şüpheyile yaklaşır. Yazar, İslâm Ansiklopedi'sinin Tıflî Ahmed Çelebi maddesinde “*eski İstanbul'un içtimâî hayatının bilinmesi hususunda fevkalâde bir değer taşıyan bu hikâyelerin, bizzat Tıflî tarafından mı meydana getirildiği, yoksa daha sonraki devirlerde kendisinin büyük şöhretini hatırlayan meddahlar tarafından adapte edilerek, Tıflî'nin isminin bunlara ithâl mi edildiği meselesi üzerinde durulabilir. Bu hususta kat'î bir cevap verilemezse de, bu meddah hikâyeleri, her hâl-ü-kârda Tıflî'nin ne kadar büyük bir şöhret kesbettiğini göstermektedir.*” (Köprülü: [1966] 1999; 235) diyerek bu yerinde şüpheyi dile getirir.

Tıflî hikâyelerinin biri hariç hemen hepsinde bazen başkarakter bazen de yan karakter olarak karşımıza çıkan Tıflî'nin, bu eserlerin ilk yaratıcısı olup olmadığı konusuna şüpheyile yaklaşan diğer bir araştırmacı da Sayers'dir. Onun, bu düşünmesindeki temel neden, Tıflî adının 17. yüzyıldan sonra da geçmesi ve hikâye zamanlarının Dördüncü Murad zamanına uymamasıdır.

Hikâyelerin temelini oluşturan eğlence hayatı, tütün, içki, türlü işret âlemleri gerçekten de söz konusu padişahın zamanını yansıtmayan unsurlardır. Dördüncü Murad'ın, içki ve tütün konusunda koyduğu yasakları ve bunları denetlemek için sürekli tebdili kıyafet denetlemelere çıktığını tarihi kaynaklar sayesinde bilmekteyiz. Koçu, “Osmanlı Tarihinde Yasaklar” adlı eserinde, ilk şiddetli tütün yasağını koyan ve tütün içenleri aman vermeyip ölüm cezasına çarptırmanın Dördüncü Murad olduğunu; onun bizzat yaz ve kış, gece ve gündüz tebdil gezdiğini söyler (Koçu: 1950; 9). Yine hikâyelerde sıkça söz konusu edilen kahvelerin, aynı padişah tarafından yıkılarak yerlerine bekâr ve nalband odaları yapıldığı eserde verilmiştir (Koçu: 1950; 11).

Sonuç olarak bu hikâyelerin, ilk söyleyeninin ya da yazanının Tıflî olup olmadığı kesin değildir.

II. BÖLÜM

2.1. Realist İstanbul Hikâyelerinin (Tıflî Hikâyelerinin) İçerik Bakımından Değerlendirilmesi

Tıflî hikâyelerini ele alan araştırmacılar bu hikâyelerin, Osmanlı devri İstanbul'u için bir kaynak teşkil ettiği görüşündedir. Şeyma Güngör, “ İstanbul halkını temsil eden örneklerin önemli kısmını kadrosuna alan İstanbul halk hikâyelerinde, bu şehirde yaşayan insan tipleri ve onların yaşayış tarzları ile karşılaşırız. Bu sebeple metinlerde zenginlik, refah, konfor, huzur; diğer taraftan fakirlik, işsizlik, huzursuzluk, sefahat ve anarşi gibi büyük şehir hayatının özelliklerinin çoğu söz konusu edilmektedir.” (Güngör: 1999; 146) diyerek bu durumu ortaya koyar.

Ali Öztürk, Osmanlı imparatorluğu çevresindeki meddahların, mevcut toplum yaşayışını hikâyelerine konu ettiğini söyleyerek bu şekilde birçok realist hikâye meydana getirdiklerini açıklar. “Bu hikâyelerde ideal bir hayattan ziyade, yaşanan hayat, insanların tutkularına dayanan çehresi ile anlatıldığı için reel bir yapıya sahiptirler, yine diğer hikâyelerin iç dünyalarını oluşturan mertlik, bağlılık, samimiyet, fedakârlık, yardımcı davranışlar gibi duyguları reel hikâyelerde göremeyiz.” (Öztürk: 1986; 83).

Pertev Naili Boratav da “Bu hikâyelerde İstanbul'un zengin muhitlerine mensup kimselerin işleri, güçleri, eğlenceleri, başlarından geçen tehlikeli maceralar anlatılır.”(Boratav: 1998; 100) ifadeleriyle hikâyelerin içeriğine bu anlamda değinir.

Söz konusu hikâyeleri, divan edebiyatının te'lif hikâyeler bölümünde ele alan Kavruk, bu hikâyelerin gerçekçi yönlerine değinerek “İstanbul birçok semti, eğlence yerleri, batakhaneleri, iskeleleri, sokakları ve bütün canlılığıyla hikâyelerde geçer. Halkın yaşayış tarzı, gelenek, görenek, örf ve âdetleri, giyim, kuşam, kadın erkek ilişkileri, cemiyetin sosyal bozuklukları, çeşitli meslekler, çağının insanının düşünce tarzı, iyi kötü bütün yönleriyle hikâyelere aksetmiştir.” (Kavruk: 1998; 84) diyerek konuyu ele alır.

Çalışmamızın bu ikinci bölümünde, söz konusu araştırmacıların da vurguladığı bu toplumsal yapıyı, hikâyelere yansıdığı üzere *Aile Hayatı, Evlilik, Ahlâkî Yapı, Eğlence Kültürü, Kadın, Erkek, Cinsellik, Eğitim, Meslek Grupları ve Ekonomik Hayat* başlıkları altında ele alacağız. Tıflî hikâyelerine yansıyan sosyal yapıyı ele alırken bunu tarihi kaynakların yardımıyla ortaya koyacağız.

2.2. Hikâyelerdeki Sosyal ve Ekonomik Yapı

2.2.1. Aile Hayatı

Hikâye-i Cevri Çelebi'de “erkek” (baba), ailenin geleceği içinde önemli bir yere sahiptir. Rukiye Banu'nun, Abdi ile ortadan kaybolmasından sonra Hoca Mahmud'un adalet diye dövünerek vezire ağlaması sırasında vezirin, “*ya kızının hakkından niçin gelmedin*” (H.C.Ç. 25) sözü, aile içinde erkekten beklenen role bu anlamda önemli bir işarettir.

Kadın da (anne) erkek kadar önemli bir yere sahiptir. Yukarıdaki düşünce yapısına rağmen evin kadınları, eşlerinden bağımsız hareket edebilmekte ve bazı kararları tek başına alabilmektedir. Rukiye Banu'nun annesinin, kızını eşinin fikrini almadan evine gelen misafirlerle üç günlüğüne yalıya göndermesi, bu duruma bir örnektir. Ancak bu şekilde bir davranışın sonuçlarına bakacak olursak hikâye gizliden bir ileti de içerir ki bu ileti, “erkekten habersiz kadın kadına iş yapmanın sonuçlarının ağır olduğu” şeklinde algılanabilir.

Yine Yusuf Çavuş'un ölümünden sonra ailesinin başına türlü işlerin gelmesi de bu düşüncenin bir sonucudur. Diğer dört Tıflî hikâyesinde de (Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi, Hançerli Hanım, Letâ'ifnâme ve Bursalı'nın Kahvesi) ölen babaların ardından dağılan ailelere şahit oluruz.

Tayyarzâde hikâyesinde, babanın ölümünden sonra dağılan bir aileye şahit olmayız. Ancak, bu hikâyede de diğer Tıflî hikâyelerinde olduğu gibi çözünen aile hayatının yansımalarını ve özellikle aile bireylerinin sorumsuzluğuna şahit oluruz.

Hüseyin Efendi'nin karısı, eşi ortadan kaybolana kadar onun Tayyarzâde ile olan ilişkisine sesini çıkarmaz. Bu bağlamda, eşinin Tayyarzâde'nin evinde zevk ve sefaya dalıp ancak para için konağı hatırladığı düşüncesine kapılarak sinirlenir ve yuvası için ancak bu düşünceyle hareket eder.

Yine Tayyarzâde'nin annesi de, Hüseyin Efendi'nin gönderdiği altın ve hediyelere kapılarak oğlunun, onunla olan ilişkisine ta ki, oğluna bayram hediyesi için gönderilen değersiz bohçayı görene kadar sesini çıkarmaz. Bu değersiz hediyeleri, oğlunun Hüseyin Efendi'nin gözünde artık değerden düşmesine yorar.

Hüseyin Efendi'nin ise hikâyenin başından beri tek sıkıntısı, emekliliğinden dolayı yalnız kalması ve gönlüne uygun bir dostu olmamasıdır. Hikâye içinde onu, ailesinin yanında bir an bile göremeyiz. Öyle ki Tayyarzâde'nin konağına yerleşmesiyle ara sıra uğradığı hareme bile gitmez olur.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde Musa Çelebi ailesinin, dış etkenler ve baba otoritesinin zayıflığından dolayı sarsıldığını görüyoruz. Fakir olan bu ailenin bireyleri arasında (baba ile kızı) başlangıçta tam bir dayanışma vardır. Aile içinde kadının baskın olduğu görülür. Kızının geleceğini hazırlama konusunda Musa Çelebi'nin, kadınların gölgesinde kaldığına şahit oluruz. Ancak, *Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi*'nde kadının aile içindeki konumu, *Hikâye-i Cevri Çelebi*'de olduğu gibi keskin ve net değildir. Hikâyede gerçekleşen tek evlilik, Hasan ile Musa Çelebi'nin kızının evliliğidir. Bu evlilik de yine padişahın isteğiyle gerçekleşir.

Letâ'ifnâme'de de babanın ölümünden sonra dağılan bir aileye rastlarız. Yusuf Şah, Yazıcıoğlu'na "*Efendi pederim birkaç yıl sağ olaydı. Biraz dahi aklım başıma yâr olur idi.*"(L. 10) diyerek ailede babanın rolüne de dikkat çeker. Nitekim Hoca Dursun'un ölümünden sonra oğlu Yusuf Şah'ın etrafını saran dalkavuklar, kısa süre sonra amaçlarına ulaşırlar. Hoca Dursun, ölümünden birkaç gün önce Bekir Odabaşı'ya oğlunun geleceği için nasihatlerde bulunur. Diğer Tıflî hikâyelerinden *Hikâye-i Cevri Çelebi*, *Tayyazâde* ve *Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi*'nde buna rastlamayız.

Letâ'ifnâme, adı geçen hikâyelerin aksine zengin bir tüccar olan Hoca Dursun'un evlat sıkıntısıyla başlar. Hoca Dursun, geç de olsa bir evlada kavuşmuş ve onun her türlü eğitimiyle ilgilenmiştir. Diğer hikâyelerde aile bireylerinden baba, sadece bıraktığı servet ile söz konusu edilirken *Letâ'ifnâme*'de Hoca Dursun'un ölürken dahi düşündüğü tek kişi, oğlu Yusuf'tur. Bu bağlamda Hoca Dursun, ölümüne yakın bir zaman Bekir Odabaşı'ya verdiği nasihatlerle, diğer Tıflî hikâyelerinde çok sık görmediğimiz bir aile sorumluluğuna sahip olarak karşımıza çıkar. Babanın bu örnek davranışını, Yusuf Şah'ın annesinde görmeyiz. Anne, hikâyede silik bir kahramandır. Ancak, annenin ön plandaki bu silikliği/teslimiyetçiliği, arka planda da çocukların kaderini etkileyen önemli bir unsurdur. Yedi ay boyunca dalkavuklarla zevk ve sefaya dalan Yusuf, nice zaman sonra sefil ve beş parasız evine döndüğünde bile anne, oğluna nasihatlerde bulunmaz. Bulunmadığı gibi de, bunu Bekir Odabaşı'dan bekler. Hikâyede, genç kahramanı kötü sona hazırlayan bu çözünmüşlüğü en keskin örneğini, batakhane sahibi hanımın Yusuf'un annesine aldığı konak üzerine annenin oğluna verdiği ilginç yanıtıdır: "*konağı, seni seven hanım aldı. Sakın oğlum hanımın cariyelerine çeşm-i hıyanet ile bakma. Sonra seni helak eder.*"(L. 83). Görüldüğü gibi anne, oğluna verdiği nasihatlerde tıpkı Cevri ve Abdi'nin anneleri gibidir. Oğlunun, düşkün bir erkek avcısıyla birlikteliği onu tedirgin etmesi şöyle dursun, memnun bile etmektedir. Bu durumda tek korkusu ise oğlunun, hanıma hıyanet etmesidir. Bu bağlamda annenin, çıkar dürtüsüyle hareket eden *Tayyazâde*'nin annesinden ve yeğenini *Kazazzâde*'ye satan haladan farkı yoktur. Batakhane sahibi hanımın,

Yusuf'un Letâif'i evinde sakladığını öğrenmesi üzerine konağa gönderdiği kethüdaya da oğlunu emanet etmekten çekinmeyen annenin, oğlunun canının tehlikeye girdiğini öğrenmesi üzerine feryat figan ağladığını görürüz. Oğlunun her türlü yanlına tepkisiz kalan anne, bu durumda dahi oğlunun sorumluluğunu başkalarına yüklemekten çekinmez.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nde, aile içi ilişkilere rastlayamayız. Sansar Mustafa'nın babası, oğluna “*İstanbul'da ziyadesiyle namın çıktı... Gel oğlum Ahmed ilen bu diyardan birkaç zaman gidip gayri diyarda eğlen.*” (S.M.H. 33-a) diyerek ona nasihatlerde bulunur. Hikâye sonunda karakullukçu, Asesbaşının kızı ile; Sansar Mustafa Ahmet'in kız kardeşi ile; Ahmet de saraydan bir kız ile evlendirilir. Bu evliliklerin de tümü, padişahın isteği üzerine gerçekleşir.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nde de aile içi ilişkiler zayıftır. Tıflî, kız kardeşini ancak afyon krizine girince hatırlar. Hikâyede bu kadınla oldukça dalga geçilir. Aynı şekilde Tıflî'nin Üsküdar'da oturan diğer kız kardeşiyle de dalga geçilir. Öyle ki, peşinde azılı katil olan Tıflî, ablasına katlanmaktansa dışarı çıkıp ölmeyi yeğleyecek kadar ablasına karşı tahammülsüzdür.

Bursalı'nın Kahvesi'nde Yusuf Çavuş'un, oğlu Abdi'nin iyi bir eğitim almasını sağladığı gibi, ölümünden önce de oğluna nasihatlerde bulunarak onu korumaya çalıştığını görürüz. Babanın ölümünden hemen sonra Cevri'nin etrafını dalkavukların sarması, babanın varlığına aile içinde önemli bir işaretir. *Hançerli Hanım Hikâyesi*'nde, yine babanın ölümüyle dağılan bir aile görüyoruz. Süleyman, annesinin de söylediği gibi iyi bir eğitim almasına rağmen dalkavukların hayatına girmesiyle ailesinden uzaklaşır. Annesinin nasihatlerine verdiği karşılık “*Sus, kaltak! Mal da benim, mülk de benim... İstedğim gibi yapar ve seni yalın ayak koyarım.*” (T.E.H. 14) şeklindedir. Baba mirasını tükettikten sonra Süleyman'ın az sonra Hürmüz ile tanışmasının ardından bu kez de teyzesinin olaylara bakış açısıyla bu aile derin bir yara alır. Teyzenin, Süleyman'a ancak Hürmüz'e yakın olursa eski zenginliğine kavuşacağını telkin etmesi ve onun yalanına ortak olması, Süleyman'ın ihtiyaç duyduğu desteğe cevaptır.

Sonuç olarak Tıflî hikâyelerinin altısında çeşitli nedenlerden dolayı dağılan ailelere şahit oluruz. Babanın ölümüyle dağılan ailelere, *Cevri Çelebi Hikâyesi*'nde, *Letâ'ifnâme*'de, *Hançerli Hanım Hikâyesi*'nde, *Şu 'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi*'nde ve *Bursalı'nın Kahvesi*'nde rastlarız. Söz konusu hikâyelerde babanın ölümüyle birlikte arkasında bıraktığı mirasın buna neden olduğu görülür. *Şu 'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi*'nde ise adsız kızın evlenme merakı ve kadınların baba otoritesini zayıflatması müzehhib Musa Çelebi ailesini dağıtan diğer bir neden olarak karşımıza

çıkılmaktadır. *Tayyârzâde Hikâyesi*'nde ise Hüseyin Efendi'nin, oğlanlara olan düşkünlüğü, ailenin dağılmasında bir neden teşkil eder.

2.2.2. Evlilik

Hikâye-i Cevri Çelebi'de birbirinden farklı iki çeşit evlenme vardır. Biri Abdi ve Rukiye Banu'nun birbirlerini görüp beğenerek, sevişerek evlenmeleridir. Çiftin padişah huzuruna çıkmadan önce, aralarındaki ilişkiye rağmen, evlenmek gibi bir düşünceleri yoktur. Ancak, padişahın Hoca Mahmud'a şakayla “*kutu kapağın bulmuş gel birbirine nikah edelim.*” (H.C.Ç. 32) sözünden sonra evlilik söz konusu olur. Padişahın huzurunda olan kimse bu evliliğe itiraz etmez.

Diğer bir evlilik ise yine padişahın isteğiyle gerçekleşen Cevrî Çelebi ile saraydan bir kızın evliliğidir. Cevrî Çelebi, Abdi'ye âşık olmasına rağmen bu evliliğe itiraz etmez.

Rukiye Banu ve Abdi'nin birbirlerini sevdiklerini düşünerek bu evliliğin; her iki tarafın da istekleri doğrultusunda gerçekleştiği sonucuna varabiliriz. Ancak Cevrî'nin saraylı bir kızla evlendirilmesinde buna benzer bir “karşılıklı istek” söz konusu değildir. Sonuç olarak her iki evlilik de, evlilik/aile kavramı üzerine düşünülmeden gerçekleştirilir.

Tayyarzâde hikâyesinde gerçekleştirilen tek evlilik, Sahba Kalfa ile Tayyarzâde'nin evliliğidir. Bu evlilik de yine Sultan Murad'ın isteği üzerine gerçekleşir. Ne Tayyarzâde'nin ne de Sahba Kalfa'nın evlilik hakkında bir yorumları olduğunu görürüz. Tayyarzâde'nin ise, batakhânededen çıkarılan bir kadınla evlendirilmesine tepki vermediğine şahit oluruz. Evlilik konusunda hikâye kahramanlarının, başkalarının isteklerine göre hareket etmesi ilginç bir noktadır.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde adsız kız, babasının ihtiyarlığından dolayı ona işlerinde yardım etmektedir ve baba, kızının bu öneminden dolayı onu evlendirmek bile istemez. Ancak, bu dayanışma, halanın aile içine girmesiyle sarsılır. Hala, elli liraya kızını Kazazzâde'ye satmıştır ve evlilik bahanesiyle kızını, onun Bebek'teki yalısına götürecektir. Musa Çelebi, her ne kadar bu düşünceye karşı da çıksa eşinin de telkiniyle ikna edilir. Burada dikkati çeken bir nokta, babanın kızına uygun görülen eşin kim olduğunu bile sormadan bu evliliğe sadece “ihtiyarlık ve fakirliğini” öne sürerek karşı çıkmasıdır. Kızının bir anda, bilinmeyen biriyle evlendirilmek üzere evden ayrılması ve bunun eşi tarafından da sevinçle karşılanması, hikâye bireylerinin evlilik kurumuna ne denli sıradan yaklaştıklarının bir göstergesidir. Evlendirilecek olan kızın kendisi bile, kendine uygun görülen erkek hakkında halasına soru dahi sormaz.

Kimsenin sorgulamadığı evlilik düşüncesine, bir yaklaşım da Hasan ve Hüseyin'den gelir. Babalarından kalan serveti, eğlence hayatında tüketen iki arkadaş, artık evlenmeyi uygun bulurlar. Burada dikkati çeken nokta, iki erkeğin açıkça verilmeyen eğlence

hayatlarının sona ermesinin hemen ardından evliliği düşünmeleridir. İkisinin de, evlenebilmek için bir işe sahip olunması gerektiğinin bilincinde olmaları, onları Tıflî hikâyelerindeki diğer erkek kahramanlardan ayırır. Bu, iki erkeğin evliliğin, iş sahibi olmak, dolayısıyla evi geçindirmek gibi bir sorumluluğundan haberi olduklarını gösterir.

Letâ'ifnâme'de gerçekleştirilen tek evlilik, Letâif ile Yusuf Şah arasındadır. Yusuf Şah ile Letâif'in de, Tıflî hikâyelerinin diğer kahramanları gibi evlilik kurumu üzerine düşünmeden hareket ettikleri açıktır. Evlenmelerindeki temel neden, birbirlerini sevmeleri ve birbirlerine karşı cinsi bir eğilim duymalarıdır.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nin sonunda karakullukçu, Asesbaşının kızı ile; Sansar Mustafa Ahmet'in kız kardeşi ile; Ahmet de saraydan bir kız ile evlendirilir. Bu evliliklerin de tümü, padişahın isteği üzerine gerçekleşir.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nde gerçekleşen bir evlilik yoktur.

Bursalı'nın Kahvesi'nde gerçekleşen tek evlilik, Abdi ve Rukiye arasında gerçekleşir. Bu evlilik de Sultan Murad'ın isteği üzerine gerçekleşir.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde Hürmüz'ün affedilmesiyle başlayan süreç, Süleyman'ın hem Kamer hem de Hürmüz ile evlenmesiyle sonuçlanır.

2.2.3. Ahlâkî Yapı

Hikâye-i Cevri Çelebi'de Rukiye Banu'nun, “*her zaman biz yalıya geldikçe zevk ideriz*” (H.C.Ç. 21-22) sözünden kendisinin daha önce de başka erkeklerle bu yalıda bu şekilde eğlendiğini göstermektedir. Abdi'nin ve Rukiye Banu'nun rahatlığına rağmen Cevrî Çelebi, yalıdaki eğlenceden rahatsızdır. Onun, “*bu yalıdır şayet bundan bostancıbaşı geçer bir ırz eksikliği olmasın*” (H.C.Ç. 21) sözü bu tedirginliği açıkça yansıtır. Ancak bundan sonra “*büyük bir gayrı yere gidelim hamdolsun hücre çoktur*” (H.C.Ç. 21) sözü, o dönemde bu amaca hizmet eden mekânların varlığına bir işarettir.

Rukiye Banu ve Abdi eğlencelerinden geri durmayıp zevklerini tamam ettikten sonra ibadetlerini de unutmazlar. Sabaha kadar süren eğlencelerinden sonra abdest alıp namazlarını kılmayı ihmal etmezler.

Yine Cevrî ve Abdi'nin anneleri de her ne olursa olsun namazlarından geri durmazlar. Hoca Mahmud'un evine geldikleri gün Rukiye Banu'nun konakta ağırlamak istedikleri bu iki kadın “*hacet-i namazlarımız kalır*” (H.C.Ç. 11) uyarısı bunu açıkça ifade eder. Ancak burada namaz bir bahane olarak da kullanılmış olabilir. Çünkü her iki anne de, Rukiye Banu'yu kandırmak için gelmiş bulunmakta ve bunun için zamana ihtiyaç duymaktadır. Bahane edilen namaz, bu zamanı yaratmak için kullanılmış olabilir. Çünkü böyle bir sözden sonra iki kadının da beklentisi, Rukiye Banu'nun namazlarını konakta kılabilecekleri yönündeki telkinidir.

Vezirin ve Sultan Murad'ın olan bitene verdikleri tepki birbirinden farklıdır. Vezir, karşısında dövünen Hoca Mahmud'a “*ya kızının hakkından niçün gelmedin*” (H.C.Ç. 25) şeklinde sert bir tepki verir. Vezirin, duyduğu ahlâksızlığa tahammülü yoktur ve bu sebeple Hoca Mahmud'u suçlar. Ancak padişah, vezirine karşılık oldukça yumuşaktır. Hatta zaman zaman şaka yollu ifadeler kullanarak kahramanları bağışlama eğiliminde görünür. Onun, “*kimse zalim olmaz bunun bir aslı vardır*” (H.C.Ç. 30) sözü, baştan beri “ırz, namus” ifadeleriyle aranan ahlâk anlayışında diğerlerinden farklı düşündüğünü gösterir ve gençlerin böylesi bir durumla bile isteye karşılaşmadıklarını da düşündürür.

Hikâyede, vezir dışında kimse süren yalı sefalarına ahlâksızlık olarak yaklaşmaz. Hoca Mahmud bile kızının başına gelenlerden dolayı bostancıbaşını suçlayarak kendini ailesinin/kızının sorumluluğundan uzak tutar. Bir anlamda kızı ortadan kaybolmasa belki de haberli olduğu bu yalı eğlencelerine göz de yumacaktır.

Tayyarzâde Hikâyesi'nde, arka planda kalan ancak erkek kahramanların sonuca giden yolda etkili olmasında iki kadın kahraman vardır. Biri, Hüseyin Efendi'nin karısı, diğeri ise

Tayyazâde'nin annesidir. Her iki kadın da ahlâkî değerleri, ancak kendileri zarar gördüklerinde sorgular ve harekete geçerler. Hüseyin Efendi'nin karısının, kocası ve Tayyazâde ile olan ilişkisine kocası ortadan kaybolana kadar sessiz kaldığını biliyoruz. Onun, bu ilişkiyi sorgulamasında yatan etken kocasının, paraları bir oğlanla yediğini düşünmesinde aramalıyız. Kadının , “*efendi de böyle saçı ile sakalı ile utanmayarak oğlanlarla vakit geçiriyor.*” sözü; 1341 [1922-1923] tarihli *Tayyazâde ve Binbirdirek Batakhânesi*, 1324 [1906-1907] tarihli *Tayyazâde Yahud Binbirdirek Vakası*'nda ve 1957 tarihli *1001 Direk Batakhânesi*'nde de geçmektedir. Ancak, 1324 tarihli metinde, kadının “*Hareme geldiği vakit yüzüme bile bakmaz dahi gece saat altıya yediye kadar gelmez sakalı ağardı yine feragat etmedi.*” (T.Y.B.V. 9) şeklinde sızlandığını da görürüz. Bütün bu memnuniyetsizliğe rağmen kadını harekete geçiren durum, yukarıda da ifade edildiği gibi “*Şüphesiz o katır oğlanın hânesinde zevk ü safâ ile meşguldür. Parası bittikçe buradan istiyor. Yerini haber vermemesi de kendini orada rahatsız ederiz korkusundandır. Artık buna tahammül edemem. Her ne olur ise olsun o çapkının evine gidip cümlesini rezil edeceğim.*” (T.Y.B.V. 16) ifadesinde açıkça yatmaktadır. Üstelik kadın, “*Nihayet efendiyi sihr ile baştan çıkardı! Her halde büyü yapmışlardır. Çünkü gencin annesi küp uçuranlardanmış.*” (T.Y.B.V. 14) sözüyle, kocasını da aklama gayreti içine girer.

Tayyazâde'nin annesinin sessizliğinin nedeni ise açıktır: Hüseyin Efendi'nin yolladığı altınlar ve kıymetli hediyeler. Bunun, böyle olduğunu Tayyazâde'ye gönderilen değersiz hediyeleri gördükten sonraki sözlerinde bulabiliriz: “*böyle bohçayı Ayvaz Vartakes Ağa'ya bile vermezler. Böyle maskaralık doğrusu hazmolunmaz.*” (T.Y.B.V. 11).

Yine hikâyede Derviş Mahmud'un, “*Hüseyin Efendi'nin tab'en genç ve güzellere meyyâl bulunduğuna vâkıf*” (T.B.B. 6) olduğunun belirtilmesi ⁴, Hüseyin Efendi'nin daha önce de (karısının da söz konusu ettiği gibi) türlü oğlanlarla bu tür ilişkileri olduğunu gösterir.

Diğer Tıflî hikâyelerinde olduğu gibi, Tayyazâde'nin annesinin de erdem açısından çatlaklarının olduğunu biliyoruz. Yukarıda da söylendiği gibi “çıkar” dürtüsüyle hareket eden annenin, “*Zaruret ve ihtiyaçtan canı ağzına gelmiş olan kadın, bilhassa altın kesesini görünce artık sâhil-i selâmete vasıl olduğuna fevkalade memnun*” (T.B.B. 9) tavrı, oğlunu da sarmıştır. Zira Tayyazâde'nin, “*Bir ihtiyar validem cariyeniz vardır... Ondan izinsiz hiçbir yerde hiçbir gece bile kalamam.*” (T.B.B. 9) sözünden annesinin isteklerine göre hareket ettiğini görürüz. Tayyazâde'nin gayesi de, bu anneyi son zamanlarında mutlu edip onun duasını

⁴ Bu durum, 1324 tarihli Tayyazâde Yahud Binbirdirek Vak'ası adlı metinde belirtilmezken 1957 tarihli 1001 Direk Batakhânesi adlı metinde ise “*Hüseyin Efendi'nin tabiat itibarıyla güzellere meyli bulunduğuna vâkıftı.*” (s. 5) şeklinde geçer.

almak olunca Tayyazâde, Hüseyin Efendi ile olan ilişkisini sorgulama gereğini duymaz. Zaman zaman da Tayyazâde'nin, Hüseyin Efendi'nin kendisine “*ihsan ettikleri*” ile “*Efendinin bu derece sehâv-ı keremine hayran*” (T.B.B. 10) olduğunu da görürüz.

Yoksulluğundan belli ki bıkmış olan Tayyazâde, çıkar için Hüseyin Efendi ile ilişkisini sorgulamazken, bir batakhaneye olan Fazlî Paşa Konağı'nda gördükleri karşısında birden namus çemberine giriverir. Batakhanenin hanımının⁵, niyetini anlayınca “*Allah belanı versin kafîr cadî*” (T.B.B. 24) şeklinde iç geçirir. Tayyazâde'deki bu değişikliğe neden olan şey, efendisine duyduğu sevgi, saygı ve minnettarlıktır.

Sahba Kalfa'nın Tayyazâde'ye aktardığı bilgilerden Hanım'ın, “*Fazlî Paşa'nın kerimesi olduğunu üç tuğlu birkaç paşaya varıp cümlesini diyar-ı ahirete gönderdikten sonra işi pezevenkliğe dökmüş bulunduğunu*” (T.B.B. 27) öğreniyoruz. Sahba Kalfa'nın devamında söylediği “*Her gün cariyeye nöbet ile sokağa çıkar. Avlayabildiği üstü başı temiz ve zengin bir adamı alıp buraya getirir. Birkaç gün zevk ü safâdan sonra misafirde para kalmadığını anlayınca hanım efendiye haber verirler. O da herifin üstünü soydurur. Başına bir eski keçe külâh ve arkasında yırtık aba geçirerek cezahâneye attırır. Biçareye hânesine hitaben bir mektup yazdırarak olanca malını buraya taşıdıktan sonra köleler vasıtasıyla itlaf edilir.*” (T.B.B. 27) sözleri, söz konusu Hanım'ın, ahlâkî açıdan çözümlü olduğunu ve zenginliğinin kaynağını da gösterir.

Olayın çözümlenmesinde hikâyenin sonuna doğru ortaya çıkan Sultan Murad'ı artık bambaşka bir ahlâkî tutum içinde görürüz. Hikâye-i Cevri Çelebi'de, baştan beri suçluları bağışlama tarafında olan padişah, Tayyazâde hikâyesinde kahramanları cezalandırarak ahlâksızlığa tahammülü olmadığını gösterir. Tayyazâde ve Binbirdirek Vak'asında ise “*Demek benim zamanımda böyle ahvâl cereyan ediyor mu? Diyerek ezhâr-ı 'azab u hiddet*” (T.Y.B.V. 29) göstermekle kalmaz, diğer iki hikâyede divandan ayrılmadan işleri halletmeye çalışan padişah, bu kez kılık değiştirerek söz konusu batakhaneye gider ve olayı kendi gözleriyle görür. Batakhaneye sahibi hanımın, “*Size sarayda oda tahsis edeyim. İsteddiğiniz cariyeyi alır onunla zevk ü safâda bulunursunuz.*” (T.Y.B.V. 30) teklifine oldukça sinirlenerek işi, hanımı kendi hançeriyle öldürmeye kadar götürür.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nin, ahlâk yönünden diğer Tıflî hikâyelerinden ayrıldığını görürüz. Hoca Mahmud'un adsız kızı, namusunu korumak için canını bile feda edecek bir karakterdedir. Halasının kendine tuzak kurduğunu anlayınca bir kurnazlıkla kendini, Kazazâde'nin kötü niyetinden kurtarır. Namusuna düşkün bu adsız kız,

⁵ 1324 tarihli Tayyazâde Yahud Binbirdirek Vak'ası adlı metinde batakâne sahibi, Gevherli Hanım olarak belirtilirken 1341 ve 1957 tarihli metinlerde “hanım” olarak belirtilir.

bir yandan kötü niyetli Kazazzâde'nin elinden kurtulma çabasına girerken diğer yandan da geceyi hiç tanımadığı bir erkekle (Hasan) ile geçirmeyi kabul eder. Her ne kadar Hasan, “*bu gece kendi odasında kaldığı halde yarın sabah kendi evine götüreceğine dair kızı temin ve aleyhinde hiçbir fenalıkta bulunmayacağına ahd ve yemin ederek*” (T.İ.B.H. 10) kızı ikna etse de, kızın başlangıçtaki tavrına zıt bir davranıştır.

Hasan'ın, o gece sakallı ihtiyara belirttiği gibi “*gece vakti kayık çıkarma[nın] yasak*” (T.İ.B.H. 5) olması sebebiyle kızı mecburiyetten odasına (evine) çağırıp çağırmadığını bilemiyoruz. Ancak Hasan'ın, namusuna bu derece düşkün bir kıza iftirada bulunulmasına tahammül edemeyecek kadar erdemli olduğunu biraz sonra görürüz.

Ahlâkî açıdan çözüme yaşayan üç kişi vardır: Hala, Kazazzâde ve Hüseyin. Hüseyin'in, arkadaşı Hasan'ın odasında gece vakti gördüğü kızı düşük biri sanmasında aslında rahatsız edici bir durum yoktur. Ancak, kızı önceden eğlence yerlerinde gördüğünü söylemesi ve bu gece de kendilerini eğlendirmesini istemesi bu çözümlenin göstergesidir.

Halanın, kendi yeğenini elli liraya düşkün bir adama satması ise hikâyede ahlâkî açıdan çözümlenin en uç noktasıdır. Diğer Tıflî hikâyelerinde buna benzer eğlence ortamlarının olduğunu ve birilerinin hiç tanımadığı biriyle düşüp kalktığını görmüştük. Cevri ve Abdi'nin annesinin, oğullarının bu yöndeki zevklerini nasıl yerine getirdiğini biliyoruz. Ancak, Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde “çıkar” düşüncesi yoktur. İlk defa hala, üstelik kendi yeğenini elli liraya satmaktan hiç çekinmez.

Bu çözülmeyi yaşayan bir diğer kişi de Kazazzâde'dir. Hikâyede zenginliği açık edilmeyen Kazazzâde'nin düşük bir hayat yaşadığını herkes bilmektedir. Kazazzâde, daha önce Musa Çelebi'nin mahallesinde oturmaktadır. Kazazzâde'nin, evine beş altı düşkün kadın alarak eğlenmeleri mahallenin hoşuna gitmez ve bir mazbata ile Kazazzâde'yi mahalleden yollarlar. Görüldüğü gibi Narlı Kapı halkının, erdemsizliğe tahammülü yoktur. Burada dikkati çeken bir unsur, erdemlinin Musa Çelebi gibi “yoksul” insanlar tarafından temsil edilmesidir.

İlber Ortaylı, Osmanlı'da aile hayatına değinirken mahallenin önemine de işaret eder. “Mahalleye yerleşen herhangi bir hane halkı, diğer komşularının kefaretiyle oraya yerleşebilir. Dolayısıyla diğer komşular bu aileyi kontrolde, uygunsuz hareketleri ihtarda ve mahalleden atmakta hak sahibidirler.”⁶ diyerek hikâyede varolan bu gerçekliğe de açıklık getirmiş olur.

Hikâye-i Cevri Çelebi'de bezirgân Hoca Mahmud'un bitmek bilmeyen mal varlığına karşılık Musa Çelebi, yoksul bir müzehhibdir. Hoca Mahmud'un kızı Rukiye Banu,

⁶ İlber Ortaylı, (2005): Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek, Timaş Yayınları, İstanbul, s.38.

zenginliğini yalı eğlenceleri ile dillendirmekten geri durmazken, yoksul Musa Çelebi'nin kızı, *Hikâye-i Cevri Çelebi*'deki zenginlerin unuttuğu “erdem” olgusunu korumaya çalışır.

Adsız kız tarafından Kazazzâde'nin sürdürdüğü eğlence hayatı, “*rezil-âne*” (T.İ.B.H. 7) olarak değerlendirilir.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde, kahramanların erdem konusundaki bu tavrına benzer bir tavrı da, hikâyeye dâhil olarak olayı çözüme ulaştıran Sultan Murad'da görürüz. Hikâyede “sultan ve padişah” olarak anılan ve ismi verilmeyen Sultan Murad, *Hikâye-i Cevri Çelebi*'de olduğundan farklı bir erdem anlayışı ile karşımıza çıkar. Padişahın, bu hikâyede Hasan'ın genç kıza yaptığı iyiliği “iyilik” ile; hala ve Kazazzâde'yi cezalandırması ise kötülüğe “kötülük” ile cevap verdiğini göstermektedir. Cevri'de Abdi ve Rukiye Banu'yu çeyizlerini de tamamlayarak evlendiren padişahın bağışlayıcı tavrından bu hikâyede eser yoktur.

Letâ'ifnâme'de Hoca Dursun'un ve eşinin, ahlâki olarak ortaya koydukları görüntü birbirinden farklıdır. Hoca Dursun, ilimde, ahlâkta ve sanatta yetkin bir evlat yetiştirmeye çalışırken onun ölümünden sonra bu görevin anne tarafından devam ettirilmediğini görürüz. Zaten Hoca Dursun'un oğlunu, eşine değil de Bekir Odabaşı'ya teslim etmesi de bunu ortaya koymaktadır. Hoca Dursun'un sağlığında kendisinden hiç söz edilmeyen anne, kocasının ölümüyle olaylara bakışındaki yüzeysellikte oğlunun kaderini de çizmektedir.

Yusuf Şah ise babasının ölümüyle biraz da toyluğun verdiği cehaletle önce dalkavuklarla sonra da zengin bir kadınla vakit geçirerek annenin çizgisini devam ettirir. Bir yandan batakhane sahibi hanımla bir yandan da onun cariyesi Letâif ile ilişki içindedir. Hanımla ve Letâif ile ilişkisini bir an olsun sorgulamazken hanımın, annesini ve kendisini maddi açıdan memnun etmesini de hoşnutlukla karşılar.

Letâif ise hiç tanımadığı Yusuf Şah ile hem birlikte olup hem de bunu yeminle inkâr eden bir cariye dir. Yusuf Şah'ın da bu anlamda ondan aşağı kalır yanı yoktur. Hanımın ise zevkleri uğruna yapamayacağı şey yoktur. Yusuf Şah'ı İstinye'deki konağına çekebilmek ve onu memnun edebilmek için hiçbir masraftan kaçınmaz. Aynı zamanda hırsları uğruna, kendisinden çok memnun olduğu Yusuf Şah'ı bile tereddüt etmeden öldürtmeyi düşünür.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nde, Sansar Mustafa'nın halk tarafından sevildiğini görüyoruz. Onun Ahmet'i, padişahın askerlerinden kaçırdığı gösterdiği mücadele halkın gönlünü çeler. Hele Sansar Mustafa'nın, askerlere “*Bak asesbaşı, subaşı ağa ben bunda kolaylık ile girüp kendim ziyan verenlerden değilim, ara yerde çok adam telef olur.*” (S.M.H. 33-b) sözüne halk parmak ısırır. Aralarından kimi, “*Yarabbi şu yiğide bir fırsat ver.*” (S.M.H. 33-b) diye duada bulunanlar bile vardır. Sansar Mustafa'nın, Ahmet'i alıp Mısır'a

kaçırmasının ardından beş altı sene geçmesine rağmen İstanbul halkı Sansar'ın cesaretini unutamamıştır. Hatta onun maceraları efsaneleşmiş olarak halk arasında yaşamaya devam eder. Halk, “*Murad Han hazretlerine düşen bu idi ki ele geçirdiği zaman ol yiğidi her şeyden beri ve tevbe verip çirâğ itse idi.*” (S.M.H. 50-b) diyerek Sansar'ın cezalandırılacak olmasını hoş görmez. Başlangıçta Ahmet'in babası, Sansar Mustafa için “*O cihana velvele salan Sansar Mustafa dedikleri vücudu kalkacak*” (S.M.H. 23-b) sözüyle Sansar Mustafa tipini olumlu olarak bu mücadeleden sonra Sansar'ın anlattıklarına hayran kalır. Sultan Murad, Sansar Mustafa'yı olumlu olarak ve ele geçip asılması için yakınındaki adamları ölümle tehdit eder. Onun bu hiddeti, hikâyede “*zira adamın oğluna alâka eylemiş idi*” (S.M.H. 24-a) şeklinde sebebe bağlanır.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nin kahramanları çıkarıcı ve yalancı olsa da bu hikâyede olumsuz bir özellik olarak okuyucuya yansımaz. Padişah, Kara Mustafa ile Üsküdar'da gezerken Çelebi ve Tıflî'yi bir yalı eğlencesinde basınca Kara Mustafa yalıya girip Tıflî'yi Çelebi ile işrette yakalar, ancak Çelebi'den kendisine mahub dost olacağı sözünü alınca aşağıya inip padişaha “*hayır efendim, bir ihtiyar adam, evladına makâmat ile mevlûd talim ediyor*” (T.E.H. 75) yalanını söyler. Aynı kişi, Çelebi'nin yalısına geldiği haberini alınca padişah huzurundan yalandan bir hastalık bahanesiyle ayrılır.

Sultan Murad, hem Tıflî'nin hem de Kara Mustafa'nın mahub dostluğunu hoş görür. Tıflî'nin, Tophane'deki Cemal Bey adlı sevgilisine gitmek için padişaha söylediği yalan padişah, “*Hay Tıflîm, yine Cemal Bey'i görmeye gidersin*” (T.E.H. 68) şeklinde alaya alınır. Kara Mustafa'yı da konağında Çelebi ve Tıflî ile basıp gerçeği anlayınca şakayla “*hay kâfirin hastalığı bu imiş, hasta olduğu kadar da varmış*” (T.E.H. 91) der. Bunların her biri, hikâyede doğal akışı içinde verilir.

Bursalı'nın Kahvesi'nde Hikâye-i Cevri Çelebi'de gördüğümüz sahneler artık rastlamıyoruz. Abdi, 16- 17 yaşlarında güzel bir erkektir. Ancak, onun başını tehlikeye sokan şey, güzelliği değil zenginliğidir. Cevri ile Abdi bir araya gelince, “*edebiyat, tarih ve tasavvuf üzerine kitap mutalaası, musiki ilmi, güzel yazı meşkiyle*” (B.K. 121) vakit geçirirler. Cevri, konağa gerçekten de Abdi'ye teselli vermek üzere girer. Niyeti, onu dalkavukların elinden kurtarmaktır. Abdi'nin, Cevri'yi kendine hoca tayin etmesi, Hikâye-i Cevri Çelebi'deki Cevri ve Abdi ilişkisinden ne kadar uzak olduğunun göstergesidir. Bursalının Kahvesinde, ne sultan Murad'ın ne de diğer kahramanların ahlâksızlığa tahammülü yoktur. Dalkavuklar çetesinin iki üyesi Dinikuru Ali ve Çingene Mihriban'ın Kanlı Konak'ın önünde, çetenin diğer üyelerinin ise Nuhkuyusu'ndan Üsküdar İskelesi'ne kadar uzanan yol boyunca asılması ardından Sultan

Murad'ın, “*Cesetleri üç gün üç gece duracak!.. Eşkîyalığa meyli olanlar akıbetlerini gözleriyle görmeden o sevdadan vazgeçemezler.*” (B.K. 137) sözleri bunu açıkça gösterir.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde Süleyman ise tüm mal varlığını dalkavuklarla tüketmiştir, aile konağını ve cariyeleri bile satar. Süleyman, kaybettiği paraları ticaret yoluyla tekrar kazanırken teyzesinin, Hürmüz'e yaklaşarak buna daha çabuk ulaşacağı yönündeki sözlerine kanar. Süleyman'ı hareket geçiren durum da, kaybettiği malını geri kazanmaktır. Sultan Murad, hikâyeyi Tıflî'den duyar duymaz çok sinirlenir ve Hürmüz'ü huzurunda dinler. Tıflî ve mecliste bulunan diğer nedimler, kadının bağışlanmasını isterse de Sultan Murad bunun mümkün olmadığını, kadının zindana atılıp ertesi gün tekrar meclisin kurulmasını emreder. Padişah, ertesi gün Hürmüz'ün Mısır taraflarına sürgüne gönderilmesine ve malının da Süleyman ile Kamer'e bağışlanmasını emreder. Hürmüz, toparlanmak için birkaç gün oyalanır. Bu oyalanma sırasında Süleyman'ı öldürme teşebbüsünde bulununca padişah, bu kez öldürülmesini emreder. Ancak merhametli olan Süleyman, padişahın Hürmüz'ün bağışlanıp kendi konağına gönderilmesini ister. Nihayet hikâyenin sonunda dalkavukların cezalandırılmadığını ve Hürmüz'ün de Süleyman'a duyduğu aşk sebebiyle affedildiği görülür. Hürmüz'ü padişahın gazabından kurtaran tek şey, görüldüğü gibi Süleyman'a duyduğu aşktır. Süleyman ve Tıflî ise, Hürmüz'e karşı sürekli olarak merhamet beslemekte ya da acıtmaktadırlar. Sultan Murad, kararlarında bu iki merhametli kişinin etkisinde kalır.

2.2.4. Eğlence Kültürü

“Tüm Tıflî hikayeleri, kahve, tütün, afyon, ve /ya da şarap gibi öğelerin ve bunların beraberinde getirdiği eğlence kültürlerinin son derece yaygın olduğu toplumsal ortamları ele almaktadır.” (Sayers: 2005; 35).

Hikây-i Cevri Çelebi’de, Yusuf Çavuş’un ölümünden hemen sonra hikâyenin başkahramanlarından oğlu Abdi, Cevrî ile zaman zaman kendi evinde zaman zaman da Cevrî’nin evinde “ ‘ayş u ‘işrete” dalar. Hikâyede Cevrî ile Abdi’nin ne şekilde eğlendiklerine dair ipuçları verilmez. Aynı şekilde Hoca Mahmud’un konağına misafir olan Abdi ve Cevrî’nin anneleri ile Rukiye Banu’nun şayet annesi izin verirse edecekleri “zevk-i ‘âlem” in de başlangıçta üstü kapalıdır. Ancak, Abdi ve Cevrî’nin annelerinin, Rukiye Banu’ya verdikleri öğütte annesine kendilerini çengi olarak tanıtmalarını istemesinden kadın kadına eğlencelerde çengilik ve köçeklerin ön planda olduğu anlaşılır.

Hikâyede ayrıntılarıyla verilen tek eğlence biçimi, Abdi ile Rukiye Banu’nun Hoca Mahmud’un yalısında daldıkları eğlencedir. Rukiye Banu, yalıya varır varmaz Abdi’ye hamama girme teklifinde bulunur ve Abdi’yi kendi elleriyle soyar. Bu hamam eğlencesi, “*ta’biri mümkün değil*” (H.C.Ç. 18) ifadesiyle anlatılmayacak kerte bir zevkin de doruk noktasıdır. Bu eğlence, akşam vakti gelip geçen kayıkları seyretmekle ve o sırada yemek içmekle devam eder. Bundan sonra eğlence o gün için, “*yorgan altına girdikde pirahanlerin de çıkarıp birbirlerine muhkem sarıl*” maları (H.C.Ç. 18) ile noktalanır. Rukiye Banu ve Abdi’nin eğlenceleri, bir sonraki gün de büyük bir ihtimal bu şekilde devam edecektir.

Rukiye Banu ve Abdi’nin yalı eğlencelerine Cevrî’nin de katılmasıyla eğlence, açık ve yeni bir şekil kazanır. Cevrî Çelebi’ye şarkılar söylendikten sonra, oyun çıkarması teklif edilir. Cevrî, cariyelerin birkaçı ile istenilen oyunu düzenlerken yalı, bostancıbaşı ve adamları tarafından basılır.

Tayyazâde Yâhûd Binbirdirek Vak’ası adlı hikâyede ise Hüseyin Efendi’nin, Derviş Mahmud’a şikayetlenirken “bezm-i ülfet” (T.Y.B.V. 4) arzusunda olduğunu görüyoruz. Onun bu arzusunu yerine getirecek kişi, Derviş Mahmud’a göre, on sekiz o dokuz yaşlarında, gayet güzel ve bilgili Tayyazâde’dir. Nitekim daha ilk gün Hüseyin Efendi Tayyazâde’den pek memnun kalır. Tayyazâde, o gün akşama kadar Hüseyin Efendi ile “bezm-i ülfet” (T.Y.B.V. 8) olur. Tayyazâde’yi sürekli olarak evinde tutmayı başaran Hüseyin Efendi’yi, artık “*her gice tâb-sabâh hem bezm-i sohbet oluyor ve zevk u safâ ile vakit geçiriyor*” (T.Y.B.V. 9) iken görürüz.

İkilinin arasında geçen eğlencenin, ne şekilde sürdüğü açık bir şekilde verilmiyor, ancak hem hikâye anlatıcısının verdiği bilgiler hem de Hoca Mahmud'un aklından geçirdiği kimi düşüncelere, Hüseyin Efendi'nin karısının “*efendi de böyle saçı ile sakalı ile utanmayarak oğlanlarla vakit geçiriyor.*” (T.Y.B.V. 14) şikâyetini eklersek ikili arasındaki eğlenceye az çok vâkıf oluruz. Hüseyin Efendi, Tayyazâde'ye karşı duygusal ya da cinsel bir ilgi duymaktadır.

Hikâyede ayrıntılarıyla verilen tek eğlence, Gevherli Hanım'ın konağında geçer. Gevherli Hanım'ın, “*haydi Sahba artık zevk u safâ zamanı geldi. Meclis kurulsun.*” (T.Y.B.V. 24) demesiyle az vakit sonra odaya giren cariyelerin, yere sırmalı bir halı sererek üstüne altından bir sandalye ve yine onun üstüne altından bir tepsi koyduklarını görürüz. Söz konusu tepsinin üstünde türlü türlü meyveler, salatalar, çerezler, turşular ve en nefis, en ağır mezeler vardır. Altın yaldızlı “*elmas tırâş sürâhi ile lâ'li rengi nefis şarab*” (T.Y.B.V. 24) da mükellef sofranın tamamlayıcısı olur.

Bundan sonra Gevherli'nin, Tayyazâde'nin elinden şarap içmek istediğine şahit oluruz. Gevherli Hanım'ın emri üzerine gelen saz takımı, bu eğlencenin diğer bir tamamlayıcısıdır. Odaya gelen saz takımı, def, tanbur, ud, keman, kanun ve neyden mürekkep bir takımdır. Söz konusu saz takımı, hânende ve rakkaslarıyla beraber yirmi dört güzel kızdan oluşmaktadır.

Eğlence sırasında kadehlerin dolup boşaldığı, hey hey sâdasının ortalığı inlettiği, anlatıcı tarafından okuyucuya aktarılır (T.Y.B.V. 25).

*Tıflı ile İki Biraderler Hikâyesi'*nde, babalarından kalan mirası, “*hem-civâr olan seyre ve meyhânelerde daima birlikde safâ ve cünbüşleri*” (T.İ.B.H. 2) ile tüketen Hasan ve Hüseyin'in, mesire yerlerinde ve meyhanelerde ne şekilde eğlendikleri ayrıntılı bir şekilde verilmez. Ancak eğlencenin, dışarıda ve meyhanelerde sürdüğü açıktır.

Kazazzâde'nin eğlencesi hakkında ise, “*hânesinde beş altı alüftenin cem' olarak ays u işretleri*” (T.İ.B.H. 7) ifadesi ve çeşitli mezelerle süslenmiş sofrası dışında herhangi bir bilgi verilmez. Kazazzâde, bu tür eğlenceleri, ilkin hanesinde düzenlerken daha sonra mahalleden kovulmasıyla deniz Bebek'teki yalısında düzenlemeye başlamıştır. Kazazzâde'nin Bebek'teki bu yalısında sürdüğü eğlence biçimi de artık daha belirgindir. Adsız kızın, Hasan'a aktardığı bu ortam, “*Bahçedeki köşke girdiğimde orda envai işretle donatılmış ve türlü türlü mezelerle tezyin olunmuş işret takımı*” (T.İ.B.H. 8) bulunduğu şeklinde anlatılır. Kız, “*etvâr ve kelâmlarından bunların ülfete guruhundan olduğunu*” (T.İ.B.H. 9) anlamakta güçlük çekmez.

Yine Hüseyin'in, "mezburenin mutallaka ülfete olduğunu ve hatta birkaç defa kendi karşısında oynattığı" (T.İ.B.H. 11) yalanını söylemesi, bu tip kadınların erkeklerin karşısında oynayarak onlara hizmet ettiklerini gösteren bir eğlence hayatına işaretir.

Letâ'ifnâme'de dalkavukların, Yusuf Şah'ı götürdükleri *Ayvalı Meyhanesi* dönemin eğlence yerlerinden biridir. Buradaki eğlence "hânendeler, sâzendeler, rakkasların"(L. 33) düzenledikleri fasıllarla şekillenir. Aynı zamanda bu kişilerin türlü danslarına içkinin de eşlik ettiği görülür. Burnaz Süleyman'ın evine sığırayan eğlenceye üç adet çengi de katılır. Burada ilk defa Yusuf Şah'ın bir cariye ile sabaha kadar birlikte olduğu ve sabah hamam istirahatına çekildiği de verilir. Yusuf Şah'ın, dalkavuklara bu türlü eğlenceleri yedi ay boyunca devam eder.

Konak sahibi hanımın, Yusuf Şah'ı gördüğü ilk anda ona "işret ve sohbet"(L.78) teklifi göndermesi, hanımın niyetini de ortaya koyar. Yusuf Şah'ın, hanımın davetine icap üzere yalıya varmasıyla söz konusu zevk ve işret de başlar. Ancak, bu ilk gelişte Hanım ve Yusuf Şah'ın bir hafta boyunca süren ilk "zevk ü safâ"nın ayrıntıları hikâyede verilmez. Yusuf Şah'ın yalıya ikinci gelişinde eğlencenin yönü de açıkça verilir: "*Hanım, Yusuf Şah'ı soyup, döşeğe girip safâya meşgul olurlar.*"(L. 83). Hanım ve Yusuf Şah arasındaki bu cinsel ilişki, Yusuf Şah ve hanımın cariyesi Letâif arasında da yaşanır.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nde halkın, özellikle bayram ve Cuma günlerinde topluca eğlenilen mesire yerlerine akın ettikleri görülür. Sultan Murad da, nedimi Tıflî ile tebdili kıyafet bu gezi yerlerinde eğlenmektedir. Sansar Mustafa ise Panayod'un meyhanesini tamamıyla mekân tutmuştur. Meyhanede kendine ayrılan bu oda, onun her türlü eğlencelerinin mekânıdır.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nde diğer Tıflî hikâyelerinde görmediğimiz farklı bir eğlence biçimi vardır. Hikâyede hemen herkes kahve, tütün ve afyon tiryakisidir. "Ehl-i keyif" adamların, eğlenme biçimi olarak hikâyede yer bulan bu eğlenme, birçok ehl-i keyf adamı, Macuncu Cafer Ağa'nın dükkânında bir araya getirir. Tıflî'nin, hikâye anlatma ve güldürmedeki ustalığından dolayı pek çok zengin konaklarında yer bulduğunu ve burada eğlendiğini görüyoruz. Tıflî'nin, mahbub-dostlarının yanında Kanlı Bektaş ile de kimi zaman Kanlı Bektaş'ın konağında, kimi zamansa başkalarının konaklarında cinsel anlamda bir araya gelerek eğlendiği; bu eğlenme biçiminin, devlet adamlarının kendi mahbub- dostlarıyla konaklarında da yaşandığı görülür.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde dalkavuk çetesinin üyesi Hayrat Yıkan'ın, Süleyman'ı ilk gün Yenibahçe Çayırı'nda bir meyhaneye götürdüğü görülür. Burada mükellef bir rakı sofrasını, genç ve güzel bir meyhaneci çırağı ile müzik takımı tamamlar. Süleyman, ilk gün

gördüğü bu hizmetten pek memnun kalmıştır, aynı zamanda meyhaneci çırağı çocuğun dudaklarından meze almak üzere eğlendiği ve bu suretle sarhoş olduğu da görülür. Dalkavuk takımı, ertesi gün Süleyman'ı “kibarca eğlenmek” için Galata'daki Gümüş Halkalı Meyhane'ye götürürler. Buradan Ortaköy'deki bir umumhaneye geçilir ve Süleyman'a bir de kadın sunulur. Bundan sonra Süleyman, her gün Galata, Beyoğlu ve Boğaziçi'nde akşama kadar gezip eğlenir. Süleyman'ın bu tür eğlenceleri, dalkavukların hayatından çıkmasıyla birlikte Hürmüz'ün yalısında devam eder. Buradaki eğlencenin şekli de, müzik, içki ve cinsellik üzerinedir.

Bursalı'nın Kahvesi'nde söz konusu edilen Kadırga Meydanı, Sultan Murad'ın toplu eğlenmeleri, tütünü ve içkiyi yasak etmesinden evvel İstanbul'un en şenlikli yerlerinden biri olarak hikâyede yerini alır. Bundan başka Küpeli Ayvaz Şah adlı dalkavuk çetesinin üyesinin, Abdi'yi Galata'da bir meyhaneye götürdüğü görülür. Buradaki eğlence de içki ve müzik üzerine kuruludur. Yine dalkavuk çetesinin Abdi'yi götürdüğü Üsküdar'daki Kanlı Konak ise terkedilmiş bir konak olarak eğlencelerin sürdürüldüğü başka bir mekândır. Sultan Murad'ın ise, tebdili kıyafet nedimleri ile Galata'nın en büyük gedikli meyhanelerinden Sünbüllü'de eğlendiği görülür.

Sonuç olarak Tıflî hikâyelerinde kahramanların eğlenmek amaçlı bulunduğu yerler kahvehane, meyhane, mesire yerleri ve zengin konaklarıdır. *Bursalı'nın Kahvesi*'nde Osmanlı hayatında kahvehane kültürünün canlılığı, diğer hikâyelere nazaran daha baskındır. Reşat Ekrem Koçu'nun, hikâyeyi kaleme alırken özellikle idealize ettiği bir toplumu, o günün şartlarıyla yansıtmaya çalıştığını söylemiştik. Koçu, bunu yaparken büyük bir ihtimal kendi döneminde de az çok şahit olduğu bu geleneğe, yazılı ve sözlü kaynaklardan yararlanarak değinmiştir. 19. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden Avrupalı gezginlerin, İstanbul'daki binlerce kahvehaneyi hayretle karşıladıkları bilinmektedir. Cengiz Kırılı, 19.yüzyılda İstanbul Kahvehaneleri adlı makalesinde, 19. yüzyılın ilk yıllarında hazırlandığı anlaşılan ve Boğaz'ın Dolmabahçe'den Rumeli Kavağına kadar olan bölümüyle, Haliç'in Eyüp ve Hasköy mahallelerinde bulunan esnafın dökümünün yapıldığı bir defterde, kahvehaneler hakkında önemli bilgiler içerdiğini söylemekte ve şöyle eklemektedir: “1656 dükkân ve 148 bahçe-bostanın mahallelere göre sıralandığı bu defterde, bu işyerlerini işletenlerin ve çalışanlarının isimleri, varsa ünvanları, nereli oldukları ve nerede yaşadıkları ayrıntılı bir şekilde kaydedilmiş. Dükkânları çeşitlerine göre dökümünü yaptığımızda, kahvehanelerin ilk sırada yer aldığını görüyoruz. Dolmabahçe'den Rumeli Kavağı'na kadar olan bölümde 108 ve Haliç bölümünde ise 106 adet olmak üzere, toplam 214 kahvehanenin şehrin bu iki bölümünün en yoğunluklu dükkân tipini oluşturduğu anlaşılıyor.” Kırılı, 1840'ların başında İstanbul'da 2500

civarında kahve olduğunu tahmin eden Charles White'nin çok da yanılmadığını sözlerine ekler.

Osmanlı toplumunda bu kadar önemli bir yere sahip olan kahvelerin, çırakları da özel bir eğitimden geçer ve bu çırakların güzelliğine dikkat edilirdi. Kahve tiryakisine, kahve ve çubuk sunmanın da ayrı bir özelliği vardı. Bursalı'nın Kahvesi'nde ayrıntılarıyla çizilen bu hizmetin izlerine ve önemine tarihi kaynaklarda da rastlarız.

Sabiha Tansuğ, "Eski İstanbul'da Kahve İkram Töreni" adlı yazısında "Bundan 70-80 yıl öncesine kadar İstanbul saraylarında, konaklarında, yalılarında kahve, özel bir törenle ikram ediliyordu. Yalnız bu görkemli kahve törenini gerçekleştirebilmek için özel hazırlanmış kahve takımlarına ve kahveyi sunacak üç tane eğitilmiş kıza, kahveci güzeline ihtiyaç vardı. Bu nedenle kahve ikramı törenini ancak varlıklı aileler gerçekleştirebiliyordu."⁷

Sadi Yaver Ataman, *Türk İstanbul* adlı eserinde, "kahveci güzeli, meddahların ve hikâyecilerin başlıca konusu idi." diyerek şu hikâyeyi okuyucu ile paylaşır:

"Adamın biri kahveci çırağının güzelliğine hayran, her gün gelir, bir peykede oturur, Allah'ın bu gül cemalini hayran hayran seyrederek, giderken içtiği kahvenin parasını değerinden fazla çıkarır vermiş. Sözgelimi bir fincan kahve bir kuruş ise, o çıkarır bir çeyrek (beş kuruş) vermiş. Bir gün bakmış, kahvecinin güzel çırağı yok. Giderken çıkarmış, masanın üstüne içtiği kahvenin değeri olan bir kuruş bırakmış. Kahveci, işin farkında ya, nükteyi de seven bir adam, hemen yerleştirmiş:

Kahve Yemen'den gelir yollar ırak

O kuruşu al da çeyreği bırak.

Adam da boş değil hani, hemen cevap vermiş:

Hani o tezgahtaki eski çırak

O zaman paralar tırak tırak. (Ataman: 1997; 100)

Kahveci çıraklarının güzelliği ile zengin olan kahvehane sahiplerine diğer Türk halk anlatılarında da rastlarız. Sansar Mustafa'nın, Ahmed'le birlikte Mısır'da bir kahve dükkânı açtığını, Ahmed'in güzelliğini seyretmeye gelenlerin sayesinde kısa sürede zengin olduğunu görmekteyiz.

Tıflî Efendi hikâyesinde ise kahvehane kültürünün yanında kahve bağımlılığı karşımıza çıkmaktadır. Tıflî'nin afyon yanında bir de kahve tiryakisi olduğunu görürüz.

⁷ Sabiha Tansuğ, (1997): "Eski İstanbul'da Kahve ve İkram Töreni", İstanbul Armağanı 3, Gündelik Hayatın Renkleri, Kültür İşleri Başkanlığı Yayınları No:47, İstanbul.

Burada farklı olarak bu tür bir eğlencenin, kahvehanelerde değil de belirli dükkânlarda ve zengin konaklarında sürdüğü görülür.

Tıflî hikâyelerinde köçeklik de eğlencenin bir unsurudur. Hançerli Hanım'da, Tayyazâde, Hikâye-i Cevri Çelebi ve Bursalı'nın Kahvesi'nde kadınların köçek sıfatıyla hikâye kahramanlarının karşısında dans ederek ve şarkı söyleyerek onları eğlendirdiği görülür. Sadi Yaver Ataman, *Türk İstanbul* adlı eserinde, "Çengilik, genellikle çingene kızlarından kurulu oyun ekiplerine denir. Köçeklik ise, saçlarını uzatarak, bol eteklik ve önü peşli yelek ve bürümcük gömlek giyerek kadın kılığına giren erkek oyunculara verilen addır. Çengilik loncaya bağlı bir kuruluştur. Çengi kızlar, kendi bildiklerine şuraya buraya oynamaya gidemezler, loncanın emri ve nezareti altında sanatlarını icra ederler, hatta loncanın izni olmadan evlenemezlerdi."(269) diyerek Osmanlı toplumunda var olan bu eğlence kültürüne işaret eder.

Bülent Aksoy, "İstanbul Kültüründe Musiki ve Kadın"⁸ başlıklı yazısında, Osmanlı musiki geleneğinde kadınların önemli bir yer teşkil ettiğini söyler. Buradaki Osmanlı kadınından kastın "şehirli kadın" olduğunu vurgulayarak, bu kadınların şehirdeki eğlence kültürünün bir parçası olduğunu belirterek din dışı şehir musikisinin hoşça vakit geçirme amaçlı olduğunu vurgular.

"Kadınların musiki icra ettiklerini gösteren en eski belge ve kayıtların çoğu 16. yüzyıla dayanıyor. Batılı kaynakların, Osmanlı klasik müzik geleneğinin tam anlamıyla olgunlaşmadığı 16. yüzyılın ilk yarısında bile şehirde eğlenme amaçlı canlı musiki hayatı olduğunu gösterir. Bu eğlence hayatının içinde kadının da önemli bir yeri olduğu söylenir." (Aksoy: 1997; 248) diyerek bu eğlence türünün geçmişini de belgeler. 1555-1560 yılları arasında İstanbul'da bulunan İspanyol bir gezginin eserinden aktardığı bilgiye göre, bir düğünde kadınların kurulu bir saz takımının eğlence ve rakslarının sabaha kadar sürdüğünü, topluluğun bütün üyelerinin kadınlardan oluştuğunu, kadın meclisinde erkek bulunmadığını söyler (Aksoy: 1997; 279).

Kadınların yalnızca hükümdar sarayında değil, sultan efendilerin, sadrazamların, vezirlerin, paşaların ve saray çevresinde yaşayan yahut yüksek mevkilerde öteki devlet ileri gelenlerinin saray, konak ve yalılarında da musiki ile uğraştıklarını da ekleyerek "sarayda yahut Osmanlı seçkinlerinin evlerinde musiki icra eden kadınlar sarayın yahut evin halkı arasındaydılar. Profesyonel denecek tarzda, yani para karşılığı piyasada çalıp söyleyenler ise

⁸ Bülent Aksoy (1997): "İstanbul Kültüründe Musiki ve Kadın", İstanbul Armağanı 3, Gündelik Hayatın Renkleri, Kültür İşleri Başkanlığı Yayınları No:47, İstanbul.

daha çok hristiyan, Musevi ve ingene kadınlardı.” (Aksoy: 1997; 285) der ve musikinin, Osmanlı toplum hayatında kadın ile erkeğın buluşabildikleri ender bir alan olduğunu belirtir.

2.2.5. Kadın

Hikâye-i Cevri Çelebi'de olumlu özellikler gösteren bir kadın tipi yoktur. Kadın kahramanların hemen hepsi davranışlarıyla olayları daha karmaşık, içinden çıkılmaz bir hale getirir. Rukiye Banu'nun annesi, kızının hafifliklerini, zaman zaman türlü erkeklerle yalı eğlenceleri düzenlemesini hoş görür. Cevrî'nin annesi ise oğlunun Abdi ile olan ilişkisine, oğlunun bu aşktan üzüntü çekmesine kadar sesini çıkarmaz. Hemen her gün Abdi ile oğlunun zevke dalmaları ve eğlenmeleri, anne tarafından doğal karşılanır. İşsiz güçsüz oğlunun, hayatını devam ettirmek için çalışması gerektiği bu anne tarafından oğluna nasihat edilmez. Abdi'nin annesi de, eşinin ölümünden sonra oğlunun, bir erkekle eğlenmesine ses çıkartmaz. Her iki anne de oğullarının geleceğine ilişkin bir kaygıya kapılmazlar.

Cevrî ve Abdi'nin anneleri, bir düzenle hoca Mahmud'un konağına girmek isterken fakir olduklarına dair sözleriyle kendilerine acınmasını beklerler. Hoca Mahmud, fakirlik feryadı karşısında bu iki kadını konağına alır. İki kadının düzeni bundan sonra da bitmez: Rukiye Banu'nun güzelliğine övgüler düzerek konak halkının gönüllerini kazanırlar. Oğullarının isteklerini sorgulamadan yerine getirmek isteyen iki anne, bu uğurda söyledikleri yalanlardan bir an bile çekinmezler. Kurdukları düzene, zaten gönüllü olan Rukiye Banu'yu katmalarıyla olayları hızlandırırılar. Konaktan mutlu bir şekilde ayrılan iki kadın, oğullarının zevklerini tamamlayacak olmalarına bir kat daha sevinirler.

Anneler, çocuklarının içinde bulunduğu yanlışlığı onaracaklarına, onlara anlayış göstererek yardımcı bile olurlar. Rukiye Banu'nun annesi kızına, Cevrî ve Abdi'nin annesi de oğullarına her durumda yardım ederken neyin doğru neyin yanlış olduğunu araştırmazlar.

Hikâyenin kadın kahramanları bu özellikleriyle hikâyeyi olay bakımından önemli derecede etkilerler. Annelerden biri ya da hepsi, çocuklarının isteklerini doğru yanlış tartısına koyabilecek yetiye sahip olsalardı, olaylar daha farklı boyutlarda gerçekleşebilirdi.

Tayyarzâde Hikâyesi'nde hikâyesinin kadın kahramanlarından batakhane sahibi hanım ve Sahba Kalfa etkindir. Hüseyin Efendi'nin karısının, merak dürtüsüyle birden bire belirmesi ve Tayyarzâde'nin annesinin oğlunu Hüseyin Efendi ile olan ilişkisi konusunda açıkça desteklemesi, bir anlamda hikâyedeki olayları hızlandırması bakımından geçici bir süreci ifade eder.

Batakhane sahibi Hanım, zengin bir erkek avcısıdır. Bir yolla konağına çektiği zengin erkekleri, parası bittikten sonra acımadan öldürtecek kadar hırslıdır. Erkek avlamak konusunda ona yardımcı olan güzel Sahba Kalfa'nın ise kadın olarak hikâyede önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Sahba Kalfa, batakhane sahibi hanımın, güvendiği ve geçmişte

cariyelerinden olan şimdi ise onun hazinedarı görevini üstlenmiş biridir. Sahba Kalfa, Tayyazâde'yi Fazlî Paşa Konağı'nın önünde görür görmez hikâyeye yeni bir boyut kazandırır. Daha bu ilk karşılaşmada teklifsiz halleri ve güzelliği ile Tayyazâde'yi şaşırtır. Sahba Kalfa, Tayyazâde'yi konağa çekmeyi başardıktan sonra, hanımı hakkında “*Rica ederim yanında gayet hesapla söz söyleyiniz. Kendisi kılı kırk yaran kadınlardandır.*” (T.B.B. 22) telkiniyle bir anlamda Tayyazâde'nin işini kolaylaştırır. Batakhanedeki cariyelerin, Sahba Kalfa'ya sarf ettiği “*Maşallah Sahba Kalfa ne de güzel bir bey yakalamışsın.*” (T.B.B. 22) sözlerinden, batakhanedeki diğer kadınlar gibi Sahba'nın da “zengin erkek avcısı” olduğunu anlıyoruz. Buna karşın Sahba, ileriki bölümlerde de görüleceği gibi Tayyazâde'ye yardım etmekten geri durmayacak kadar iyidir. Onun bu iyiliği, şüphesiz Tayyazâde'nin “*terbiyeli, namuslu, hazerfen bir insan-ı kâmil*” (T.B.B. 20) ve güzel olmasından kaynaklanır.

Hanımın, Sahba Kalfa'ya yaptığı “*Haydi Tayyazâde'yi odana götür de rahat etsin... Elin eline dokunmasın. Sonra sen mahvederim.*” (T.B.B. 26) uyarısı onun, daha önce de batakhaneye gelen başka misafirlerle düşüp kalktığını da gösterir.

Hikâyenin etkin kahramanlarından olan batakhaneye sahibi hanımın, bütün zengin erkekleri düşürdüğü tuzağa Tayyazâde'yi düşürmek istememesinin ardında da hanımın, Tayyazâde'nin güzelliğinden etkilenmesi yatar. Onun, “*Çok zamandır seni özliyorum, görmeyi arzu ediyordum. Çünkü halkın lisanından Tayyazâde diye şöret-i hüsn ü cemalini işitmiştim.*” (T.B.B. 24) sözleri bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Hanım, bütün özellikleri ile “*fahişe kadın tipi*”ni temsil eder.

Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin “Fâhişe, Fâhişeler” maddesinde “Tanzimât Uyanık İstibdad devrine gelinceye kadar geçim yolunda fuhuş gizli, yasak olarak icrâ edilmiştir. Erkeklerle vücudunu satarak geçinme zorunda kalmış fâhişelere XVIII. yüzyılın ilk yarsısına kadar, hepsi bekâr olan yeniçerileri tatmin etmek için izin verilmiş” (Koçu: 1952; 5478) olduğunu belirtir.

Bunlar dışında kalan kadın kahramanların olaylar karşısındaki tutumlarına bir önceki başlıklar altında değindiğimiz için burada yeniden vermeyeceğiz. Ancak şunu belirtmekte fayda var ki, Hüseyin Efendi'nin karısı ve Tayyazâde'nin annesi, üzerlerine düşen sorumluluklardan uzaktırlar.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde, yeğenini Kazazâde'ye satan hala dışında etkin ve ihtirashlı bir kadın tipi yoktur. Yine de hikâyeye kadınların aldığı kararlar yön vermektedir. Musa Çelebi'nin adsız kızı, evlenme isteğine kapılmış ve bu yüzden başına türlü işler gelmiş biridir.

Halanın hikâyede bu kadar etkin olmasına karşın, Musa Çelebi'nin eşi yalnızca, kızının evlenmesi konusunda halaya destek olan ve eşini ikna eden sönük bir kadındır. Sönüklüğüne rağmen, kocasını da ikna edebilmiştir.

Adsız kızın, babaya işlerinde yardım etmesi ve bir anlamda evin geçimine katkı sağlaması, aile içindeki varlığına önemli bir işarettir. Genç kızın, babasının ihtiyar olmasından dolayı Sultan Bayezıd'taki dükkânına gidememesinden ötürü evde baba ile beraber çalıştığını görürüz. Yine kızın, içinde bulunduğu durumdan kendini kurtaracak yapıya ve akla sahip olması, Tıflî hikâyelerindeki kadınların etkinliğine de bir işarettir. Kız, “*fedâ-yı canı göze aldırarak merkumun belindeki hançeri kaparak ve odanın karanlığında bil-istifade...*” (T.İ.B.H. 9) ederek bu yetiye ve akla sahip olduğunu gösterir. Şu‘arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi ve Hikâye-i Cevri Çelebi'nin erkeklerinde buna benzer bir güç göremeyiz. Öyle ki Hasan ve Hüseyin, kendilerine uygun olan bir iş bulabilecek zekâyâ bile sahip değillerdir. Ancak, başkaların önerileriyle bir iş sahibi olurlar. Yine Hikâye-i Cevri Çelebi'de de Cevri ve Abdi'yi, içinde buldukları belirsizlik ve keder durumlarından kadınlar kurtarır.

Letâ'ifnâme'de Ra'ıye Hanım, nüfuzunu ve zenginliğini, insanlar üzerinde kullanan ve bu yönüyle olaylara yön veren bir kadın tipidir. Cinsel arzularını yerine getiren Yusuf Şah'a karşı maddî olarak hiçbir fedakârlıktan kaçınmaz. Kendisine karşı yapılan sadakatsizliğe ise aynı derece intikam hırsıyla doludur. Bu anlamda Letâif'in ve Yusuf Şah'ın öldürülmesini tereddütsüz emreder.

Yusuf Şah'ın annesi ise oğlunun hatalarına karşı etkisiz kalan zayıf bir kahramandır. Ra'ıye Hanım'ın kethüdası, hikâye içinde olaylarının seyrini değiştirip Yusuf Şah'ın Tıflî'ye, oradan Sultan Murad'a uzanmasında etkili bir kadın kahramandır. Zira Yusuf Şah'ın Letâif'i evinde sakladığını öğrenen hanım, Yusuf Şah'ın öldürülme işini cariyelere bırakınca bu kethüda kadın, son anda Yusuf Şah'ı kurtarır.

*Sansar Mustafa Hikâyesi'*nde olay içinde gördüğümüz tek kadın kahraman, dönemin ünlü fahişelerinden olan Rukiye'dir. Hacı Subaşı'nın Sansar Mustafa'yı bulması için tayin ettiği bu kadın, Sansar Mustafa tarafından öldürülerek hikâyeden çekilir. Rukiye, sarhoş olunca kendini ele verecek kadar boşboğazdır. Hikâyede seilmeyen bir kahraman olarak karşımıza çıkar.

*Tıflî Efendi Hikâyesi'*nde de olayların yer bulan gördüğümüz tek kadın kahraman, dönemin ünlü fahişesi Kanlı Bektaş'tır. Tıflî, onun için “şimdi onun yüzüne bakanın işi rast gelmez, kim bilir ne şekil hınzırın altından kalkmıştır.” (T.E.H. 24) diyerek dalga geçer. Kanlı Bektaş'ın hamamda gördüğü kadından “ol cazuya söz öğretmek hacet değil, şeytan

gelip kendinden ders alır, gayrı işi şeytânet idi.” (T.E.H. 27) diye dalgaya alınır. Hikâyede yine gülmece unsuru olarak yer alan biri Koca Mustafa Paşa’da, diğeri ise Üsküdar’da oturan ve Tıflı’nın kız kardeşleri olan hanımlardır.

Bursalı’nın Kahvesinde ise, Çingene kızı Mihriban dışında olaylara karışan bir kadın yoktur. O da, dalkavuk çetesine hizmet eden bir fahişedir. Sonunda da padişah tarafından asılır. Hikâye-i Cevri Çelebi’de bütün kahramanları parmağında oynatan Rukiye Banu, Bursalının Kahvesi’nde artık edilgen bir kimliğe bürünmüştür. Hem fakir hem de terbiyeli bir ev kızı olarak, ancak hikâyenin sonunda evinden alınıp Abdi’nin nikâhına verilmesiyle görünür ve kaybolur.

Hançerli Hanım Hikâyesi’nde Süleyman’a âşık olup onu konağına çekmeyi başaran Hürmüz, nüfuzlu kadın tipidir. Kamer ise, genç ve güzel bir cariye olarak hikâye içinde Hürmüz kadar olmasa da olay içinde varlığı hissedilen diğeri bir kadın tipidir. Hürmüz, Süleyman’a, padişah emirlerine karşı gelecek kadar âşıktır. Onun, bir an bile Süleyman’dan vazgeçmediğine şahit oluruz.

2.2.6. Erkek

Hikâye-i Cevri Çelebi'de kadın kahramanların olumsuzlukları yanında erkek kahramanlarda da aynı havayı görürüz. Hikâye boyunca etkin olan iki erkek kahraman Cevrî ve Abdi'dir. İkinci derece kahraman ise hikâyenin sonlarına doğru etkin rol alan Hoca Mahmud'dur.

Cevrî, berber dükkânının önünde otururken karşı konaktan gördüğü Abdi'ye, dolayısıyla konağa yakın olabilmek için hikâyenin en başından beri zaman kollamaktadır. Yusuf Çavuş'un ölümü, Cevrî'ye bu fırsatı en iyi şekilde sunar. Babasının tabutu ucunda ağlayan Abdi'yi görünce, çekinmeden tabuta sarılarak yalandan gözyaşı dökerek tam bir dalkavuk havası çizse de hikâyede dalkavuk olarak algılanmaz. Öyle abartılı ağlamakta ve ağıtlar yakmaktadır ki, bu haliyle Abdi'nin ve annesinin dikkatini çekmeyi başarır. Öyle ki Yusuf Çavuş'un eşi Cevrî'yi ikinci bir oğlu ilân eder. Cevrî karakterinin en baştan beri dikkati çeken üç özelliği, yalancılık, kurnazlık ve Abdi'ye olan yoğun aşkıdır.

Cevri'nin, Abdi'nin kendisiyle olan ilişkisini kesmemesi için, resimdeki kızını bulabileceğini söylemesi onun, Abdi'ye olan aşkını göstermesi yanında ilişkiyi karşılıklı çıkar üzerine kurduğunu da resmeder.

Abdi de gösterdiği tüm davranışlarla, çıkarıcılık ve kurnazlık bakımından tıpkı Cevrî gibidir. Hatta yer yer ondan bir gömlek daha üstün olduğu gözlenir. Cevrî'nin, kendisine olan zaafını kullanmaktan, onu istekleri uğrunda parmağında oynatmaktan geri durmaz. Rukiye Banu ile ilişkisini bir an bile sorgulamadan onunla eğlencelere dalar. Cevrî'nin kendisine olan ilgisine/aşkına Rukiye Banu bile üzülürken Abdi'nin kendisi bunu ciddiye bile almaz.

Hoca Mahmud, kim olduklarını bilmeden konağa aldığı iki kadını (Cevrî ve Abdi'nin anneleri) ailesinin içine sokmaktan çekinmez; kızını ahlâki açıdan gözetlemez ve dışarıya karşı sakınmazken bostancıbaşının karşısında birden namus bekçisi kesiliverir. Kendini divan huzurunda haklı çıkarmak için de bir an sızlanmaktan, ağlamaktan ve namusunu hatırlatmaktan geri durmaz.

Sultan Murad, tüm bu rezillikleri öğrendiği an bile sesini çıkarmaz. Hoca Mahmud'un, vezir karşısında kızının başına gelenlerden bostancıbaşını sorumlu tutmasına vezir, tüm içtenliğiyle karşı çıkarken Sultan Murad, vaktinde tebdil-i kıyâfet Cevrî'nin evinde içtiği bir fincan kahveyi düşünerek suçluları bağışlama peşindedir.

Tayyarzâde'de hikâyenin erkek kahramanlarından Hüseyin Efendi, “*gayet zengin, orta yaşlı*” (T.B.B. 4) biridir. İstanbul defterdarlığı görevinden emekli olunca, dost meclisine alışmış olan bu kişi, artık yalnız kalır ve bir zamanlar çevresinde toplanmış insanların çıkar

amaçlı kendisiyle dostluk kurduğunu anlar. Bu duruma son derece üzülen Hüseyin Efendi'nin kederini gören Derviş Mahmud, Hüseyin Efendi'nin "*Bari sözü sohbeti yerinde, bana candan sâdik bir ahabım yok ki onunla sohbet edip vakit geçireyim. Öyle bir arkadaş istiyorum ki sözümü derdimi anlatsın.*" (T.B.B. 6) sözlerinden zaten kendisinin yaradılış olarak genç ve güzellere meyilli olduğunu da bildiğinden ona Tayyazâde'yi önerir.

Tayyazâde'yi konağa getirip Hüseyin Efendi ile tanıştırdıktan sonra hikâyeden çekildiğini gördüğümüz bu kişi hakkında bildiğimiz tek şey, Şehremini civarında oturduğu ve "*fikradan, nükteden, hâl-i aşına, hoş sohbet*" (T.B.B. 6) olduğudur. Onun, Tayyazâde'ye "*Hüseyin Efendi'nin ahabı olması sayesinde fakr u fakadan kurtulacağımı*" (T.B.B. 6) gayet ikna edici sözlerle beyan etmesi ve efendisinin hizmetinde bulunarak bundan faydalanacağını düşünmesi onun çıkarıcı kişiliğini de ortaya koyar.

Hikâyenin önemli kahramanlarından Tayyazâde ise "*on yedi on sekiz yaşlarında fevkalade hoş-gû, tahsil görmüş çâr-ebri, son derece de güzel bir genç*" (T.B.B. 6) ve "*sözü, sazı, sesi yerinde, tarih ve edebiyat vakıf, musiki-şinas*" (T.B.B. 6) biridir. Tayyazâde, hikâye boyunca özellikle güzelliği ile çevredeki pek çok kişinin dikkatini çeker. Onun, halkın dilinde güzelliği ile meşhur olduğunu batakhane sahibi hanım da vurgular (T.B.B. 24).

Tayyazâde, güzelliği yanında "*kübera nezdinde girmek adâb ve usulüne vâkıf*" (T.B.B. 7) olmakla da Hüseyin Efendi'nin de gönlünü kazanır. Tayyazâde, Tıflî hikâyelerinin diğer kahramanları gibi işsizdir. Bu işsizlik, hikâye içinde ne annesi ne de kendisi tarafından dert edilir.

Başlangıçta Tayyazâde'yi de, Derviş Mahmud'un da sözlerine kanarak çıkar ilişkisi içine girdiğini görürüz. Onun, annesine söylediği "*Efendi ile aramızda öyle bir muhabbet hâsıl oldu ki beni bir dakika bile gözünün önünden ayırmak istemiyor.*" (T.B.B. 12) sözleri, bu durumdan memnun olduğunu da gösterir. Bu olumsuzluklarına rağmen, son bölümde batakhâne sahibi hanıma içten içe beslediği kin, bu durumla çelişir. Sultan Murad ise ahlâksızlığa tahammülü olmayan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nin erkek kahramanların, diğer Tıflî hikâyelerindeki erkek kahramanların sahip oldukları özelliklerden uzaktırlar. Hasan ve Hüseyin, ne dikkat çekici bir güzelliğe ne de olayların seyrini değiştirecek bir zekâyâ sahiptirler. Ancak, hikâyenin sonuca ulaşmasında Hüseyin ve Kazazâde'nin etkin olduğunu görürüz. İki erkek kahramanın da olumsuz özellikleri ile bu hikâyeyi sürükleyici bir hale getirmesi dikkat çekicidir. Esasen Tıflî Hikâyeleri bir bütün halinde ele alındığında "kötülük ve erdemsizlik" olgularının, hikâyelere bir canlılık kattığını da söyleyebiliriz. Bu

hikâyede, Kazazzâde'nin sefih hayatı ve halanın para tutkusu gibi gerçekler, hikâyeyi şekillendiren önemli unsurlardır.

Hikâyenin erkek kahramanlarından Hasan ve Hüseyin'in, başlangıçta babalarından kalan mirası, dönemin eğlence mekânlarında tüketmesinin ardından geçim sıkıntısına düşmeleriyle kendilerine uygun bir işi/mesleği bulabilme konusunda bile başkalarının önerilerine muhtaç olduklarını görürüz.

Bu iki erkek kahramandan Hasan'ı, Danişmend Baba'nın kendilerine uygun gördüğü kayıkçılık işini yapmaya başladıktan sonra, başlangıçtaki "mirasyedilik ve eğlence" hayatının olumsuzluklarını üzerinden atmış olarak görürüz. Hasan'daki bu olumlu değişime rağmen Hüseyin, kötü davranışlarından vazgeçmez. Bunu, namusu hakkında gerçekten bir fikre sahip olmayan birine iftira atarak bir anlamda devam ettirir.

Kazazzâde'nin ise hikâyedeki varlığı, en başından beri düşkün bir hayat yaşamasıyla belirir. Burada Kazazzâde'nin, Musa Çelebi'nin kızına sahip olmak için verdiği çaba, dolayısıyla etkin rolü, hikâyenin diğer erkek kahramanlarında böylesi belirgin olarak görülmez. Kazazzâde, bu özelliği ile Tıflî hikâyelerinin "kadın"larında gördüğümüz bir ihtirasa sahiptir.

Letâ'ifnâme'de hikâyenin erkek kahramanı Hoca Dursun, sorumluluk sahibi bir aile babasıdır. Hoca Dursun, aynı zamanda zengin ve yardımsever bir tüccardır. Yusuf Şah, iyi bir eğitim olmasına rağmen önce dalkavuklarla baba mirasını tüketir, sonra da zengin ve nüfuzlu bir hanımın isteklerini çıkarı için yerine getirir. Yaptıklarının ardında duramayacak kadar da korkaktır. Letâif ile birlikte olduğunu inkâr eder.

Dalkavuk çetesinin başı Yazıcıoğlu, diğer Tıflî hikâyelerindeki mirasyedilerin özelliklerini taşır. Yusuf Şah'ın karşısında yalandan gözyaşı döker, Yusuf Şah'ı baştan çıkarır. Yazıcıoğlu, yalancılığının yanında kurnazdır da. Yusuf Şah'a kendisine bağlı olduğu yalanını, güzel bir hikâye yolu ile ifade eder.

Yine Burnaz Süleyman adlı dalkavuğun da ondan aşağı kalır yanı yoktur. Türlü hikâyeler anlatarak Yusuf Şah'ın gönlünü kazanır. Yine Yazıcıoğlu ile bir olup diğer mirasyedi arkadaşlarını atlatarak Yusuf Şah'ı birlikte soymaya karar verirler.

Bekir Odabaşı, Hoca Dursun'un ölümünün hemen ardından ona nasihatte bulunduktan sonra, ancak Yusuf Şah'ın dalkavuklarla baba mirasını tüketmesiyle ortaya çıkar. Bu zaman zarfında, Hoca Dursun'un kendisine emanet ettiği Yusuf Şah'la ilgilenmez.

Tıflî, Yusuf Şah'ın başına gelenleri duyduğu vakit yerinde duramayacak kadar sinirlenir. Mîr-i Âlem, Tıflî'den dalkavukların yaptıklarını padişaha iletmesini ister. Tıflî,

Yusuf Şah'ın başına gelenlere tahammül edemediği gibi dönen dolapları padişaha uygun bir hikâye ile anlatır.

Hikâyeyi dinleyen Sultan Murad, bostancıbaşına emir vererek söz konusu konağın basılıp kethüda kadın hariç herkesin katledilmesini ister.

Sansar Mustafa, işsiz bir kabadayıdır. Tıflî hikâyelerinde onun özelliklerine sahip olan başka bir kahraman daha yoktur. Hikâye içinde onun kabadaylıkları, meyhane sahibi Panayod dışında herkes tarafından hoş görülür. Hikâyenin başından sonuna kadar hareket halinde olan Sansar Mustafa'yı yönlendiren tek şey, Ahmet'e karşı duyduğu cinsel ve duygusal hislerdir. Para tutkusu ya da başka bir hırs, onun kişiliğinden uzaktır.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nin kahramanı Tıflî, yalancı ve korkaktır. Hikâye boyunca sürekli olarak Kanlı Bektaş'ın adamı olan azılı Beşboynuz'dan kaçarken görülür. Yaşadıklarından asla ders almaz. Bu özellikleri Tıflî, okuyucuya sevimli, yaramaz bir çocuk olarak sunulur, kimse onu yargılamaz. Hatta padişahın kendisi bile Tıflî karşısında zayıf kalır. Padişahın, artık meclise uğramayan Tıflî için *“Tıflî dedikleri nikbet geldikde asla ârâm etmeyip, bil-âman katl idesiz. Zira karşıma gelürse, bilmem çehresinde şeytan mı vardır, gördüğüm saat bana gülmek ‘âرز olur, yine merhamet ederim.”* (T.E.H. 68) sözü, bu zayıflığı gösteren bir örnektir. Hikâyenin diğer erkek kahramanlarının ise Tıflî'den aşağı kalır yanları yoktur. Kara Mustafa da, erkek sevgiliyle bir an önce işrete dalmak için padişaha bile yalan söyler.

Bursalı'nın Kahvesinde, dalkavuk çetesine dâhil olan erkekler dışında kötü olarak sunulan kimse yoktur. Hikâye-i Cevri Çelebi'nin baş erkek kahramanları, tıpkı kadın kahramanlar gibi idealize edilmiş olarak karşımıza çıkarlar. Tıflî ise bu hikâyede şu şekilde yerini alır: *“Tıflî, eğlence ve zevk üzerine on parmağında on hüner bıçkın bir şehir oğlanıydı; yolunu bulmuş, devrin genç padişahına çatmış, Sultan IV. Murad'ın has nedimlerinden, en gözde dalkavuklarından biri olmuştu.”* (B.K. 133)

Hançerli Hanım'ın erkek kahramanı Süleyman ise, Abdi ve Yusuf gibi bir mirasyedir. Teyzesinin de yanlış yönlendirmesiyle Hürmüz ile birlikteliğinden maddi anlamda çıkar beklerken gördüğümüz Süleyman, Kamer'i kurtarıp evine aldıktan sonra Hürmüz'den uzaklaşıp ticarete yönelmesiyle karşımıza bambaşka bir karakterde çıkar. Hürmüz'ün, padişahın gazabından kurtulmasında Tıflî ile bir olarak onu kötü sondan kurtaran yine Süleyman olur. Bu yönüyle onun, Hürmüz'e karşı merhamet duygusuyla dolu olduğunu görürüz.

2.2.7. Cinsellik

Cevrî, Berber Mehmed'in dükkânı önünde otururken karşı konağın penceresinde gördüğü Abdi'ye âşık olur. Bu aşkın *Cevrî*'deki izi, bir an bile hikâyeden eksik olmaz. Bu hâlden sonra *Cevrî*, kırk gün boyunca bu dükkâna gelip konağı gözlemeye başlar. Bir kurnazlıkla konağın dikkatini çekip konağa girince Abdi ile eğlenmeye başlarlar. Yine böyle bir günde *Cevrî*, Abdi'ye olan aşkını, “*efendim senin aşkın beni abdal eyledi idi*” (H.C.Ç. 3) şeklinde dile getirir. Abdi bu aşk itirafını yadırgamaz. Kendi güzelliğini, *Cevri*'nin daha önceden yaptırdığı resimde görünce de *Cevrî*'nin içine düştüğü aşka hak verir. Hak vermenin ötesinde, *Cevrî*'nin bu aşka sabredip sırrını kimseye söylememesini de güzel sözlerle olumlar.

Cevrî, içinde bulunduğu bu hâlde, sırf Abdi'nin kendisi ile olan ilişkisini kesmemesi için, *Cevri*'nin resminin arkasına resmedilmiş kızı bulmaya yemin eder. Abdi'nin zaman zaman kedere kapılmasına *Cevrî*'nin yüreği dayanmaz.

Abdi'nin resimdeki kıza duyduğu aşk, ikilinin arasını açar. *Cevrî*, elbet bu aşkın sonunun açık olacağı yönündeki önerilerini dinlemeyen Abdi'nin kederinde devam etmesine üzüdür. Bundan sonra Abdi, *Cevrî*'ye gerçek âşık olmadığını, eğer gerçekten âşık olsaydı yanına gelmek için babasının ölümünü bekleyemeyeceğini söyler. *Cevrî* ise, gece resmi ile gündüz ise sürekli olarak pencerelerinin altından geçmek suretiyle avunduğunu söyler.

Bu itiraftan sonra *Cevrî*'de fikir değişiklikleri görürüz. *Cevrî*'nin geceleri Abdi'nin resmini koynuna alıp yatmasını, resmi adeta bir insan gibi algılamasını ve böylelikle aşkına çare bulmasını yadırgar. *Cevrî*'nin kendisini bu suretle sevmesine Abdi'nin yanıtı kesindir: “*senin kârın bu mudur beni ol şey için mi seversin*” (H.C.Ç. 6).

Metindeki işleyiştten şu sonuca varabiliriz: Abdi, başlangıçta *Cevrî*'nin kendisine duyduğu aşkı olumlar; çünkü bunu bir dostluk ilişkisi olarak algılamıştır. Ancak son durumda *Cevrî*'nin “*bir kız niyetine*”(H.C.Ç. 5) diyerek, kendi resmini koynuna alarak avunuşunda cinsî bir eğilim görür. Abdi, *Cevri*'nin dostluğu aşan bu ilişkisini reddeder. Bunun yanında *Cevri*'nin, Abdi'ye karşı duygusal bir bağlılığı da söz konusudur.

Abdi'nin, bu aşkı artık olumlamamasına rağmen, *Cevrî*'nin kendisine olan zaafını da kullandığını da görürüz. Abdi, *Cevrî*'ye resimdeki kıızı bulması şartıyla kendisine “*râm olacağı*” nı (H.C.Ç. 6) belirtir. Abdi'nin, *Cevrî*'ye râm olmasını, onun aşkına *Cevrî*'nin isteği yönünde karşılık vermesi şeklinde yorumlarsak bu şekil bir ilişkinin yadırganmadığı; ancak *Cevrî* ile “arkadaşlığı”nı devam ettirmek şeklinde yorumlarsak Abdi'nin, *Cevrî* ile olan ilişkisini “bir gönül arkadaşlığı” olarak algıladığı sonucuna varırız.

Cevrî, Abdi ile ayrı geçen günlerini ağzına kırk gün boyunca bir lokma bile yemek koymadan, uyumadan ve odasından çıkmayarak derin üzüntüler içinde geçirecek kadar Abdi'ye âşıktır. Bu aşk hikâye boyunca hep söz konusu edilir. Hatta Cevrî, padişahın huzurunda bile “*Abdimi biricik göreyim ba'de beni öldür*” (H.C.Ç. 29) demekten çekinmez. Bu aşkı birçokları gibi padişah da sorgulamaz.

Cevrî'nin annesi ise oğlunun kederli hâli karşısında tavrını şu sözlerle ortaya koyar: “*Oğul Mehmed, bir oğlanın (yüzünden) kendini helâk mi edersin*” (H.C.Ç. 7).

Görüldüğü gibi anne, oğlunun Abdi ile olan ilişkisine, belki oğlu bu durumda olmasa tepki de vermeyecektir. Yine de buraya kadar olan kısımda annenin, iki erkek arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığı hakkında açık bir ifade yoktur. Açık olan tek şey, oğlunun içinde bulunduğu duruma üzülmesidir. Anne, bu duyguyla evine gelen Abdi'nin annesine de çıkışır.

Abdi'nin annesinin tutumu da bu ana kadar kapalıdır. Cevrî merakla ne olduğunu anlamaya çalışan iki kadına derdini şu şekilde ifade eder: “*işte şol dolabın içindedir senin oğlunu döşeklere düşürüp ve beni dahi bu kıyafete koyan*” (H.C.Ç. 8).

Kadınlar resmi görür görmez durumu sanki anlarlar. Cevrî'nin resimdeki kızın kimliğini açık etmesi, baştan beri Abdi'ye yalan söylediğini de gösterir. Buraya kadar kadınlar duygu ve düşüncelerinde açık etmezler. Ancak Musa Çelebi'nin evinden, Rukiye Banu'dan alınan olumlu haberle çıkan iki kadının aralarında geçen konuşmaları, bu düşünce belirsizliğini ortadan kaldırır:

Cevri'nin annesi, Abdi'nin annesine “*oğlumun muradı ne zaman hâsıl olur*” (H.C.Ç. 13) deyince Abdi'nin annesi, “*sen elem çekme ben şimdi oğlum Abdi'yi alıp sizin evinize getiririm söyle Cevrî Çelebi hatrın hoş tutsun.*” (H.C.Ç. 13) diyerek bu durumu dile getirirler. Bundan sonra olaylar Cevrî'nin istediği şekilde gelişecektir.

Öte tarafta ise Cevrî'nin annesi de Cevrî'ye varıp durumu açıklar: “*Hoca Mahmud'un kızına vardık... Sizin ahvalinize dahi mutalla oldu...*” (H.C.Ç. 13). Annenin burada “mutalla olmak” ifadesiyle anlatmak istediği artık bellidir. Bu belirginlik, Abdi'nin validesin oğlunu alıp Cevrî'nin evine getirmesi ve iki erkeği buluşturmaları, Cevrî ile Abdi'nin eğlenceye başlamaları ile daha da güç kazanır. İki anne de oğullarının “murâdının hâsıl” olmasından/olacağından dolayı mutludurlar.

Cevrî ve Abdi'nin “‘ayş u ‘işret ü zevk ü safâ” ya dalmaları, ayrıntılarıyla hikâyede verilmez. Cevrî'nin Abdi'ye duyduğu aşkı doğal karşılayan kadınlardan biri de Rukiye Banu'dur. Cevrî'nin Abdi'ye olan aşkı Rukiye Banu'nun merakından kaçmaz. Cevrî'den, bu aşkı ayrıntılarıyla anlatmasını dahi ister. Abdi'nin Cevrî için söylediği “*derd-mendin bu gece gözüne hab girmemiştir*” (H.C.Ç. 19) sözü, Rukiye Banu'nun yazıklanmasına sebep olur:

“Rukiye Banu acıyıp vah vah vallah yazıktır gel bir adam gönderelim çağırtalım” (H.C.Ç. 19).

Cevrî’den aşkını anlatmasını isteyen Rukiye Banu, Cevrî’nin, “Çavuşzâde’ye aşık olduğum cihetle Çavuşzâde’nin bir kılın sencileyin on kıza değişmem” (H.C.Ç. 21) sözüne alınmadığı gibi onu, “aferin aşık olunca böyle gerektir” (H.C.Ç. 21) sözleriyle de yüreklendirir.

Görüldüğü gibi hikâyede kimse bu aşkı/ilişkiyi yadsımaz. Bu aşk/ilişki yadsınmadığı gibi hikâyedeki bütün kadınlar, iki erkeğin bir araya gelebilmesi için uğraşır.

Buraya kadar Cevri’nin Abdi’ye duyduğu ve hikâyede bir an olsun eksik olmayan bu aşkı ele aldık. Bunun yanında Abdi ve Rukiye Banu’nun aşklarına da değinmiş olduk. Her ikisi de birbirlerinin resimlerini görür görmez bir aşka kapılırlar. Başlangıçta Abdi’nin, resimdeki kıza duyduğu aşkın şeklini bilemiyoruz. Ancak Rukiye Banu’nun tutumu, ilk andan beri kendini belli eder. Odasına konuk ettiği Cevrî ve Abdi’nin annelerine resimdeki genci kendisiyle tanıştırmayı için adeta yalvarır. İki genç arasındaki ilişkide baştan beri Rukiye Banu’nun baskın olduğunu görürüz. Öyle ki Rukiye Banu, sadece Cevrî ile olan ilişkisinde değil, hikâyedeki bütün kahramanlarla olan ilişkilerinde baskın bir karakterdir.

Rukiye Banu’nun, Abdi’ye olan aşkında cinsellik ön plandadır. Onun bu yöndeki arzularında ne kadar sakınmasız ve sabırsız olduğuna da sık sık şahit oluruz. Kadın kıyafeti ile evine gelen Abdi’nin yüzünü biran önce görmek için, neredeyse düzeni açık edecek derecede sabırsız davranışlar sergiler. Nitekim koçu içinde Abdi ile yalnız kalır kalmaz Abdi’nin başından yaşmağı alır ve “efendim gayri sabra mecalim kalmadı” (H.C.Ç. 17) diyerek onunla sarmaş dolaş olur.

Çiftin, köşke indiklerinde yaşayacakları eğlencenin gidişini yine Rukiye Banu belirler. Rukiye Banu Abdi’yi hamama sokarak ve onu kendi eliyle soyarak bu aşkın çizgisini bir kez daha belirler: cinsellik. Bundan sonra çift, birbiriyle şakalaşarak ve birbirine güzel sözler söyleyerek hamam eğlencesini devam ettirirler.

Hikâyede Rukiye Banu, Abdi ile yaşamak istediklerini, hiçbir kısıtlamaya bırakmadan yaşar. Çiftin bu geceki eğlenceleri hikâyede ayrıntılarıyla yer almaktadır. Çift, o geceyi elbiselerini çıkarmış olarak aynı yorgan altında geçirir.

Çiftin sevişmeleri, “soyunup bir pirâhen ile kalıp yorgan altına girdikde pirâhenlerin de çıkarıp birbirlerine muhkem sarıldı işte ol gece bir saat miktarı gelmiyor güneş kible-i şafaktan baş gösteriyordu” (H.C.Ç. 18) şeklinde verilir.

Tayyarzâde Hikâyesi’nde, Tayyarzâde ile Hüseyin Efendi arasındaki ilişkinin rengi, okuyucuya açıklanmaz, ancak sezdirilir. Yukarıda Hüseyin Efendi’nin yaradılış olarak genç

ve güzellere meyilli olduğunu söylemiştik. Hüseyin Efendi, Tayyazâde'yi ilk gördüğü andan itibaren ondan hoşlanır. Görüşmenin ilk gecesinde onun hayali ile sabah eder. Bir yandan da onu büsbütün evine almanın yollarını düşünür.

Onun, “*Sen beni sersem ettin. Kemâlin ve cemâlin, hoş sohbetin ve hüsn ü makâlın beni sana adeta esir eyledi... Bundan böyle birlikte olsak ne olur?*” (T.B.B. 8) sözleri, Tayyazâde'yi konağında “*hizmetkâr gibi değil evladı[m] makamında bulundurmak*” (T.B.B. 8) istemesiyle çelişir.

Diğer yandan Hüseyin Efendi'nin, “*Tayyazâde'yi ele geçirdikten sonra*” (T.B.B. 9) hareme bile uğramaz olması, Tayyazâde'nin evinde kalması için hem onu hem de annesini türlü altın ve hediyelere boğması, Tayyazâde ile her gün eğlencelere dalması yukarıdaki belirsizliği dağıtır.

Batakhane sahibi hanım ile Tayyazâde arasındaki ilişkinin boyutu da hanımın, Tayyazâde'ye hitaben söylediği “*Yarın sabahleyin yine birleşiriz.*” (T.B.B. 26) sözüyle verilir.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde Hürmüz adlı yaşlı ve nüfuzlu bir kadın, Süleyman'a taliptir, Süleyman ise hanımın cariyesi Kamer'e. Hikâyede Hürmüz ile Süleyman'ın seviştikleri görülürken Kamer ile Süleyman arasında evlilik öncesi bir birleşme söz konusu değildir. Süleyman'ın, dalkavuklarla baba mirasını tükettiği zamanlar, meyhanelerin genç ve güzel çıraklarıyla da eğlendiği görülür. Süleyman, Tayyazâde ve Letâ'ifnâme'nin kahramanı Yusuf, kendilerinden büyük ve zengin kadınlarla birlikte olsalar da hanımlarının genç ve güzel cariyelerini arzularlar. Ancak Tayyazâde ile Sahba ve Yusuf ile Letâif arasında cinsel bir çekim söz konusudur. Diğer bir taraftan, Tayyazâde'deki Gevherli Hanım, Hançerli Hanım Hikâyesi'ndeki Hürmüz ve *Letâ'ifnâme*'deki Ra'îye, genç bir erkeği arzulaması yönüyle birbirlerine benzemektedir. Ancak her üç hikâyenin de erkek kahramanları, genç kızları tercih ederler.

Letâ'ifnâme'de, özellikle Yusuf, Letâif ve hanımın davranışlarına yön veren dürtü cinselliktir. Hanım, Yusuf Şah ile sabahlara kadar meclis tazeler. Yusuf'un “*Ben hanıma her gece beş kere iş görürüm.*” (L. 104) sözü, ikili arasındaki cinselliğin ön planda tutulduğunun açık göstergesidir. Süleyman ise daha çok, hanımın parası için onunla birlikte. Tayyazâde ve Yusuf ise, genç cariyelere duydukları aşk sebebiyle hanımlarına katlanırlar.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde kişiler arası bir cinsellik söz konusu değildir. Diğer Tıflî hikâyelerinde gördüğümüz bir aşk da dikkati çekmez. Hikâyede cinsel arzuları ön planda tutan ve bu anlamda Musa Çelebi'nin kızına sahip olmak isteğiyle hareket eden tek erkek kahraman Kazazzâde'dir. Ancak, onun bu davranışında, daha

önceden kendisini Narlıkapı'daki evinden kovulmasına sebep olan bu kızıdan öç almak duygusunun da hâkim olduğunu unutmamak gerek. Kazazzâde'nin bu duyguyla hareket ettiğini kızın, "*kendisini mahleden çıkarmaya sebep olduğumdan*" T.İ.B.H. (9) ifadesinde de görürüz. Kazazzâde'nin, evinde ve yalısında beş altı kadınla eğlenceler düzenlediği bilinse de bu eğlencenin şekli hakkında okuyucuya bilgi verilmez. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin "Fâhişe, Fâhişeler" maddesinde İkinci Sultan Abdülhamid'in zamanında gizli olarak randevu evleri işletildiğini ve bu evlere halk ağzında "Koltuk" denildiğini belirterek gerek kendi evinde gerekse bir koltukta gizlice fuhuşa başvuran kadınların, o semtte en küçük bir şüphe uyandırdığı takdirde mahalleli tarafından evlerinin basıldığı kaydını düşmektedir (Koçu: 1952; 5479). Hikâye içinde de Koçu'nun bu bilgisine denk bir "mahalleden ihraç edilme" olayıyla karşılaşırız. Kazazâde yaşadığı "sefih" hayat dolayısıyla mahalleli tarafından dışlanmıştı. Görüldüğü gibi hikâyede, genç kız ve erkek ilişkisi dışında başka türlü bir ilişkiye rastlanılmaz.

Bursalı'nın Kahvesi'nde tek cinsel birliktelik, dalkavuk çetesinin üyelerinden Dinikuru Ali ve Çingene kızı Mihriban arasında yaşanır. Birleşme, ayrıntılarıyla verilmez. Padişahın adamları tarafından basılan çift, Kanlı Konak'ın önünde asılırlar. Hikâye-i Cevri Çelebi'de olduğu gibi bir cinsellik, yani Cevri'nin Abdi'ye karşı cinsel bir yönelimi burada söz konusu değildir.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nde Ahmet, bir berber güzelidir ve hikâyenin erkek kahramanlarından Sansar Mustafa'nın ve Sultan Murad'ın ilgi odağıdır. Bunun yanında kadınlar tarafından da arzulanır. Dönemin ünlü fahişesi Rukiye ise Ahmet tarafından arzulanır. Sansar Mustafa'nın Ahmet'e olan sevgisi ve ona karşı duyduğu cinsel arzu iç içedir. Ancak Ahmet, Rukiye ile sadece cinsel bir açıktan dolayı birlikte olur.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nde ise Kanlı Bektaş adlı fahişe, erkekler tarafından arzulanır. Çelebi, onunla bir gece birlikte olmak şartıyla Kara Mustafa'nın dostluğunu kabul eder. Çelebi ve Kara Mustafa arasındaki bu pazarlık, duygusallık ve cinselliğin birbirinden uzak olduğunu, iç içe olmadığını gösterir. Hikâyedeki cinsel birleşmeler betimlenerek verilmiştir. Tıflî ile Kanlı Bektaş ve Kara Mustafa ile Çelebi arasındaki birleşmeler açık seçiktir. Tıflî, her ne kadar Kanlı Bektaş'ın sevişmesinden memnun kalsa da onun "*gayet ile mahub dost idi, zen dostlukda gâreti yok idi.*" (T.E.H. 5) ifadesiyle yer bulan cinsel tercihi açıktır. Kanlı Bektaş ise ancak tehditle Tıflî'ye kavuşur. Onun, "*Her pazartesi gelüp bunda kalmaz isen, sonra seni lokma ettiririm.*" (T.E.H. 45) sözü, bunu tehdidi açıkça ortaya koymaktadır. Hikâyede, Kara Mustafa'nın, Çelebi'yi bir süreliğine kendine dost seçtiğini, yine Tıflî'nin de Tophâne'de oturan Cemal Bey ile bu türlü bir ilişkisi olduğunu zaman zamansa farklı

erkeklerin evlerinde bir süreliğine kaldığını görürüz. Yine Tıflî'nin, Yeniçeri Ağası Uzun İbrahim ile de ilişkisi olduğu bilinmektedir.

2.2.8. Eğitim

Hikâye-i Cevri Çelebi'de kahramanların eğitim durumu hakkında bir bilgi verilmez. Ancak Cevri'nin, Abdi için söylediği “*ârifdür deyü âlemin hüsn-ü nazarı vardır erkekte*” sözünde, Abdi'nin bilgi bakımından nazara gelecek derecede olduğu sonucuna varabiliriz.

Tayyarzâde'nin tahsil gördüğü belirtilir, ancak bu tahsilin derecesi hakkında bilgi verilmez. Onun, edebiyat ve müziğe vakıf olduğu da bilinmektedir.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde, hiçbir kahramanın eğitim durumlarına ve sahip oldukları bilgi ve tecrübeye değinilmemiştir.

Letâ'ifnâme'de eğitimi hakkında bilgi sahibi olduğumuz tek kişi, Yusuf Şah'tır. Babası Hoca Dursun'un, Yusuf Şah'a “*ilimde mâhir, sinde kâmil bir üstat bulup hâne-i saadetlerinde ilim talim ettirmekte idi.*”(L. 3) ifadesi dışında, onun da eğitim hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nde kimsenin eğitim durumu için bir bilgi yoktur. Ahmet'in akıllı ve söz anlar biri olduğu söylenir.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nin başkahramanı Tıflî, kitaplara düşkün biridir. Onun eğitimi hakkında bilgi sahibi olmasak da ezberinden Şehnâmede'n hikâyeler anlattığını görürüz.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde, Süleyman'ın ne derece eğitim aldığını bilmesek de annesinin, “*tahsil ve terbiyene son derece ihtimam göstererek nâz u naim ile şu boya getirdik.*”(Çelik: 1999; 13) sözü, onun iyi bir eğitim aldığını gösterir.

Bursalı'nın Kahvesi'nde Bursalı Mehmet Çelebi için, ilim ve itfan sahibi olduğu söylenir. Abdi ise, mektep medrese görmemiş, devrin ünlü hocalarından yaşlılarının kat be kat üstünde bir eğitim almıştır. Yine Cevri Çelebi de, mektebe gitmemiş, ilk tahsilini ailede görmüş, edebi ve akademik kültürünü devrin ilim ve irfan yuvası olan İstanbul Mevlevihânelerinde tamamlamıştır.

2.2.9. Meslek Grupları

Hikâye-i Cevri Çelebi'de Yusuf Çavuş'un mesleği hakkında bilgi verilmez. Abdi ve Cevri ise işsiz güçsüzdür. Hoca Mahmud, zengin bir bezirgândır. Bunun yanında berber, bostancıbaşı ve kayıkçıların varlığı da söz konusudur.

Tayyarzâde Hikâyesi'nde, devlet görevinde defterdar olarak çalışan Hüseyin Efendi ve onun hizmetinde çalışan kethüdası ve hazinedarı hikâyedeki çeşitli meslek gruplarını teşkil eder. Bunun yanında, kayıkçılık ve kıymetli taş işçiliği de hikâyede söz konusu edilen mesleklerdendir.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde, Hasan ve Hüseyin'in kayıkçılık yaptıklarını biliyoruz. Hikâyede bunun dışında Kazazzâde'nin hizmetinde bulunan hizmetçilerinin varlığının yanında Musa Çelebi'nin de müzehhib olduğu bilinmektedir.

Letâ'ifnâme'de Hoca Dursun, zengin bir bezirgândır. Oğlu Yusuf Şah ise, baba mirasını tükettikten sonra karakullukçu olur. Bekir Odabaşı, Hoca Dursun'un hizmetinde çalışmaktadır. Meleksima, batakhane sahibi hanımın kethüdasıdır. Bu meslek gruplarının yanında aşçı, kayıkçı ve kahveci gibi meslek sahiplerine de rastlarız.

Sansar Mustafa Hikâyesi'nde meslek gruplarının daha canlı olarak toplumda yer edindiğini görürüz. Her mesleğin, sorumlusu olan bir kethüda ve çeşitli meslek çarşıları bulunmaktadır. Olayların seyrini başlatan mekân da, Ahmet'in çırak olarak çalıştığı babasının berber dükkânıdır. Yine Sansar Mustafa'nın da babası berberdir. Bunun dışında kayıkçı, kahveci ve çıraklarına da rastlanır.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nde Tıflî'nin herhangi bir mesleği yoktur. Toplumda anlattığı hoş hikâye ve yaptığı şakalarla sevilir ve yer bulur. Onun bu özelliği, ona Sultan Murad'ın yanında bile yer açar. Hikâyede kayıkçılara, tütün satan macuncu dükkânlarına da tesadüf edilir.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde, Halil Efendi zengin bir tüccardır. Oğlu Süleyman'ın ise mal varlığını tüketmesiyle birilikte ticarete atıldığına şahit oluruz.

Bursalı'nın Kahvesi'nde birbirinden farklı meslek gruplarının adını duyarız. Kadırğa Meydanı'ndaki Bursalı'nın kahvesine, dönemin her türlü meslek erbabı gelmektedir (hattat, şair, edip, seyyah, ressam vs.). İlk kahvenin kendi içinde, “berber kalfası ve çırağı, ocakçı, ateşçi, çubukçu, şuraya buraya koşturan ulak, saka, pabuççu”(B.K. 111) su mevcuttur. Bunların her birinin kıyafeti vardır, hikâyede ayrıntılı bir şekilde anlatılır (B.K. 112).

Sonuç olarak Tıflî hikâyelerinden Sansar Mustafa, Tıflî Efendi ve Bursalı'nın Kahvesi'nde Osmanlı meslek hayatının canlılığı, diğer hikâyelerde olmayan bir yapıya

sahiptir. Özellikle Sansar Mustafa Hikâyesi'nde meslek gruplarına ve 16. yüzyılda Osmanlı esnaf hayatında örgütlenmesi gelişen esnaf loncalarının izlerine rastlarız. Bir dizi olay sonunda Sultan Murad'ın emrindeki adamların, Sansar'a ulaşması için verdiği çabada Osmanlı esnaf geleneğinde loncaların yarı resmî yöneticileri konumunda bulunan kethüdalardan kayıkçı ve sandıkçı kethüdasına başvurduğuna şahit oluruz.

Yine Bursalı'nın Kahvesi'nde de yazarın, kahve içindeki çırakların gerek berberlerin gerek çubukçuların nasıl bir düzen içinde bulunduğunu ve kıyafetlerini tasvire kadar bu düzeni verdiğine ve bu esnaf geleneğini o zamanın canlılığı ile çizdiğine şahit oluruz.

2.2.10. Ekonomik Hayat

Tıflî hikâyelerini bir bütün olarak ele aldığımızda farklı toplumsal sınıfların, toplumda ekonomik olarak farklı statülere sahip olduğunu görürüz.

Hikâye-i Cevri Çelebi'de açıkça belirtilmese de Yusuf Çavuş'un zenginliğine dair ipuçları bulunmaktadır. Yusuf Çavuş'un cenazesinde sevenlerinin yanında, dalkavukların da olması kahramanın, zenginliğine işaret eder.

Bunun yanında, Cevri'nin ekonomik durumu için herhangi bir ifade yer almaz. Hatta Cevri'nin hikâyede işsiz güçsüz olduğu ortadayken bu aileyi kimin geçindirdiği belirtilmez. Cevri, görüp âşık olduğu Abdi'ye bir şekilde yanaşıp onunla eğlenmeye başlamasıyla *Letâ'ifnâme*, Hançerli Hanım ve Bursalının Kahvesi adlı Tıflî hikâyelerinde gördüğümüz dalkavuklardan farksızdır.

Hikâyede diğer bir zengin de "*malının hesabını bilmez bir bezirgân*" (H.C.Ç. 14) olan Hoca Mahmud'dur. Öyle ki Hoca Mahmud'un sahip olduğu konağın ve yalının her köşesinde milletleri değişik köleler ve cariyeler bulunmaktadır. Bunun yanında Rukiye Banu'nun eğlenceye devam etmek için, yalı ve köşk arasında kalmasını gösteren söz de, Hoca Mahmud'un birden fazla yalı ve köşke sahip olduğunu gösterir.

Abdi'nin annesinin Rukiye Banu için sarf ettiği, "*kız şöyle böyle yalnız başına bir esnafın kızı değildir.*" (H.C.Ç. 14) sözleri, toplumda yer edinen yeni bir sınıfa da işarettir. Bir tüccar olan Hoca Mahmud'un, zenginlik bakımından yönetici sınıftan bir farkı yoktur. Onun, bu zenginliği, padişah tarafından kendisine verilen bezirgân başlık kaftanı ile da onaylanır.

Tayyarzâde Hikâyesi'nde zenginlik ve zenginliğin getirdiği yaşama, binbir direkli batakhanede yer verilir. Söz konusu batakhaneye, "*konak yavrusu*" olarak hikâyede yerini alırken, konak sahibi hanımın odasının duvar ve tavanlarının altın yaldızlı ve parlak renkleri, her şeyin altın ve gümüşten olup elmas, pırlanta ve yakutlarla süslenmiş olması Tayyarzâde'nin gözünü kamaştırarak kadar dikkat çekicidir. Söz konusu saray, Gevherli Hanım'a babasından kalmıştır. Konağın cariyelerinden Sahba'nın bile elmaslarla adeta boğulmuş olması ve konağın hemen her odasında yirmi kadar cariyenin hizmete hazır halde beklemesi, bu zenginliğin bir başka ifadesidir.

Defterdarlıktan emekli olan Hüseyin Efendi'nin zenginliği ise bu şekilde ayrıntılı bir ifadeyle verilmez. Tayyarzâde ise işsiz ve fakir bir gençtir. Ömründe sahip olmadığı değerli şeylere ancak Hüseyin Efendi'nin himayesine girerek sahip olur. Bu yönüyle Tayyarzâde, Hançerli Hanım'daki Süleyman, *Letâ'ifnâme*'deki Yusuf, Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'ndeki Hasan ve Hüseyin, Hikâye-i Cevri Çelebi'deki Abdi gibi şanslı

değildir. Hikâyede Tayyazâde'nin babasından söz edilmez, dolayısıyla babadan kalan herhangi bir mal varlığı söz konusu değildir.

Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi'nde, Hasan ve Hüseyin'in babalarının zenginlik kaynağı bilinmemektedir. Onlar da yukarıda adını verdiğimiz diğer kahramanlar gibi, babalarından kalan mirası zevk ve eğlence ile tüketirler. İki arkadaş bir süre sonra kendilerine iş arayacak derece parasız kalırlar.

Hikâyede geçim derdinde olan aile, Musa Çelebi ailesidir. İhtiyar Musa Çelebi, ancak kızının evde kendisine ettiği yardımlar sayesinde, yaşayabilecek kadar kazanca sahip olan biridir.

Kazazzâde ise atalarından zengin bir kahramandır. Yalısında sayısız cariye vardır. Hem Narlıkapı'da hem de Bebek'te yalısı bulunmaktadır.

Letâ'ifnâme'de, Yazıcıoğlu, Hoca Dursun için "*Mâl-ı Kârûn'a mâliktir.*"(L. 10) der. Hoca Dursun zengin olduğu kadar da yardımseverdir. Onun bu malı, oğlu Yusuf Şah'ın evine gelen dalkavuklara her an yüzlerce altın ihsan etmesiyle ve böyle geçen yedi ay içinde ancak tükenir. Hikâyenin bir diğer zengin kahramanı ise Selhûr kızı Ra'ie Hanım'dır. Mal varlığı, hikâyede açık seçik belirtilmese de, bunu zengin erkeklerle birlikte olmasına bağlayabiliriz.

Sansar Mustafa'nın, hikâye içinde belli bir mal varlığına sahip olmadığını, Panayod'un meyhanesinin üst katındaki bir odada yaşadığını görürüz. Sansar Mustafa'nın babası ise sadece berberdir. Hikâyede kimsenin, dillere destan bir zenginliği yoktur. Sansar Mustafa, ancak Ahmet'le gittiği Mısır'da açtığı kahve dükkânına Ahmet'in güzelliğini seyretmeye gelen müşterilerin sayesinde zengin olur.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nin başkahramanı Tıflî de kendi halinde biridir. Bir işi yoktur, ancak Sultan Murad'ın nedimi olunca eksikleri giderilir. Hikâyede mal varlığı belirtilen iki kişi vardır. Biri, Koca Mustafa Paşa'da bir ikâmet eden bir çelebidir. Onun için, "*ol kadar mala mal, emlâke malik idi kim, malının hesabını bilmez.*" (T.E.H. 6) ifadesi kullanılır. Hikâyede bu kişiyle dalga geçilir. İkinci kişi ise, Kanlı Bektaş'tır. Evi, "içli dışlı azim saray" (T.E.H. 33) şeklinde tanımlanır. Hikâyede bir de padişahın adamı olan Kara Mustafa Paşa'nın yalısı bulunmaktadır. Ancak onun yalısı veya ekonomik durumu için herhangi bir yoruma rastlamayız. Zengin Çelebi ve Kanlı Bektaş ile dalga geçilirken, Kara Mustafa bu anlamda bir gülmece konusu olmaz. Mesleğini bilmediğimiz adsız Çelebi'nin sevilmemesi, onun zenginliğinin hoş görüzlük kaynağı olur. Hikâyede geçim sıkıntısı içinde olan birileri yoktur. Tıflî'nin Koca Mustafa Paşa'daki ablası, hamama gidecek kadar para için bile Tıflî'ye muhtaçtır. Ancak hikâyede bu durum, ciddiye alınmaz.

Hançerli Hanım Hikâyesi'nde, zengin bir tüccar olan Halil Efendi'ye rastlarız. Sahip olduğu mal varlığını, kendisi ve ailesi için yeter miktarda görünce ticaret hayatından uzaklaşır. Onun ölümünden sonra oğlu Süleyman, babadan kalan bütün mal varlığını dalkavuklarla birlikte tüketir. Süleyman, bu feci kaybını İbrahim Efendi'nin ona sağladığı iş imkânıyla yeniden kazanma yoluna girerken Hürmüz ile karşılaşır. Teyzesinin verdiği nasihatlerle Süleyman, kısa yoldan Hürmüz'le ilişkiye girerek zengin olma sevdasına kapılır. Ancak daha sonra Hürmüz'ün cariyesi Kamer'e âşık olunca bu sevdadan vazgeçer ve Kamer'i de ele geçirince Hürmüz'den uzaklaşır. Dönemin nüfuzlu kadın tipini temsil eden Hürmüz'ün Boğaziçi'nde bir yalısı bulunmaktadır. Mal varlığının bir kısmını Süleyman'ı kazanmak için çekinmeden harcayacak kadar zengindir. Süleyman'ın annesine Sultan Ahmet'teki konağını da hediye eder.

Bursalı'nın Kahvesi'nde Yusuf Çavuş'un, İstanbul'un namlı zenginlerinden olduğunu ve Kadirga Meydanı'nda "saray yavrusu" konağı bulunduğunu görürüz. Cevri, devlet kapısında hizmet etmeyi tercih etmeyip, babadan kalma hattatlık sanatını icra ederek kanaat ile geçinir. Fakir bir eskicinin kızı olan Rukiye Banu, Çarşamba'da Mehmetağa Hamamı'nın arka sokağında küçük bir evde otururlar.

SONUÇ

19. yüzyıl Osmanlı toplum hayatının İstanbul’unu yansıtan Tıflî hikâyelerini, birbirine benzeyen yapıtlar bütünü olarak görmek imkânsızdır. Bu yapıtların halk ve meddah hikâyeleriyle olan benzerliğinin, eserleri adlandırmada bizi yanılttığını yukarıda izah etmiştik. Türlerin birbirleriyle olan benzerliğinin altının çizilip farkların gözardı edilmesi, ilk araştırmalardan bu yana süregelen yanılgıları da beraberinde getirmiştir.

Tıflî Hikâyelerin Türsel Gelişimi adlı çalışmasıyla David Selim Sayers, söz konusu hikâyeleri, 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan yazma, litografya ve hurufat baskılar yoluyla eski ve yeni yazıda verilmiş örneklemeleriyle incelerken, “türlerin doğan, gelişen, zayıflayan, başka olgularla bir ilişki içinde büyüyüp tekrar küçülerek tarihsel bir varlık olma” özelliğine değinirken Tıflî hikâyelerinin de tam da böylesi bir süreçten geçtiğini vurgular (Sayers: 2005; 184).

Hikâyeleri böylesi bir süreç içerisinde değerlendirdiğimizde hem yapının, hem dilin hem de toplum hayatının göze çarpar bir biçimde değiştiği de görülür. Halk anlatılarındaki idealize edilmiş toplum yaşantısının yerini bu hikâyelerde bireye dönük bir yaşamın aldığı görülmektedir. Artık bu hikâyelerde mertlik, sadakat gibi olguların yerini çıkarıcılık almıştır. Hikâyelerin kendi içinde de böylesi bir değişimden geçtiğini, farklı dönemlerde kaleme alınmış aynı hikâyelerin değişik versiyonlarında da görmüştük. Bireye dönük yaşam, kadının toplum içinde gittikçe özgürleşmesi, zenginliğin saray dışında da yaşanması, çıkarıcılığın gittikçe sağlamlaşması hikâyelerin kendi içinde de göze çarpmaktadır.

Halil İnalçık, Osmanlı toplumunun iki ana sınıfa ayrılmış olduğunu söyler. Bunlardan ilki “askeri” denilen sınıftır. Bunlar, herhangi bir devlet hizmetine verilen ve vergiden muaf olan sınıfı oluşturur. Osmanlı Devleti’nde askeri denilen yönetici sınıf da meslek yaşamı temelinde, Seyfiye (kılıç ehli/yönetici asker kadrosu), İlmiye (ilim ehli/kadı, müderris ve diğer din adamları) ve Kalemiye (kalem ehli/devletin bürokratik işlemlerini yürütenler) olmak üzere üç gruba ayrılıyordu.

Osmanlı toplumunu oluşturan ikinci grup ise “reaya”dır, yani vergi veren ve hükümete katılmayan bütün Müslüman ve Müslüman olmayan halkı içine alan gruptur. Osmanlı devletinde bürokrasi ile toplumsal gruplar arasında herhangi bir organik bağ bulunmamaktadır. Bu sistemle sağlanan padişahın güçlü konumu 16. yüzyılın sonlarına kadar

sürmüştür. Özellikle yükselme döneminden itibaren toplumda bürokratik sınıfın gücünün diğer sınıflara göre arttığı gözlemlenir.⁹

II. Mahmut (1808-1839) döneminde, Ayan'ın ve Padişahın temsilcileri tarafından imzalanan Sened-i İttifak, Ayan'ın hak ve görevlerini düzenliyordu. Padişah Ayan'ın güvenliğini ve korumasını üstleniyor, diğer yandan ise Ayan'a verdiği bir takım haklar dolayısıyla padişahın gücünü artık yerel yöneticilerle paylaşmak zorunda kaldığı bir ikilem doğuruyordu (Kongar: 1985; 67-68).¹⁰

Tanzimat sürecine kadar gelen bu değişikliklerde ortaya çıkan yeni sınıflardan söz ederken bu değişimin Tıflî hikâyelerinde de var olduğunu söylemek mümkündür. Sayers de bilinen en eski Tıflî hikâyesi olan Sansar Mustafa'nın, yukarıda söz edildiği gibi Tanzimat öncesi toplumsal örgütlenmeyi yansıttığını belirtir. “Hikâyede Tanzimat öncesi İstanbul'da var olan mesleki çarşılar ve örgütlenmelere rastlarız. Sandık üreticilerinin dükkânlarını açtığı Saraçhâne'ye gelen Tıflî, burada sandıkçılar kethüdâsıyla, Unkapanı'nda kayıkçılar kethüdâsıyla görüşür.” (Sayers: 2005; 91).

Bu toplumsal yapı Tanzimat dönemiyle birlikte tarihe karışacaktır. Sansar Mustafa Hikâyesi dışında tüm Tıflî hikâyelerinde, Tanzimat ile birlikte gelen ekonomik ve sosyal değişimler gözlemlenmektedir.

Bu değişimin ilk izi, parayı elinde tutan sınıfın, sarayın yönetici insanlarına eş ya da onlardan daha görkemli köşk, saray ve yalılarda oturmasıdır. Abdülhak Şinasi Hisar, “Boğaziçi Medeniyeti” adlı yazısında, yalılardaki milletleri değişik görevlilere değinir: “Dadı Çerkes, bacı Zenci, hizmetçi Rum, evlatlık Türk, sütüne melez, kâhya kadın Rumelili, ayvaz Ermeni, aşçı Bolulu, hamlaca Türk veya Rum, harem ağası Habeş, bahçıvan Arnavut olur; Müslüman, Hristiyan bu unsurlar bu çatı altında imparatorluk içindeki anlaşmayı, anlaşmazlığı, yaşayışı burada devam ettirirdi.” (Hisar: 1997; 17). Yönetici sınıfa ait olmayan yalı, köşk ve saray sahiplerinin Hisar'ın da değindiği gibi bir saray ve yalılara sahip olduğunu Tıflî Hikâyelerinde de görmekteyiz.

Tıflî Efendi Hikâyesi'nde yalı, padişahın yakın adamlarından Kara ve Mustafa'ya aittir. Bunun yanında aynı hikâyede mesleği belirtilmeyen zengin bir adamdan sahip olduğu köşkle bahsedilir. Tayyazâde Hikâyesinde ise Gevherli Hanım'ın sahip olduğu saray, ona babasından kalmıştır. Hançerli Hanım'ın Hürmüz'ü Boğaziçi'nde bir yalıda, Leta'ifnâme'nin Râ'ie'si ise İstinye'deki yalısında yaşamaktadır.

⁹ Halil İnalçık, (2005) “Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu”, Osmanlı İmparatorluğu - Toplum ve Ekonomi. Eren Yayınları, İstanbul, s. 343 - 359.

¹⁰ Emre Kongar, (1985): Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hikâye-i Cevri Çelebi'ye geldiğimizde tüccar Hoca Mahmud'un İstanbul'un değişik yerlerinde köşk ve yalılara ve Leta'ifnâme'de tüccar olan Hoca Dursun'un da aynı şekilde bir zenginliğe sahip olduğunu bilmekteyiz. Görüldüğü gibi esnaf zenginliği artık Osmanlı toplumunda tanınmış ve esnafın da/yeni zenginlerin de saray mensuplarına has bir şekilde yaşamaları toplumda kabul görmeye başlamıştır.

İskender Pala, “Divan Şiirinde Boğaziçi” adı yazısında 17. asırda Boğaziçi'nde sahil saray ve kâşânelerin çoğaldığını, yazlık semt olarak öneminin arttığını belirtir (Pala: 1997; 15). Pala, 19. yüzyılda kibar muhitlerin sayfiye (mevsimlik oturma yeri) ve yalılarında, her yıl Boğaziçi'nde yaşanan şuh hayatına işaret eder (Pala: 1997; 32). Hikâye-i Cevri Çelebi'de Rukiye Banu'nun Cevri'yi, yazlık amaçlı kullandıkları yalıya götürdüğünü ve çiftin burada gece gündüz eğlendiklerini bilmekteyiz.

Yine Sehad Hakkı Erdem, “Boğaziçi Anıları” adlı yazısında yalı denen konutların 19. yüzyıl sonuna doğru en büyük sayıya çıkmış, çoğalmış olduğunu vurgular (Erdem: 1997; 41).

Haluk Y. Şehsuvaroğlu, “Kırım Harbi Esnasında Boğaziçi” adlı yazısında Garp ordularının İstanbul'da bulunmasının şehirde yeni bir hayatın başlangıcı olduğunu belirtir. Buna örnek olarak da o günleri yaşayan Cevdet Paşa'nın şu sözlerine yer verir: “Kırım muharebesinde Fransız, İngiliz ve Sardunya askerleri İstanbul'a geldiklerinde altınları su gibi akıttılar. İstanbul esnafı bu yüzden büyük temettü ettiler. O esnada vuku bulan sûr-u hümâyunlarda ise çarşı alelhusus kuyumcular fevkalade istifade ederek onlar da kibarâne yaşamaya alıştılar ve Boğaziçi'nde yalılar tutmaya kalkıştılar.” diyerek İstanbul halkının yalı sevdasına değişik bir bakış açısıyla yaklaşır (Şehsuvaroğlu: 1996; 179).

Çelik Gürsoy, “Boğaziçi Neydi?” adlı yazısında şunları belirtir: “Su kıyısının büyük ve görkemli evleri, 20. yüzyıl sonu Türkiyesi'nde deyimi ile mutlu bir azınlığa ayrılı. Çağın göre ekonomik ve politik gücü kim elinde tutuyorsa o çevrelerin malı her devirde, önce padişahın ve ailesinin, sonra vezirler, paşalar gibi büyük bürokrasinin, Hristiyan azınlık gibi ticaret burjuvazisinin ve arada bir, küçükleri de, esnafın.” (Gürsoy: 1996; 195) diyerek değişmekte olan bu anlayışa değinir.

Değişen toplumu, değişen eğlence anlayışında takip etmek de mümkündür. Ertan Ünal, İstanbul'un Mesireleri¹¹ adlı yazısında, mevsimi geldiğinde özellikle Cuma ve bayram günlerinde halkın mesire yerlerine akın ettiğini belirtir. Bu anlamda halk mesireleri Tanzimat öncesinde Osmanlı toplumunun biricik eğlence kültürüdür. Sansar Mustafa Hikâyesinde

¹¹ Ertan Ünal, (1969): Hayat Tarih Mecmuası, Aralık 1969, sayı.10, yıl. 5, cilt 2.

padişahın da tebdil-i kıyafet mesire yerlerindeki eğlencelere katıldığı bilmekteyiz. Özellikle bu hikâyede insanların topluca eğlendiği seyirlerin ayrıntılı tasvirlerine rastlarız.

İnsanların eğlenme biçiminin değişmesi, Tıflî Hikâyelerine de yansımıştır. Artık topluca gidilen mesire yerlerindeki eğlence, zengin konaklarında yapılan eğlencelere dönüşmüştür. Bu zengin konaklarındaki eğlenceye müzik, kadın, tütün, afyon gibi öğeler de katılmıştır. Özellikle Tıflî Efendi Hikâyesi, afyon ve kahve ve tütün tiryakilerinin çeşitli eğlence biçimleriyle göze çarpmaktadır. Tıflî'nin, çeşitli maceralara atılmasının sebebi, afyon ve kahve düşkünlüğüdür. Cinsellik ise hiçbir seçicilik gözetilmeden yaşanır.

Bununla birlikte Hançerli Hanım'da ve Letâ'ifnâme'de eğlencenin yeri, meyhane ve genelevlere kaymıştır. Sansar'ın da Panayod'un meyhanesinin üst katında yaşadığı ve burada Ahmed ile birlikte yaşadığı bilinmektedir.

Tıflî hikâyelerinde aile yapısında da kadının gittikçe ön planda olduğunu ve olayların seyrini değiştirmede temel kişi olarak görev aldığını görmekteyiz. Sansar Mustafa ve Tıflî Efendi hikâyelerinde (Kanlı Bektaş hariç) kadın ögesi silik kalırken özellikle Hikâye-i Cevri Çelebi'de, Şu'arâdan Meşhûr Tıflî ile İki Biraderler Hikâyesi'nde, Hançerli Hikâye-i Garibesi'nde, Letâ'ifnâme'de, Hikâye-i Tayyazâde'de kadınların son derece etkin olduğunu söylemiştik. Sırasıyla Rukiye Banu, hala, Hürmüz Hanım, Râ'ie Hanım ve Gevherli Hanım'ın hikâye içinde erkekleri çeşitli maceralara sürükleyen bir role büründükleri kesindir. Kadınlardan Kanlı Bektaş, Hürmüz Hanım, Râ'ie Hanım ve Gevherli Hanım zenginlikleri ile çeşitli erkekleri tuzağına düşüren bir rolle karşımıza çıkarken, Hikâye-i Cevri Çelebi'nin Rukiye Banu'su sadece zevklerinin peşinde koşan bir tiptir ve onun kişilere zarar vermesi söz konusu değildir.

Tıflî hikâyelerinin altısında çeşitli nedenlerden dolayı dağılan ailelere tesadüf ettiğimizi söylemiştik. *Hikâye-i Cevri Çelebi*'de, *Letâ'ifnâme*'de, *Hançerli Hanım Hikâyesi*'nde, *Şu'arâdan Meşhûr Tıflî Efendi ile İki Biraderler Hikâyesi*'nde ve *Bursalı'nın Kahvesi*'nde ailelerin dağılma nedeni babanın ölümüdür. Söz konusu hikâyelerde babanın ölümüyle birlikte arkasında bıraktığı mirasın buna neden olduğu görülür. Şu'arâdan Meşhur Tıflî ile İki Biraderler Hikâyesi'nde ise aile, adsız kızın evlenme merakı ve kadınların baba otoritesini zayıflatması nedeniyle dağılır. *Tayyazâde Hikâyesi*'nde ise Hüseyin Efendi'nin, oğlanlara olan düşkünlüğü, ailenin dağılmasında bir neden teşkil eder.

Tıflî hikâyeleri söz konusu olduğunda başlı başına incelenmesi gereken bir konu da cinselliktir. Hikâyelerde birbirinden farklı ve bir yönüyle de birbirini andıran cinsel yönelimlerin olduğu bilinmektedir. Hikâyelerin bütününde arzulanan genç kızların yanında arzulanan genç erkekler de mevcuttur. Bunun yanında kimi genç erkekleri arzulayan yaşlı ve

nüfuzlu kadın tipleri de mevcuttur. Hikâye-i Cevri Çelebi’de Abdi, Tayyazâde Hikâyesi’nde Tayyazâde, Tıflî Efendi Hikâyesi’nde Çelebi ve Cemal, Sansar Mustafa Hikâyesi’nde Ahmed, erkekler ve kadınlar tarafından arzulanan genç erkeklerdir. Hançerli Hanım Hikâyesi’nde ise Süleyman’ın baba mirasını dalkavuklarla çeşitli meyhanelerde tüketirken genç sakilerden biriyle bir ilişkisi olduğu bilinmektedir.

Osmanlı döneminde cinsellikle ilgili kaleme alınmış birçok metnin bulunduğu bilinmektedir. Bu konuda Osmanlı’da Seks adlı çalışmasıyla örnekler sunan Murat Bardakçı, çeşitli tarihi kaynakları ve eserlerin cinsellikle ilgili kısımlarını günümüz alfabesine aktararak çeşitli bilgiler vermektedir. Bu örneklerin çoğunda oğlan kavramının varlığı açıktır. Bardakçı, “Yüzyıllar öncesinden kalma metinler, okuduklarında cinsel tahrike sebep olmalarının aksine bir mizah duygusu uyandıracak, hatta bazı bölümleri kahkahalar yaratacak şekildedir.” diyerek Osmanlı döneminde bahnâme gibi cinsel konuları işleyen kitapların herkesin elinin altında olduğu fikrini savunurken bugünkü gibi bir yasaklamanın olmadığını vurgular.¹²

Hayati Develi tarafından günümüz alfabesine aktarılan isimsiz bir risâle de bu konuda bilgi vermektedir. Nuruosmaniye Kütüphanesi’nde bulunan yazarı belli olmayan bu risâle, araştırmacı tarafından “*Risâle-i Garîbe*”¹³ olarak adlandırılmıştır. Eser, istinsah tarihi h.1132 [1720] olarak belirlenmiş ve görgü kurallarını içeren bir kitaptır. Devrindeki aksaklıkları birçok yönden tenkit eden adsız yazar, oğlancılık meselesine de değinmiştir. Eserde “oğlan hatırı için tekyelerde ulema meclisinde varup ehl-i tarîk şekline giren sûret oğrıları...” (102); “Yedi Kule’de debbâğlar ile ihtilât eden fahişeler ve puştlar...”(104); “bayram günü kızların seyre çıkaram puştlar ve Cuma günler karılarını sokağa koyveren püzüvenkler, eğer alay eğer şehir donanmasına avratın koyveren geyikler...”(104); “aşkına dürlü dürlü cefâ edüp bir vakiyye şarap için katırcı ve harmanda önüne domalıp ... verenler...” (105); “ve sanatı olup mukayyed olmayup ve rencberlik etmeyüp avrat ve oğlan püzevengi olan kâfir gidiler, ve ona buna oğlan peydâ edüp ve ona buna avrat peydâ edüp kâr-hâne ve vasıtalık eden cühûd gidiler...” (105); “ve sakayı ve hamalı ve odun yarıcıyı evine koyan kodoşçıklar...”(107) gibi ifadelerle yer verilmiştir. Risâleyi kaleme alan isimsiz yazarın zamanında yaşanan bu gibi olaylardan ya da değişimlerden rahatsız olduğu kesindir.

Osmanlı toplumunda “genç erkek sevgili/mahub” olgusunun varlığını bir yana bırakacak olursak Tıflî Hikâyelerini bir bütün olarak incelediğimizde bu tür bir ilişkinin giderek azaldığını ve yerini kadınla erkeğin cinselliğine bıraktığını söylemek mümkündür.

¹² Murat Bardakçı, (2005): Osmanlı’da Seks, Sarayda Gece Dersleri, İnkılâp kitabevi, İstanbul.

¹³ Hayati Develi, (1997): Risâle-i Garibe, İstanbul Araştırmaları 1, İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul.

Tıflî Hikâyelerinde süregelen değişiklikleri incelerken her araştırma bir yönüyle eksik kalacaktır. Çalışmamız boyunca iki nokta üzerinde önemle durduk. İlk konu, hikâyelerin, belirli bir kalemin elinden çıkmış olmadığı ya da belirli bir alana dâhil edilemeyip bağımsız türler olduğu görüşüydü. İkinci konu ise değişen toplum yapısını her yönüyle yansıtmaması idi. Her iki konu da başka araştırmalara ihtiyaç duymaktadır. Gerekli araştırmalar sonunda ve bulunabilecek metinler ışığında, Tıflî Hikâyeleri'nin yaşadığı değişim de daha net olarak görülecektir. Bugün on yedi tane olarak belirlenen metinlere dâhil edilecek metinlerin varlığı kesindir. Ancak bu metinlerin de bulunması ve benzerlik gösteren başka metinlerin tam olarak incelenmesi, bizi doğru sonuca ulaştıracaktır. Bu ve yapılmış olan başka çalışmalar, sadece bir başlangıçtır.

III. BÖLÜM

METİNLER

3.1. Hikâye-i Cevri Çelebi

“Sultân Murâd Hân Gâzi Hâzretleriniñ ‘aşrında beyne’l- nâm meşhûr ve müte‘âref olan Cevrî Çelebi ile maḥbûb-ı zamân Yusûf Çavuş-zâde ‘Abdi beyiñ hikâyesidir.

Sene: 1289 (1872–73)

Bismi ’l-lâh-ir-Rahmân-ir Râhim.

[2]Râviyân-ı aḥbâr ve nâḳılân-ı aşâr şöyle rivâyet iderler ki İstanbul şehrinde Gâzi Sultân Murâd rahmetullahi-’aleyh rahmet-i vâsi‘ a hâzretleriniñ zamân-ı salṭanatlarında Yusûf Çavuş nâmında bir adam var idi. Berber Meḥmed Çelebiniñ dükkânına karşı konağı olup Cevrî Çelebi berber dükkânında oturur idi. Yusûf Çavuş-zâde ‘Abdi de pencereyi açub tışarı baḳdı. Gördü kim berber dükkânında Cevrî Çelebi oturuyor. Cevrî Çelebi de anı gördü. ‘Āşık olub derûn-ı dilden ve cân-ı gönülden bir âh eyledi. Felek âyînesin siyâh eyleyüb kırk gün lâ-yenḳaṭi‘ dükkâna gelür, aḥşam olur evine gider. Kırk gün temâm olduğda bir de gördü ki Yusûf Çavuş vefât idüb evinden feryâd-ı [3] fiḡân iderler. Cevrî Çelebi de fırsatdır deyüb ḥalkla bile yürüyüb bir de gördü ki Yusûf Çavuş’u teneşire ḳoymuşlar ḡasl idüb ṭabuta ḳoydular. Oḡlu ‘Abdi başı ucuna geçüb aḡlarken Cevrî de fırsat bulub ṭabuta şarılıub efendim beni ḳoyub nereye gidersin ḳaçan ṭa‘âmıñ ḳıḳardı Cevrî ḳuluñ gelsün derdiñ şimdi ben bu ṭa‘âmı kimiñ ile yiyeyim ey yâr-ı ‘azîz sen ḳara yeraltına gitdiñ baña ṭa‘âm kimler virsün deyüb aḡlamaya başladı vâfir aḡladıḳtan soñra Çavuş-zâde’ye teselli virüb Sultânım sen aḡlama aḡladıḳça benim yufḳa baḡrım dayanmaz deyüb gözünden yaş ṭolu danesi gibi aḳdı. Ol vaḳit ṭolab ḳalındı. Çavuş-zâde ṭolaba varub kimdir didi. Meḡer vâlîde-i ‘azîzi imiş. Oḡul mâ-beyn ḳapısın aç didi. Çavuş-zâde daḡi mâ-beyn ḳapısın açub vâlîde-i ‘azîzi gelüb Cevrî Çelebi’nin elin öpüb oḡul dünya vü aḡiret oḡlum ol ve benim oḡlum ḳarındaşıñ olsun, saña Tañrı emâneti olsun deyüb oḡlınıñ elinden ṭutub götürüb Cevrî Çelebi’niñ elin öptürdü. Cevrî Çelebi sevindiḡinden ne yapacaḡın bilmeyüb ba‘de Çavuş-zâde ile ‘ayş u ‘işrete başladı. [4]Kâh Çavuş-zâdeniñ ḡânesinde kâh Cevrî Çelebi’niñ ḡânesinde bir nice eyyâm-ı mürûrından soñra Cevrî Çelebi-zâdeye Efendim seniñ ‘aşḳıñ beni abdâl eyledi idi. Allah

rahmet eylesün Murtaza Çavuş'a yoksa seniñ vaşlñ baña yıldızdan ırak idi didi döndü Çavuş-zâde aytdı yâ 'aşıklık hâlinde ne ile eglenür idiñ didi. Efendim biñ altuna sizin taşvîrinizi yaptırdım anıñla eglenür idim. Döndü Çavuş-zâde Sultânım bakayım dedi. Cevrî Çelebi dañi çekmecedan çıkarub Çavuş-zâdeniñ eline verdi. Çavuş-zâde dîr açub baqdı gördi doğrusu eger ben bu kadar dil-ber isem buña taħammül olunmaz. Aferin yine sen şabırlı kimse imişsiñ sırrını kimseye söylememişsiñ diyüb ba'zı lañife iderken kâğıdın öte tarafını açdı gördü ki bir kız taşvîri hemen âh eyledi felek âyînesin siyâh eyledi hemen taşvîri alub benim efendim bu bir şey değıldir seniñ dil-berligine binâ' yapılmışdır didi. Ama Çavuş-zâdeniâ 'aql-ı dâ'iresinden çıkayazdı. Hele her ne hâl olduysa 'aqlın başına düşürüb didi. [5]Cevrim ben bu taşvîriñ şâhibin ya bulurum yañud bu yolda helâk olurum deyüb âh enine başladı. Cevrî Çelebiniñ etekleri tutuşdu. Efendim hele şabr ile şoralım şoruşturalım eger bu taşvîriñ şâhibi var ise seniñ uğruna kuluñ Cevrî'niñ başı fedâ olsun deyüb bir miqdâr teselli verdi ama zevkleri uçdı. Durur durmaz Çavuş-zâde âh ider Cevrî Çelebi ise Çavuş-zâde âh eyledikce 'aqlı başından gider, Efendim Cevrî'ni öldürdün âh eyleme dedikce âh Cevrim nice âh eylemeyim şabra taħadım dedi. Cevrî Çelebi âh nûr-ı dîdem efendim Cevrî kuluñ seniñ 'aşkınla bu kadar zamân nice şabr eyledi, sen de şabr eyle şonu selâmetdir didi. Çavuş-zâde didi ki sen baña 'aşık olaydıñ babam ölünceye dek şabr eylemezdiñ didikde döndü Cevrî Çelebi didi ki efendim gündüz olunca seniñ seh-niñ altından günde on kere geçerdim, gice olunca seniñ taşvîrin ile eglenirdim dise yine kız hatırına deyü didi ki şu taşvîriñizi cism-i farz idüb koynuma alurdum Çavuş-zâdem diyerek şafalanurdum diyince Çavuş-zâdeniñ cân-ı başına şıçradı ayak üzre kalkıb ya [6] kâfir Cevrî seniñ kârniñ bu mudur beni ol şey içün mi seversin hoş imdi bu günden şoñra sen sağ ben selâmet deyüb kapudan tışarı çıkub alub yürüdü. Cevrî Çelebi'nin dañi ak-ı dâ'iresinden çıkayazdı ardından yetişüb efendim nereye gidersin boğazına şarılıub ağlamaya başladı. Çavuş-zâde silkindi şarsıldı ve ileri varub durdu dönüb aytdı ki bu günden şoñra benden aşınalığı unut meger kim kız taşvîriñiñ şâhibin bulub ele getiresün ki ben dañi saña râm olam deyüb yürüydü. Cevrî Çelebi kaldı ağlayarak evine geldi odasına girdi kırk gün ağladı ve uyıku kendüsine harâm oldu. Vo ol kırk gün içinde ağzına bir loğma ta'âm koymadı. Ama Çavuş-zâde dañi ol kırk günün içinde yimedi ve içmedi yatmadı uyumadı âh-ı vah itmekte idi. Vâlidesi ise oğul saña ne oldu ne derde

müptelâ olduñ söyle baña deyü ibrâm eyledi âh vâlide ne söyleyim oldu baña olacak [7] deyüb ağlar vâlide-i ‘azîzi tefekkür eyledi. Bundan ben bir haber alırsam Cevrî Çelebi’den alırım deyüp ferâcesin giyüb yanına birkaç câriye alub Cevrî Çelebi’niñ hânesine revâne oldı. Cevrî Çelebi’nin vâlidesi dañi oğlınıñ başı ucuna gelüb her gün ağlardı oğul Mehmed bir oğlanıñ (yüzinden) kendüni helâk mı idersin dir idi. Ol vaqıt Çavuş-zâdeniñ vâlidesin görünce feryâd idüb oğluñ zâlim benim oğluma gör ne iş işledi deyü feryâda başladı ya benim oğlumuñ hâlini şormazsın kırk gündür feryâdı cihânı tutdı didikde Cevrî Çelebi gözün açtı. Gördü ki Çavuş-zâdeniñ vâlidesi gelmiş bir yol âh idüp felek âyînesin siyâh eyledi. Az kaldı ki cânı çıka hele ağlamağı ferâgat eylediler Cevrî Çelebi’niñ başı ucuna geldiler. Kendü vâlidesi Cevrî Çelebi’niñ elin eline alub oğul Mehmed işte Çavuş-zâdeniñ vâlidesi geldi gözün aç bir çift cevâb söyle deyü Cevrî Çelebi yine [8] bir yol gözün açdı âh eyledi Çavuş-zâdeniñ vâlidesi ey oğul Cevrî Çelebi size ne oldı ikiniz bile âh ile döşeklere düştünüz cânım Cevrî Çelebi bu sıra beni vâkfeyle dünyâda bitmedeñ iş olmaz belki bunuñ bir çâresini buluruz deyince Cevrî Çelebi ağlamağı başladı âh vâlide benim bu derdimiñ çâresi yokdur ancak ölmekden ğayrı çâre yokdur benim derdime tabîb dermân idemez deyüb ağladı iki vâlideler birden ağladılar hemân Cevrî Çelebi koyun cebinden iki miftâh çıkarub meydâna atdı. İşte şol dolabın içindedir seniñ oğlunu döşeklere düşürüb ve beni dañi bu kıyâfete koyan dedi bu hatunlar ise ‘acabâ bu dolabda ne vardır deyü ikisi birden şıçrayub dolaba el urub açub içinden şüreti çıkarub ey iki gözüm Cevrî bu şüret kimindir deyü şordı. Hâce Maḥmūd’uñ kızınıñ şüretidir. Çavuş-zâdeniñ vâlidesi aytdı ki ya bu şüreti sen kânde bulduñ Cevrî didi kim ben ol şüreti biñ altuna şatun aldım şimdi bunuñ çâresi nedir deyü sū’al etdikde Cevrî’niñ vâlidesi aytdı kim [9] şimdi bunuñ çâresi hemân Hâce Maḥmūd’uñ evin bulub anda biz bir gece karar idelim tiz bu tertîb üzre ferâcelerin giyüb yola revân oldular ol soğak seniñ bu soğak benim deyüb kendiler bir soğağıñ başına gelüb bağıdılar kim Hâce Maḥmūd’uñ evi ol soğakda imiş soğağı girüb gördiler ki kara pürte iki kanadı açılmış bir tarafda bir zibla ‘arab durur bir dudağı yerde bir dudağı gökde gözleri pencereden nişâne veriyor dimişler kızmaya beñzer başı ğazğan gibi parmaklar odun gibi ellerinde birer topuz turlar Cevrî Çelebi’niñ vâlidesi didikde şimdi buña biz ne çâre idelim deyince Çavuş-zâde’niñ vâlidesi ilerü gelüb selâm verüb içerü uğrayum didi bir de anı gördi ki ‘Arablar

başına urub ne ararsınız siz bunda ‘avrat olmaz deyü korçularından bunlar feryâda başladı ne istersin bizden biz faķırız biz kendüligimizden gelmedik deyüb ve yaķaların çāk çāk iderken H̄āce Maħmūd işidüb hay bre hınzır çehrelî filān ne istersin böyle müselmān hatunlarını [10] kıomayub yañ mı kıovarsın deyince ‘avretler ilerü yürüyüb ‘Arablar bir şey dimeyüb ‘avretler du‘ā idüb harem-i hāşa doğru yürüdiler kıapuyı çaldıkda cāriyeler ilerü gelüb kıapuyı açub Cevrī’niñ ve Çavuş-zāde’niñ vālideleri içerüye girüb bir de anı gördiler ki iki cāriye bir kıoltuğuna ve ikisi daħi bir kıoltuğuna girmişler bir nāzenin on üç on dört yaşında devlet tācı başında kıudret kıalemi kıaşında böyle bir āfet-i cihān kıaşlar yaya beñzer cehān-ı aya beñzer tırger pek dudadı ebrū burun çekme ağız hokķa dişler incü bir kıarış gerdān püskürtme memeler tāze turunc gibi göğsü endām āyinesi topuğuna bir fiske urursuñ üç gün üç gice titrer iki kıarış nalına binüb eviniñ içini cevlān iderken Çavuş-zāde’niñ vālidesi görüb mest-i müdām olub Cevrī Çelebi’niñ vālidesi daħi mest olub ilerü yürüyüb Ruķiye Bānū’ya selām virüb vālidesiniñ daħi eteğın öpüb ikisi daħi selām virüb oturdılar kıadınım hoş geldiñ şafā geldiñ kıademler getürdüñ kıademiñle hānımızı müşerref eylediñ didikde [11] onlar da el kıaldırub şabāh şerifleriñiz hayr ola ey sultān ‘ālem du‘ācındır kıo ednā-yı ‘ālem mesāğın söyleyen diller çürüsün saña kıasdeyleyen kıullar kıurusun tālī’in işlerün Hāķķ Te‘ālā sevdiğin bağışlasun deyüb du‘ā itdikde onlar ferāhlandırub cānım vālide ben bu hatunlardan pek hāzz itdim ben onları bu gice kıoyu kıirmem didikde Cevrī Çelebi’niñ anası aytdı kim evlādım hācet-i nemāzlarımız kıalur kıorķarım didikde Ruķiye Bānū anları diñleyüb ferācelerin kıoyub ta‘āmlar kıiyüb ve şeker şerbetlerin içüb kıarār itdiler çün aħşam oldu. Ruķiye Bānā vālidesin elin öpüb ey gözüm vālide bu gice misāfirleri ben odama götürdüm didikde vālidesi hātırından çıkamayub hatunlara ikrām idemezsin idebilürsen el götür bunlar kıalkub Ruķiye Bānū’nuñ oņasına gitdiler. Çün oñanıñ içine girdikde cāriyeleri tışarı şavdılar yalnızca şöħbet itdiler Çavuş-zāde’niñ vālidesi Cevrī’niñ vālidesine kāğıd sende midir didikde şimdi kāğıdıñ vaķtı degildir şöħbetimize baķalım onlar öyle dirken kıız cānım vālide kāğıd ne şekil kāğıtdır didikde [12] ey kıızım siziñ için degildir yolda gelürken bir kāğıd bulduķ didikde Ruķiye Bānū cānım vālidem vir baķalım kıiyüb hemān Çavuş-zāde’niñ vālidesi kāğıdı şındı kāğıdı açub kendü şüretni görüb hayrān oldu kāğıdıñ öte tarafın çevirüb Çavuş-zāde’niñ şüretin görüñce deli dīvāne oldu aman kıadın şunu benimle müşerref eyle kıiyüb Cevrī’niñ vālidesi didi

ki iş kolaydır didi kız aytdı ne şekil kolaydır didikde Cevrî'niñ vâlidesi didi ki şabâh olur vâlidene dirsın ki vâlide bunlar çengi imiş bir köçeyi var imiş varub gelsünler bir zevk-i 'âlem idelim çün Ruğiye Bânü tertibe kâ'il olub şabâh oldı vâlidesiniñ elin öpüb ey vâlidem bu hatunlar çengi imiş varsun köçeklerin alsunlar da gelsünler didü pek eyü diyüb anası kâ'il oldı. Cevrî Çelebi'niñ vâlidesi ile Çavuş-zâde'niñ vâlidesi ferâcelerin geyüb tışra çıkdılar hâyde imdi qarındaşım var eve git ben de eve gideyim didikde tizce gel oğlumuñ murâdı ne zamân hâşıl olur diyince sen elem çekme ben şimdi oğlum 'Abdi'yi [13] alub siziñ evinize götürürüm söyle Cevrî Çelebi hâtrın hoş tutsun dedi. Oradan kendü evlerine geldiler. Cevrî Çelebi'niñ vâlidesi gelüb oğlunuñ yanına geldi oğlu ise dünyâdan bi-haber mecnûn –şıfat deryâ-yı ğama müstağrıķ olmuş ey oğul Meħmed müjde saña işte H'âce Maħmûd'uñ kızına vardık itdikse itdik seniñ taşviriñ gösterdik senden beş beter oldı ve siziñ ahvâliñize daħi muṭallâ oldı ve Çavuş-zâdeniñ vâlidesi daħi ben şimdi oğlumu alur gelürüm didi kalk seni hamâma koyayım çamaşur deĝiştireyim didi. Cevrî Çelebi vâlidesi yüzine bel bel baķdı vâlide 'aklıña hıffet gelmiş ancak sen ne söylersin didi yâ oğul şunuñ için bunuñ için kelâm itme ister inan ister inanma didi hamâma girüb çamaşur deĝişüb 'Abdi'niñ gelmesine muntazır oldı biz geldik Çavuş-zâde'niñ vâlidesine olduħı eve gelüb oğlı 'Abdi'niñ yanına gelüb oğul dideler rüşen-i murâdıñ hâşıl oldı didi ne yüzden vâlide didi işte oğul Cevrî'niñ vâlidesiyle vardık Cevrî'de seniñ ve Ruğiye Bânü'nuñ taşviri var imiş anı aldık Ruğiye Bânü'ya gösterdik ol da saña [14] 'âşık oldı ve üç güne mühlet aldık seni kız kıyâfetine koyub götürsek gerek kalk hamâma gir çamaşur deĝiş seni götürerim Cevrî Çelebi ile barış deyince bi'l-zarûrî güldi vâlide Cevrî Çelebi'den rüşvet almışa beñzersin didi bre oğul yalan niçün söyleyim taħķıķ şunuñ Hâķķıçün bunuñ Hâķķıçün deyü hele inandırdı ancak vâlide benim 'ahdım anıñ üzerine dir ki ol kız Cevrî'niñ oṭasına gelmedikce ben varmasam gerekdir didi ey deli sözi söylersin bu seniñ getüreceĝin kız şöyle yalnız başına bir eşnâfiñ kızı degildir malınıñ hesâbın bilmez bir bâzir-gân kıızıdır 'aklını başına düşür dīvânelik eyleme diyüb kaldırub hamâma koyub ve pāk libâslar giydirdi ve başına fettân destârın şardı ve 'âlem-ârâ hançerin taķındı ve al kerrâkesin egnine alub tışra çıkub çârşu içinde serv-veş şalınarak revâne oldı.

Beyit:

Hü çekelim ol güzeliñ ‘aşkına yāhū diyerek
Her göreniñ taḥammüle mecāli ḳalmaz elbet

Hü çeker işte böyle reftār iderek Cevrī Çelebi’niñ ḥānesi diyüb gider bu taraftan Cevrī’niñ vālidesi ḳapuya gözcü ḳodu Çavuş-zāde gelür ise [15] ḥaber eyle deyü işte Çavuş-zāde biñ nāz ile ḳarşudan göründi ol gözcü gelüb ḥaber virdi Cevrī Çelebi segirdüb ḳarşu ḳıḳdı gül cemālin gördükde az ḳaldı bayıla hele ‘aḳlı başına geldi ağlayarak boğazına şarılıb efendim gör beni ne ḳıyāfete ḳoduñ diyerek birkaç būsese alub el ele yapışub ağlamada ey kāfir Cevrī diyüb gözlerin silerek nerd-bāndan yukarı ḳıḳub oturdılar ey Cevrī’im işte murādın ḥāşıl oldu mı didi Cevrī daḥi el-ḥamdü’l-lah didi arada söz çok ne ḳışsa-i derāz idelim ‘ayş-ı ‘işret ü zevḳ-i şafāya başladılar ancak Çavuş-zāde’niñ gönlünden Ruḳiye Bānū gitmez āh Cevrī’im ‘acebā şol Ruḳiye Bānū ile sīne-şāf olabilür miyim diyüb Cevrī Çelebi inşā’al-lah şimden şoñra iş āsāndur diyüb üç gün üç gice yidiler ve içdiler zevḳ-i şafā eylediler dördüncü gün olduğda (?) ‘Abdi Çelebi’yi kız ḳıyāfetine ḳoyub vālidesi yanına alub revāne oldu ancak Cevrī’niñ vālidesi gitmedi biz geldik Ruḳiye Bānū daḥi üç gün temām olduğdan şoñra geyindi ve ḳuşandı altunun ve incüsün taḳındı ser-ā-pā cevāhirlere müstaḡriḳ oldu yollara baḳmağa başladı

[16] Beyit:

Ṭarfetü’l-‘ayn içre gele devletin (?) Tañrımdan dile
Kim ‘ademden var iden Mevlānā’ya ḳadar degil

İşte Çavuş-zāde daḥi vālidesi ile Ḥāce Maḥmūd’uñ ḳapusuna gelüb bilā-tereddüd içeri girdüler dosttoḡrı Ruḳiye Bānū’nuñ oḫası diyüb gelür iken Ruḳiye Bānū’ya ḥaber oldu ḳarşulayub öñlerine düşüb oḫasına getürdi ferācesin ḳıḳaruñ deyü teklīf eyledi ama Çavuş-zāde ferācesin nice ḳıḳarsın şāyed bilinür deyu ḳıḳarmadı idi ama Ruḳiye Bānū bir kere cemāliñ göreyim deyu ‘aḳlı gidiyor yok böyle olmaz deyüb vālidesiniñ yanına geldi ḳadın nine senden bir büyük ricām var ama ḳabül idersin didi vālidesi daḥi nedir a kızım didi efendim nene ḡāyet mizācım nā-ḥoşdur baña izin vir birkaç gün cāriyeler ile yalımıza gidelim biraz taşḥīḥ-i mizāc idelim diyüb ne işledi ise işledi izin alub iskeleye bir ḳuḳa-dār gönderüb yedi çifte bir ḳayıḳ ḥazırlanub ve on miḳdārı cāriye ve ḳoçu ḥazır olub ḥaber [17] oldu Ruḳiye Bānū çengi kızını alub hemān ikisi ḳoçuya bindiler ve Çavuş-zāde’niñ vālidesi cāriyeler ile

yayan çoçunuñ ardı sıra revâne oldu ama Ruķiye Bānū ol vaķit ki çoçuya bindi kapaķların kapatdı ve Çavuş-zāde'niñ başından yaşmağın alub efendim 'Abdi ğayrı şabra mecālim kalmadı diyüb birbirine şarmaş tolaş oldılar güyā bal ile kaymak bir yere karışdı turfānda gül mişāli birbirin çoķmaķdan öpmege elleri degmedi işte bu hāl üzre iskeleye irdiler çoçi durunca bildiler ki iskeleye gelmişler hemān başların bağlayub çoçundan inüb kayığa girdiler ve ān-ı vāhid içinde yalıya vardılar yalı bekçisi bunlarıñ geldigin görüb yalı kاپuların açdı bunlar daħi içerü girüb bağçeniñ ortasında bir köşk var idi dosttoğrı ol köşke varub karar kılub başladılar 'ayş u 'işrete ve bizim şöhbete daħi Ruķiye Bānū birkaç erkek libāsı getürdiler deyü emreyledi didi ol sā'at birkaç erkek libāsı getürdiler Cevāhir hañçerine ve sā'atine varınca Ruķiye Bānū Çavuş-zāde'ye kalk efendim seniñle hamāma girelim deyüb Çavuş-zāde'yi cāme-kān otaşına getirüb kendi eliyle soyub ve ibrişim peşte-māl kuşadub kendü daħi soyunub ibrişim peşte-māl kuşanub ve cevāhir na'line Çavuş-zāde'niñ elin eline [18] alub birbirin şıķışdırarak ve biribiriyle öpüşerek hamām içine girdiler ama billür tenler eşkäre olub ve gizli olan beñler meydāna çıkub biribiriyle şaka ve laṭife idüp bir hamām faşlı eyledüler ki ta'biri mümkün degil ba'de çıkub cāmelerin giydiler Ruķiye Bānū'nuñ getürdigi esbābı Çavuş-zāde'ye geydirdiler ve şarığın başına şarub erkek üslubuna girdikde Ruķiye Bānū'nuñ bir kat daha 'aşkı ziyāde oldu ey efendim yalı şofasına mı gidelim yoħsa meşhūd köşke mi gidelim didi. 'Abdi Çelebi sezā-yı 'ilm diyüb hele yalı tarafına varub aħşam olunca gelip geçen kayıklararı seyir idüp yidiler ve içdiler güldiler ve oynadılar aħşam oldu bi'l-mumlar yandı cāriyeler daħi cāme-i h'āba birağub soyunub bir pīrāhen ile kalub yorğan altuna girdikde pīrāhenlerin de çıkarub birbirlerine muħkem şarıldı işte ol gice içinde kıldıklararı zevķ ne diller ile ta'bır olunur ve ne kalem ile taħrīr olunur ol gice bir sā'at miķdārı gelmiyor güneş kıble-i afāķdan baş göstermiyordu hele yerlerinden kalkub abdest aldılar şabāħ nemāzın edā eylediler ve kahve altı yidiler ve kahvelerin içdiler yine 'ayş-ı [19] 'işret ve bezm-i şafāda iken Ruķiye Bānū bülbül lisānla Cevrī Çelebi'yi su'al eyledi efendim ne sebep oldu ki bendeñi haber alub bu dām-ı tezviri kurub seniñ ile sine-i şāf olduk vālideñ icmāle naķl eyledi ama telāş ile hāṭırda kalmadı luṭfuñuz olursa taħrīr buyuruñ didikde Çavuş-zāde daħi evvelinden aħīrine kadar naķl eylemedi Ruķiye Bānū Cevrī Çelebi'niñ Çavuş-zāde'ye ne mertebe 'aşık idügin añladı öyle ise efendim şimdi Cevrī Çelebi saña muntazırdır didi döndi Çavuş-zāde

didi ki derd-mendiñ bu gice gözine h̄āb girmemiştir didi Ruḳiye Bānū acıyub vāh vāh vallah yazıkdır gel bir adam gönderelim çağırdalım zīrā ben vālidemden üç gün üç gice temām olduğda seni koyuvirmek muḥāldir didi Çavuş-zāde daḥi sezā-yı ‘ilm deyüb Ruḳiye Bānū şimdi kimi gönderelim deyu fikr eylediler Cevrī Çelebi’niñ ḥānesin bir bilür yok mı didi andan Ruḳiye Bānū ḥātırına geldi efendim vālideni gönderelim zīrā ondan ğayrı bilür yokdur cāriyelerin birine emreyledi Çavuş-zāde’niñ vālidesin çağırdılar Ruḳiye Bānū dir büyük ḥanım ben seni niye çağırdım bilür misin didi ol daḥi buyuruñ didi ben vālidemden üç güne izin aldım ve ‘Abdi Çelebi’yi üç [20] güne koyuvermem siz şaḳın ğam çekmeyiñiz ve hem bize Cevrī Çelebi’yi buraya gönderseñiz maḳbūle geçer didi ol daḥi baş üstüne deyüb rāzı olduğda Ruḳiye Bānū hayli baḥşış virüb oradan bir ḳayığa binüb revāne oldı varub iskeleye çıkub ḫoğrı Cevrī Çelebi’niñ ḥānesine vardı Cevrī Çelebi görüb vālide ḫayır mı didi ḫayırdır oğlum inşā’l-lah diyüb aḥvāli bir bir naḳl eyledi ve Ruḳiye Bānū oğlum ‘Abdi seni ister didi Cevrī Çelebi daḥi ol sâ’at ol oradan ḳalkub iskeleye gelüb bir ḳayığa binüb Ḥāce Maḫmūd’uñ yalısı deyüb çekdirdi ama yolda giderken tefekkür eyledi kendi kendine didi ki bu kız pazarı pazar degildir ḳorḳarım şoñi fenāya varır diyüb ḳalbine ḳorḳu girdi. Hele ne ḫāl ise yalıya yakın gelince Ruḳiye Bānū ile Çavuş-zāde gördiler Cevrī geliyor Ruḳiye Bānū emreyledi yalı ḳapuların açdılar cāriyeler ḳarşulayub ḳoltuğuna girüb getürdiler oḫa ḳapısından iḳerü girerken Ruḳiye Bānū şıḳrayub ayağ üzre ḳalkub ḫoş geldiñ deyüb ‘azīm-i ri’āyet eyledi ve yer gösterdiler geçüb ḳarār eyledi işte [21] bazı‘ şaḳā ve laḫīfeden şoñra Ruḳiye Bānū didi Cevrī Çelebi Çavuş-zāde’yi çok sever misin didi Cevrī Çelebi hic cevāb virmedi Ruḳiye Bānū ise muşırr oldı cānım söyle Çavuş-zāde’yi çok sever misin Cevrī Çelebi cevābında efendim Çavuş-zāde’yi pek ziyāde severim ya‘ni bu İstānbul’da olduğda Cevrī Çelebi ‘ārifdir deyu ‘ālemiñ ḫüsn-i nazarı vardır erkekde Çavuş-zāde ve nisāda efendim gibi güzel görmedim ama bendeñiz Çavuş-zāde’ye ‘āşık olduğum cihetle Çavuş-zāde’niñ bir ḳılın sencileyin on ḳıza değişmem deyince Çavuş-zāde bozuldu ama Ruḳiye Bānū aldırmadı ḫazḫ eyledi āferīn Cevrī Çelebi ‘āşık olunca böyle gerekdir deyüb taḫsīn eyledi işte böyle ‘ayş u ‘işret ü zevḳ-i şoḫbet ider iken aḳşam olub ḫā‘āmlar yendi ve şerbetler iḳildi ba‘de kāh Cevrī Çelebi beste okuyub kāh Çavuş-zāde Ruḳiye Bānū ile ahenk eyler idi ama birḳaç def‘a

sultānım bu yalıdır şāyed bundan Bostancıbaşı geçer bir ‘ırz eksikliği olmasun büyük bir ğayrı yere gidelim ħamdolsun

hücre çokdur deyince Ruķiye Bānū aytdı neden kōrkarsın ey Cevrī her zamān biz yalıya geldikce burada [22] zevķ ideriz sen elem çekme didi Cevrī hoş imdi başa yazılan bozulmaz deyüb ħāmūş oldu bir miķdār daħi ahenk eylediler Cevrī Çelebi’ye teklif eylediler kākķ bir oyun çıkar seyr idelim didiler Cevrī olmaz kimiñ ile oynayım işte cānım Cevrī Çelebi kızlara ile oyna filān diyüb mücādelede iken Bostancıbaşıdır yalıları dolaşub ol arabaya geldi işitti bir şamata vardır (?) idüb durdı bunlar ise cānım Cevrī kākķ dirler olmaz efendim olmaz şāyed Bostancıbaşı gelür deyince Bostancıbaşı hemān bundan iyi şikār olmaz deyüb sīne eyledi daħi tāk’ifesin dōküb yalının k̄ara k̄apusına dolaşub Bostancılar birbirine omuz virüb k̄apuyı açdılar ol maħle vardılar Cevrī Çelebi cāriyelerin birkaçın alub oyun tertib iderken o ħālede Bostancılar ikerüye dolub şamata olan oṭaya doğrı varub Cevrī Çelebi ile cāriyeleri bulub be tuṭıñ be k̄apıñ dirkeñ Ruķiye Bānū ile Çavuş-zāde ħaber-dār olub aman bizi başdılar deyüb yalı k̄apusından tışra uğrayub k̄ayıķ-ħānede bir kōşeye gizlendiler [23] Bostancıbaşı bu beş cāriye ile Cevrī Çelebi’yi bulduklarında bunların erkegi olmak gerek bu beş ‘avret ile bir erkek olmaz deyüb arayub gezerken yalı oṭasına varub yalı bekcisini tuṭtdılar ki bir Türkce bilmez Gürcī kölesi idi olmadı bundan bir ħaber alamadılar hele anıñ daħi iki ellerin bend idüb şandal ile getürdi ve ol Ruķiye Bānū’nuñ oturduğı oṭaya geldiler hāy ne var ise işte burada imiş kaçmışlar deyüb Bostancıbaşı darılıb çağırın şol ‘avretler ile tuṭılan adamı deyüb iki ellerin bend idüb Cevrī Çelebi’yi götürdiler Bostancıbaşı şordı ki k̄anı siziñ refiķleriñiz Cevrī Çelebi işte cümlemiz buradayız dedi ya beş ‘avrete bir erkek olur mı didi Cevrī Çelebi beş tavuğa bir ħoros kifāyet itmez mi didikde Bostancıbaşı söylemedi hoş emdi ben seni söyledirim deyüb şandala koyub ele eyleyüb serāya geldiler Cevrī Çelebi’yi ħaps idüb ve cāriyeleri kendü ħaremine gönderdi gelelim Çavuş-zāde ile [24] Ruķiye Bānū ol k̄ayıķ-ħāneniñ içinde şabāħa k̄adar durdılar şabāħ-k̄arib olunca deñizden k̄ayıķ geçüb giderken bunlar seslenüb k̄ayıķcıyı çağırdılar k̄ayıķcı daħi gelüb bunları alub doğrı Çavuş-zāde’niñ evine k̄arib iskeleye çıktdılar ve Çavuş-zāde Ruķiye Bānū’yu alub ħānesine götürdi.

Beyit:

Şekkerin şayd idüb şāhīn hevāda emīn olmaz meger

Ola bedāve işte bir miqdār cānları yerine geldi

āh efendim Ruķiye Bānū Cevrī derd-mendi ķurbān viridiñ ‘acebā derd-mendiñ hāli niye münce oldu nice haber alabilseñ işte bir yanından Çavuş-zāde’niñ vālidesi oğul tañrı şaklamış ele girmemişsin deyüb bunıñ müzākeresinde ama Ruķiye Bānū Çavuş-zāde’ye efendim nice olur bir adam göndersin bir haber alsa deyince Çavuş-zāde’niñ vālidesi bunı ben kimseye inanmam kendim giderim didi ikisi birden elin öpüb yalvardılar hele ķalkub bir eski ferāce giyüb ol aradan Bostancıbaşıniñ evine geldi şöyle böyle haber aldı ki cāriyeleri Cevrī Çelebi’yi vezīr dīvānına getürmişler hemān oradan ķalkub vezīr serāyına geldi dañi dīvān ķurulmamış idi biraz gezindi varındı [25] hiç gözüne ilişmedi varub dīvān-hānede tırdı vezīr ve ‘āmirlere ve hādemeler cemi’ oldılar başlandı da‘ vā görölmege bir zamāndan soñra hemān ortada bir ğalabalıķ zūhūr eyledi bir nice haşekī Cevrī Çelebi’niñ elleri bağlu ve ol beş cāriye ve H̄āce Maħmūd’a haber olmuş birkaç bāzir-gānlar ile H̄āce Maħmūd vezīr-i ‘āzam huzūrına çıka gelür H̄āce Maħmūd saçın şakalın yolub devletlü efendim ‘arzım pāy-māl oldu ve bir evlāddan oldum bugün hālīfe vekīlisiñ Hāķķ mı Hāķķ ile deyüb başladı feryāda Çavuşlar sus adam şamata itme filān deyüb haşekīniñ bir ilerü varub işte efendim şol ‘avretler ile şol adamı H̄āce Maħmūd’uñ yalısında başdıķ kıızı dañi beraber imiş anlar kaçmış biz bunları bulduķ anları aradıķ bulamadıķ deyince döndü vezīr dañi H̄āce Maħmūd’uñ yüzine bağdı H̄āce Maħmūd ağlamağa başladı devletlü efendim ‘adālet ile dedi ya kızınıñ haķķından niçün gelmediñ didi bilmedim efendim derisini üzerdim ancak efendim buldurub ‘ibret-i ‘ālem eyleyim didi Cevrī Çelebi ‘niñ yüzine baķub başın şallayub [26] yaramazsın ‘ibret-i ‘ālem ideyim bulduñ bulduñ da böyle bir ‘ırz ehli adamıñ kızını mı bulduñ didi Cevrī Çelebi sultānım günāhıma girme benim bu işte haberim yokdur beni kayıķ ile geğerken çağıldılar didi ya ol kaçan oğlan kimdir dedi Cevrī Çelebi bildiğim degildir didi cāriyelere baķıñ bire kızlar doğrı söyleyiñ yoħsa sizi heb çuvala ķorım deñize atarım didi cāriyeniñ biri ilerü gelüb sultānım siziñ huzūrınızda yalan olmaz biz kendü hālimizde iken iki ķoca ķarı gelüb bizler çengiyiz deyüb Ruķiye Bānū’nuñ oņasında bir gie yatdılar gitdiler üç günden soñra ol ķoca ķarınıñ biri yanına bir kıız almış getürdi anlar gelince Ruķiye Bānū vālidesinden yalıya

gitmege izin aldı ve ol kız ile ikisi çoçuya binüb iskeleye geldiler ordan kayık ile yalıya geldik meger ol kız kıyâfetinde erkek imiş işte bir gice anda güldüler oynadılar irtesi gün bu çelevi geldi işte ol gice bizi başdılar didi vezîr H̄âce Maḥmūd'a al cāriyelerini deyüb teslîm eyledi ve Bostancıbaşına emr idüb tiz bunlar bulunsuñ deyüb kol kol adamlar şaldı [27] Cevrî Çelebi'yi daḥi ḥabse gönderdi işte Çavuş-zāde'niñ vālidesi bu aḥvāli seyridüb doğrı gelüb oğlına ve Ruḳiye Bānū'ya bildirdi ama Bostancıbaşı yalılardan ve kayıkçılardan adamlar tutdurub getirüb teftîş eyledi bir yerden uc göstermedi cümle maḥallelerin imāmların çağırub 'azîm korḳular virdiler (?) ama dördüncü gün H̄âce Maḥmūd büyük dīvāna çıkub devletlü efendim benim ḥaḳḳımı Ḥaḳḳ ile bu zālimler kızımı aradan yok itdiler bu nedir kızımıñ üzerinde cevāhir çok idi mala ḥama' idüb benim kızımı yediler ben Bostancıbaşından isterim deyüb feryāda başladı vezîr meks ideyim didi ama Sulṫān Murād kafesden baḳub gördi bir adam kızımı Bostancıbaşından isterim diyüb feryād ideyor hemān aşağı adam gönderüb tiz bu da'vā faşıl olsun didi vezîr Bostancıbaşını çağırub ḥabsden Cevrî Çelebi'yi çıkarub 'ale'l-acele dīvān-ı pādişāha getürdiler ve Bostancıbaşı ve Cevrî Çelebi ve H̄âce Maḥmūd beraber durub H̄âce Maḥmūd Bostancıbaşı'ya bire zālim kızımı [28] n'itdiñ ben kızımı senden isterim emr-i şer' in deyüb yaḳasına yapışdı Bostancıbaşıdır be kişi benden ne istersin işte ḥaşmınıñ biri deyüb Cevrî Çelebi'yi gösterdi ama ol maḥallde Sulṫān Murād kafesde bunları seyridirdi Cevrî Çelebi muḥzır ađa girüden ilerüye sürüyüb getirürken bildi ve ol sâ'at da'vānın ne olduğın añladı ve aşağı adam gönderüb bu da'vā diñlenmesün dīvān bozulmayınca deyüb bunlarıñ ardlarına adam ta'yîn idüb bir köşede durdılar dīvān bozulub pād-şāh vezîri çağırub vezîrden su'al eyledi lāle Bostancıbaşının başub getürdüği adamı bilür misin kimdir dedi ḥayır pādişāhım bilmem didi getürüñ şunu deyüb emr eyledi iki elleri kafasına bend itmişler imdi ḥālini gör derd-mend işte seni öldürecekler deyüb sürüyerek pādişāhın ḥuzūrına getürdiler Sulṫān Murād Ḥan 'aleyh raḥmeti'l-ġufrān Ḥazretleriniñ başın ḳaldırub ey kişi gel doğrı söyle bir aḥvāl nice olduğın didi derd-mend Cevrî Çelebi'niñ ise gözinden yaş incü danesi gibi geliyor pādişāhım seniñ ḥuzūrında [29] yalan olmaz başımdan geçen aḥvāli naḳl ideyim ba'de beni ḳatl eyle didi Cevrî Çelebi daḥi tefekkür idüb doğrı söylemeden ğayrı 'ilācın bulmayub her çeh bādā-bād men ola eli āḫire Sulṫān Murād'ın ḥuzūrından naḳl eyledi pādişāhdır bunuñ doğrı söyledigine ḥazḳ idüb vezîrin yüzine baḳdı lālā

ne dersin Cevrî da‘vâyı söyledi didi vezîr daği emr hünkârımıñ pâdişâhımıñdır Cevrî’niñ yüzine baķub hoş imdi Cevrî seniñ bir fincân ķahveniñ altında ķalmayalım deyüb meger tebdîlâ gelüb Cevrî’niñ evinde ķahve içmiş idi hîl‘at didi cellâd ķıyâş idüb amân pâdişâhım evlâdın başı için ‘Abdi’mi biricik göreyim ba‘de beni öldür didi Sultân Murâd haķâ eyledi gülmeden ol sâ‘at bir hîl‘at-i fâhire getürüb Cevrî Çelebi’yi geydürüb kendüsine muşâhib eyledi ve Çavuş-zâde’den su‘âl eyledi Cevrî yer öpüb vallah hünkârım Hâce Maħmûd’uñ yalısında naķl itdigim minvâl üzre bıraķdım ğayrı bilmem ne cânibe getdiler deyüb başıladı ağlamağa ama ol maħallda Cevrî Çelebi’niñ vâlidesi dîvân-hâne de ‘acabâ oğlumı öldürecekler mi deyüb ağlardı biri segirdüb [30] gelüb kadın müjde saña oğlın ķurtuldu ve muşâhiblige pâdişâh hîl‘at geydirdi didi işte kadın sevinmeden şâd-ı murâd ola biz geldik Hâce Maħmûd bu aħvâli işidüp dâd-ı feryâd pâdişâhım senden ğayrı kime şikâyet ideyim deyüb başıladı feryâda sus adam şamata etme kimse zâlim olmaz bunuñ bir aşlı vardır deyüb gördiler ki yukarıdan Cevrî Çelebi’niñ ķoltuğına girmişler gülererek geliyor doğrı gelüb vâlidesiniñ elin öpüb Çavuş-zâde’den su‘âl eyledi vâlidesi didikde oğul sen anlarıñ yoluna ķurbân olayazdın anlar ise Çavuş-zâde’niñ hânesinde ‘ayş-ı ‘işret ve bezm-i şöhet itmekde didi çün Cevrî Çavuş-zâde’den haber aldı hemân gerisine dönüb Sultân Murâd hażretlerine pâdişâhım ‘Abdi’den ve Ruķiye Bânû’dan haber aldım didi pâdişâh daği nerede imişler didi pâdişâhım ‘Abdi Çelebi’niñ hânesinde imişler didi Sultân Murâd Bostancıbaşıyı çağırub tiz ikisin daği getürün didi Cevrî yir öpüb pâdişâhım şimdi bunlar Bostancıbaşıyı ve haşekîleri görünce havflarından helâk olurlar yazık olur pâdişâhım lâkin ben ķulım varayım ikisin [31] daği huzûrına getüreyim baķî fermân-ı ‘adâlet-i ‘üvnâmiñdir didi yürü tiz gel didi oradan Cevrî Çelebi bir muşâhibiñ atına binüb yedi sekiz çuķa-dâr ile Çavuş-zâde’niñ hânesine revân oldu ve ilerü bir müjdeci gönderdi Çavuş-zâde Ruķiye Bânû haber-dâr olunca ağlayarak ķarşu çıkub Çavuş-zâde Cevrî’niñ boynuna şarılıub bir sâ‘at miķdârı ağladılar Cevrî Çelebi didi ki begim durmaķ olmaz Sultân Murâd Hân aħvâli bir bir naķl eyledi ve Sultân Murâd Hażretleri tebdîl kendü hânesine geldüğin bildürdi hemân Ruķiye Bânû’yu bir ķoçı içine ķoyub ve Çavuş-zâde’yi daği bir ata bindürüb Cevrî ile beraber muşâhibet iderek ķoçı ardlarından bâb-ı hümâyûndan içeri girer iken Hâce Maħmûd’a rast geldi baba kızıñ işte ķoçı içindedir dön gidelim pâdişâhı rû-yı zemîn ne emr iderse ol olur didi ol daği dönüb içeri girdiler pâdişâh

‘âlem-i penâha i‘lan eylediler pâdişâh gelsünler didi Cevrî Çelebi Ruķiye Bânû Çavuş-zâde H̄‘ace Maħmūd [32] dördiler daħi ağlayarak pâdişâhın huzûrında yer öpdiler Sulţân Murâd Çavuş-zâde’yi görünce fetâ bârek-allah iħsânü’l-hâliķin didi Ruķiye Bânû’nuñ niķâbın açdırub baķdı yine pesend aytdı ve emreyledi kızıñ babasını ilerü getürdiler baķ adam kıtı kıpağın bulmuş gel birbirine nikâh idelim didi H̄‘ace Maħmūd ne çâre yer öpüb emr h̄ünkârımıñ didi ol sâ‘at Şeyhü‘l-İslâm Efendi H̄azretlerini çağırub Cevrî Çelebi’ye virdiler ve ‘azîm-i iħsânlar bulundu ve H̄‘ace Maħmūd’ı kendüye bâzir-gân başılığa kıaftân geydirdi birķaç eyyâmdan şoñra içerden bir serâyılı çıkarub Cevrî Çelebi’ye virdiler ve ‘azîm düğünler eyleyüb ber-murâd oldılar Allah ‘azîmü’ş-şân H̄azretleri cümleñiñ işini ve murâdnı h̄aşıl eyleye

Âmin...

3.2. Hikâye-i Tayyazâde

3.2.1 Tayyazâde ve Binbirdirek Batakhânesi

[3] Memleketimiziñ kâdîm ve târihî hikâyelerinden biri olan bu hikâyeye eski zamânlardan beri meşhûr olub beyne' n-nâs naql ve hikâyeye olunır ki meraqla 'Oşmânlı Tiyatrosunuñ Gedik Paşa'da icrâ-yı lu'biyyât edildiği târihde Aktuvarlardan Aḥmed Ḥabîb Efendi tarafından dram hâline konularak def' aâtle vaz'-ı şaḥne idildiği gibi sekiz on sene evvel de muhtelif tiyatro ve kumpanyaları bunu birkaç kere oynamışlar ve halk tarafından büyük bir rağbet kazanmışlardı.

Birkaç kere tab' idilmiş olan aşıl hikâyeniñ tarz-ı taḥrîr ve ifâdesi eski zamân-vârî ya' ni herkesiñ anlayamıyağı ve bâ-ḥuşûş muṭâ' lasına rağbet eyleyeceği bir şekilde olduğundan bunuñ böyle kalmasına gönül râzî olmadığından bunu da birçok kâdîm ve millî hikâyelerimiz gibi yeñi tarza taḥvîl itmegi münâsib gördük.

Ümid ideriz ki muhterem kâr' i ve kâr' ilerimiz tarafından mazḥar-ı rağbet olur ve nâşiri teveccühlerle minnet-dâr buyurlar.

[4] Defter-dâr Ḥüseyin Efendi

Dördüncü Sultân Murâd' ın zamân-ı saltanatında idi. İstanbul defter-dârlığından (mâliye nâzırı) munfaşıl Ḥüseyin Efendi nâmında ğayet zengin, orta yaşlı bir zat, Topkapu civârında Yeñibağçe çayırına nâzır cüseym konağında münzeviyâne yaşıyordu.

Müddet-i ma' zûliyyet iki seneyi bulmuşdı. Ricâl-i devlet-i mevki' -i iḳbâlde bulunduğz zamânlarda mazḥar-ı iltifâtı olmağz ümidiyle gice ve gündüz konağdan çıkmayan, efendi ḥazretleriniñ meclis-i melâ' ik-i enîs-i şoḥbetlerinden bulunmağz can atan eḥibbâ ve bende-gân şu zamân me' zûliyyetde oradan bir fâ' ide ümid itmediklerinden, bâ-ḥuşûş mevki' -i iḳtidârda bulunanlarca me' zûline tereddüdün pek de hoş görünmeyeceğinden artık konağz uğramaz olmuşlar, binâ' aleyh efendi de tek ve tenhâ kalmışdı.

Zamân-ı iḳbâlinde tehâcüm-i devâya ve izdiḥâm-ı halka alışmış olan Ḥüseyin Efendi ḥayât-ı inzivâdan şon derece şıkılıyor ve üzülüyordu. Oḥasında tek başına kalmağzdan müteḥaşşıl ğam ve kederini def' itmek için evḫatını târiḫ ve kışşa kitâbları muṭal' asına ḥaşr eylemişdi.

Şhremine civârında muķīm fıkradan, nükte-dân, hâl-i âşinâ, hoş şöhet Dervîş Maḥmūd nâmında bir zat ara şıra müşâr-ı ileyhi ziyâret ider. Hüseyn Efendi ile muşâhib iderek bir kaç sâ‘at geçirmesine hıdmet iderdi. [5] Birgün yine Dervîş Maḥmūd Hüseyn Efendi’niñ nezdinde idi. Defter-dâr-ı sâbık eşnâ-yı şöhetinde didi:

— Dünyâda vefâ-dâr dost, sâdık aḥbâb bulmak çok müşkil imiş! Vaḳtiyle dâ‘iremize gelib gidenlerin cümlesi işgâl eyledigim maḳâmıñ ḥatırı için geliyor. Bir külâh kapmak maḳsadiyla etrafımı alıverirler imiş. Bunu şimdi tamamıyla añladım. Bu hâl-i idbârimızda o zamân pervâne gibi etrafımızda tolaşanlardan hiç biri kapumızı bile çalmıyor. Bu hâl insanlık için ‘ayıbdır. Faḳat Cenâb-ı Haḳḳ büyükdür. Elbet yine günün birinde nâ‘il-i iḳbâl ü sa‘âdet oluruz da şimdi bizden kaçanları maḥcûb görürüz.

Dervîş Maḥmūd bu te‘eşşür ve te‘ellümü bir derece izâle ve teskîn itmek maḳsadiyla Cenâb-ı Haḳḳ ‘ömr ü ‘afiyetinizi müzdâd ve dâ‘im buyursun. Efendimiz iḳbâl denilen yâdgâr şübhesiz yine bir gün, hem de pek yakında sizi teveccüh idecekdir, hem eminim ki eskisinden a‘lâ olacaḳsınız. Biraz şabr lâzımdır, didi.

Hüseyn Efendi:

— Vaḳı‘â böyle olacağına benim de ḳalbim şehâdet ediyor. Lakin şunuñla bunuñla muşâhbet, dostlar ve aḥbâblar arasında imrâr-ı ḥayâta alışmış oldıgımdan şimdiki yalnızlıḳdan ta‘rif idemeyeceğim ḳadar şıḳılıyorum. Bari sözi şöheti yerinde, baña candan sâdık bir aḥbâbım yok ki onuñla şöhet idüb vaḳit geçireyim. Öyle bir arḳadaş istiyorum ki sözimi, derdimi añlasun. Benim hem bezm-i ülfet ve enîs-i ruḥum olsun. Leb dimeden leblebiyi añlar ezkiyâdan bulunan Dervîş Maḥmūd, Hüseyn [6] Efendi’niñ ḥab‘en genç ve güzellere de meyyâl bulındığına da vâḳıf oldığı gibi ma‘zûl olmaḳla beraber pek büyük bir şervet şâhibi bulunan efendiniñ mizâcına hıdmet itmekle fazlaca müstefîd olacağını düşündiginden:

— Fi‘l-vâḳi ma‘iyyet-i ‘âlîlerinde kendisiyle ünsiyet idebilecek bir nedîm yokdur. Eger böyle biri bulunsa şübhesiz şimdiki ḳadar şıḳılmazsınız. Maḥlemizde on yedi on sekiz yaşlarında fevḳ‘al-‘âde hoş-gü, taḥşîl görmüş çâr-ebrû, şöñ derece de güzel bir faḳir genç vardır. İsmi de Ṭayyâr’dır. Sözi, sazı, sesi yerinde, târiḳ ve edebiyâta vâḳıf, müsîki-şinâs olub şem‘-i cemâline pervâne olan ‘uşşâḳ keşîrdir. Ḥasb‘el-zarûre müşkilât içinde imrâr-ı ḥayât

itmekle beraber ğayet ‘ulüvv-i ʃab‘ ve cenāba mālîkdir. müsā‘ de buyırılır ise onı hāk-pāye getireyim. Bezm-i şoĥbetiñizi ŧen ve zulumet-i inzivāñızı rüşen idecek bir nedīmiñiz olur, dimekle Hüseyn Efendi Dervīş Maĥmūd’uñ medĥ ü senā eylediĝi genci bir an aĝdem görmek arzūsına izhār ile:

— Teşekkür ederim! Eger mümkün ise bu genci hemān bulup getiriñiz didi. Dervīş Maĥmūd hemān ƙalkub Şehremini  arşısında ʃayyār-zāde’niñ devām eylediĝi Kemānī ‘Oşmān Dede’niñ ƙahve-hānesine gitdi. ʃayyār-zāde orada idi. Yanına oturub ceryān-ı hālī hikāye etdi. Hüseyn Efendi’niñ aĥbābı olması sayesinde fakr ü fākadan ƙurtılacaĝını ğayet muĥni‘ sözlerle beyān iderek genci ƙandırdı. Birlikde defter-dār-ı sābıĥıñ ƙonaĝına götürdü.

Dervīş Maĥmūd’uñ ‘azīmeti üzerine pencereniñ öñine geçerek ‘avdetlerine [7] intizār itmekte olan Efendi bunlarıñ uzaĝdan gelmekte olduklarını görince hemān ĥiđmet-kārlarına emr ile misāfirleri der-hāl oĥasına getirtti. Genç küberā nezdine girmek ādāb ve uşulüne vāĥıf bulunduĝi cihetle oĥaya girmegi müte‘aĥib efendiniñ etegine vardı ise de meşār-ı ileyh buña meydān virmeyerek:

—Estaĝfir‘ ul-lah oĝlum! Şafa geldiñiz, buyuriñiz, diyerek yanına oturdu. Der- hāl ƙahveler ve  ıbuĝlar getirildi. ʃayyār-zāde’niñ ŧen ve şātır hāl ve ʃavrı, hoş şoĥbeti şāĥib-hāneniñ nazār-ı diĝĥatini celb eylediĝi gibi ĥüsn ü cemālını ve zerafet-i harekāt ve eĥvārını da pek begendi. Genç bir sā‘at ƙadar muşāĥibden soñra müsā‘ de alaraĝ evine gelmeĝi va‘ad iderek  ıĥub gitdi.

‘Alāĥa Başılayor

Hüseyn Efendi o gice şabāĥa ƙadar gözini ƙapayamadı. Güyā misāfir-hāne-i  eşmine mihmān-civān nüzüldan imtinā‘ itmişdi. Dā‘ im onı düşünüyor ĥayālī cemālī göziniñ öñinden gitmiyordu. Kendi kendine didi:

— Ne ĝarīb hāl! Bütün gice bu melek-simā bir an gözimiñ öñinden zā‘il olmadı. ‘Acebā bunu büsbütün hāneme alabilir miyim? Bu düşünce ile ʃayyār-zāde’yi ƙonaĝda alıĝoyabilmek için tedbīr ve  āre tefekkürü ile şabāĥı etdi.

Her günkü vaĥtinden evvel selāmlıĝa  ıĝaraĝ bir ĥiđmet-kār  aĝırdı ve:

— Haydi  abuĝ git, ʃayyār-zāde’yi  aĝır. Hemān teşrişlerini ricā iderim diyerek gönderdi. ĥiđmet-kār ʃayyār-zāde’yi hānesinde bulub [8] efendiniñ ricāsını teblīĝ eyledik de

genç der-hâl kıyâm ile konağa geldi. O gün akşama kadar efendi ile hem bezm-i şohbet olduğdan sonra ortalık kararınca başlatınca istihsâl-i müsâ' de ile hânesine 'azîmet itdi.

Hüseyn Efendi her gün 'ale' l-şabâh genci da'vet ediyor ve akşama kadar beraber alıkoymuyordu. Fakat bu eşnâda onun şûret-i dâ'ime de konağda kalmasını bir dürlü teklîf idemiyordu. Bu şüretle günler geçdi. Efendi artık tahammül idemeyerek bir gün Tayyâr-zâde'ye dedi:

— Evlâd sen beni sersem itdiñ. Kemâliñ ve cemâliñ, hoş şohbetiñ ve hüsn-i maķâlîñ beni saña 'âdetâ eşir eyledi. Artık sensiz bir daķika kalamayacağımı añlıyorum bundan böyle birlikde olsaķ ne olur?

— İltifât ve teveccühünüz de, ma'iyet-i 'âlîlerinde bulunmağı kendime bir şeref 'add eylerim. Ancak bir ihtiyâr vâlidem cariyeñiz vardır. Şoñ zamân hayatında onun rızasını ve hayr du'asını istihsâle mecbûr bulunduğumdan ondan izinsiz hiçbir yerde bir gice bile kalamam.

— Ben vâlideñizden bu huşûşda müsâ' de alırım. Hem de sizi burada hizmet-kâr gibi değil evlâdım maķâmında bulundurmak istiyorum.

— Eger vâlidem müsâ' de ider ise kuluñuzca hiçbir maķzûr yokdur.

Genciñ bu cevâb-ı muvâfaķatı üzerine Hüseyn Efendi der-hâl ket-hüdâsını çağırđı. Hemân kıymet-dâr kumaşlar ve şallardan mürekkeb bir boğça hazırlayarak bir kese de altun alarak Tayyâr-zâde'niñ vâlidesine götürüb kendi tarafından hediye itmesini ve o sırada mûmâ ileyiñ giceleri konağda kalması için [9] müsâ'ade talebinde bulunmasını emr ile tenbih eyledikten ket-hüdâ bir mücib-i emr giderek boğçayı ihtiyâr kadına taķdîm etdi. Zârûret ve ihtiyâcdan canı ağızına gelmiş olan kadın, bi' l-haşşa altun kîsesini görünce artık sâhil-i selâmete vâşıl olduğına fevķ'al-'âde memnûn olarak efendi hâzretleriniñ arzû buyurdıkları müsâ'adeyi virmekte bir bâ' is görmedi.

Vâlidesiniñ izni üzerine genç konağda kaldı. Efendi der-hâl mûmâ-ileyh için ancak vezîr-zâdelere lâyiķ olacak derecede mükemmel bir ota tefriş ettirdi. O zamânîñ 'âdeti vecihle her bir levâzım eñ a' lāsından olındı. Hizmetinde bulunmak üzere şûret-i maķşûşede iki hizmet-kâr taķşîş eylediği gibi samur kürkler keşmirî şallar, altun oymalı müreşşa' hañçerler, pırlanta ve yakut yüzükler, daha birçok tuhaf ve eşyâ ile Tayyâr-zâde'yi mustağriķ hediye eyledi.

Hemân her iki üç günde birer kîse altun göndermek şüretiyle genci kendisine karşı medyûn-ı şükrân eylemege şarf-ı gayret idiyordu. Her gice tâb-şabâh hem bezm-i şoḥbet oluyor ve zevk u şafâ ile vakit geçiriyorlardı.

Defter-dâr sâbık Ṭayyâr-zâde'yi ele giçirdikten sonra artık ḥarem dâ'iresine de gitmez olmuşdu. Gice ve gündüz mûmâ-ileyh ile kalıyor, bir laḥza ondan ayrılmak istemiyordu. Böylece sekiz ay geçdi, ramazân-ı şerîf gelmişti.

Ḥüseyin Efendi Ṭayyâr-zâde'niñ ḥânesine 'âdetâ bir konağa kifâyet idecek derecede erzâk ve tatlı tedârik-i irsâl iyledikten başka ihtiyâr vâdideye yüz gence de ramazân ḥarçlığı olarak beş yüz altun virmişdi. Eyyâm-ı [10] mübâreke-i şavm zevk ve sürûr, neş'e ve ḥubûr içinde geçdi. 'Arefe günü ikinci vaḳti Ṭayyâr-zâde vâlisini gidüb görmek ve ḥayr du'âsını almak arzû eylediginden Ḥüseyin Efendi'ye:

— Efendimiz müsâ'ade buyırır iseñiz bu gice vâlidem câriyeleri ile iftâr ideyim yarın şalât-ı 'ıydı müte'âkıb ḥıdmet-i devletlerine şitâb iderim.

Dimekle Efendi bi'l-mecbûriye bu ricâyı is'âf ile müsâ'ade buyırdı. Ṭayyâr-zâde konağdan çıktı. Defter-dârniñ ket-ḥüdâsı o sırada Ṭayyâr-zâde'niñ ḥıdmet-kârını çağırarak:

— Haydi benim oḫada masanıñ üzerinde bir boğça vardır. Onu alub beraber götür. Ṭayyâr-zâde'ye taḳdîm it. Kendilerine lâyıḳ degil ise de lütfen kabûl buyırsınlar.

Didi. Uşak ket-ḥüdâniñ oḫasından boğçayı alub efendisiniñ arḫasından gitdi. Ṭayyâr-zâde ḥıdmet-kârı teeḫhürinden ṫolayı ḳapuniñ öñinde bekleyordu. Şordı:

— Neden geç ḳaldıñ?

— Efendim ket-ḥüdâ efendi bu boğçayı size taḳdîm idiyor. Lâyıḳ degil ise de lütfen kabûl buyırmañızı ricâ idiyor.

Cevâbını virdi. Bunuñ üzerine Ṭayyâr-zâde yürüyor kendi kendine de Ḥüseyin Efendi'niñ bu derece seḫâv-ı keremine ḥayran oluyordu. Biraz sonra ḥânesine vâşıl oldu. Oğlınıñ geldigini gören vâlidesi hemân ḳâpuya ḳoşarak:

—Vay oğlum. Artıḳ efendi ile zevk ü şafâyâ daldıñ. Bizi [11] unutduñ diye serzenişe başlayınca genç:

—Estağfir'ul-lah vâlidecim sizi unutmak, bir daḳıḳa ḥâtırimdan çıkarmak mümkün mi? Ancaḳ efendi ile aramızda öyle bir muḫabbet ve ünsiyet ḥâsıl oldu ki beni bir daḳıḳa bile

gözünü önünden ayırmak istemiyor. Bundan tolayı ziyâretiñizde kuşur itdim. bigâne emelim du‘ânızı kazanmaqdır.

cevâbını virerek vâlidesiniñ elini öpdü. Genç o sırada hizmet-kârdan aldığı boğçayı minderin üzerine koymuşdu. Kadın bunu görünce oğluna şordı:

— Oğlum bu boğçada ne var?

— Efendi hazretleriniñ baña ihsân eylediği bayramlık olacak, ben de içinde ne olduğunu henüz bilmiyorum.

Kadın boğçayı açdı, içinde o zamânlarda hizmet-kârlarıñ giyeceği cinsden bir ser-püş ile dört yemeni mendil, iplik alacadan bir mintân, mavi dizlik, kırmızı kuşak, yelken bezi ton, ameriķan gömlek vardı. Bunları gören kadın ile Tayyâr-zâde şaşırub kaldılar. Bunıñ ne demek olduğunu aňlayamıyorlardı. nihâyet kadın didi:

— Oğlum bunlar nedir? ‘Ādetâ seniñle eğlenmişler! Böyle boğçayı Ayvâz Vartakes Ağa’ya bile virmezler. Ĥamd olsun sen ne açsıñ ve ne de çıplaksıñ. Böyle maşharalık toğrusı hażm olunmaz.

Bu mu‘āmeleden fevķ‘al-‘āde muğberr olan genç bir daha konağa ayak basmamağa karar virdi.

[12] ‘Arefe gününden bir gün evvel Ĥüseyn Efendi’niñ seyisi Deli Maħmūd ket-ħüdâ efendiye mürâca‘at iderek:

— Kuzum efendi, ben alış verişden hiç aňlamadığım cihetle korķarım ki beni aldadırlar. Ma‘âşıma maħsûben baña bayramlık bir kıat elbise alıñız.

Diye ricâda bulunmuş idi. Ket-ħüdâ efendi de bu ricâda bir bâ’iş görmeyerek seyis için aldığı elbise ve çamaşırı boğçasıyla otaşına koymuşdu. Diger bir boğçada da Tayyâr-zâde’ye maħşûş olarak bir lâhûr şal, bir ipekli kıaftan, keten mendiller, penbe-zâr ton ve gömlek, başları şırma işlemeli yüz havlısı, müreşşa‘ hançer, altun sâ‘at, üçyüz altunî ĥâvî bir kîse ihzâr eylemiş ve o boğça da ket-ħüdâ efendiniñ otaşında seyisiñ boğçasınıñ yanına konmuşdu.

‘Arefe günü seyis Maħmūd ket-ħüdâ efendiniñ yanına gelüb çamaşırını istedikde kahyâ efendi konağda başka işlerle meşğul olduğundan:

— Haydi Maħmūd oțama git. Masanıñ altında bir kırmızı boğça var. O seniñdir.

Dimişdi. Seyis Maħmūd oțaya girerek iki boğçayı gördü. Tayyâr-zâde’ye ‘â’id olanı:

— İhtimâl ki benim boğcam budur diyerek almış. Aşağıya otaşına inüb açmışdı. Bu boğcadaki kıymet-dâr şeyleri görünce haţāsını añlamış ve faķāt böyle büyük bir kısmeti de kaçırmaķ istemediginden oradan hemân şavuşmuş ve kaçmışdı.

[13] Aħşam üzeri Tayyār-zāde hānesine gider iken ket-hüdā efendi otaşındaki boğçayı hıdmet-kārına virdi.

İşte Tayyār-zāde'ye virilen boğça Seyis Maħmūd'un boğçası idi.

Lakin bu sehv ü haţādan genciñ haberi yokdı. Bu mu'āmeleniñ kaşden ve kendisini taħķir için yapılmış olduğına hūkm itmiş ve artık Hüseyn Efendi'niñ konağına uğramaz olmuşdı.

- Hüseyn Efendi Merāk İdiyor -

Tayyār-zāde kendisine gönderilen boğçayı uşağına virerek:

— Al! Bunu ket-hüdā'ya götür. Buniñla başķa kulunu çerāđ buyırsın.

Diyerek gönderdi. Uşađıñ getirdiği boğçayı görünce ket-hüdā işiñ der-hāl farkına vardı. Etekleri tutuşarak hemân Tayyār-zāde'niñ orada olmadığı cevābıniñ verilmesini tenbih eylediginden kadın ket-hüdā'ya:

— Tayyār-zāde burada yokdur. Nereye gitdiđini de bilmiyorum. Cevābını virdiginden me'yūsen konađa 'avdet eyledi.

Bir ay kadar geçdi. Hüseyn Efendi genciñ gelmedigini merāk iderek mükerreren adamlar göndermiş ise de şadre şifā virir hiç[14] bir cevāb almamışdır. Kendi kendine:

— Bunda bir sır var. Faķāt ben añlayamıyorum.

Diye söyleniyor, Tayyār-zāde'yi balmaķ için dört tarafa adamlar gönderiyordu. nihāyet bir gün bi'z-zat kendi gidüb aramağa karar virerek şoķađā çıķdı.

Hüseyn Efendi aķşam olduğı hālde henüz 'avdet itmediginden Hānım Efendi ket-hüdā'yı çağırub şordı. Ket-hüdā:

— Vallahi Hānım Efendi o Tayyār-zāde denilen kaţır için bir aydır cümlemizi haşlıyor. Ağzını bıçaķ açmıyordu. Dün şabāh tebdīl-i kıyāfet ile:

— Ben gidüb kendim ararım.

Diye gitdi. Alt tarafından ma'lūmātım yokdur.

— Ah kâfir oğlan! Nihâyet efendiyi sihr ile başdan çıkardı! Efendi de böyle saçı ile şakalı ile utanmıyarak oğlanlarla vakit geçiriyor. Her hâlde büyü yapmışlardır. Çünkü bu genciñ vâlidesi küp uçuranlardanmış.

Ertesi gün de efendi ‘avdet itmedi. Konağda merâk ve endişe artıka artdı. Bir hafta sonra idi ki bir ata binmiş ak şakallı bir adam konağa gelerek ket-hüdâ efendiyi şordu.

Hidmet-kârlar misâfiri ket-hüdâ efendiniñ otaşına irşâl eylediler. Misâfir koynından şureti ber-vech-i âtî tezkireyi çıkarub virdi:

[15] Rûhum ket-hüdâm ‘alî efendim.

Size müraca‘at iden efendideki senedimi alarak, baña dâ’ir bir şey şormayarak kendisine biñ altun viriñiz.

Sâbıken defter-dâr-ı İstanbul

Hüseyn

Ket-hüdâ efendi bu mektûbdan bir şey anlayamadı. Efendiniñ nerede olduğına dâ’ir ma‘lûmât virmeksizin bir adamla biñ altun istemesini dâ’ir-i şübhe gördüğinden didi ki:

—Pek a‘lâ efendim. Pareyi virelim. Façat bizim efendi bir haftadan beri buraya ‘avdet itmedi. Dâ’iremiziñ işleri yüz üstüne çaldı. Kadınlar da merâk idiyorlar.

Ket-hüdâniñ bu sözlerinden hoşlanmadığını işrâb ider bir tavırla misâfir cevâb virdi:

—Ket-hüdâ efendi, siz efendiniziñ ne yaptığını dâ’ir bir şey şormağa, onuñ haçt-ı hareketini ta‘kıb ve tenkıd-i şalâhiyet-dâr degilsiniz. Ve vazifeñiz getirdiğim emr-i taħriri ile mûcibince pareleri teslîm eylemektir. Eger yazıda, imzâda şübheñiz var ise hemân söyleyiniz. Zîrâ geçirecek vaçtim yokdur.

—Evet efendim. Vazifem aldığım emri infâzdır. Ancak...

—O hâlde vazifeñizi icrâ idiñiz.

[16] Bunuñ üzerine ket-hüdâ efendi misâfire biñ altunı teslîm eyledi. bir hafta sonra yine şahş-ı merķum gelerek diger bir havâle ile biñ altun daha aldı.

Bunuñ üzerine ket-hüdâ efendi hanım efendiye haber gönderüb mülâkât talebinde bulundu. Müşâr-ı ileyhâniñ nezdinde dâhil olunca:

— Hanım efendi hazretleri iki def'adır ki atlı ve mükellef bir adam gelerek efendiniñ haṭṭ-ı dest ve imzâsıyla mektûb getiriyor ve biñ altun alub gidiyor. Efendi tezkirede nerde olduğımı şormayıñız diyor. Ne yapacağımı, ne yolda hareket ideceğimi şaşırđım.

Dimekle hanım efendi şoñ derece hiddetli ve müte'essir bir tavırla

—Şübhesiz o kaṭır oğlanıñ hānesinde zevk ü şafâ ile meşgûldür. Paresi bittikce buradan isteyor. Yerini haber virmemesi de kendini orada rahatsız ideriz korkusundandır. Artık buña taḥammül idemem. Her ne olur ise olsun çapḳınıñ ivine gidüb cümlesini rezil ideceğim.

cevâbını virdi. Ba' de cāriyelerinden altı danesini, birer şopa ile teslîḥ eyledikten şoñra ferācelendirdi. Kendi de ferācesini alarak bunlarla beraber toğrı Ṭayyār-zāde'niñ hānesine gitdi. Yolda gider iken cāriyelere:

— Şimdi oraya vuşulumuzda güyâ misâfir imişiz gibi kapudan gireriz. Yuḳarı çıkub efendi ile oğlanı görüriz. Siz hemân gence şopalarla [17] hücûm idersiniñiz. Faḳat efendiye şaḳın urmayıñız.

Diye ta'limât virdi. Ṭayyār-zāde'niñ hānesine vâşıl olub kapuyı çaldılar. Genciñ vālidesi bu ikrām ve i'zâz itmek maḳşadıyla yuḳarı aldı. Fevḳ' al-'āde nezâketle mu'āmelede bulındı.

Hanım efendi: - Büyük hanım. Ođlınıñz nerededir?

—Vālide hanımcığım. Onuñ nerede olduğını ben de iyice bilmem. Ancak her gün şabāḫleyin çıkararak şuradaki ḳahveye gider.

—'Acabâ şimdi orada mıdır? Kendisini buraya çağırmaḳ mümkün degil mi?

—Müsâ'ade buyuruñuz da gidüb bir kere baḳayım.

Dimegi müte'âḳıb başına çarşafını alub çarşuya çıktı. Orada oğlını bularak:

—Haydi seni evden isteyorlar.

Didi. Vālidesiniñ böyle bi'l-vaḳit çarşuya düşmesinden merāḳa dū-çār olan genç hemân ḳalkub hānesine geldi.

Hānesine gelen ve kendisini görmek isteyen misâfirleriñ hanım efendi olduğını görünce dū-çār-ı ḫayret olarak:

—Vay hanım efendi siz miydiñiz? Şafâ geldiñiz.

Didi. Mumā-ileyhā hiddet göstermeyerek:

—Şafā bulduğ oğlum. Bizim efendi ne oldu? Nerede bulunuyor?

—Efendiye ne olmuş ki? Konağda değil mi?

—Hayır. Bir ay evvel seni görmek için konağdan çıkub gitdi. Bir daha ‘avdet itmedi.

Ne olduğımı haber alamadığımızdan buraya [18] geldim. Allah ‘aşkına bizi merākdan kurtarıñız. Burada ise haber viriñiz.

—Hanım Efendi bir aydan beridir ben de efendi hāzretlerini görmedim.

—İki haftadır bir biri üzerine kendi yazısıyla iki mektübünü aldık. Bunlarda nerde olduğımı ve ne yaptığımı yazmıyordu. Yalnız her mektübda biñer altun isteyordu. Biz de pareyi gönderdik.

Ṭayyār-zāde Hüseyn Efendi’niñ böyle gā’ib olmasından şoñ derece merāk ve endişeye düşdi ve:

—Hanım efendi! Konağda bu kadar adam vardır. Birisi efendiden bir ma‘lümāt alamadı mı?

Diye şormakla beraber hemān konağa koşub ket-hüdāyı buldı ve ondan bu huşūda ma‘lümāt istedi. Ket-hüdā:

—Efendiniñ nerde olduğundan haberimiz yokdur. Bir ay oluyor ki sizi bulmak için buradan gitdi. Bir daha konağa ‘avdet itmedi. Biz de merāka düşdik. Ne kadar aradık ise de bir haber alamadık.

—İki def a pare almak için gelen adam ‘acabā yine gelecek mi?

—Peki bilemem. Bir şey söylemedi. Fağat zann iderim ki nerde ise gelir. Çünkü şoñ gitdiginden beri tam bir hafta oldu.

Ṭayyār-zāde Fa‘ āliyetde

Ṭayyār-zāde – Ben yukarıya gidüb bekleyeceğim. Şāyed o adam gelir ise hiç i‘tirāz itmeyerek pareyi vir ve baña da der-ḥāl gönder.

[19] —Baş üzerine efendim.

Ṭayyār-zāde yukarı kâtdaki oṭasına çıkararak oturub düşünmege başladı. Efendiniñ böyle birdenbire gâ'ib olmasını bir dürlü anlayamıyordu. Her hâlde pareyi alan adamıñ bundan ma' lûmâtı vardı.

Biraz soñra oṭa kapusu yavaşca açılarak içeriye bir hıdmet-kâr girdi. Ve bir işaretle pare için adam geldiğini anlattı. Ṭayyār-zāde der-hâl aşıya inüb bir tarafa gizlendi. Herif bir mu' tad biñ altunı alub kapudan çıktı. Ṭayyār-zāde de bunu uzakdan ta' kıbe başladı.

Merķūm Aķsaray ve Sultān Bāyezıd taraflıyla İrgad Pazar'ına geldi. Oradan aşıya şaparak Fazlî Pāşā Caddesi denilen ve o zamān Fazlî Pāşā'nıñ cesim-i konağı bulunan mahle vāşıl oldu. Kapuyı çaldı. Bir daķıka soñra açılan kapudan girdi ve kapu kapandı.

Ṭayyār-zāde yalnız kalmışdı. Şimdi efendiniñ orada oldığı şübhesizdi. Faķaṭ konağa naşıl ve ne bahāne ile girebilecekti? Bir tarafda durub bir çāre düşünür iken serāyıñ kapusından bir kadın çıktı.

Mezbūre o zamānıñ modası oldığı vechle kanarya şarısı ferāce giyinmiş ve hāreli dülbend yaşmaķdan tışarıya çıkan kākülleri al yanaķlarına dökülmüş fevķ' al'āde güzel ve müsteşnā bir genç kız idi. Güyā şā' ir:

“Güller kızarır şerm ile ol ğonca gülünce
Bülbül ham olur reşk ile kākül bükülünce
[20] ‘ Anķa daħi olsa düşer ol pençe-i ‘ aşķa
Şayd-ı dile şeh-bāz nekāhı süzülünce”
Kıı' asını bunıñ medħine söylemişdi.

O āhū güzeli, kemān kaşlı, uzun kirpikli, elmaslara müstaĝrıķ, penbe hotuşlu, peri peyker arķasından gelen cāriyeniñ önünde serv –i hırāmān gibi yürüyerek yaklaştı. Genç semādan nazlı olmuş bir melek zann ü taħmīn eylediği bu kızıñ kendine toĝrı geldiğini görünce ‘ādetā şaşırılmışdı.

Mezbūre deliķanlımıñ yanına gelince diķķatle yüzine baķdı ve:

—‘ Afv iderseniz bey efendi! Zāt-ı ‘ alīyeñizi birine bañzetdim. Siz Ṭayyār-zāde degil misiñiz? Genç kendini toplayarak cevāb virdi:

—Evet efendim Ṭayyār-zāde beñdeniz.

—Dimek yañılmıyor imişim. Geçende sizi Şeh-zâdebaşı'nda görmüşdüm. Hüsn ü cemâliñiz nazar-ı diğkhatimi celb itdiginden haqqıñızda taḥkîkât icrâ eyledim. Terbiyeli, namuslu, hezâr-fen bir insân-ı kâmil olduđıñızı añladıđımdan o günden beri siziñle müşerref olmağı arzû idiyordum. Cenâb-ı Haqq şükür bu gün ve burada teşâdüf itdik. Sizi gördüğimden tolayı ne kadar memnûn oldım bilseñiz.

Ṭayyâr-zâde'niñ ḥayreti şoñ dereceye yetişmişdi. Kadına ne cevâb vireceğini şaşırılmışdı. Mezbûre bir adım daha atub genciñ kolından tutdı. Didi:

[21] —Ah! Vallahi sizi bir kere elime geçirdim. Böyle kolay kolay bırakmam. Her ḥâlde beraber gideegiz. Hiç olmaz ise bir ḳahvemizi iĉer muḳaddime-i mülâkât olmak üzere yarım sâ' at istirâhat eylesiñiz.

Genç kızıñ ḳavlen ve fi'ilen bu ibrâmina muḳavemet idemeyerek yürümege başladı. Bâ-ḥuşuş zâten ḳonađa girmek ve Hüseyin Efendi haqqında ma' lûmât almak isteyordi. İşte bu fırsatdan bi'l-istifâde arzû eylediği şey'i de öğrenebilecekti.

Ḥanım ile genç öñde ve câriyeler arḳada olduğları ḥâlde ḳonađıñ ḳapusından girdiler. Ḥavlıda yigirmi kadar beyâz köle vardı. Cümlesi Ṭayyâr-zâde'yi bir pād-şâha lâyıḳ olacak şüretde selâmlayub istikbâl eylediler. Oradan biraz daha gitdiler. Tekrâr bir ḳapunuñ öñine vâşıl oldılar. Kadın o ḳapuyu da çalarak açdırdı. Orada da yigirmi kadar ḥidmet-kâr duruyorlardı. Bunlar da misâfiri fevḳ'al-'âde bir şüretde selâmlayarak irâ'e-i ḥürmet eylediler. Biraz ötede ḳonađıñ aşıl ḥarem ḳapusına geldiler. Bundan da girdiler. Orada yigirmi kadar ḥarem ağası bulunıyordu. Bunlar misâfiri görince yol açarak selâma ṭurdılar.

Ṭayyâr-zâde o zamâna kadar böyle şeyler görmemiş olduğı cihetle hem ḥayret ediyor ve hem de ḳorḳıyordu. Nihâyet geniş 'acem ḥalıları serili bir merdivenden çıkub gâyet mükellef ve müzeyyen bir divân-ḥâneye vâşıl oldılar. Orada da bunları birḳoḳ câriyeler ḳârşuladılar ve cümlesi:

— Mâşâl-lah Şaḥbâ Ḳalfa ne de güzel bir beg yaḳalamışsıñ.

Didiler. “Şaḥbâ” nâmını virdikleri kız Ṭayyâr-zâde'yi getiren serv-i [22] sehî idi, genciñ ḳoltuđına girerek bir oṭaya götirdi. Bu oṭanıñ gerek divarları ve ṭavanı altun yaldızlu ve yaldızlı ve parlak renklerle müşerref olub orta yerde yirmi beş mumluk bir âvîze aşılydı.

Karşı karşıya iki cesim-i endām-ı āyinesi konulmuştu. Pencerelece al çuħa perdeler aşılmış, ‘aynı renkden çuħa minder ve yaşdıklarıyla tefriş edilmişti.

Burası Şahbā Kalfa’nın otağı idi. Tayyār-zāde’yi mezbūre kucaklar gibi tutarak kemāl-i ‘izzet-i ikrām ile sedire oturdu ve kendi de yanında āhiz-i mevki’ eyledi. O sırada kapudan bir cāriye girerek:

— Buyurunız Şahbā Kalfa. Sizi hanım efendi istiyor.

Dimekle Şahbā:

—Siz rāhat idiniz. Ben şimdi gelirim.

Diyerek otadan çıktı ve beş dakika sonra ‘avdetle gence hitāben:

—Buyurunız melegim. Sizi hanım efendi istiyor. Fakat recā iderim yanında gāyet heşābla söz söyleyiniz. Çünkü kıllı kırk yaran kadınlardandır.

Diyerek genci alub otadan çıktılar. Cesim-i divān-hāneyi boylu boyuna ka‘ eyledikten sonra vāşıl oldukları bir kapudan şalona girdiler.

Bu salon ‘ādetā bir meydān kadar vāsi’ idi. Eñ ağır ve ergüvānī renginde ipek kumaşlar ile müferreş olan bu salonun tavanı dürlü dürlü resimlerle müzeyyen idi. Divarları gāyet nādide ve şun‘ī āyinelere mestür olub altun kafeslerdeki kanarya ve papağanların cıvıladıkları insānı hayretten hayrete düşürüyordu. İki tarafta yigirmi kadar gāyet güzel ve genc [23] cāriyeler ellerinde gümüş degnekler olduğu hālde ayakta duruyor ve gūyā bir hüküm-dār kapusunda nöbet bekleyordular.

Tayyār-zāde otaya girince gözlerine kapamağa mecbūr oldu. Çünkü otada şa‘şa‘dan gözleri kamaşmıştı. Burada her şey altundan ve gümüşden olub elmās ve pırlantalar ve la‘l ve yakutlar ile müreşsa‘ ve yerdeki halı, pencere perdeleri şom şırma idi.

Üst baş sedirde dizleri üzerine tekmil incü ile işlenmiş bir lāhūr şal almış olan orta yaşlı bir kadın oturuyordu. otanın bu derece ziynet ve ihtişamına Şahbā Kalfa’nın misli bulunmaz hüsn ü cemāline rağmen bu kadın da pek çirkin idi.

İki parmak kalınlığında rastık ile yapılmış kaşlar, sürmeli sönük gözler, paçlıcan gibi müdevver bir burun, kırmızı dincek derecede allık sürilmiş yanaklar, geniş ve kālın dudaklı ağız, kārınbahar koçanına beñzer gerdān, mürekkeblikāsi gibi karışmış ve posteki hālince

gelmiş zülüfler, rastık ile şūret-i maḥşūşede yapılmış dört beş dane bakla kadar ben. Bütün bunlardan mecmū‘ biḡ maḥlūḡ-ı ‘ acīb idi.

Ṭayyār-zāde bu ‘ ucūbe-i zebāni görince ḡalfadan aldığı ta‘ limāta tevfiḡ-i ḡareketle yerlere kadar egildi. Bir biri üzerine üç def‘a temennā iderek lāzme-i iḡtirāmı ifā iyledi. Ḥanım efendi ise çatlaḡ ḡamış gibi bir sesle:

— Şafā geldiñiz Ṭayyār-zāde oḡlı! Teşriḡiñizden pek memnūn oldum.

Dimekle yine temennā iderek:

—Teşekkürler iderim efendimiz. Allah ‘ ömriñizi müzdād buyursın.

[24] Diyerek ḡanım efendiniñ yanibaşında gösterdiği maḡle oturdu.

Ḥanım efendi bayḡın ve şaşı gözlerini genciñ yüzine diküb bir müddet temāşā eyledikten soñra söze başladı:

—Ey Ṭayyār oḡlı! Çok zamāndır seni özlüyor, görmegi arzū idiyordum. Çünkü ḡalḡıñ lisāniñdan Ṭayyār-zāde diye şöhret-i ḡüsn ü cemālini iştmişdim. Seni bulmaları için kızlara da tenbih eylemişdim.

Ṭayyār-zāde ḡanım efendiniñ kendine ne maḡşadla iltifāt eylediḡi añladığından kendi kendine:

—Allah belāni virsin kāfir cadı.

Didikden soñra yüksek sesle:

—Allah ‘ ömriñizi uzun ‘ āfiyetiñizi efzūn buyursın. ḡuliñıza ḡarşı gösterdiğiniz iltifāta ne kadar teşekkürler itsem azdır.

Didi. Buniñ üzerine ḡanım efendi ḡiḡmet-kārlara ḡahve ve çibuḡlar getirilmesini emr eyledi. Bir müddet ḡonışdılar. Ba‘ de Şaḡbā emr iderek:

—Haydi Şaḡbā artık zevḡ u şafā zamāni geldi. Meclis ḡurulsın. Dimekle tışarı çıḡdı.

Biraz soñra oḡaya cāriye girüb yere şırmalı bir ḡalı serdiler. Üstine de altundan ma‘ mül bir iskemle getirdiler. Bir altun tepsi getirib ḡoydılar.

Mezḡūr tepsiniñ üstinde dürlü dürlü meyveler, salatalar, çerezler, ḡurşular ve‘ l-ḡāşıl eñ nefīs ve eñ ağır mezeler ḡonılmışdı. İki dane altun yaldızılı elmās tirāş şürāhi ile de la‘ lī rengi nefīs şarāb vardı.

Sofra iḡzār idildikten soñra ḡanım efendi misāfirine:

—Buyuruñız zevk u şafâ vaqtidir.

[25] Diyerek sofranıñ başında yer gösterdi ve kendi de yanı başına oturdu.

—Ey Tayyâr-zâde oğlı. Kendi eliñle baña bir bâde vir de nûş ideyim. Didi. Tayyâr-zâde qar gibi beyâz ve güzel bir kadına ğibta virecek kadar zarîf ve güzel elleriyle elmâs tirâş kadehi yakûb rengindeki şarâbiyla tıdırarak ve ayağa kalkub kemâl-i ihtirâm ile hanım efendiye taqđim itdi. Hanım bir yılanıñ sayd itmek istediği serçe kuşına digdiği musahhîr-i nazarlara beñzeyen bakışla gence bakarak kadehi alub:

—Tayyâr-zâde oğlınıñ mükemmel aşkına!

Diyerek bir yudumda boşaltdı. Qarı sülük gibi delikanlıya yapışmak isteyordu. Ayağa kalkdı. Bir kadehi tıdırarak ve:

—Buyuruñız melegim. Siz de benim elimden bir bâde-i gül-gün nûş idiñiz. Diyerek gence virđi. Tayyâr-zâde cellâd elinden zehr iĉer gibi şarâbi içdi. Biraz soñra hanım efendi: Sâz gelsün!

Emrini virđi. Der-ĥâl def, tanbur, ‘ūd, keman, kanûn ve neyden mürekkebi bir takım çalgı gelüb oturdılar. Hânende ve raĥkâşleriyle beraber yigirmi dört melek-simâ kızdandan mürekkebi olan bu sâz takımı, hanımınıñ bir işareti üzerine icrâ-yı ahenge başladılar.

Qadehler dolub boşalıyor. Hey hey şadâsı ortalığı çınlatıyordu. Meclis kerem-â-kerem olub kafalar neş’e ile tılmışdı. Gevher Hanım:

—Ey muhterem melegim. ‘Ömriñde böyle bir meclisde bulunduñ mu?

—Aman efendim rü’yâda mıyım? Haĥîkat mi bilemiyorum. Kendimi cennet-i [26] a’lâda şaniyorum. Faĥat emin oluñız ki bunlarıñ hiç benim kalbimi işğâl itmiyor. Ancak efendimiziñ şihhat ve ‘âfiyetiñizi, devâm-ı ‘ömriñizi düşünüyorum.

—Tâli’iñ varmış ki böyle bir meclisde bulunduñ. Böyle bir ‘âlemi de seyr itdik. Göñlüm senden pek hoşlandı. Çok memnûn oldım.

Qadın bu sözleri söyler iken genciñ ellerini tutmuşdı. Dudağlarına götürerek öpdü. İki sâ’at kadar bu şüretle eglendikten soñra hanım:

—Melegim çoculuğumdan beri oñada yalnız yatarım. Böyle ‘âdet idilmiş olduğın cihetle sizi başka oñada yatacağım. Bundan tılayı ĥatırına bir şey gelmesün. Yarın şabâhleyin yine birleşiriz. Bu gice Şahbâ’ya ilişmez iseñ beni sevdiğini añlarım.

—Ah rûḥum! Bence eñ büyük ‘azâb sizden bir daḳîḳa ayrı ḳalmaḳdır. ‘Acabâ bilmeyerek bir ḳuşûr mu itdim ki başḳa yerlere gönderiyorsunuz?

— Ah Ṭayyâr oḒlı! Beni bu sözleriñ, ṭatlı diliñ dîvâne idiyor! Bunı söyledikten sonra ḥanım efendi Şahbâ’yı çağurub didi:

—Haydi Ṭayyâr-zâde’yi oṭaña götür de râḫat itsün. Şimdiden sonra o benim dostumdur. Eliñ eline ṭoḳanmasın. Şoñra seni maḥv iderim!

—Aman efendim câriyeñiziñ sevdiḒiñiz bir zâta göz ḳoymasḳ mümkün müdür?

Diyerek Ṭayyâr-zâde’yi alub oṭasına getirdi. Oraya vâşıl olunca:

—Ḥaḳîḳaten beyefendi çok mâhir bir genç imişsiñiz! Ḥanım Efendiyi bir iki sözle teşḫîr itdiñiz.

Didi. Genç biraz oturub kendini diñlendirdikten sonra:

—Şahbâ Ḥanım bu ne ḫâl? Bu ne şervet ve debdebe? Pâd-şâh serâylerinde bile mişline teşâdüf olunmaz.

[27] Şahbâ bu su’ale cevâben Ḥanım Efendi’niñ Fazlî Paşa’nıñ kerîmesi olduḒını üç tuḒlı birḳaç paşaya varub cümlesini diyâr-ı âḫirete gönderdikden sonra işi pezevenliğe dökmüş bulunduḒını bu muḫteşem ve mükellef sarâyıñ bir yataḳ-ḫâneden başḳa bir şey olmadığını kırḳ oṭası ve her oṭasının şâḫibi bir câriye ile bunlarıñ her biriniñ dörder ḫiḫmet-kâr câriyesi olub ḫamâm, ṭa’am, her nev‘i me’külât ve meşrûbât, çalgı ve dernek mevcûd iduḒini ve bütün maşraflar câriyeleriniñ kîselerinden çıḳdıḒını ḫikâye itdikden sonra:

—Hergün câriye nevbet ile şoḳaḒa çıkar. AvlayabildiḒi üsti başḳı temiz ve zengin bir adamı alub buraya getirir. Birḳaç gün zevḳ ü şafâdan sonra misâfirde pare ḳalmaḒı añlaşılnca Ḥanım Efendiye ḫaber virirler. O da ḫerîfiñ üstini şoydırır. Başına bir eski keçe külâḫ ve arkasında yırtıḳ ‘abâ geçirerek cezâ-ḫâneye atdırır. Bî-çâreye ḫânesine ḫiṭâben bir mektûb yazdırarak olanca mâlını buraya ṭaşıtdıḒdan sonra köleler vâsıtasıyla itlaf idilir.

Ben evvelce ‘âdi bir câriye idim. Şoñraları baña teveccüh ve i‘timât gösterdiğinden ḫazîne-dâr tayin itdi. Ne ḳadar mâl ve mülkli var ise cümlesi elimdedir. Cezâ-ḫâneniñ anaḫtarlarını kimseye inanmayub oṭasına şaḳlar. Lâkin ba‘zen bañâ i‘timât ile teslîm ider.

Gelelim size: Bütün bunların size mûcib-i merâḳ olması icâb itmez. Çünkü ḳarı sizi ‘alâḳa eylediğinden ṭabî‘i bunlardan siz müşteşnâsiñiz.

Genç bu müdhiş hikâyeyi dinledikten sonra sordu:

[28] —Melegim Şahbâ Hanım! Sâbık İstanbul defter-dârı da burada mıdır?

—Evet. Geçen gün onu bir câriye buraya getirdi. Cezâ-hânededir.

—‘Acabâ kendisini görmek mümkün müdür?

—Bunuñ imkânı yokdur. Ancak Hanım Efendi emr ider ise.

Bunları işinden Tayyâr-zâde o gice kaç‘ iyyen uyuyamadı. Onuñ bu hâli gören kız didi ki:

—Tekrâr arz idiyorum ki size zerre kadar zarar gelmez. Onuñ için beyhüde yere düşünüb müte‘ ellim olmayınız. Siziñ gibi dünyâda mişline teşâdüf idilmeyecek bir güzele ilişmelerine müsâ‘ade ider mi zann idersin? Öyle bir hâl hiss idecek olur isem konağı alt üst iderim.

İrtesi gün hanım efendi şabâhleyin Tayyâr-zâde’yi istetti. Bunu bir câriye gelerek haber virince genç der-hâl kendine meh-mâ-emken düzen virerek hanımın otaşına gitdi. Karı bunu iltifâtlarına garķ iderek yanına oturtdı. Ba‘de şöhbete başladılar.

O şırada bir altun tepsisi içinde tereyağı yumurta, kaymak, bal vesâ’ireden mürekkebe bir kahve altı getirdiklerinden genç ile hanım yimege oturdılar. Eşnâ-yı ta‘amda Tayyâr-zâde’niñ parmağında bulunan elmâs yüzük hanımın nazar-ı diğķatini celb eylediginden didi ki:

— Tayyâr-zâde ne güzel yüzüğüñ var.

—Bi‘l-‘akis ‘âdi bir şeydir.

—Naşıl ‘âdi bir şey? Buña Flemenk tirâşı dirler ki pek maķböldür.

—Bendeñiz sizden bir şey gizleyemem. Seyyâhinden bir dervîş dostum var ki [29] fevķ‘al-‘âde şan‘at-kâr bir adamdır. Bu taşları o yapıyor. Emr iderseniz onu buraya getirir. Böyle biñlerce hazîneler deger taşlar yapar.

Genciñ bu sözleri hanımın tam‘ını tahrik eylediginden der-hâl

—Pek memnûn oldum, size dört sâ‘at müsâ‘ade idiyorum. Hemân gidüb o dervîşi buraya getiriniz. Şâyet bu müdet zarfında bulamazsañız siz yalnız ‘avdet idiñ.

Hanım der-hâl bir harem ağası celb iderek:

—Haydi Tayyār-zāde'yi kapulardan geçir, gidüb hemân gelecekler emrini virmekle harem ağası genci soğak kapusından çıkarub bırakdı.

Tayyār-zāde soğağa çıkar çıkmaz 'âdetâ koşar gibi sür'atle Asaşofya Cāmi' -i Şerîfine toğrı yürüdi.

Oradan Bāb-1 Hümāyün'a varub pâdişāha ba'zı mühim ma'ruzātı oldığını haber virdi. Kapucılar keyfiyeti sarāy-ı hümāyün müdürine ihbār ve o da maraz itmekle genc huzūr-ı hümāyūna kabül buyurıldı. Vazîfe-i ta'lîm ve hürmeti ifādan soñra mes'eleyi bi'l-țarāf naql u hikāye itmekle pâdişāh:

—Dimek ki benim zamānımda böyle aḥvāl cereyān idiyor mı?

Diyerek ezḥār-ı 'azab u ḥiddet eyledi ve der-ḥāl hoş kâtibi celb ile:

—Şimdi yeñiçeri ağasına bir emr-nāme yaz. Lüzümü kadar adam alarak iki sâ'ate kadar Fazlı Paşa Sarāyı'nı dört taraftan abluka itsün. Meḥmed Paşa Cāmi'iniñ mināresine de biri çıkub sarāy pencerelerini taraşşud eylesün. Ne zamān pencereden bir mendiliñ şallandığını görür ise [30] bir el tabanca atsun. O anda yeñiçeri ağası adamları ile sarāyı başub içerü girsün, emrini virdi.

Ba' de pâdişāh dervîş kıyāfetine girüb bir torba da kıymet-dār taşlar alarak ile berāber Fazlı Paşa Sarāyı'na 'azimet itdiler.

Genc ile dervîş toğrıca ḥanımiñ oḥasına işāl olundu. Mezbûre fevķ'al'āde mesrūr u memnün olduğı ḥâlde misāfirlerini oturtdı.

—Mâşallah Tayyār-zāde. Dede Sulțān'ı nasıl bulabildiñiz?

—Efendim zāten nerde oturduğılarını biliyordum. Emriñiz mücibince alub geldim.

Ḥanım misāfirlerine bir iltifāt maḥşüş olmak üzere çalgı emr eylediginden yigirmi cāriye karşılarına dizilüb icrā-yı āhenge başladılar.

Tayyār-zāde oḥada dolaşiyor, ikide bir de pencereden mināre bağdığından ḥanım:

—Tayyār-zāde ne için oturmayub tolaşıyorum.

—Efendimiz ayaklarım uyuşduğından onuñ için tolaşıyorum.

—Pek 'ālā! (dervîşe ḥiṭāben:) Dede Sulțān siziñ 'ilm-i simyāya vāķıf olduğunuz, ve elmās taşlar i' māl eylediginizi haber aldım.

—Evet efendim. Ḥattā yanumda bunlardan epeyce miķdār vardır.

Pâdişâh torbayı minderiñ üzerine dökdüğinden hanım o parlak mücevherâtı görünce deryâ-yı tam'ı bütün bütün mütemevvic olduğundan didi ki:

—Dede Sultân! Size sarâyda bir ota taḥşîş ideyim. İstedigiñiz câriyeyi alır. Onuñla zevk u şafâda bulunnursuñuz. Ancak lâzım olduğca [31] baña böyle taşlar i'câl idersiñiz olmaz mı?

Pâdişâh müşâhede eylediği aḥvâlden ve karınıñ bu sözlerinden fevķ'al'âde ḥiddet iderek:

—Behey mel'ün! Sen kimsiñ ki beni bende itmek istersiñ. İstanbul'da böyle bir baṭâk-ḥâne açub bî-çâre adamları öldürmege nasıl cesâret idiyorsuñ?

Dervîşîñ bu ḥiddet ve tehevüründen fenâ hâlde canı şıkılan hanım ḥayretle karışık bir ḥiddetle:

—Sen kim oluyorsuñ da benim işlerime karışıyorsuñ? Seniñ ne vazîfen?

—(Yerinden şıçrayub kalkarak ve belindeki ḥançeri çekerek) Seni Allah'dan korkmaz cadı! Ben zamânîñ pâdişâhı, bu memleketiñ ḥükümdâriyim. Seni cehenneme göndermeden buradan nasıl giderim!

Hanım titremege başladı. Pâdişâhîñ ayaklarına kapanarak:

—Amân şevketlüm! Merḥamet it. Şeytâna uydum.

—Biraz da raḥmana uya idik. Diyerek ḥançerini karınıñ göğsüne şapladı. Tam o sırada Tayyâr-zâde pencereden şalladığı mendili ile tabancasını ve onu müte'âkıb gürüldi işidildi. Yeñiçeriler kapuları kırub içeri girdiler, bütün köle ve ḥarem ağaları tutub bağladılar.

Ba' de pâdişâh “Şaḥbâ”dan cezâ-ḥaneyi öğrendi. Bağçedeki demir kapuyı açarak girdiler. Ğâyet vâsi' ve biñbir direk üzerine tıtdırılmış [32] kubbeli bir rindân içerisinde yigirmi mütecâviz maḥbûs, bir tākım adamlarıñ girdiklerini görünce dū-çâr-ı ḥayret olarak bir tarafa çekildiler. Pâdişâh yüksek sesle:

—Ben Sultân Murâd'ım. Sizi kurtarmağ için geldim. O mel'ün karıyı da telef itdim.

Dimekle cümlesi yerlere kapanarak du'âda bulundılar. Cümlesi bir deri bir kemik kalmış bî-çârelerdi.

Pâdişâh cümlesiniñ ḥamâma götürülerek yeñi elbiseler giydirilmesini emr itdikden soñra Tayyâr-zâde'ye:

—Oğlum Allah senden râzı olsun! Böyle bir baţak-ĥāneniñ meydāna çıķub biñlerce adamıñ ķurtulmasına bādī olduñ.

Diye beyān-ı maĥzūziyet itdi.

Mevcūd māl ve eşyā ve cāriyeler, ķurtılan adamlara ‘ā’id māl ve mülk onlara i‘āde olundıķdan soñra mütebāķisi beytu’l-lah ķayd idildi. Bu ĥıdmetine mükāfāten Ṭayyār-zāde’ye muşāĥiblik teveccüh olunarak Şaĥbā ile izdivācı icrā olındı. Derter-dār Ĥüseyin Efendi yine defter-dār oldu.

Pādişāh ĥāzretleri Fāzıl Paşa Sarāyı’nı temelinden yıķdırdı. İşte Biñbirdirek Baţak-ĥānesi bu şüretle ortadan ķalkdı.

3.2.2. Tayyâr-zâde ve Binbirdirek Vak'ası

[2] Tarih-i şîrîn-güftâr böyle naql iderler ki Sultân-ı Selâtin cihân-ı haķan-ı havâķîn-ı zamân cennet-mekân Gâzî Sultân Murâd Han'ın 'aşr-ı meyâmin huzûr-ı şahânelerinde devlet-i 'aliye defter-dârı bulunan Hüseyn Efendi bir müddet mensûb ve mu'ahharen ma'zûl ħalub Topķapu dâhilinde kâ'in Yeñi Baĝçe'ye nâzır bulunan hânesinde iķâmet üzre bulunur idi. Bu hâlde bir iki sene miķdârı aħbâbdan maħrûm ħaldıĝı ecelden ĝâyetde cânı şıķılıb dâ'imâ kitâb ü tevârîh-i müţala'ası ile meşĝûl bulunur idi. Bir gün eħibbâsından Dervîş Maħmûd nâmı zârîf ve şaffet-i memdûhe ile muttaşîf bir zât Hüseyn Efendi'ye ziyârete gelüb anıñla eglenür iken Hüseyn Efendi "Ah meĝer 'âlemde cândan bir aħbâb idinmemişiz bu zamân hânemizde oturacak ħalkacak yer bulunmaz iken şimdi ma'zûl olduĝ semtimize bir aħbâb bile uğramaz oldu. Hoş imdi bâbüķâ felek dirler bir gün yine bizi mesrûr ider." didiginde Dervîş Maħmûd daħi "Sultânım Haķķ Te'âlâ Ĥazretleri 'ömrîñizi efzûn eyleye devlet sizden geĝer mi bir gün inşâ'l-lah yine dü-bâlâ eyler." deyü teselli eyledi. Hüseyn Efendi buna cevâben "Vâķı' a öyle ama aħbâb ile alışdım merâķ beni helâk idiyor bir söz añlar zârîf kimsem yok ki anıñla şöhbet ideyim [3] ve şöhbetime de cevâba ħudreti ola." didi. Dervîş Maħmûd ise "Sultânım Şehremîni semtinde Tayyâr-zâde isminde on sekiz yigirmi yaşlarında ĝâyet nâzîk ve dil-ârâ ve zerâfet-i tab' ü feşâhat-ķelâmla bî-emşâl bî-hemtâ maħbûb-ı dil-âşûb bir efendi vardır ki Farsî ve 'Arabîye ve 'ilm-i müsîķîye âşinâ ve hûb-âvâz-ı şîrîn-sûhan ve ħüsn-i ħadd tanbûr-zenlikde mişli nâ-mesbûķ bir zât nadirü'l-şîfatdır anı efendime getüreyim inşâ'l-lah efendim sizler de hoşlanursınız." didigini işidince Dervîş Maħmûd'a "Var ol medħ itdigîñ efendiyi al da gel göreyim." deyü recâ eyledi.

Dervîş Maħmûd ise hemân oradan ħalkub toĝrica Şehremîni Ĥârşusunda Tayyâr-zâde'niñ eĝlendigi Kemânî 'Oşmân Dede'niñ ħahvesine varub hâl ü keyfiyeti Tayyâr-zâde'ye bi'l-ifâde "Buyuruñ sizi Hüseyn Efendi da'vet ider." didi ve hezâr-ı istiĝnâ ile merķûmı alub birlikde Hüseyn Efendi'niñ hânesine vardıklarında hemân etbâ'lar "Buyuruñ efendim" deyü mâ-beyn otaşına da'vet itdiler oţadan iĝerü girdikde Tayyâr-zâde sed başından zemîn-pûs-ı ta'zîm ve edâ-yı tekerrûm ile Hüseyn Efendi'niñ dâmenine vardıĝında Hüseyn Efendi "Estagfirü'l-lah oĝlum hoş geldiñ buyuruñ." deyüb yanı başına oturtdı ol dem ħahve ħıbuķ gelüb şöhbete âĝâz itdikleri şırada Tayyâr-zâde ba'zen münâsebetli ve hoşca tebessûm ile

fıkralar nakl ittiginde Hüseyin Efendi Tayyār-zāde'ye alur göz ile nazār itmege başladı ve böyle faşihü'l-kelem ve nazik-endām ve vücūd-ı leṭāfet-i ittisām bir maḥbūb-ı zerāfet-i üslūba derūn-ı dilden 'aşk ve 'alāka eyleyüb ol gün aḥşama kadar bu minvāl üzre eglendikden sonra Tayyār-zāde bi'l-istizān hānesine 'avdet etdi.

[4] Hüseyin Efendi ol gice uyku uyumayub şabāha dar çıkdı ve kendi kendine "Ne 'acayib hāl bütün gice Tayyār-zāde zihnimden çıkmadı 'acebā merķūmı büsbütün burada hāne-gīr idebilür miyim" deyü mülāhaza iderdi. Ol dem etbā' lardan birini çağırub "Var Tayyār-zāde 'yi da' vet eyle gelsün." deyü emr eyledi ve olunan da' vet üzerine Tayyār-zāde gelüb ol gün yine aḥşama kadar zevk ve şafā eyledikden sonra tekrār izin alub gitdi bu minvāl üzre birkaç gün daha geçdikden sonra bir gün Hüseyin Efendi Tayyār-zāde'ye "Yāhū sen beni pek kışa bağladıñ ben sensiz idemiyorum ne olur birlikde olsağ a benim nūr-ı dīdem." didiginde Tayyār-zāde "Efendim vālidem cāriyeñiz ihtiyāredir bendeñiz daḥi anıñ rızası olmadıkça ğayrı maḥallde gice kıalamam." diyüb cevāb virince Hüseyin Efendi tekrār "Ben vālide kadımıñdan izin alurum zīrā sizi sâ'ir kimesneler mişālū hizmet-kār veyāhūd şöyle adam gibi tutmam ki vālideñiz kâ'il olmasun ben seni hāşşaten kendi evlādım maḥāmında i' tibār eyledüm." diyüb der-hāl hazīne-dāra "Var bir boğça tertīb eyle ve Tayyār-zāde Efendi'niñ vālidesine hediye gönderüb merķūmuñ bizde hāne-gīr olmasına ruḥşat dile." deyü emr eyledi ol dem hazīne-dār bir mükemmel boğça tertīb eyleyüb Tayyār-zāde'niñ vālidesine hediye götürüb keyfiyyeti aḥlatdıkdan sonra izin aldı ve hazīne-dār dönüb ruḥşad-yāb oldıgıniñ haberini efendisine getürdükdē mūmā-ileyh der' aḥıb Tayyār-zāde için çuḥa ma' kad çatma yaşdığ hümāyūn pencere perdeleri 'arūsek piş-taḥta şırmalı kapu perdesi kehr-bālī çıbuḥları kuş tügi [5] şilte dökme yorğan dil-bend çarşaf ve yüz yaştıgına varınca şırma işleme cān-fesler ile müzeyyen bir oḥa ve bir iki etbā' a taḥşış eyledikden başka birkaç kat başdan ayağā kadar elbiseler ve semen şallar semūr zencāb kaḥum varşak ve çarşak kürklü altun bıçaḥlar ve gevher yüzükler ve envā' i tuḥaf şeyler iḥsān eyler ve arada daḥi ellişer yüzer altun ikrām iderdi. Ve çok gice şabāhlara kadar birlikde oturub zevk ü şafā iderlerdi. Artık bu revişle Hüseyin Efendi hareme bile nādir gitmege başladı dā'imā çarşu çarşuya gelüb kāh saz ve kāh söz ile dem-sāz olurlardı. Sekiz ay miḥdārı bu minvāl üzre geçdikden sonra Ramazān-ı Şerīf geldi. Hüseyin Efendi maḥşūşen Tayyār-zāde için yağ bal pirinç şeker un envā' i reçeller

ve şucuğ ve zeytin ve‘l-hâşıl cümle meşârifini gördükden mâ‘adâ beş yüz altun da harçlık ihsân eyleyüb ol Ramazân-ı Şerîf-i ‘azîm-i cünbüşler ile imrâr eylediler ba‘de ‘arefe günü ikinci mehli Tayyâr-zâde vâlikesine gitmek için Hüseyin Efendi’den izin istedi fakat bu teklîfiñ Hüseyin Efendi’ye müşkil geldiğini Tayyâr-zâde görünce “Efendim bu gice vâlidem câriyeñizle iftâr ideyim şabâh inşâ‘l-lah bayrâm nemâzından soñra eglenmeyüb gelirim” dedi. Ol dem hazîne-dârîñ uşağı Tayyâr-zâde’niñ uşağına bir boğça virüb “Efendiye selâm söyle kendilerine lâyıq degil ama ma‘zûr buyursuñlar” dedi. Ve uşak boğçayı alub Tayyâr-zâde’niñ arkasından gitdi. Tayyâr-zâde uşağına “Niçün girüde kaldıñ” deyü şordukda uşak boğçayı añlatdı Tayyâr-zâde kendi kendine “Yâ Hüseyin Efendi ‘acebâ seniñ gibi [6] kerîmü‘l-‘tab‘-âdem şu cihânda bir dağı bulunır mı bu devletde şadr-ı a‘zim olacak âdem sensiñ zihî kerem zihî ‘inâyet” deyüb hânesine vâşıl olduğında vâlikesi dedi ki “Ey oğul Hüseyin Efendi ile şafâlar idüb bizi büsbütün unuttuñuz mu Tayyâr-zâde aña cevâben “Hâşâ ey vâlide-i ‘azîzim efendi hazretleri ile beynimizde öyle bir muhabbet peydâ oldu ki bendeñizi gözi önünden ayırmak istemez hemân siziñ du‘âñız lâzım olur” deyüb vâlikesiniñ destini pûs eyledi ve bu şöhetler arasında vâlikesi boğçayı görüb “Ol yanındaki nedir oğlum” deyü sū‘al eyledikde “Efendimiz bize bayramlık ihsân buyurmuş” deyü cevâb verdi ve boğçayı açub gördiler ki bir gavur fesi dört degirmi aşdar iplik alacası ‘entari mâvi bûğası dizlik bir qaracalar kuşağı bir yelken bezi ton bir amerikan gömlek hemân hatun bunları görünce “Ey oğul bunlar nedir ol adam seni çokdan istişkâl itmiş be seni zevklenmekden ziyâdedir böyle boğçayı serây-dâr Kirağos-ı ihbâra bile verilmez sen aç mısıñ eşvâbiñ mı yok pâreñ mi yok gördüñ mi olan masharalığı” ol dem Tayyâr-zâde vâlikesiniñ yanında hacîl kalub hoş imdi ben de bir dağı seniñ hâneñe ayak başar isem el belinden raħm-ı mādere harâm gelmişlerden olayım” deyüb and eyledi meger Hüseyin Efendi’niñ ‘arabacısı Velî Maħmūd hazîne-dâr ağaya çıkub “Canım ağa alış veriş bilmem ‘inâyet kerem ideseñ benim aylık aqçemle baña bir kat urba alıvir” deyü recâ eylemiş ve hazîne-dâr ol boğçayı düzüb otaşına koymuş idi ve Tayyâr-zâde için dağı şöyle bir boğça ayrıca [7] tertîb olunmuşdu.

Bir dikme atlas ve içinde bir altun baş sarık bir telli ber-dâr bir çiçekli Hind-kâr bir çarşaf ve bir çiçekli şal bir elmâs kabzalı bıçak bir penbe-zâr iç tonı bir tavusmalı uçkur bir incülü bağık bir yüz havlısı telli işleme bir gevherli sâ‘at ve bir şırma tor-kîse içinden üç yüz

altun yaşadığını üstine konulmuştu hazine-dârîni ol gün ‘acele maşlahatı olub Velî Maḥmūd “Hani benim boğcam” deyü şordukda hazine-dâr “Benim oḥamda tırabzanîni altında bir kırmızı boğca var ol seniñdir al” deyü Velî Maḥmūd’a emr eylemiş ‘arabacı daḥi oḥaya girüb bir kendi boğçasına ve bir de Ṭayyâr-zâde’niñ boğçasına nazâr eyleyüb “zâhir benim boğcam bu olmalı” deyüb Ṭayyâr-zâde’niñ boğçasını kaptığı gibi şavuşub Üsküdar’a gitdi ve orada boğçayı açub bunuñ ḥayli guruşla meydâna gelmeyecek bir şey olduğunu görince ah bunu baña yediremezler diyerek oradan daḥi bir esb-sûvâr togrıca memleketine firâr ider.

Megerse hazine-dârîni uşığı Ṭayyâr-zâde için tertîb olunan boğçayı sehven Maḥmūd’a virmiş idi çün oḥada ondan ğayrı boğca yok idi bayrâm geçdikden soñra Ṭayyâr-zâde bir daḥi Ḥüseyin Efendi’niñ ḥânesine uğramaz olduğundan Ḥüseyin Efendi ziyâdesiyle merâk idüb “‘acebâ Ṭayyâr-zâdem nerde kaldı” deyüb gözi pencerelerde olub böyle geç gelmesine ta‘accüb ve te’essüf iderdi. Ol dem kapu çuqa-dârını çağırub emr eyledi ki var şimdi Ṭayyâr-zâde’yi bul ve añla ki keyfi mi yok yoksa bir başka [8] hâl mi geldi başına zirâ bu kadar gecikmeyecek idi niçün gelmez bilmez ki ben ansız ideyim.

Gelelim Ṭayyâr-zâde’ye merķûm boğçayı kendü uşığına virüb var şunu hazine-dâr olacak herîfiñ çehresine at da gel deyü emr itmişdi uşak daḥi aldığı emre imtişalen boğçayı götürüb “Ağam selâm söyledi bunuñla bir sâ’ir kulumı çerâğ eylesün didi” deyüb boğçayı hazine-dâra virdikde hazine-dâr “Hay meded diyerek yere kapandı ve hemân ‘acele Ṭayyâr-zâde’nin evine segirdüb kapuyu çaldıkda Ṭayyâr-zâde’niñ vâlidesi “O kim” deyü su’âl eyledikde hazine-dâr ses virüb kapuyu açdırdı ve içeri girüb Ṭayyâr-zâde’niñ vâlidesine “‘acebâ Ṭayyâr-zâde efendim burada mı” deyü su’âline vâlidesi “ Ḥayır oğlum şabâḥleyin gitdi ve şimdiye kadar gelüp çıkmadı” deyü cevâb virince hazine-dâr yine başladı ricâ ve niyâz ile “ ‘Acebâ nereye gitdi” deyü tekrâr su’âl itmege ve kadınıñ bilmiyorumdan ğayrı cevâb virmediğini görünce ümidini kaḥ iderek maḥcüb kâlub gerü döndi.

Bir ay miķdârı bu vecḥ üzre geçdi ama Ḥüseyin Efendi gitdikce ateşlenüb “bunda bir ḥikmet var faḥaḥ ben fark idemiyorum” didi. Ve her kime şordı ise bir şaḥîḥ cevâb alamadığından ne ideceğini şaşırđı. Bir gün “Varayım bari añlayım” deyüb şabâḥleyin erkenden tebdîl-i câme ile başına bir şal bürüyerek çıkub gitdi ol gün aḥşam olub Ḥüseyin Efendi’niñ gelmediğini merķûmîni ḥanımı görince ḥaremden hazine-dârı toľaba çağırub

“Efendiñ nerede” deyü su’âl eyledi hazîne-dâr [9] cevâb virüb “Vallahi Sultânım ol Tayyâr-zâde dedikleri kül-hânî için yigirmi günden berü cümlemizi tekdîr idüb hiçbirimizle şöhet eylemez oldu. Şabâhleyin daği tebdîl-i kıyâfet varayım ben getüreyim deyü gitdi ve bilmeyiz nasıl oldu” didigini hanım işidince “Ah kâfir kül-hânî nihâyet efendiyi elimizden sihr ile aldı mı efendi maħbûb dostluğunu hâlâ ferâgat itmedi mi ilâhî gözlerine yumurcağ çıksun hareme geldiği vaķit yüzüme bile bakmaz daği gice sâ’at altıya yediye kadar gelmez şaķalı ağardı yine ferâgat itmedi. ‘Azîm-i sihre uğradı zirâ o oğlanın anası gâyet sihir-bâz imiş deyü çok bühtânlar ile zemm eyledi. Bu vech ile aradan bir hafta mürür eyledikten sonra bir gün kapudan içerü bir a’lâ esb üzerinde aķ şaķallı bir aģa girüb anın öni şıra daği al kapuğlı ve kalpaķlı iki köle binek taşına yanaşub atdan aşadı aldılar ve ol aģa kapudan içerü girib nerbândan yukarı çıkdığında “Hazîne-dâr oğası nerede” deyü su’âl iderek mezkûr oğaya girdi hazîne-dâr bunu görünce hemân buyırın deyüb ayaģa kalķarak sedir üzerine da’vet eyledi ba’de kemâl-i ihtirâm ve iltifât ile çibuķlar ve qahveler içildikten sonra aģa el ceyb iderek bir taħvîl ve bir de mektûb çıkarub hazîne-dâr aģaya virdi ol daği mektûbu açub efendisiniñ el yazısı olduğını görünce başladı.

(Şûret-i Mektûb)

“Benim cânım hazîne-dâr ‘Alî Aģa

Tarafınıza gelen efendiniñ yanında olan taħvîlimi aħz idüb [10] baña dâ’ir hiçbir su’âl itmeksizin biñ ‘aded altun edâ idesiñ” hazîne-dâr efendisiniñ işbu mektûbunu oğudıktan sonra ol gelen aģaya Sultân pek eyü ama bizim efendi hazretleri nerededir zirâ bir haftadan berü dâ’ire yüz üzere kaldı dedikde hemân aģa cevâba gelüb “Bağ hazîne-dâr aģa sen su’âle me’mûr degilsin ancak mektûbda her ne yazılmış ise vir gideyim mühürde yazuda bir şübheñ var mı zirâ vaķit geçiyor” didigini müte’âķiben hazîne-dâr zarûrî mezkûr biñ ‘aded altunı teslim eyledi ol daği altunları aldıķda hemân rāh-ı revân alub gitdi.

Bu minvâl üzre çend gün mürûrundan sonra yine ol aģa gelüb evvelki gibi biñ ‘aded altun daha aldıķdan sonra gitti bunun üzerine bir gün hazîne-dâr hanımı mâ-beyn kapusına çağırub didi ki “Sultânım ma’lûmuñuz olsun ki üç haftadır şu kıyâfette bir herîf gelüb efendiniñ tezkîresiyle bir taħvîl getirüb biñ ‘aded altun alur gider efendiyi su’âl idersen cevâb bile virmez ve tezkîrelerde daği benden su’âl itmeyesiñiz deyü yazılmışdır. Ne yapacağız

böyle bilmem şaşdım kaldım” hanım ah idüb “Besbelli ol kâfir kül-hânîniñ evinde zevk ü şafaya talub pare bitdikce getürüb harçlık iderler ve bizi bunda bilmesünler deyü haber virmezler artık aliverir ne olacak ise olsun şimdi ol yok olacak kül-hânîniñ evini başub hem ol gelen herîfi ve hem de ol kül-hânîyi rezil iderim ve yâhüd evimi barkımı yıkub terk eylerem” didi. Ve der‘aқıb altı cāriye hāzır idüb etekleri altında birer şopa ve hanım dađi tebdil-i kıyāfet ile yola revān olub [11] nihāyet Tayyār-zāde’niñ kapısı önüne vardılar orada kendü cāriyelerine şu vech ile bir ta‘limāt virdi “Şimdi şöyle kendimizi bildirmeksizin misāfir gibi içeri girerüz ve efendi ile oğlanı gördiğimiz anda oğlana baş idiñ şopayı ve şaқın olmaya ki efendiye el kaldırasınız zīrā ben anıñ nizāmını viririm” cāriyeler dađi estağfir‘ul-lah efendim efendiye el kaldırmak bizim haddimiz mi” deyü cevāb virdiler. Ve ol dem kapuyı çalub içeri girdiklerinde Tayyār-zāde’niñ vālidesi bunları karşılayub “Buyuruñ” diyerek yukarı da‘vet eyledi hanım cāriyeler ile oğaya girdiginde ođanıñ çār köşesine bakmağa başladı ve efendiye müte‘allık kimseleri göremeyüb Tayyar-zade’niñ vālidesine “Ođlñ nerde” deyü su‘al eyledi hatun cevāba gelüb “Sulţānım şabāhleyin çıkar şuracığda bir küçük kahve-hāne var gider orada eglenür” hanım “ ‘Acebā çağırmanıñ imkānı var mı” didikde hatun ol dem ‘Arabı çağırub “Rāhime var kahve-hāneden efendini çağırivir” deyü emreyledi ‘Arab der-hāl kahve-hāneye varub efendisine “Buyuruñ kadınım sizleri ister.” didi. Tayyār-zāde evetleyerek “Ne bu haber ‘acebā bir şey mi zuhūr itdi” deyü segirdüb hānesine vardı ki efendisiniñ hanımı şala bürünüb ‘adetā tebdil-i kıyāfet ile kendilerine gelmiş “Māşallah hanım efendi vaқt-i şerifleriñiz hayr olsun efendim şafā gelmişsiñiz sulţānım” didikde hanım “ ‘aқıbetiñ hayr olsun evlāt şafā bulduğ” deyü cevāb itdikden sonra “Ey Tayyār-zāde efendiye ne yapdıñ” didi Tayyār-zāde ta‘accübde kaldı. “Efendi bir aydır saña geldi ve bir dađi gelüb görünmez oldu ve ne [12] gitdiği yer belli ne çığdığı bızār olduğ Allah ‘aşқına olsun burada ise söyle” Tayyār-zāde aña cevāben “Vallahi Sulţānım ol zamāndan berü efendiye ne gördiğim var ve ne bir haberim sizler hiçbir nişān alamadıñız mı” didi. Hanım cevāb virüb ve hiç nām-ı nişāne yok. Ancaқ behr-i hafta iki hidmet-kār ile bir ađa gelüb ve efendiniñ el yazusuyla bir tağvıl gösterüb biñ ‘aded altun alub gider ve efendiniñ nerde olduğını şorarsak haber degil cevāb bile virmez tezkeresinde dađi beni hiç şormayıñız deyü mā-zikir eylemiş ol ađa bugün öğleden sonra yine gelür” didi.

İmdi Tayyâr-zâde bu ahvâli duyduğda cânı başına sıçrayub “Vây benim cihân-deger efendim ‘acebâ ne kazâya uğradı” deyü feryâd iderek hanım sultâna hitâben “Bu kadar etbâ‘alarıñ var da hiç biri de mi añlayub bulmağa sa‘y ve gayret itmez” deyüb haşm ile toğrı Hüseyin Efendi’niñ konağına vardı ve hazîne-dâr otaşına girüb hazîne-dârı gördükde “Ey bî-vefâ hani efendimiz” deyü şordı hazîne-dâr cevâbında “Nerde olduğunu bilmem ancak şunu bilürüm ki sizi bulmak için gitdi ve bir daği gelüb çıkmadı biz daği ziyâde vesvese ve büyük endişe ve telâş içinde garğ olmuşuz ne gicemiz gice ve ne gündüzümüz gündüz” didi Tayyâr-zâde “Çok şöhet vaḳti degil ol herîf ne zamân gelür” deyü tekrâr su‘âl itdikde hazîne-dâr “Şimdi hemân yoldadır” cevâbını virür virmez Tayyâr-zâde hemân sıçrayub pencere perdesini aralık idüb perde-i mezkûriñ arkasına gizlenüb aşığını gözetmege başladı bir de herîf bir çaryek mürûrında ab-ansız kapudan [13] içerü geldi ve evvelki minvâl üzre biñ altun alub giderken Tayyâr-zâde hemân mezbûr herîfiñ arkasından aşığı sıçrayub kollaya kollaya Sultân Mehmed Şeh-zâdebaşı Vezneciler Sultân Bâyezîd Buğdaycılar Kapusından tışarı çıkub Dîvân Yolu Irgad Pazarı Biñhâne soğağından şapub Tayyâr-zâde arkalarından kollamada biraz daha gidüb Fâzıl Paşa Serâyı’ndan içerüye girdiler ve der-hâl kapu kapandı.

Tayyâr-zâde yalnızca taşrada kalub kaldırımları ölçmege başladı “ ‘Acebâ nasıl olacak” deyü endişede iken bir de gördi ki kapu tekrâr açıldı ve bir nigâr nâzenîñ zühûr eyledi ki bülbül tamağı ferâce şerbeti yaşmağdan perişân kakülleri al yanağına dökilmiş.

(Beyit)

Güller kızarır şermle ol goncayı görünce
Sünbül ham olur reşk ile kâkül bükülünce
‘Ankâ daği olsa düşer ol pençe-i ‘aşğa
Düşdi dile şeh-bâz-nigâhı süzülünce

Fehvâsınca hilâl kaş âhû göz ma‘ârif kirpik karanfilî müjeler kırma penbe hoḳûs üzerinde elmâs âvîzeler hayâl meyâl görünüyor ferâcesin kavışdırmış servi gibi hırâm ederek hem daği ferâcenîñ eteklerinden bir qarış nar çiçeği nâfe başı ‘entari tışarı çıkmış arkasından sekiz câriye ol sarı güvez fişdiḳî mor turuncı yeşil mâvi ferâcelerle reftâr [14] iderek Tayyâr-zâde’ye toğrı gelüb yanından çeker gibi iderek “Vaḳt-i şerîfleriniz hayrolsun efendim Tayyâr-zâde” didikde Tayyâr-zâde cevâb virüb “Allah’a emânet oluñ efendim” didi kız tekrâr “Ah

efendim hayli zamān hayālîñle eglenürken elhamd ü li'l-lah bugün mâlik oldum a kızlar kaç gündür gözüm şıçrardı baķıñ nihāyet ne imiş meger Ṭayyār-zāde'mi görecek imişim” dedi Ṭayyār-zāde kızın bu sözlerini işidince taḥayyür idüb “Efendim ḥayr ola siz bendeñizi neden bilürsiñiz” deyü su'āl itdigine kız cevāben āh efendim ehl-i dil birbirini bilmemek mümkün degildir āh efendim niçün bilmem buyurıñ bir fincān acı ḳahvemizi nūş idiñ ve teṣrîfîñizle ḥānemizi Ően ve rūŐen eyleyiñ ađlatmayıñ bendeñizi iki gözüm gel keremiñiz olsun bize nev-civānım deyüb Ṭayyār-zāde'yi alub serāyiñ ḳapısına vardılar ve ḳapuyı dađ idüb efendi ile iĉerü girdiklerinde Ṭayyār-zāde orada iki ṫarafly ser-ā-pā yigirmi ḳadar Macar kölesi gördi ki bunlar “Yā hū efendi bize tütün baḫŐiŐ” diyerek kendüsine yağlaşdılar ol dem kız dört altun virmesini Ṭayyār-zāde'ye emreyledi ve ol dağı el-ceb idüb dört 'aded altun ḳıḳarub virdi ve köleler altunları alub “Berakāt virsün” diyerek geri çeküldiler andan ilerü varub bir vāsi' meydān gördüler ve ol meydānıñ nihāyetinde diğer bir ḳapuya dağı vardılar Ṭayyār-zāde dört yanuna baķub ḥayret ḳaldı çünki pādiŐāḥ serāyi gibi kār-gir ḳapular ile binā ü inŐā olunmuşdı ve baŐka bir ḳapuya gelüb andan dağı iĉerü düöül itdiklerinde yigirmi ḳadar BoŐnak ve Arnavud dizildiler. Ve bunlar dağı diğer köleler gibi yağlaşub “Eyvā'l-lah efendi bize tütün [15] baḫŐiŐ” diyerek dört altun sızdırdılar ama Ṭayyār-zāde de 'aḳıl dā'iresinden ḳıḳmađ derecelerine vardı. Ol ḳapudan dağı iĉerü girdiklerinde bir geñiŐ meydān daha geldi ve ol meydānıñ nihāyetinde bir ulu ḳapu dağı açıldı ve ol ḳapunıñ iĉ ṫarafında yigirmi ḳadar bey zādeli tevāŐublar mevcüd olub bunlarıñ isimleri dağı Őöyle idi.

'Āme Ađa, Ḥandān Ađa, BeŐir Ađa, İbŐir Ađa, Sünbül Ađa, Server Ađa, Reyḥān Ađa, Çapur Ađa, Mercān Ađa, Bilāl Ađa, Yāḳub Ađa, Elmās Ađa, Morem Ađa, Fülful Ađa, Zümrüd Ađa, Peymān Ađa, Őerif Ađa, Teksir Ađa, ḤürŐid Ađa, Ğāme Ađa bunlar dağı Ṭayyār-zāde'yi görince “MaŐā'l-lah efendim bizlere tütün baḫŐiŐ diyerek dört altun ḳapdılar Ṭayyār-zāde ise 'ömrinde böyle Őeyler görmiŐ adam olmadığından pek ziyāde ḥavf ve ıztırāba dū-ĉār olub beñzi atdı.

Andan biraz daha ilerü varub mermer döşeli bir meydāna ḳıḳdılar ve o meydānıñ nihāyetinde bir a'lä ṫaŐ nerdbān ve öñünde zirdeki muḥarrer ismler ile on iki ḳadar efrüz ve Macar cāriyeleri ṫururlar idi.

Gülistân, Şehbâz, Gülfem, Luţfî, Fâtıma, Gülyüri, Hürî, Nazîrî, Gül-beyaz, Tuĥfe, Şerâren, ‘Anber, Gül-zâr. Bu câriyeler Tayyâr-zâde’yi görünce cümlesi yek-zebân “Mâşâallâh Şahbâ Kalfa! İşte bu şikâra söz yok.” didiler ve Şahbâ Tayyâr-zâde’niñ kolundan tutub yuĥarı çıkdılar. Tayyâr-zâde gördi ki Atmeydânî kadar bir vâsi‘ meydân ve ol meydânda kırk elli kadar oĥa ve beheriniñ ĥapusında zenbûrî perdeler ve dîvârda dörder arşun boyında [16] âyîneler ve billûr âvîzeler ta‘lîk olunmuş kırk kadar câriye dîvân-hâne ortasında ĥıram iderek ve elĥâbları Derd-i ‘Âşık Fısıldısı, Şadaĥâ Çıĥımı, Çûĥa-dâr Yumruĥı, Top Şâlûtası, Tûĥî Burunu, Selhâne Şaĥaĥı, Felek Tabancası, ‘Âşık Çimdiĥi, Maĥalle Ėavĥası, Âşifte Boĥçası, Bâĥçe Benefşesi, Yar Yıĥındısı ĥoĥoslar ile; Şabûr Paşa Ėulaĥlaması, Ėazîne-dâr Bıyıĥı, Yeşĥâĥ Başdı, Renkliboz Ėaş Diler ile kimi de al, yeşil, mâvî, şarı, fisdıĥı, mor, hevâyî, aĥşam güneşi, ĥumrı göĥsi, tenzûfî, penbe, nâr çiçeĥi, iştöfameñd, allı cāñfes, atlas şandal zerbānlar ve iştāĥozî şalvārılar ile ĥürîler gibi şalınub gözlerdi.

Oradan daĥı Şahbâ Tayyâr-zâde’yi alup dîvân-hāneniñ öbür başında bulunan bir başĥa ĥapu daha açdı ve Tayyâr-zâde’ye “Buyurun” diyüb içeri girdiklerinde Tayyâr-zâde al çûĥa ma‘ĥad ve ĥaranfîlî yaşdıĥlar ile müzeyyen ve dîvārılar gümüş yaldızlar ĥünāĥün resimler ve tavanı daĥı altun yaldızlar ile çiçekler ve envā‘-i mîveler tersîm idilmiş bir oĥa görüb ĥayretde ĥaldı. Şahbâ Tayyâr-zâde’yi ĥoltuĥlayub “Buyurun efendim” diyerek iltifātılar sedîre oturtdı ve bî-nazîr çubuĥ ĥahve getirüb ikrām eyledi ve Tayyâr-zâde ile berāber bi’l-mükāleme eglenürken hemān bir câriye içeri girüb “Buyuruñ Şahbâ sizi ĥanımefendi ister” didikde der-ĥâl taĥta pāpûşlarını giyüb gitdi. Ba‘dehu yarım sâ‘at mürûrunda ‘avdet idüb Tayyâr-zâde’ye “Buyuruñ şāĥım sizleri devletlü ĥanım ister; faĥaĥ efendim şaĥım olmaya ki bed-zebānî ĥareketde bulunasınız. Zîrā ĥāyet ‘ārifedir.” diyü tenbîh eyledi ve ol [17] oĥadan tışarı çıĥub dîvân-hāneniñ öte başına vardıĥda Şahbâ bir büyük ĥapu daha açub buyuruñ diyerek Tayyâr-zâde ile içeri girdiler ve andan al çûĥa döşeli sâ‘ir bir dîvân-hāneye girdiler. Ve ol dîvân-hāneniñ dört etrāfında birden tavana ĥadar mükemmel âyîneler envā‘-i âvîzelerle müzeyyen ve tavadan altun gümüş ĥafesler ve ĥanaryalar, papaĥanlar ve iki taraĥda yigirmi ĥadar câriye ellerinde gümüş hezārîler ile tırmişler idi.

Andan biraz daha ilerü varup bir büyük ĥapuya vardılar. Ol dem câriyeler seĥirdüb şırmalı ĥapu perdesini ĥaldırdılar. Şahbâ Tayyâr-zâde’yi ĥoltuĥlayub mezkûr ĥapudan içeri

duhul eylediler ve Tayyār-zāde ise oṭanuñ dört eṭrāfına baḫub taḫayyür eyledi. Çünkü bu oṭanuñ dīvārları yek-pāre altun işlemeli ve la‘l-i lāciverdle naḫş olunmuş bir mükemmel oṭa ve derūnunda bir maḫalle beñzemez kārgīr gūşeler ve yirde şırmalı ḫalılar ve dört direk üstünde mu‘allaḫ dībā-zerler ve bir incüli şāl üzerine almış bir fertüte ḫanım otururdu. Ḳazḡan ḫulbı ḫaşlar, çilingīr yüzüḡi sürmeli gözler, mor patlıcanı çekme burun, şu dīvārı şūşī çehre, maymūn göti kırmızı yanaḫlar, ḫatıraki aḡız, şıḡır böbreḡi dudaḫlar, atım atım at na‘lı gibi püskürme beñler, ḫarnābīd ḫoçanı gerdān, şıḡır işkembeli memeler, turuncī ipek tefesi zülfler, başda incü işleme ḫāṭife pāpūş ve üstüne leglek yuvası sīmīdī başlar, tepeli al borıya bağlanmış ḫaş başdı aşḫılar, ḫuş yumurtası ḫadar zümrüd küpeler ve bir beyāz şālla dört ḫat idüb dizlerine örtünmüş idi. Tayyār-zāde bunu görünce hemān yirden bir temennā idüb diz üstüne gelerek Ḫanım [18] Sulṭānıñ yanına “Gel baḫalım Tayyār oḡlı, ḫoş geldiñ, otur. Biraz seniñle ḫonuşalım.” diyerek ve bir erkānla Tayyār-zāde oturub “Allāh’a emānet oluñ devletlü efendim” diyü cevāb virdi. Ḫanım sulṭān ol dem Tayyār-zāde’ye “Ey Tayyār oḡlı ḫalḫıñ lisānında Tayyār-zāde diyü nām virmişsiñiz ve ben seniñ çoḫdan ārzūñı çekerdim, seni daḫi buldurmak için kızlara sipāriş eylemişdim ve şimdi güc ḫāl ile ele düşürmüşler.” didi. Tayyār-zāde bu kelāmları işidince derūnundan “Allāh belānı vīrsün pezevenk cadı” ve resmen daḫi “Ḫaḫ te‘ālā vüçüduñuza ‘āfiyet vīrsün ve mübārek ‘ömrüñüzi eفزün eylesün efendim.” dedi. Ḫanım ol dem cāriyelerini çağırub “Ḳahveler çubuḫlar gelsün” diyü emr eyledi ve ḫahveler çubuḫlar içilüb biraz da mükāleme ile eğlendikden soñra ḫanım sulṭān mezbūre Şaḫbā’yı çağırub “Meclis tedārik olunsun” didi. Ol dem cāriyeler şırma işlemeli bir ḫalı getirüb yire serdiler ve bir ‘arūsek iskemleyi dört cānibinden birer cāriye tutmuş olduḡı ḫālde mezkūr ḫalımıñ üzerine ḫoyduḫdan soñra üsti incüli şofra bezi serilmiş bir kebīr altun tepsi getürdiler. Bu tepsiniñ derūnı envā‘-i nefīs ṭa‘āmlar ṭatlular ḫamīrden şekerlemeler ṭoñdurmalar çerezler, ṭurşular ile tezyīn olunmuş idi ki dil ile ta‘bīri mümkün deḡildir. Bu şırada yigirmi ḫadar cāriye tepsiniñ eṭrāf ve eknāfında şaf-beste-ser-pā oldılar. Bunlardan ba‘zısınıñ ellerinde altun ḫadeḫler ve kimisiniñ daḫi elmās-tırāş şīşeler ve kimisi eldivān ve iki cāriye ellerinde bulunan birer altun işleme incüli peşkirlerini ḫanım sulṭānıñ ve Tayyār-zādeniñ dizleri üzerine serdiler. [19] Ḫanım Sulṭān Tayyār-zāde’ye “Buyurun” diyü ṭa‘āma buyurmalarında “Ey Tayyār oḡlı eliñle baña bir bāde kerem eyle de ‘aşḫla nūş eyleyim.” didi.

Ol dem Tayyār-zāde sīm-bāzūlarını şıgayub bir elindeki şīşe ile diğ̄er elindeki kadehi taldurub hanım sultāna ikrām eyledi. O dađi bādeyi alub “Āh Tayyār oğlı ‘aşkıña” diyerek nūş eyledikten soñra yarasa mişāli bī-reng elleriyle kadehi taldurub “Buyuruñ Tayyār oğlı sen de benim elimden bir dāne nūş eyle.” diyüb bi’l-muķābele aña ikrām eyledi. Tayyār-zāde ise dest-i ađyārdan sem nūş ider gibi nūş eyledi. Ba‘ dehu keyfler tamām olduğda hanım sultān “Sāzendeler gelsin” diyü emr eyledi. Ol dem Nūş-ı āb-ı Dil, Hārūs, Efgende, Māh-tāb, Neş’āt çāpūlī dāyireler ile Dil-hayret, Zībā, Şafā-nūş, Meh-pāre, Letāfet nāylar ile Dil-pesend, Pervez, Maşraf, Ra‘ nā sīne-kemānlar ile Dil-efrüz, Şabāvet, Reftāy sanţūrlar, Penbeveş, İşmā‘ mīlī mişķāller ile Münīf, Niyāz, Herāyet tanbūrlar ile Dil-fettān, Şetdā birer fenār-ı mefrüz Dil-ţab‘-ı rāh-ı ‘işyān bu kızlar dađi atlas altun işlemeler giyinüb ellerinde ‘arūsek zīller ile rakşa āğāz eylediler ve envā‘-i turfanda meyvelerle ğoncalar donanub zevķler mükerrer olduğda Gevherli Hanım Tayyār-zāde’ye “Ey Tayyār oğlı ‘ömründe böyle bir meclisde bulunduđuñ var mıydı?” diyü su’āl eyledi. Ol dađi cevābında “Amān efendim, rü’yā mıdır nedir, vallāhī kendümi yalancı cennetde kıyās idiyorum faķaţ a sultānım bunlarıñ hiķbiri gözüme görünmez. Ancak efendimiñ vücūd sağlığını gördükce anuñla müşerref oluyorum.” didiğinde hanım tekrār aña hiķāben “Yā Tayyār oğlı ŗālī‘ li başıñ var imiş ki böyle ‘ağım bir meclisde dađi bulunduñuz. Hudā ‘ālim göñlüm senden pek hoşlandı [20] ve ziyāde memnūn oldum.” diyerek anı pūs eyledi. Ve iki sā‘at kadar böyle zevķ u şafā ve mükāleme ile eğlendikten soñra hanım sultān yine Tayyār-zāde’ye hiķāben “Ey benim nev-civānım ģin-i şabāvetimden berü oţada yalnız yatmaķ benim ‘ādetimdir. Bu bābda şaķın infi‘āl eyleme. Şabāģ inşāallāh yine mülāķī oluruz. Ammā beni sevdiğini andan bileyim ki varub Şaģbā ķaģbeye rām olmayasñ; zīrā soñra seniñle bozuşuruz.” didi. Tayyār-zāde ise aña “Āh benim āfitābım efendim, sizden cüdā olmaķ ne mümkün. Tayyār-zāde bendeñizi ol ķadar ģaķīķat tanımaz mı zānn idersiniz?” diyü cevāb virdi. Gevherli Hanım tekrāren āh Tayyār oğlı beni dīvāne iden seniñ bu dilleriñdir.” didi. Ve Şaģbā’yı çağırub aña tenbīh eyledi ki “Haydi Tayyār-zāde efendiye seniñ oţaña götür ki orada rāģat itsün. Şimden soñra bu benim dostumdur, şaķın olmaya ki eliñ eline tōķınsun. Soñra ‘ālīm-allāh seni āteşe yaķarım.” O ise “Esađfirullāh efendim. Hiķ sizleriñ nāz-kerdesine ģā’inlik olur mı?” didi. Ve merķūmı alub kendi oţasına götürdükd̄e Tayyār-zāde’ye “Eyvāh seniñ bu müdāheneleriñe olur işlerden

değildir.” dedi. İmdi Tayyâr-zâde biraz istirahat idüb bu sarâyın derûnunda bulunan tezyînât ve mefrûsât için ta‘accüb iderek Şahbâ’ya su’âl itdi ki “Amân Şahbâ bu ne hâldir? Böyle bu sarây bu dâ’ire bu şevket, bu ne kadar saltanat! Böyle mükemmeliyyet pâdişâh sarâyına mahşûşdur.” dedi. Şahbâ daği ol vakt mufaşşalan keyfîyyeti Tayyâr-zâde’ye nakl itmeğe başlayub dedi ki “Bu Gevherli Hânım tesmiye itdikleri fertüte câdıya Fâzlı Paşa kızını dirler ki üç tuğlı birkaç paşa nikâhlısı olub anların vefâtından sonra bu kâra sülûk itmişdir.

[21] Şöyle ki bu gördüğünüz müzeyyen ve muntazam sarây bataç-hâne olub derûnunda kırk ‘aded otaş ve her bir otaşını ota başı ta‘bîr olunur birer cāriyesi ve bu cāriyelerin her birisini daği kezâ dörder ‘aded cāriye-i mahşûşası vardır.

Bunlardan mâ‘adâ hammâmlar, kebîr maṭbahlar ve envâ‘-i nefîs me’kûlât ve meşrûbât ve tırâş daği vardır ki bu müsâfirlerin hepsi mezkûre cāriyelerin kîsesinden çıkar. Bunların kârı ise şudur: Şöyle ki her gün birer cāriye nevbetle çârşu ve pazara çıkub âdem şikârına giderler ve ba‘zı gencden üstü başı düzgün efendîler şikâr idüb buraya getirürler ve birkaç gün yiyüb içüb zevk şafâ itdükden sonra ol gelen zen-pâre efendide para kalmadığını görünce hânım efendiye haber virirler ve o daği merķumuñ şirtından elbisesin çıkardub anın yirine başına bir külâh eskisi ve şirtına bir ‘abâ parçası giydirüb cezâ-hâneye atdırır ve anı şikâr iden cāriye konak veyâ hânesinin semtini ve olanca mâlını añladıktan sonra elinden mührini daği alub ve ol zen-dostuñ kendi hattı-ı destiyle bir mektûb ve bir taḥvîl yazdırub olanca mâlını buraya taşıdırlar. Ve bunuñla da kâni‘ olmayub ol bî-çâre âdemi Macar kölelerine telef itdirir. Ben evvelden anın cāriyesi idim, soñraları beni gâyet sevdiği için kendüsine hazîne-dâr itmişdir. Şöyle ki kâffe-i mâl u mülkini ve hattâ cezâ-hâneniñ anahtârlarını bile kendi otaşında şaklayub başkasına emniyet itmez iken hîñ-i iktizâda beni çağırub elime teslim ider. İmdi ey benim nev-civânım siz hiç te’essüf itmeyiñ. [22] Zîrâ size pek ziyâde ‘alâka eyledi.” diyü feraḥ bahş eyledi. Tayyâr-zâde bu dehşetli nakliyyeti işitdükde “Efendim Şahbâ Kalfa ‘acabâ sâbık defter-dâr Hüseyin Efendi de burada mı?” diyü su’âl eyledi. Ol daği cevâbında anı bir cāriye sevüb şikâr eyledi ve şimdi cezâ-hânededir.” dedi. Tayyâr-zâde tekrâr su’âle âgâz ile “Acabâ anı görmeniñ bir imkânı var mı?” Şahbâ cevâb virüb hiç imkânı yok, meğer hânım sultânın emri ola. Bu ise gâyet müşkil bir mâddedir.” dedi. Tayyâr-zâde’niñ bunları işidince ol gice vesveseden gözüne uyku girmedğini Şahbâ fehm idüb “Efendim, Tayyâr-zâde defe‘âtle

saña söylerim ki siz hîç elem üzere olmayıñ; zîrâ size zerre kadar ğam ve keder terettüb itmez. Me'mûl ider misiñiz ki siziñ gibi bî-menend ve nâzik ve dil-ârâ bir civânıñ cânına kaçd itdireyim? Vallâhi kendümi telef iderim.” diyü tesellî iderdi. Bu mükâlemelerden soñra ol gice hûb-ı râhata vardılar. Şabâh olduĝda hânım câme-hâbdan çıkub Tayyâr-zâde efendiye çağırını, diyü emr eyledi ve câriyeler Şahbâ'nıñ oçasına varub “Tayyâr-zâde efendi, sizleri devletlü Hânım Efendimiz ister.” didiler. Tayyâr-zâde ise der-‘aķab kâķub kendüsine çekti düzen virerek hırâmân ve nâzân Hânım Sulţânıñ oçasına vardı. Ve yirden bir temennâ iderek merķūmeniñ şālını pūs eyledikte “Âh Tayyâr oĝlı şabâh-ı şerifleriñiz hayr olsun. Gel imdi yanıma oturuvir ki o seniñ mâh cemâlini seyr ideyim.” diyüb yanı başına oturtdı ve câriyelerini çağırub çubuklar, kâhveler gelsün, diyü emr eyledi. Ve çubuklar, kâhveler içildikte Tayyâr-zâde ile ba'zı hâle münâsib şöhetler ile eğlendiler. Ba' dehu tekrâr câriyelerini çağırub [23] kâhve altı tedârik olunsun, diyü emr eyledi. Anlar daĝı derhâl nefis ta'âmı ve envâ'-i meşrûbât ile memlû bir kebîr altun tebsi getürdiler. Ve Tayyâr-zâde Gevher hânımla ta'âm itdikleri şırada Hüseyin Efendi'niñ yâdigârı olmaķ üzere Tayyâr-zâde parmaĝına taķmış olduĝu bir hâtem sulţânıñ gözine ilişüb “Âh Tayyâr oĝlı ne hoş yüzüĝün var.” didi. Ol daĝı aña cevâb virüb “Efendim pek 'âdîdir.” didikte hânım efendi yüzüĝi elinden alub bu elmâs pek zî-kıymet olub Felemenk tırâşı ta' bîr olunur.” Tayyâr-zâde didi ki “Bendeñiz sizlere hilâf söylemem. Seyâhatde bir dervîş aķbâbım var, bu taşları ol yapar ve ehl-i ma'ârif ve hüner ve şan' atdan biridir.” Gevherli Hânım ise diķķatle mezkûr taşın üzerine baķub hayrân olur ve kendi kendine ne 'acâyib şey ki ben bu kadar senelik Gevherli Hânım olayım da 'amelî taşını bilmeyim. Tayyâr-zâde ise “Efendim eĝer murâd olur ise ol dervîşi sizlere getüreyim ve böyle taşlar deĝil daha nice hazîneler deĝer taşlar yapar.” didi. Hânım bunu güş idince 'aķlı başından gidüb ve Tayyâr-zâde'ye “İşte saña dört sâ'at müddet. Ol dervîşi bulabilir iseñ al gel ve ol müddet zarfında bulamaz iseñ kendiñ eğlenme gel.” Ve bir tevâşî çağırub “Maķrem var bu efendiye kâpularadan geçirin.” didi. 'Arab daĝı Tayyâr-zâde'yi alub kâpularadan geçürdi ve Tayyâr-zâde toĝrı Timürķapu'ya varub sarâyıñ önünde gezinerek “Yâ Sulţân Murâd kerâmetden hâlî deĝilsin.” dir iken Sulţân Murâd hazretleri Tıflî ile tebdîl-i kıyâfet orada zuhûr eyledi. Tayyâr-zâde hemân hâk-i pâyine düşüb “Amân şevketlü, 'inâyetlü pâdişâhım. Bir alay bî-şuĝ [24] bendeleriniñ belâdan hâlâş eyle.” diyü figân ve feryâd eyledi.

Ve Sultân Murâd efendimiz “Söyle!” diyü emr buyurunca Tayyâr-zâde kelâma âgâz ile evvelinden âhirine kadar keyfiyyeti naql eyledikde hemân Sultân Murâd efendimiz ğazaba gelüb “Yâ Tıflî şimdi varub yeñiçeri ağasına ve topçibaşıya ve silihdâr ağaya ve cebecibaşıya tezkereler yazılsun ve öğleden şöıra Fâzıl Paşa Sarâyı muhâşaraya alınsun, ve Soğoğlu Muhammed Paşa Câmi‘ siniñ minâresine birisi çıķub gözi mezkûr sarâyıñ pencerelerinde olsun ve her ne zamân bir mendil işareti görür ise derhâl bir tabanca atsun ve sarây başılışun.” diyü emr ü fermân buyurdu. Tıflî “Fermân efendimizin” diyüb gitdi. Sultân Murâd efendimiz ise yanına bir tobra gevher alub ve tebdil-i kıyâfet olarak Tayyâr-zâde ile birlikde Fâzıl Paşa Sarâyı’na vardılar. Tayyâr-zâde sarâyı kapusını daķ idüb içeri girdiler ve Sultân Murâd hâzretleri ol kapulardan geķub nerdbân başına vardıkda cāriyeler seğirdüb Sultân Murâd’ı ve Tayyâr-zâde’yi koltuķlayub hānım sultānıñ oņasına götürdiler ve içerü girdiklerinde Tayyâr-zâde yirden bir temennâ idüb hānım sultānıñ şālını būs eyledi ve Murâd Dede elini göğsine koyub “hū” didi. Hānım sultān ise “Şafa geldiñiz.” didi. Sultān “Buyurun” diyüb yanı başına oturdu. Ve Tayyâr-zâde’ye “Mâşāallāh Tayyâr oğlı dede sultānı eyü bulabilmişñiz.” didüğünde Tayyâr-zâde aña cevāben “Efendim va‘ demize hilāf itmeyüb güç hāl ile Dede Sultānı buldum.” didi. Hānım şöıra “Yâ dede sultān şafa geldiñiz.” didi. Ol ise “Eyvallāh Hānım bacı!” diyü cevāb virdi. Ba‘ dehu qahveler, çubuklar içilüb hānım “Sāzendeler gelsün.” [25] diyü emr eyledi. Ve kızlar sāzlarını yedlerine aħz idüb ser-ā-pā şāf-beste oldılar ve envā‘ -i nağamāt-ı mevzūn ve terennüm-sāz âgâz ile feraħ-baħş olurlar idi. Ve Tayyâr-zâde ise kemāl-i telāşdan kıyām ile oñada hıram ider ve dā‘imā gözleriniñ ucıyla mezkûr câmi‘ -i şerifin minâresini gözler idi. Hānım sultān Tayyâr-zâde’niñ bu hālını gördükde aña hiṭāben “Yâ Tayyâr oğlı sende bir hāl var. Zīrā pek çok tolaşıyorsuñ.” didi. Ol daħı aña cevābında “Dede sultān için pek çok yoruldum. Dizlerim ağrıyor. Ayaķ alışdırayım diyü tolaşıyorum.” didi ve keyfler tamām ve sāzendeler ikmāl olub hānım sultāna su’āl itdi ki “Tayyâr-zâde siziñ için a‘lā taşlar yapar, hattā bu yüzük için daħı anıñ yapıdığı ‘amel taşıdır, didi. Şaḫiḫ midir?” Dede sultān baş işaretle “Evet, evet eyvallāh” diyü cevāb virince hānım sultān tez âgâz ile “Hiç üzeriñizde yapılmış var mı?” didi. Ol dem Sultān Murâd taşları öñine dökdi. Cadınıñ ‘aķlı başından gidüb Sultān Murâd efendimize “Bu sarâyıñ içinde saña bir maḫfī oña ta‘yīn ideriz. Beğendiğın cāriyeyi saña viririm. Var şafa-yı hātır ile oñur ve baña lāzım olduğca böyle

gevherler yap” didiği sırada Tayyār-zāde hemān “Mināreye ādem çıktı.” diyü işāret eyledükde Sulṭān Murād efendimiz hemān hışm ile “Behey hınzır mel‘ūn! Sen kimsiñ ki beni kendiñe bende itmek istersin. Allāh’dan korğmaz mısıñ? Ne cesāretle bu baṭaḫḫāneyi açub bunca bī-şuḫ ādemlere zulm idüb cānlarına daḫi kıyarsıñ?” didükde ḫanım hemān “Ay ay ay! A bre yaramaz ādem, seniñ ne umūruñ?” diyü cevāb virince hemān sulṭān ḫaçerini [26] çeküb hışm ile tekrār “Behey Allāh’dan korğmaz cadı! Benim Ġāzī Sulṭān Murād. Sen cānıñı elimden nice ḫalāş bulabilirsıñ?” diyince cadı fiğāna başlayub “Amān pādişāḫım gencliğime merḫamet eyle. Şeyṭāna uydum.” didiğinde Sulṭān Murād cevābında “Raḫmāniye uyaydıñ.” diyüb ve ḫaçeri cādınıñ ḫarnına şoḫub şırtından çıkardı. Ol dem Tayyār-zāde mezkūr mināredeki ādeme mendiliyle işāret itdiği gibi ol dem bir ṭabanca atub bir kıyāmetdir ḫopdı. Şöyle ki yeñiçeri aḡası ‘askeriyle Sulṭān Aḫmed cānibinden ṭopcu başı ‘askeriyle Peyk-ḫāne cānibinden, bostāncıbaşı ‘askeriyle Dīvānyolu ṭarafından, cebecibaşı ‘askeriyle Perviz Aḡa Cāmi‘si ṭarafından başub ol mel‘ūn yezidleriñ kāffesini telef itdiler. Ba‘dehu Sulṭān Murād Şaḫbā’dan cezā-ḫāne dinilen maḫalli añladı ki bu cezā-ḫāne bir mükellef bāḡçe küncinde kebīr timūr ḫapular ile kārgīr maḡāza gibi biñ bir direkli bir maḫzen idi. Şaḫbā ḫapuyı açar açmaz şu vechile ḫazīn ḫazīn bir şadā zuhūr itmeğe başladı “Yā Sulṭān Murād-ı Ġāzī-i Zamān! Uyan imdi. Zīrā bu zulm ber-devām olmaz. Bu kāfir buraya ḫoyun gibi insānları ṭoldurub birer birer gözümüzüñ öñinde ḫatlı itdirir. Āḫ yā Rabbī ‘acabā yine ḫanḡımızı öldürmeğe geliyorlar.” Sulṭān Murād efendimiz ise bu şadāları işidince çeşmi giryān olub “Yā ādemler size ma‘lūm olsun ki benim, Ġāzī Sulṭān Murād sizi ḫalāş itmeğe geldim ve ol ḫaḫbeyi daḫi ḫatlı eyledim” didükde yine içeriden bī-çāre ādemler bir āvāz ile “Amān yā Rabbī düş midir, ḫayāl midir?” baḡırırılar idi. Pādişāḫ ol bī-çāreleriñ kāffesini ṭaşraya çıkarub ma‘āzallāḫ kimine nüzül işābet itmiş ve kimi ḫarasevdāya uğramış ve kimi de [27] kötürüm olmuş ve tırāşları saç ve tırnaḫları ḫazma olmuş gördükde Tayyār-zāde’ye ḫiṭāben “Biñ yaşa! Zīrā yalınız bunca bī-şuḫ ādemleri deḡil peyḡamberi daḫi iḫyā eylediñ.” didi. Ve bī-çāreleri kendi ḫānelerine ve orada mevcūd olan māllar kāffesini ve Tayyār-zāde ile cāriyeleri sarāy-ı ḫümāyūnuna gönderdi ve Tayyār-zāde’ye muşāḫiblik ḫil‘ati iksā ve Şaḫbā ile nikāḫ itdirüb yigirmi ḫadar cāriye baḫş eyledi. Ve ḫüseyn Efendi’yi mu’ahḫaren defter-dār naşb eyleyüb “Fāzıl Paşa Sarāyı’nıñ yirine binā inşası ḫarām olsun!” diyü la‘net oḫudı. Bunlar bu minvāl

üzere sāye-i merḥamet-vāye-i cenāb-ı pādişāhīde rāḥatü'l-bāl ve sa'ādet-i ḥālile imrār-ı
eyyām eylediler.

3.3. Şu' rādan Meşhūr Tıflī İle İki Birāderler Hikāyesi

İki Birāderler Hikāyesi

[2] Rāvi-i şirīn-güftār naql iderler ki H̄'āce Pāşā civārında biriniñ ismi H̄asan ve digeriniñ ismi H̄üseyin nāmında iki refīk-i şādīk bulunır ve pederlerinden intikāl iden mirāş ile hem-civār olan seyre ve meyhānelerde dā'imā birlikde şafā ve cünbüşleri görilir idi merķumān bu şüretle vāridātlarını kāmilen itilāf eyleyerek ikisi de tehhül münāsib gördiler ise de bir k̄āra sülüksuz tariķ-i ta'ayyüşün mesdūd bulunduğı fehm ile kendilerine alıķ bir şan'at aramağa başladılar faķat biriniñ h̄atırına h̄uṭūr iden şan'atı yek digeri kuşūr beyān ile [3] cerh-i vird iderek bir müddet tereddüt ve ğayrda qalmışlar iken bir gün yine bir mu'tād meyhāneye gelerek orada dağı yine mezkūr şan'at sözünü k̄āle alub muhāverelerini bir hayli uzatmışlar idi ki yanlarına aḥbābdan biriniñ geldiğini görmekle bi'l-istikbāl kendilerine bir münāsib şan'at bulmasını ricā ve bu ana deĝin vukū'a gelen ğayretlerini ifade eylediler misāfir (Tophāne'de, Sirkeci İskelesi'nde nāzır Ya'ķub oṭabaşınıñ qahvesinde Danişmend Baba dir bir pīr dost hācı vardır hep tariķ-i kesbe sülūk idecek olanlarıñ hāl ve tavırlarına münāsib olan şan'atı ārā'a ve tavşiyeye ider ve ḥaķīkat fā'ide-i hayrı görildiği mücerrib olduğından siziñ dağı bir kere pīr-i mūmā-ileyhe mūrāca'tıñız hālinde beyniñizde olan aḥlāķıñ defi'i ve vāz elemesiyle mūmā-ileyhiñ elinde size alıķ bir kārı tavşiyeye ideceği āşikārdır didi merķumān bu re'yi tensīb ile bir kayığa binerek [4] ṭođrı Tophāne İskelesi'ndeki mezkūr qahveye çıkdılar ve ḥaķīkatden derūn qahvede nāşiyesinde 'ilānen zūhd-i der-kār-ı hüveydā bir pīr görerek taķbil-i desti h̄uṣūşunda şitāb eylediler ve temāmen türcūme-i hāllerini beyān idüb kendilerine münāsib kārıñ ārā'a ve emr buyırılmasını ricā itdiler pīr-i mūmā-ileyh bu bābda bir miķdār tefekkūr ile kayıķ çekebileceklerini istifsār ve kendilerine ve kayıķcılıđdan başqa daha münāsib şan'at olamayacağını beyān-ı def'-i mā-fihā kendisinde hem kirāya verilmek be hem de şatılıķ olmaķ üzere iki çifte bir kayığı bulunduğını ifade eyledi merķumān 'arz-ı teşekkūrle beraber kayığı isticār ideceklerini māh-be-māh altmış pāre vireceklerini bi'l-muķābele pīr-i mūmā-ileyh kayığı bir müddet öte berüye müşteri götürmeğe başladılar bir gün yine bir müddet merķumāndan H̄üseyin meyhāneden 'avdet ile oṭasına geldi ve H̄asan dağı kayığı süpürmekle meşĝul [5] iken aķ şaķallı bir adamıñ selām virdiğini işitmekle [?] selām eyledi ihtiyār ĝāyet telaşla (Aman oğlım lütfen beni Rumeli Hişārına götür saña istediğin

kadar ücret virmege hâzırım zirâ Unkapanı'ndan beri yayan yürüyorum kangı iskeleye gittim
 ise vakit geç olduğundan götüremeyiz ve seniñ götürebileceğini beyân eylediler) didi Hasan
 Ağa daği gice vaqti kayık çıkarmak yasağ olduğundan götüremeyeceğini beyân itdi ise de
 ihtiyâr talebinde ısrâr ile bu gice Hişâr'a gidemez ise 'â'ilesini ga'ib ideceğinden ve sâ'ir
 şeyler bahsiyle Hasan Ağa'yı nâ-çâr kayıka oturub kürek çekmege başlatdı Biñöñine
 vuşullarında yalınıñ birinden dehşetli bir gürültü ve camlarıñ kırılmasını işitdiğinde Hasan
 Ağa'ya ziyâdesiyle merâk 'arz olub ihtiyârı 'acele Hişâr'a götürüb bırakarak 'avdetde mezkûr
 yalınıñ öñine yaklaştığında [6] 'arbedeniñ ziyâdeleştiğini işidüb yalınıñ rıhtımına kayıgını
 bağlayarak biraz patırdıyı diñlemek üzre tururken nâgâh karanlıқта büyük bir şey'in kayığı
 içine düştüğünü ve kayıkıñ bu şikletle batma derecesine geldiğini görmekle hıvfindan şıçradı
 ve kayığı mehtâbe kadar götürüb düşen şeyi tefahhuşa başladığında gâyetde hasnâ' on üç on
 dört yaşında bir kızın oturmakta olduğunu görmekle gâyet tahayyürinden kızın kim olduğunu
 sū'âle ibtidâr itdi kız heyecanını teskine çalışarak didi ki (Ben Narlı Kapu'da müzehhib Musâ
 Çelebi'nin kızırım pederimiñ dükkânı Sulţân Bâyezıd'da olub kendisi gâyet ihtiyâr
 olduğundan dükkâna daği gidemez ve evde beraber çalışarak kefâf-ı nefis eyle ideñ maḥlemizde
 çocukluğdan beri beraber büyümüş olduğumuz süfehâdan zengin Kazaz-zade nâmiyla bir
 delikanlı var idi merķūm Kazaz-zâde evvelce beni pederimden taleb eylemiş ise de pederim
 [7] merķūmıñ ne derecelerde sefih olduğunu hattâ hânesinde beş altı alüfteniñ cem' olarak 'ayş
 u 'işretleri aḥvâl-i rezil-ânelerini bu huşuşa rızâ göstermemiş idi ve ma' mâfih artık maḥleli
 merķūmıñ rezâletine nihâyet virmek üzere bā-mazbata merķūmı maḥleden iḥrâc ile Bebek'de
 bulunan yalısına naḳle bādī aldılar bir gün Yeñiköy'de bulunan ḥalamıñ ḥanemize geldiğini
 görerek memnûn oldum mûmâ-ileyh halam beni bir delikanlıya virmek üzre kendi ḥânesine
 götüreceğini ve orada birkaç cem' iyyetimizi icrâ ideceğini beyân ile pederimden ruḥşat taleb
 eyledi pederim ben gitdiğim ḥâlde kendisiniñ ihtiyâr bulunduğundan yalnız idemeyeceğini ve
 orada işleriñ yüz üstine ḳalacağını ifâde iderek bu bābda ruḥşat viremeyeceğini i' tidâr imiş ise
 de vâlidem kendisiyle beraber ḳalarak işleri göreceğini beyân ile nâ-çâr pederi râzı itdi ben
 libâsımı [8] ziynetlenerek ḥalamla beraber kayıkla Bebek'de bir büyük yalınıñ öñüne
 yanaşmağla bu yalınıñ kimiñ olduğunu sū'âle mecbûr oldum ḥalam bu yalınıñ kendi yalısı
 olduğunu daği çocukluğda benim daği bir def' a bu yalıya geldiğimi söyledi ve l-hâşıl beraber

yalya çıkdık dühūlumuzu gören yedi sekiz hatun bizi bi'l-istikbāl bir oṭaya göturdüler biraz istirāhat ile aḥşam taḫrib itdi baña bir diger maḥle gitmek üzre buyurñ du'ālılar ile ḥalamı göremedigimden su'āl itdim ise de hiçbir cevāb virmediler ṭoḡrı baḡçedeki köşke girdigimde orda envā' i 'iṣretle donalmış ve türlü türlü mezelerle tezyīn olunmuş 'iṣret taḫımı bulındığı gördigimden buna hiçbir ma'nā virmeyerek tekrār ḥalamı su'āl itdim ise de yine hiçbir cevāb virmeyüb ve sofrā başına dizilerek hem beni da'vet iderler hem de böyle meclislerde bulunmaḡ pek şafālı olduḡına dā'ir tefevvūhāt söylerler idi ben [9] etvār ve kelāmlardan bunlarıñ ülfete gürūhundan olduḡımı añladığımdan ḥavfımdan düşünür ḡālbime ḥalecān viren ḡorḡuyu teskīne çalıṣıyor iken Ḳazaz oḡlınıñ köşküñ ḡapısından duḡūlunu görmekle kendimi ḡā'ib itmek derecesine gelerek yüz üstini ḡapandım merḡūm Ḳazaz oḡlı hem beni ḡaldırmaḡa çabalar ve hem de pederimiñ kendisini mahleden ḡıḡarmaḡa sebep olduḡımdan nāṣī ziyāde ba'zı 'adāveti bulındığı ve ḥalama virmiş olduḡı elli lira ile beni oraya celb idebildigini ve artık bundan böyle beni elinden ḡurtulmaḡlıḡım ḡayrı mümkün olduḡunu kemāl-i ḡiddetle ifade eylemesiyle ḡālbime müstevlī olan ye'is ve nevmīdi fedā-yı cānı göze aldırarak merḡūmuñ belindeki ḡançeri ḡaparak ve oṭanıñ ḡarañlıḡ ḡalması için kendimi mumlarıñ bulunduḡı maṣaya çarparak oṭanıñ ḡarañlıḡında bi'l-istifāde cümlesini firāra mecbūr idem bu eṣnāda ve kendi firārımı teshīl için pencereleri kıırarak ḡaçmaḡ istedim ise de [10] temur parmaḡlıḡlı olduḡından ḡapudan başḡa ṭarīk-i necāt bulunmadığı derk ile nerd-bāndan aṣaḡı inmeḡe başladığında mezkūre ālüfteler üzerime uzaḡdan ba'zı şeyler atarlar ve firār etmemekligim için feryād iderler idi güç belā ḡapuyu buldum ve tekrār düşmen eline düşmek ḡavfından kendimi deñize ilkā itdigimde (bu ḡayıḡıñ ucuna düşdim) diyerek mūmā-ileyhā sözine nihāyet virerek kendisin eve götürmesini Ḥasan Aḡa'dan iltimās itdi merḡūm ḡızıñ serḡüzeṣtine taa'ccüble beraber bu gice kendi oṭasında ḡaldığı ḡālede yarın ṣabāḡ kendi evine götüreceğine dā'ir ḡızı te'mīn ve 'aleyhinde hiçbir fenālīḡda bulunmayacağına 'ahd ve yemin iderek yola çıkdılar bir müddet ṣoñra Baḡçeḡapusu'na vāṣıl olub ḡayıḡı baḡlayarak oṭaya çıkdılar Ḥasan Aḡa mūm-ileyhāya ve hiçbir şeyden ḡavf itmemesine dā'ir söyleṣirlerken yuḡarıdan merḡūmuñ refīḡi Ḥüseyin aṣaḡıdan bir fıṣıltı işitmekle kim olduḡını [11] taḡḡıḡ için aṣaḡıya inerek ve refīḡi ile güzel bir ḡızıñ oturduḡını görerek (vay birāder seniñ bu ḡadar zenpāre olduḡını bilmez idim cūnbüş var ha! Baḡalım naṣıl ḡız imiş) diyerek ve daha bir taḡım

tefevvühât ilâve ‘iderek gelüb oturmasıyla Hasan Ağa kıızı iskât için aḥşamki Rumeli Hîşârın’a götürdüğü pîri ve kıızın sergüzeştini ve ülfete olmadığı cihetle kendisine hiçbir laḫırdı söylememesini tenbîh ve ihtâr itdi ise de merḫûm yine tebdîl-i lisân itmeyerek ve ḫahḫaha ile gülerek mezbûreniñ muṭallaḫa ülfete olduğunu ve ḫattâ birkaç def’a kendü karşıusunda oynatdığını ‘ilâve ile beraber mezbûreniñ yaklaşarak ḫarf-i endâzlıḫa başlamasını ve kıızın niyâz ve ağlamasını gören Hasan Ağa ḫiddet veya şiddetinden deli gibi bir ḫâle gelerek ve bilmediği bir kıızın ülfeteligine ḫâsim itmek mümkün midir diyerek belindeki pala ile merḫûm Hüseyn Ağa’yı telef itdi ve kimseniñ âgâh olmaması için [12] merḫûm bir çuvala koyarak ve çuvala bir ağır taş koyarak deñize ilkâ itdi ve cümle ḫan yerleri temizlemekle meşḫûl iken şabâḫ daḫi olmasıyla Hasan Ağa yine tekrâr çıkub bir aḫbâbından mevḫit yaşmak ferâce alarak kıza geydirdi ve toḫrı kayık ile Narlıḫapu’ya yanaşub ve kıızı ḫânesine teslim idüb tar yeşil kiremetli önüne gelüb uykusuzluḫdan kayıkda tıramayub uykuya yatmış ve ol esnâda daḫi tesâdüfî olarak pâdişâḫ ḫâzretleri cânı şıḫılmasıyla Tıflî ile tebdîle çıḫmış idi pâdişâḫ Tıflî’ye aman Tıflî seniñle bir tiryâkiniñ veyâḫûd bir serḫoşuñ kayıkna binelim buyurmasıyla Tıflî’niñ gözine Hasan Ağa’niñ kayıkda uyuduḫu ilişerek hemân sultân ile beraber kayığın yanına geldiler ve sultânın emri üzerine Tıflî kayığın ipini çözererek birdenbire kendini atdı Hasan Ağa hemân şıçrayub gözlerini açdı (Hiç İstanbul’u görmedikce kayık [13] böyle mi atlanur diyerek Tıflî’yi tekdîre başlamasıyla Tıflî daḫi lisânını ḫaba Türk lisânına teşbih iderek mücâdeleye başladılar pâdişâḫ ḫâzretleri bunlarıñ kelâmlarına bayılma derecesine güler idi güç belâ Eyüb’e gitmek üzere yigirmi pâreye pazarlık idrerek yola düzöldüler yolda Tıflî ben Hasan Ağa’ya laṫife t̄ariḫî ile ezizyet itmek için uğraşırken Hasan Ağâ’niñ âḫ bu günlerde işim rast gelmiyor didigine binâ’ sebeb ne olduḫı su’âli üzerine Hasan Ağa daḫi başına gelen vaḫ’a-ı mü’ellimeyi temâmen naḫl eylemesiyle Sultân ḫâzretleri kayığı bindikleri maḫle çevirmesini Hasan Ağa’ya söylediğinde merḫûm hiddet ile kayığı çevirdi Baḫçeḫapusu’na yaklaşıḫlarında Serâyburnu’nda Yeşil Köşḫ’e yanaşmasını kayıkçıya söylemeleriye kayıkçı orada pâdişâḫ ḫâzretleriniñ köşki olduğundan baḫisle oraya yanaşmayacağını ve eger yanaşur ise nöbetçilerden t̄ayaḫ yiyeceğini ifâde itmiş ise de Tıflî’niñ köşḫde [14] hem-şehrim var dimesi üzerine nâ-çâr köşḫe yanaşmaḫa irişürken Tıflî’niñ ḫâfiye işâreti üzerine nöbetçi burası sultân köşki olduğunu bilmiyor musuñ ḫavf itmeksizin ne cesâretle buraya gelebildiñ

diyerek Hasan Ağa'yı kıyâm eylemesi üzerine pâdişâh hazretleri şûretâ aman nöbetçi ağa baña bağışla dimesi üzerine temennâ ile tekrîmât-ı lâzimeye müsâra'atını ve Tıflî'niñ kayıktan çıkmasını ve bunlarıñ pâdişâh ve Tıflî olduğu Hasan añlayınca kemâl-i havfindan bî-hoş oldu sulţânınñ emri üzerine Hasan Ağa kayıkda zorla birazistirâhatla 'aqlı başına getirildikde pâdişâh hazretleri köşke çıkub Musâ Çelebi ile kızısı huzûrıyla sergüzeştini kıza tekrîr itdürdi ve Hasan Ağa'ya Bağçeçapusu'nda mefrûşât ile beraber bir konağ ile kızını cümle cehizi taraf-ı şâhânenen ihsân olunaraq kızısı Hasan Ağa'ya tezvîc ve tenkîh Kazazoğlı'nı ve kızını hulasını def'-i [15] teb'îd eylediler bu şûretle şadâkât idenler memnûn ve hâ'inlik idenler maḥzûn oldılar.

3.4. Letaifnâme

Kışsa-güyan-ı hikmet-şinās, râviyân-ı fazîlet-iqtibās şöyle rivâyet iderler ki Sultân Murâd Hân ‘aleyhi’r-rahmetü ve’l-ğufrân hazretlerinin zamân-ı devlet ü sa‘âdet ü salţanat u ‘adl-i ‘adâletlerinde H̄‘ace Tursun nâm bir bâzîrgân-ı muhteşem-i be-nâm, mürüvvet ü sehâda bî-nazîr, ni‘met-i mevfûra mâlik, ihsân ile ihvânına dest-gîr idi. Ammâ aslâ bir evlâdı olmadığına bî-ħuzûr, mâl-ı dünyâ çeşminden dūr idi. Fi’l-vâkı‘ insâna hicrân u elem, câna müstevcib-i hem ü ğamdur. Bu aħvâlden râzını kimseye ifşâ itmeyüb, bî-çârelerüñ kâr-sâzı, âvârelerüñ meded-resânı, erbâb-ı hâcâtüñ [2] kerîm-i bende-nüvâzı olub, bir şeb Hâk subhânehu ve te‘âlâ cânibine teveccüh eyleyüb, murâdını şağ elinüñ şafha-i keffine yazub, destini semâ semtine tutub, dîde-i giryânı hem-ser-i dil-i süzân ile cenâb-ı Hâk’a niyâz ü nâlân olub “Ey zemîn ü zamânüñ hâliķı, mâr u mûr u ins ü cinnüñ râzıķı, ey pâdişeh-i bî-zevâl, ey kerîm-i lâ-yezâl, ey ra’ûf-ı bende-perver, ey ‘aţuf-ı çâker-nüvâz ü ‘aţîfet-güster, ey mihrbân-ı döst u düşmen, ey rızķ-baħş u ğaţâ-pûş-ı zü’l-minen, ey vehhâb-ı bî-minnet, ey ilâh-ı dey-i re’fet, ey baħşende-i arzû ve murâdât, ey baħşende-i zevķ u şevķ u hâlât, ey hidâyet-nümâ-yı bendegân-ı ğâfil, eyâ merħamet-efzâ-yı bî-çâregân-ı mütekâsil, meded-efzâ-yı fûrümândegân-ı muţtarr, feryâd-res-i âvâregân-ı bî-pâ ve ser, ey şifâ-sâz-ı ‘alîlân-ı beydâ-yı ğayret, ey kâr-sâz-ı derdmendân-ı bâdiye-i zıcret, ‘arşa-i dergâhında şâhân-ı ‘âlem zerre, ey ‘azamet ü rif’ati meydânında ğusrevân-ı cihân şeh hâşâ kereminden ğulunum maħzûn [3] maħrûm. Pây-mâl-i ğumûm u hümûm olam. luţf senüñ kerem senüñ, ‘inâyet ü şefķat ü himem senüñ. Hidâyet ü re’fet senüñ, ğimâyet ü merħamet senüñ.” diyüb şaħîfe-i ruħsârını gözyaşıyla nemĝin, ğıţta-i ceddini hünâbe-i ‘uyûn ile rengin idüb, nâlân, ‘arşa-i icâbet-i rabbânîde ğicâb-ı tazarru‘ât-ı dergâh-ı mücîbü’l-ğâcâtıda müstecâb olub, Cenâb-ı Hâk bir erkek evlâd ihsân, toķuz mâh on günde bir mâh-ı tâbân eline girüb, hemân H̄‘ace Tursun ğurbânlar ve ihsânlar, şenlikler ve şâdîlıķlar, düĝünler, bayrâmlar; tayalar, dadılar, lalalar, köleler ta’yîn idüb, ol mihr-i münîrüñ ism-i resmüñ Yûsuf Şâh diyü nâm tesmiye eyledi. Cenâb-ı Hâk’uñ emr ü ‘inâyetiyle ğünbegün büyümeķlikde ve ğezüb yürümeķlikde oldı. Bir ğün H̄‘ace Tursun ol mâh-pâre’i kenârına alub çeşm-i diķķatle nazâr idüb ğördi ki cebhesinde âşâr-ı devlet sâţı’, çehresinde şa‘şa‘a-i mihr-i sa‘âdet lâmi’, hemân eţrâfa sipâriş ider ki ‘ilmde mâhir, sinde kâmil bir üstâd bulub ğâne-i sa‘âdetlerinde ‘ilm ta‘lîm itdürmeķde idi.

Çün Yūsuf Şāh on dört [4] on beş yaşına irdi. Cemālī rūz-ı bīrūz-ı teraqqīde tamām dil-firūz, āvāze-i hūsni ‘āleme meşhūr, şīt-i cemālī cihānda āftāb-ı pūr-nūr gibi dillerde mezkūr oldı. Yevm-i cum‘a oldığı gibi babası ile Yūsuf cāmī‘e giderler idi. Eṭrāf [u] eknāfdan insānlar, āşūfteler, maḥbūbeler, ālüfteler Yūsuf Şāh’uñ cemāl-i ḳamer-tāblarını temāşā itmege cem‘ olurlar idi. Yūsuf Şāh’ı gördükleri gibi sağ u şoldan ḥarf-endāz olub, “Goncasın ḥārına ḳurbān olmayum, şu‘lesin nārına ḳurbān olayum.” Kimi pervāne-veş tolanur, kiminüñ dehānı şulanur, ard sıra göremez, kimisi cānānī ḳoşar, arḳasından daḥi ferāce düşer, bāzī ḥūbānlar cemāl-i bā-kemālī ṭāḳınuñ müşāhedesine müştāḳ-ı hūsni-bī-hemtāsına āşūfte ve ‘uşşāk olub, gürūh gürūh zenler ḳapulara, revzenlere şıḡmayub dirler ki “Cemāl-i zībāda mişālūñ nā-yāb, cāmī‘-i hūsne gūşe-i ebrūlaruñ miḥrābdur.” diyüb ağlarlardı, cigerūñ boş yire daḡlardı. Ḳahḳahā ile ḥande idüb bir tāze “Şuş ḳoca cāzū!” diyü āḡāze ile ḡavḡā idüb, “O beg senüñ nene lāyıḳdur baḳayum, ḡayrı ben kendimi [5] nāra yaḳayum.” diyü nizā‘lar iderler, ḳarşu ḳoldan maḥbūb dōstlar şırıtır, ḥulyā-yı iblīs ile yarışurlar, ḳaç Yūsuf Şāh cāmī‘den ḳıḳub ḳonaḡlarına varınca böyle ḡavḡā iderlerdi. Ḡayrı bir gün Ḥ‘āce Ṭursun iḥtiyār olmaḳ ḥasebiyle eṭrāfda olan orṭaḳlarını cem‘ idüb, zimemlerini ḥisāb idüb, dūnyā cihetinden el çeküb, şalāt-ı ḥamsi Sulṭān Bāyezīd Cāmī‘-i Şerīf-i sa‘ādet-redīfde edā ider oldı. Ḥikmet-i Ḥudā Ḥ‘āce Ṭursun’uñ vücūdına bir ‘illet ‘ārız olub günbegün zaḥmet virür idi. Ḡayrı kendi[de]n ümīdin kesüb, ḥādıminden birine “Var ḳışlaya, Bekir Oṭabaşı’ı baña ḳaḡır, gelsün.” didi. Ḥādım ḳışlaya varub Bekir Oṭabaşı’ya “Sizi Ḥ‘āce Ṭursun ister, buyurun.” Bekir Oṭabaşı ḳonaḡa gelüb Ḥ‘āce Ṭursun’ı gördi, nā-mizāc. “Birāder Ḥudā şifā iḥsān eylesün. İnşāallāh daḥi ḳoḳ zevḳ u şafālar iderüz.” diyüb tesellī-i ḥāṭır eyledi. “Āh Bekir Aḡa, seni şol vechile ḳaḡırdum ki Yūsuf Şāh [6] evvel Allāh, şoñra saña emānet. Zīrā kendimden ümīdüm yoḳdur. Ḡayrı sīnem kemālde, rūḥum zevāldedür. Yūsuf Şāh’ı görüb gözedesin. Mīrāş-yedilik idüb dalḳavuḳlara düş olub başdan ḳıḳmasun. Eger senüñ sözini diñlemez ise ḳışlaya getürüb bir ḳaraḳulaḳcı idesin. İşte saña vaşiyetüm budur. Ḥuḳūḳı ḥelāl eyle.” diyüb tekrār-be-tekrār Yūsuf Şāh’ı bu vechile vaşiyet eyledi. Bekir Oṭabaşı’ı tesellī-i ḥāṭır idüb ol gice mihmān olub Yūsuf Şāh’a ḳoḳ nuşḥ pend eyledi. “Benüm oḡlum, şāḥib-i ‘ilm ü ehl-i sūḥan ile ülfet it. Söz daḥi cevāhir-i ḥayālāt ile siḥr-nümün, gevāhir-i ma‘ānī bedī‘a ile meknūndur. Erbāb-ı ṭab‘-ı mevzūn aña esīr ü meftūndurlar. Söz pādīşāh-ı mülk-i nazm-ı

‘âlem sühan şeh̄r-yâr-ı diyâr-ı intizâm-ı benî âdemdür. Sühan tîğ-ı kâtı‘ ve şemşîr-i lâmi‘ dür. H̄açer-i bürrân-ı sâti‘ remh-i iqlîm-istân u sinân-ı kâtı‘ dur. Zîver ü ârâyiş ü beyânî sühan, ol bâğ-ı behcet-efzânûñ gül-i gül-zârı serv-i hırâmânî sühan, cemâl-i dil-güşâ [7] ve h̄üsni-‘âlem-ârâ ile cānāmî sühandur. H̄âşıl-ı mülk-i cihānbānî, maḥşûl-i dâ’ire-i kişveristānî sözdür. Nizâm-ı ‘âlem-i ten olursa cānî sühan, tūtî-i gūyâ ise şekkeristānî sühan, bülbül-i h̄oş-elhân nevâ-yı tarab-nişānî sühan. Söz bir hümâ-yı felek-i mâddîdür ki âşiyân-ı âsmândur. Söz şîve-i sîm ü zer ile müzeyyendür. Söz mîve-i bâğ-ı emānî. Söz pîrâye-i her behcet ü şadmānîdür. Söz bir dilârâ-yı ‘işve-ger maḥbûb-ı âftâb-peykerdür, vişâli cāna erzân, ittişâli mâye-i râygāndur. Ba‘zı sözüñ şānî mâh-tâb-ı nişāndur ki te’sîrâtı mezârî‘-i âmâlde tenâyülü’l-[lû]gat-i şemâyil üzere ḥayât-ı maḥabbet bitürür. Söz oldur ki şafâ-yı nûr-efzâsı sâḥa-i kulûb-ı münkesire üzre pertev şalarsa, tîre-i ğumûm u hümûm ile perîşân-ḥâl olan gönülleri fezâ-yı behişt-i ‘anber-sirişt ider.” diyüb Yûsuf Şâh’a pend ü naşîḥat eyledi. Nâ-gâh H̄âce Tursun ḥaste ve marîz, bâzû-yı mizâcî bir nice emrâz ile şikeste olub, mürğ-ı rûḥ-ı pür-fütûḥları [8] şavb-ı cināna pervâz eyledi. Yûsuf Şâh pederinüñ ḥasret ü iştiyâkı ile cigerin kebâb u âḥ vâḥ idüb çeşm-i nem-nâkin seyl-âb iderdi. Bekir Oḫabaşı dir ki “Bağ nûr-ı ‘aynum, pederüñ vefât eylediyse, el-ḥükmü lillâh biz sağ olalum. Ben senüñ pederüñ gibiyüm. Eger sözümi gūşuña mengüş iderseñ berḥudâr olursın. Seni göreyüm, beni şerm-sâr itme. Ḥudâ’ya emānet ol.” diyüb kışlaya ‘azîmet eyledi. O demlerde Ğalaṫa’da kâselîs veled-i zinâ’ meşḥûrlar var idi. Çok mîrâşyedilerüñ ḥānelerini külḥān eylemişler idi. Her birisi filân oğlu filân diyü nām virmişler idi. Bu bed-ḥūylar bir gün bir yere cem‘ olub müşāvere iderler ki “Cānum bizler ḥaylî vaḫitdür ki bir bay aḫibbâ peydâ idemedük. Böyle ḥālımız nice olur?” didükde içlerinden bir şûm-sitâre, mezmûm Yazıcıoğlu bî-edeb var idi. Eyitdi ki “Ey birâderler H̄âce Tursunzâde vardur. Mâl-ı Kârûn’a mâlikdür. Pederi merḥûm oldı. Şimdi Bekir Oḫabaşı eli altındadır. Sizler [9] baña birer ğurûş virin. Ben varur aña çatarum.” didükde cümlesi şād ve ḥarâb dilleri âbâd olub birer ğurûş virdiler. Yazıcıoğlu “Sizi yâḥû.” diyüb ‘azm-i Yûsuf Şâh eyledi. Gördi ki ḫonağûñ ḫapusında bir pîr derbân durur. Yazıcıoğlu selâm virüb “Beg ḫazretleri burda mıdur?” diyüb içeri girdi. Doğrı Yûsuf Şâh’uñ yanına varub, edebâne selâm virüb “Efendim mübârek ser-i sa‘âdetiñiz sağ olsun. İşıtdüm peder ḫazretleri vefât itmiş. Mevlâ rahmet, mekânın cennet eylesün. Bendeñiz efendimin kölesiyüm. Bendeñizde çok

haqqıñız vardır. Lâkin efendimiñ çerâğıyım.” diyüb tezvîr ile gözlerini yaş idüb giryân, Yûsuf Şâh’ın cigerin biryân eyledi. Yûsuf Şâh ta’zîm idüb rûy-ı dil gösterdi. “Cânım efendim, ism-i şerîfñiz nedir?” didikde, hemân ol bed-hûy “Efendim kuluñuza Yazıcızâde dirler.” didi. Yûsuf Şâh “Âh Yazıcızâde, ne olaydı, efendi pederim birkaç sâl sağ olaydı. [10] Biraz daği ‘aqlım başıma yâr olur idi. Ammâ çâre ne? Emr-i Hüdâ böyle imiş.” diyüb zârî ve zârî çeşm-i nem-nâkin seyl-âb eyledi. Hemân ol bed-baht “Efendim ağılama, ben seniñ şâdıq bendenim. Efendime naşîhat iderim ki böyle göz yaş dökmekten vücûd-ı şerîfñize belki bir marîz ‘arîz olur diyü havf iderim. Biraz müferrih, seyrângâh yerlere teşrîf itseñiz, gönlüñüz gözünü açılıb hasret [ü] iştiyâk unudılurdu.” didikde, “Âh Yazıcızâde bendeñiz hiç bir yer bilmem. Bendeñizi bir döst götürmeli ki naşıl yerdir göreyim.” didikde, hemân ol veled-i zinâ “Bu kuluñuza emr buyuruñ, yarın Ğalağa Mevlevî-hânesi günidür. ‘Azîm cem‘ iyyet olur. İnsânda ne dürlü ğam olsa ğamdan ferâh bulur.” didi. Yûsuf Şâh “Kuzum Yazıcızâde, yarın erken teşrîf eyle, berâber gidelüm.” diyüb bir avuç altın ihsân eyledi. Hemân ol iblîs-i la‘în şâd u hurrem olub “Efendim hâtırıma bir hikâye geldi. Ruşsat buyurılur ise naql ideyüm.” didi. Yûsuf Şâh “Buyuruñ diñleyelüm.” didi. [11]

HIKÂYET

‘Ahd-i kadîmde, selâtin-i rûy-ı zemînde bir pâdişâh-ı kâm-bîn, şevketde dârâ-yı zamân, kudret ve haşmetde İskender-âyîni idi. Tâli‘ de sa‘d ve kâm-kâr, hizmetde bir vezîr-i nâm-dâr-ı sa‘âdet dest-yârı var idi. İttifâk pâdişâh ile vezîriñ iki duhter-i ferhunde-ahteri irişüb, biri hüsni ü cemâlde Âfitâb ü Müşteri, biri zîbâlık iklîminüñ mâh-ı enveri, biri güzellikte mihr-i tâb-dâr, birisi leţâfet ü hûblıqda serv-i revân ve lâle-‘izâr, biri nâz u şîvede aşüb-ı dehr, birisi ‘işve ve girişmede fettâne-i şehri. Ammâ vezîr kızında hüsni-ı zarâfet kemâlde, ahlâk-ı hasene mertebe-i nihâyet ve i‘tidâlde. Zebânı halv u şirin [ü] tatlu, kelâmı nâzenîn şeklde. Beşer degül perî bazar-ı hüsnde, hadd ü hâlinde leţâfet güşâde devşürür misk-i esfer ü ‘abîr ü ‘anberi. Bir bezme otursalar, ol menzil behişt ü cennet. Kıyâma gelüb tursalar her biri serv-kâmet ve tûbâ şîfat. Halk vezîr kızına artucağ mâyil. Gül-rûh u semen-sîmâ duhterler anuñ kelâm-ı şirîni taraflarına ziyâde hubba kâyiller idi. Bu sebebden [12] duhter-i şâha reşk ü ğayret, anuñ şîve ve nâzı ucından bî-tâkat u kuvvet olub, âhirü’l-emr şâha şikâyet idüb, “Bu şehirde ya ol dursun ya ben. Bir bâğda yaraşmaz iki servi ola, tekrâr nesteren.” diyü feryâdlar eyledi. Gözyaşların

revān idüb, nāz-ı şekvā ile şāhuñ cigerini biryān eyledi. ‘Āķıbetü’l-emr ṭab‘-ı şāhda re’fet ve şefkat ziyāde idi. Vezīri getürüb “Benüm rızā-yı şerīfüm maķşūd u murād ise, evüñde olan duķterüñi şat. Ne deñlü sevgülü gevher görinen ise, yabana at!” diyü teşdīd ü derhemler eyledi. Vezīr n’eylesün, emr-i şāha nā-ĉār itā‘at ve inķıyād eyledi. Müdebbir-i rüzgār ĥüsn-i tedbīr ile bī-baĥt yār idi. Fikr eyledi kızını bir kimesneye iĥtiyār ile virürse rāz āşikār olub şāhuñ siyāseti tuzağında giriftār qalır. Tedāriki buña müñcer oldı ki bir şandūķ işledüb, kıızı ol şandūķa koyub, қаpağını muĥkem sedd ü bend idüb, açılmaq iĥtimāli olmaya. Pazara vire. Her kim görmeden alursa, kırķ biñ aķca bahā ta‘yīn [13] ideler, şatıla. Bu ṭarīķe duķter-i bülend-aķteri bir şanduğa koyub, қаpağına kilīd urub pazara iletdiler. “Şandūķ içinde ger bed gevher vardır, alan daĥi almayan daĥi peşimān olur.” diyü mezād eylediler. Bu sırdan herkes ībā ve nefret idüb, ĉunki alan ve almayan peşimāndır ‘āķıl olan aña naķdīne virüb almaz diyüb, ṭalib ü rāğıb bulunmadı. Meger ĉarşūda bir faķīrū’l-ĥāl şaķa gezüb Müselmānlara şu üleşdürür idi. ‘Aṭşān olan derdmendleri āb-ı ĥayāta ulaşdurur idi. Omuzında kırbası müşg-i müşgīn, elinde ṭasları rengīn, ‘aķīķler ile ber-tezyīn Ḥasan Ḥüseyn ‘aşķına şusuzlara ābı sebīl, ‘aṭşāna şerbet-i şīrīni döküb, pazarda her sūķı nehr-i Nīl iderdi. Teşneleri murāda irişdirüb, erbāb-ı iĥtiyācuñ du‘ālarını kendüye ĥazīne, ‘āķıbet şāh olsa gerek, iyilik ve luṭf gevherlerini döküb şaĉub defīne iderdi. Ḥāṭırına geldi ki şandūķda bir ĥālet. Bu vaz‘-ı güzāf degüldür, bunda bir ĥikmet var ola diyü dellāle minnetler idüb, [14] “Bu şandūğı ol bahāya қаbül iderüm, baña alıvir.” diyü tazarru‘lar eyledi. Erbāb-ı diremden bir bāzırgān-ı muĥteşem āşināsı, aşĥāb-ı māldan mütemevvil bir dōst-ı kerem-intimāsı var idi. Aña varub hezār nāz u niyāz ile minnetler idüb, қarz, kırķ biñ direm istedi ki şandūğı ala. Ol dōstı daĥi luṭf u kerem şāĥibi, iĥsān u şefkatüñ yār u muşāĥibi idi. Tekellüf çekmedin ol miķdār dirhemi şayub şaķaya teslīm itdi. Şaķa daĥi derāhimi dellāle virüb şandūğı evine getürdi. Kilīdini ref‘eyleyüb açdı, gördi. İçinde bir serv-i ra‘nā, lāle-ruĥ, semen-sīmā, cemāli bedr-i tābān, lebleri ĉeşme-i ĥayvān, şekl ü şüretde melek ya perī, güzellik diyārınuñ ferĥunde şāh u serveridür. Miskīn şaķānuñ қararı қalmayub mesrūr, şādmān. Anuñ gibi māh-ı tābān eline girdi. Az қaldı ki ferāĥından şoyunub ‘uryān ola. Hemān nāzenīnuñ elin alub şandūқdan iĥrāc, ayağı ṭozını başına efser ü tāc eyledi. Eyitdi “Ne bāguñ tāze verd-i aĥmeri, [15] ne gülistānuñ lāle-i zībāsı, ne güleşnüñ sīm-berisin? Bu şandūқda n’eylersin? Senüñ yirüñ güleş-i cāndur. Boyuñ serv-i

revāna beñzer. Şandūķda ķāmetūñ hām olmış. Güzellik gülzārınuñ bülbül-i gūyāsına beñzersin. Ğoncalarıñ yumılub ebkem olmış. Senūñ hikāyetūñ nedür söyle?” diyü hiķāblar eyledi. Duķter nāzik ü zarıfe idi. Keşf-i hāli münāsib görmeyüb “Bir za‘ıfe cāriye idüm, şatdılar. Saña naşīb oldum. Bir sarāyda gevher-i girān-bahā idüm, şimdi ğarīb oldum. Rūzgārūñ cefā ve cevri yüklerini nice bir çekeyüm. Āşüfte ve şūrīde olmış bir kenizenüm, dāmānına düşdüm, evüñde hidmetkārūñ olayum.” diyü temelluķlar ve dil-nüvāzlıķlar eyledi. Şakā her vechile şeydāsı, cemāli dil-i zibāsınuñ ‘aşıķ-ı bī-ser ü pāsı oldu. Lākin ziyāde faķır kemāl-i ihtiyāc miskīn ü haķır idi. Ne ķarār idecek maħall ü meskeni ne huzūr istirāhat itmege maķarr u me’meni var idi. Ol şehre henüz misāfir gelmişidi. Ķarz-ı derāhim olduĝı bāzırgān ile bir yerlü idi. Belki ķoñşı ve cārī idi. Onuñla bile [16] olur bir vālidesi var idi. Cüz’ice mekānları olub bāzırgān daħi evine gitmelü idi. Nā-ķār olub cāriye’i aña teslīm itdi. Vālidesine gönderdi. Bāzırgān ile evlerine irişdi. Cāriye’i vālidesine virüb “Oĝluñ saķā saña gönderdi. Ol gelince yanūnda ŧurub hidmet eylesün.” didi. Vālidesi muħtāc ve faķīre, nān-cūyine (ķara) degül ğurisne ve haķīre idi. Duķter-i ‘acūzeden nān istedi. Ol eyitdi. “Ma’işetimüz süfresi hālī ve boş. Ma’idemiz deryāsında gemi yürümez. Bahri hūrūş-ı derd.” Bu şikāyet idicek duķter ķoynına el şoķub bir cevher-i āb-dār çıkardı. La‘l-i güzīn, şafāda āb-ı şāfī, renkde āteşīn. ‘Acūze virüb eyitdi: “Bu cevheri bāzırgāna ilet. Bir kīse aķca virsün, getir.” didi. ‘Acūze cevheri bāzırgāna ilette. Bāzırgān şafāsına hayrān ve cūdına şādān olub bir kīse sīm-i hāliş viridi. Ķıza gelicek “İki kīse daħi getir.” didi. Bāzırgān cevāba ķadir olmayub iki kīse daħi viridi. ‘Acūze bunı ğörüb ğaniye, belki şafā ve feraħından oynamaķ ister muĝniye oldu. [17] Duķter eyitdi “Var bāzırgānı da‘vet eyle gelsün.” didi. ‘Acūze hemān bāzırgānı da‘vet eyledi. Bāzırgān icābet idüb duķtere geldi, bulışdı. Cāriye eyitdi: “Ey bāzırgān, var bize hidmet için bir hādım ile birķaķ hidmetkār getir ve hāne havā’if ğori ve bir kimesneye muħtāc olmayalum.” didi. Bāzırgān varub hidmet için bir nefise hādım ve kifāyet miķdārı hidmetkārılar alıvirüb getürdi. Duķter ķoynından bir ‘azizü’l-vücūd cevher daħi çıkarub bāzırgāna “Elli yük aķcaya vir, bahāsını getir.” didi. Bāzırgān cevhere hayrān olub elli kīse derāhimi getürüb teslīm eyledi. Duķter buyurdı. Hūb meskenler ve şuffe ve sarāyılar yapub pādişāhāne hücreler, ‘ālī evler binā itdiler. İçerü ğirüb sākine oldılar. Duķter berekātıyla ihtiyāc [u] muzāyaķalar şefķat ü rāħata mütebeddil olub, şafā-yı vaķt ile

geçindiler. Bu eşnâda duğtere bir tâze civân ‘aşık u mecnûn, işitmekle zülf-i sitem-kârına âşüfte ve meftûn oldu. Vişâline taleb-kâr u râğıb [18] envâ‘-i tarîklere sâlik ü zâhib oldu. Çäre olub vuşlatına imkân hâlî buluşub keşf-i râz itmekle mekân bulmadı. Duğter kemâl-i şıyânet ü ‘iffetde pâkîze-ağter idi. ‘Âşık cüst ü cûda vaşlından kaç‘-ı ümîd idüb ‘azm-i sefer eyledi. Zamân ile saķânun olduğı şehre gelüb saķaya buluşdı. “Bâzîrgân ile vâlidene bir câriye göndermişsin. Şâhib-i hüsn-i hüsnâ imiş. Ol diyârlara gelüb memlekete fitne ve âşub bıraķdı. Ağır bahâlu nefîs cevherler çıkarub şatdı. ‘Âlî sarâylar ve evler binâ itdürüb ‘aşıklar buldı. Anlar ile başı hõşdur. ‘Iyş ü ‘işretler ider. Aduña hâlel getürdi. Sen şalâh ile meşhûr âdemsin. Evünde fişķ u fücûr olub bed-nâm olduñ.” diyü tezvîrler ve iftirâlar eyledi. Zamâne hâlî budur. Her devrde nuğüst ağterler, her ‘aşr içinde hasûd u nâdân bed-gevherler olub, rûz u şeb mülâhazaları, şıdķ ehline ilzâm u ‘uyûb, leyl ü nehâr fikr ü tedbîrleri, erbâb-ı şalâhı iftirâ ile ma‘yûb itmedir. Zûr u bühtân, halk içinde şatılır mu‘azzez libâs [19] ü kaftândur. Erbâb-ı hasen nev-rûz u ‘iyd, her pîrûz tâlî‘ ve sa‘yde neşr-i zebân ile zaķm-ı cedîddür. Aşhâb-ı mekr ü firîbe-pîşe dâ‘im diyânet ü ‘iffet şâhibine isnâd-ı fesâd-endîşe olur. Hikmet-i ğarîbe, ‘ibret-i ‘acîbe bundadır ki ekşeriyâ tezvîrûñ te‘şîri kavî, aķvâl-i mazlûm u miskîn mürde-i kalbün mesken ü evidür. Saķa ğayret ehli dîndâr kimesne idi. İhtiyârı kalmayub kırba ve müşgi şatdı. Bir tîz hañçer alub, yola düşüb memleketine revâne oldu. Kaç‘-ı menâzil kılub bir ğün şehirlerine nüzûl eyledi. Evi olduğı maħalleye gelüb görđi. Hânesi yirinde sarây-ı ‘âlî şâd, köhne vîrânesi maħallinde kuşûr-ı bülend-mekân, kapusunda hâcib ü derbânlar, her ğüşesinde huddâm u ğilmânlar. Saķa bu evzâ‘a müteħayyir ü hayrân olub ol sâ‘înüñ sözine imkân var diyü gerçek şandı. Kapuya varub içerü girmek istedi. Derbânlar komyub men‘ eylediler. Duğter ğurfeden görüb saķâyı bildi. Hâdim gönderüb “Efendimdür.” diyüb içerü getürdiler. Ğurfeye çıkub câriye karşı gelüb, istikbâl itdügi gibi şormayub, gögsine hemân [20] hañçer ile dürtüb, câriye öninden şavulub, hañçer bir yanına tokınub, mecruhâ ile görđi ki öldürmege kaşdı var. Ğurfe penceresinden kendüyi perrân idüb, duğter taşra şoķağa düşdi. İttifâķ ol hînde bir Yahûdî geçüb giderdi. Görđi ki bir hüsnâ ğuzel câriyedür, düşüb endâmı hurd olub, bedeninden kan revân olur. Teraħhum eyledi. “Benümle gel, cerâhatine dermân ideyüm.” didi. Aldı gitđi. Saķa evi tolanub ol maħalle gelince kimesne yok, câriye‘i bulamadı. Vâlidesine buluşub haķîķat-i hâlî söyledi. Vâlidesi âh u feryâd idüb “Bir ğarîb bî-çâredür. Bize

dermān iriṣūb faḳr u fāḳamuza meded iriṣdirdi. Anuñ ḳudūmı ile rūzgārımız ḥuceste oldı. Niçün ōorub ḥaḳīḳat-i ḥālī bilmeden ol derdmendi ḥançer ile urub mecrūḥa eyledüñ. Mecrūḥa ḳanda gitdi? Ḳıyāmet güninde ḥaḳḳa ol mazlūme için ne cevāb virürsin. ‘İtāb u ‘azāb-ı Ḥudā’ya müsteḥaḳḳ u giriftār olduñ.” diyü saḳāya serzenişler [21] eyledi. Saḳā itdüğü ef’āle nādīm ü peṣīmān oldı. Şehrūñ eṫrāf u cevānibine segirdüb cāriye’i bula[madu]ḳda, cāriye bu taraḑda Yahūdī ile eve gelüb, Yahūdī cerāḥatine çāre ve dermānlar eyledi. ‘İlāclar ḳıldı. Gördi bir cemāldür. Nazīri yok. ‘Aşık u dem-beste bir dilārā-yı ğarrādur, eline girdi. Vişāline vālih ü ḥaste olub, şevḳ u şegābda rüz u şeb sa’y-i ṫalebde oldı. Duḫter gördi ki bir bī-dīn Yahūdī’dür, mühmil ü nā-pāk. Aña rām olub murād virürse bed-nāmıḳdur. Bārī ḥüsn-i vechile ref’ine iḳdām eyleyüb Yahūdī’ye “Ḥammāma var, pāk ol gel, vişālüm güline andan ōonra ur al.” didi. Yahūdī gerçek şanub pāk olmağa ḥammāma gitdi. Meger Yahūdī’nüñ evi deryā ve baḫr üzeri idi. Duḫter gördi ki Yahūdī hammāndan gelmelü oldı. Gelüb anda bulunursa iḳrārı üzere bulışmaḳ, būs u kenāra çeküb alışmaḳ lāzım gelür. Zihī ḥasāret ü nādānī bu zindegāniden şuya boğulub ölmek āsāndur, diyü kendüyi deryāya atub [22] mevc arasında pinḥān oldı. Meger ol arada üç nefer ḳarındaşlar şayyādlar anda balıḳ avlayub deryāya aḳ bırakmışlar idi. Her cānibden aḳı çeküb içine düşen mähīleri alub çıkarırlar idi. İttifāḳ ol eṣnāda duḫter aḳ içine düşüb şayyādlar ṫaşra çıkardılar. Gördiler aḳ içinde gül yüzlü bir ḥatun. Şafḥa-i sīnesi beyāz sīm, saçları kızıl altun, cemālde cemīl, ḥüsn içinde māha ‘adīl, ḥayātından ramaḳ u şemme ḳalub vefāt itmelü olmuş. Hemān ta’cīl ile aḳdan çıkarub libās-ı cedīd giyürdiler. Kendüyi tedārik eyledi. Ğarḳdan necāt bulduḳına Ḥaḳ dergāhına çok şükr ü şenālar, şayyādlara envā’-ı minnetler ile du’ālar eyledi. Giderek mizācı gül gibi açıldı. Verd-i ḥandāna ṫa’n iden ruḫları āyīnesi, gerd-i melālden seçildi. Şayyādlar gördiler bir mähdur, bedr olmuş tābān, lebleri gūyā çeşme-i ḥayvān, ḳāmetde serve beñzer ḫırāmān, nāz u şīvede āşūb-ı zamān, nādire-i devrāndur. Her birisi başḳa ‘āşık, ruḫsāre-i [23] tābdārına kimi Mecnūn kimi Vāmıḳ oldı. ‘Alā ḥālīhi cümlesi “Benümdür.” diyü nizā’lar, dögüşler itdiler. Meger ḳarındaşlarıñ ikisi evlü, birisi mücerred. Ol eyitdi: “Ḳarındaşlar ittifāḳıñuz ḳanda gitdi. Sizüñ evde ḥatunlarıñuz var. Ben tecerrüd belāsında zebūnum. Ḥaḳḳıñuz olursa şayd benümdür.” diyü giryān oldı. Bunlar bu nizā’da iken bir bedevī ata süvār olmuş, selḫ sipāhī üzerlerine gelüb, gördi üç kimsedür ceng ü cidāl iderler. Aralarında bir cānāne ki ḥüsn ile bir dānedür.

Cemâlini gördüğü gibi vâlih ü hayrân olub şayyâdlara şordı: “Cidâle sebep nedür?” Eyitdiler: “Bu hatun deryâ içinde ağumuza râst gelüb, ittifağ ile çıkarduk. Her birimiz cemâline ‘âşık olub almak isterüz.” didiler. Sipâhî eyitdi: “‘Âşık üç hatun bir. Kısmete kâbil degül. Gelün size hâkim olayum. Üç karındaşlar imişsiz. Üç cānibe üç oğ atayum. Her kanķınıuz oğlardan birisini muqaddem getirürse hatun anuñ olsun.” didi. Karadaşlar çok nizâ‘ itmişlerdi. Bu kavle râzı oldılar. [24] Sipâhî çıkarub üç oğ atdı. Karadaşlar segirdüb oğları getürmege gitdiler. Sipâhî hatunu atınuñ ardına alub bir cānibe yürüyüb segirtti. Selâmet beķāsına çıkub cānâne kendünuñ oldı. Karındaşlar oğları getirüb gördiler ki sipâhî cānānı götürmiş. Cümlesi āh vāh idüb balık ağını koyub, her birisi bir tarafa duğteri arayu gitdiler. Bu cānibde sipâhî duğteri indürüb evine vardı. Gördi bir dilrübādur, rûh-ı muşavver ü qalbinde āyinedür cāna berāber. Haste, vâlih ü şeydā, cemâline dem-beste ve ‘âşık u rüsvā oldı. Şabra mecālî kalmadı. Vişāline iqdām bir dem te’hîre kōmaz. İnce beline kemer olmağa ihtimām eyledi. Cāriye gördi ki nā-mahremdür. Zināya irtikāb ider. Def -i meclis için eyitdi: “Ey civān, böyle şitāb ü tezlik nedür? Elüñdeyüm, muṭi‘a ve rām, her vechile naşībünüm tamām. Arzū itdüğüñ aḥvāl geç kalmadı. Gice olsun hele. Şimdi üzerüñde olan libāslardaki yat u yarağıñı şemşir ü hançer ü şalvārını baña giydür, görelüm [25] yaraşur mı? Belki atuña süvār ide, temāşā idelüm. Üzerime yigitlik düşer mi?” diyü hezār nāz u niyāz eyledi. Civān daḡi yigitligine mağrūr olub, bu şüreti tecvîz eyledi. Hemān şoyunub cümle esbāb-ı siyābı duğtere giydirüb başından mücevveze ile destārını daḡi başına koydı. Bir dilāver-i çāpük sipâhî oldı ki gören hayrân ü zār olur. Eyitdi “Atuna daḡi binüb sen ‘mānını tūt, meydānı tolaşayum.” didi. Civān gāfil olub duğteri ata bindürdi, ‘mānın tūtub bir miğdār cevlan eyledi. Eyitdi “‘Inānı koyıvir, sipāhîlik āsān gibi, öğrendüm. Atı şıçradub qalğılayum.” didi. Civān gerçek şanub ‘mānını eline virdi. Atı şıçradur gibi alub, gerçekten ata mahmūz urub, civāna vedā‘ eyledi. Yügrük at idi, meydānlar kesüb çıkub gitdi. Aḡşama degin yürüyüb bir şehre irişdi. Hişār idi. Gec qalub qapusını bend eylemişler. Duğter taşrada qalub ol gice bir yirde ārām eyledi. Meger ol [26] şeb, hişār şāhına merg ü mevt irişüb vefāt eylemiş. Yerine evlād-ı zükürü kalmayup vaşiyet eylemiş ki ‘ale’ş-şabāḡ hişār qapusını açub göreler, her kim süvār olub qapuya evvel girerse anı pādişāh idüb tahta geçüreler, şāḡib-i külāh u ‘izz ü cāh eyleyeler. Pādişāhuñ vaşiyeti üzere seherden vüzerā ve ümerā kal‘a qapusına müctemi‘ olub tūrdılar. Duğter daḡi rüz oldıḡı

gibi sâz u selbini kuşanub selh ü müretteb süvâr olub kapudan içerü girdügi gibi, gördi şehriñ ekâbir ü a‘yânı cümle erkân-ı devlet ve kâffe-i muhteşemân-ı ‘izzet ü haşmet yola göz diküb muntazırlardur. Gördiler bir cemâl-i bâ-kemâl ile süvâr, ‘azîm hezârân heybet ü haşmet ile pehlevân-ı kerîmdür gelür. Hemân piyâde olub atı önine kadem koyub “Ehlen ve sehlen merhabâ” didiler. Süvâr gördi ki ne hâletdür. Eyitdiler “Gice pâdişâhımız intikâl idüb oğlı yoğidi. Vaşiyet itdi ki bâb-ı hişârdan muqaddem kim girerse anı pâdişâh ideyüz. [27] Bihamdillâh senüñ gibi cemâl-i münevver ile ârâste didâr, mażhar ile pîrâste civân elimize girdi. İqbâl ü sa‘âdet bizüm, ‘izzet ü hürmet ü şervet bizüm imiş, mübârek ola salţanat u devlet.” diyü cumhûr ile gelüb, rikâb-ı devlet-intisâba yüz sürüb, bârgâh-ı ‘ulyâsına degin atı önince piyâde hadem ü haşem oldılar. Sarâyına getürüb tahta geçürdiler. Pâdişâh-ı encüm-sipâh oldı. Hazâyin ü genc miftâhlarını getürüb teslîm itdiler. Cenâb-ı Haqq’a şükr ü şenâlar, harâm u zinâdan kıtıldığına niyâz ile du‘âlar eyledi. Mesned-i hükümetde kâ‘im, levâzım-ı salţanatda tamâm dâ‘im oldı. Mülâhaza eyledi ki saķâ ve sâyir cemâl-i ber-kemâline ‘aşık olanlar lâ-büd kendüyi arayub cüst ü cûda olurlar. Anlara irişmege cidd ü cehd idüb şehrinüñ şâh-râhı üzere câri yol üzere emr eyledi. Bir çeşme-i güzîn binâ eylediler. Üstâd muşavvirler getürüb kendünüñ şüret ü şeklini yazdırub ol çeşme üzerine kodılar ve çeşmede [28] müvekkeller koyub sipâriş eylediler ki her kim ol çeşmeye gelüb şu içe ve şürete nazâr kılub âh eyleye anı tutub cenâbına getüreler. Birkaç gün geçüb ol tarafâ muqaddem saķâ gelüb, taşvîre nazâr itdügi gibi âh idüb meftûn oldı. Müvekkeller hemân şaķâyı tutub pâdişâha getürdiler. Gördi niķâb altında idi. Bilüb “Niçün âh eyledüñ?” diyü su‘âl idicek saķâ mâcerâyı evvelinden âhirine dek hikâyet ü rivâyet eyledi. Hâbse gönderdi. Ba‘dehu şayyâd olan üç karındaşlar ile Yahüdî ve sipâhî daħi gelür. Cümlesi âh eylediler. Mecmû‘unı götürüb söyledüb maħbûs eyledi. Yahüdî’yi berdâr idüb siyâset eyledi. Ol üç karındaşlara ve sipâhiye vilâyetde berâber tîmârlar ve dirlikler ta‘yîn idüb bermurâd eyledi. Saķâyı hâbsten çıkarub yanına getürdi. Niķâbını kıldırub “Beni bildüñ mi? Ol câriyeyüm ki düşman sözine beni mecrûha eyledüñ. Şıdķum berekâtında [29] Haķ te‘âlâ beni bu vilâyetlere pâdişâh, diyânetüm muķâbelesinde beni belâlardan ve harâm u zinâdan şaķlayub âħir şâhib-i külâh eyledi. Sen daħi beni şandûķda görmedin, ol deñlü bahâya virüb medyûn olduñ. Vişâlüm ümîdi ile bunca demlerdür yollarda belâlar çeküb ğam u endûha maķrûn olduñ. Lâ-büd her ‘usrun âħir ü şoñ

yüsr, her zaḥmetüñ şekli rahmet, her meşakḳatüñ ser-encâmı sürür u selvetdür. O şular ki saḳalıḡuñ zamânında Ḥasan Ḥüseyn ‘aşḳına sebîl eyledüñ, nice teşne ve ‘aştânları âb-ı hayât-efzâya ğarḳ idüb ḡayr du‘âlar alduñ, iyilik tarîḳına sâlik olub ‘işmet ü ‘iffet memleketlerine mâlik olduñ, Ḥaḳ subḡānehu ve te‘âlâ saña âḡiretde salṭanat u ḡaşmet naşîb itmiş imiş. Taḡt-ı şāḡî saña mübārek olsun. Ben ḡelālüñ olayum. Sen serîr-i ḡilāfetde müstedām ol. Ben esîr-i vişālüñ olayum.” diyü erkân-ı devleti ve a‘yân-ı salṭanatı cem‘ idüb başına gelen ḡikāyât u rivāyâtı taḳrîr idüb “Ben ricālden degülüm ināşdanum. Bu benüm ḡelālümdür. İḡtiyārum ile salṭanatı [30] buña tefvîz iderüm, ḳabûl idüñ.” diyü kelām-ı sürür-encām ḡatm eyledi. Cümle erkân-ı salṭanat gelüb saḳāya mübārek bād idüb ta‘zîm ü tekrîmler eylediler. Saḳā serîr-i salṭanata geḡüb dāver ü pâdişāḡ oldu. Dîm yıllar ḡükümet ü ‘adālet idüb rûzġār geḡürdi.

Ḥikāyeti erbāb-ı devr ü zamāna yādigār, ḳışşası aşḡāb-ı ‘ibret ü ḡikmete mücib-i i‘tibār vāḳi‘ oldu diyüb ol bed-baḡt “İşte efendim, şadāḳatde olan nihāyetde devlete irermiş. Ben de efendimüñ şādîḳ bendesiyüm. Her ne zamān ḳanda giderseñüz, ḳuluñuza ḡaber gönderüñ, efendim ile berāber giderüm.” diyüb kendüsinden ġāyet ḡošnüd eyledi. Yūsuf Şāḡ “Pek ḡazḳ eyledüm. İnşāallāḡ yarım erken teşrîf buyuruñ, refāḳat idelüm; zirā bendeñiz yalnız ḡicāb iderüm.” didi. Ol veled-i zinā “Başum üstine.” diyüb ḳalḳub gitmek istedi. Yūsuf Şāḡ eyitdi: “Cānum Yazıcızāde, bir miḡdār daḡi ārām idüñ.” diyüb ḳahve altı ta‘ām gelüb yidiler. Yarım sâ‘at daḡi oturub “Ey efendim, seni Ḥudā’ya emānet eyledüm.” diyüb oradan ṭaban ḳaldırub [31] ol mezbûr dalḳavuḳlara geldi. Yazıcıoġlu’nı gördikleri gibi “Vay birāder şafā geldüñ, naşıl itdüñ, işimüz uydı mı?” didiler. Yazıcıoġlu eyitdi: “Birāderler iş yapıldı. Yūsuf Şāḡ’ı yarınki ġün ġalaṭa Mevlevîḡānesi’ne götüreceġüm. Sizler Ayvalı Meyḡānesi’nde bir ‘ālî meclis ḳurub ḡānendeler, nāza maḡcûb sâḳîler tertîb idin. Biriñüz Mevlevîḡāne ḳapusunda ārām idin. Tā ben muḳābeleden soñra Yūsuf Şāḡ ile ḳapudan ṭaşra ḳıḳarken beni ḳaġırırısñuz, ben istiġnā iderüm, siz baña zôr idüñ, aḡbāb sizi almayınca gitmem diyü baña tekellûf idin.” diyü müşāvere eylediler. Çün bu ṭarafda Yūsuf Şāḡ ‘acabā ne vaḳt şabāḡ olur diyü uyḳu uyumadı. Hele şabāḡ oldu. Bu veled-i zinālar Ayvalı Meyḡānesi’nde bir ‘ālî meclis düzüb, her dürlü levāzımātuñ tamāmen ḡāzîr âmāde eylediler. Yazıcıoġlu ḳalḳub ‘azm-i Yūsuf Şāḡ eyledi. Yūsuf Şāḡ Yazıcıoġlu’nı görüb şād oldu. Hemān iki ‘aded ḡayvān ḡāzîr. Binüb iskeleye geldiler. İki ḳifte bir ḳayıġa binüb [32] ‘azm-i Meyyit İskelesi diyüb

yanaşdılar. Andan mezārīstāndan tāriḥler kıra'at iderek mevlevīḥāneye geldiler. Cümle 'uşşāklar Yūsuf Şāh'ın cemālin temāşā idüb ḥayrān olurlar idi. Dedeler Yūsuf Şāh'ı gördükleri gibi şevka gelüb ziyādesiyle semā' eylediler. Çün semā' tekmīl olub taşra çıkdılar. Ol veled-i zinālaruñ biri kapuda bekler idi. Hemān Yazıcıoğlu'nuñ yanına gelüb "Buyuruñ aḥbāb sizi meykedede beklerler." didi. Yazıcıoğlu "Bugün beni 'afv idüñ, refīkum var, tāze çebebi. İnşāallāh sā'ir vaqt gelürüm." didükde Yūsuf Şāh "Ne var da'vete icābet lāzımdur." diyüb kendine daḥi istek geldi. Yazıcıoğlu "Buyuruñ efendim pek ḥazz eyledüm. Gitmem dimemüñ vechi, efendimüñ ḥatır-ı devletine belki bir şey gelür diyü idi. Ya'nī kuluñuzu memnün eylediñüz. Bir miqdār eglenürüz." diyüb toğrı meyḥāneye geldiler. Evvelden tertīb olmuş tāze miçolar Yūsuf Şāh'ın koltuğına girüb "Buyuruñ efendim, begüm." diyüb Yūsuf Şāh'ı kuş gibi uçurub [33] şofra başına getürdiler. Yūsuf Şāh gördi ki beş on aḥbāb bir meclis olmuşlar. Zevk iderler. Bu mezbūr dalkavuklar, cümlesi ayağa kalkub "Māşāallāh efendim, şafa geldiñüz." diyü āşinālık eylediler. Yūsuf Şāh'ı bir şadef-kārī iskemleye oturdub hemān ḥānendeler, sāzendeler, raḳkāşlar bir faşl-ı 'ālī eylediler. Yūsuf Şāh bunları gördi, gāyet ḥazz idüb didi ki "Cānum birāderler, siz her zamān buraya gelür misiñiz?" didi. Yazıcıoğlu eyitdi: "Sultānum hele bendeñiz ile ülfet idiñiz, daḥi kimlerle sizi ülfet itdirüb zevk iderüz. Sen bendeñizden zevke dā'ir şey iste." didi. Hemān veled-i zinānuñ birisi bir ḳadeḥ elğuvān töldirub Yūsuf Şāh'a "Buyuruñ efendim." didi. Yūsuf Şāh "Bu nedür?" diyü su'al idüb eyitdiler: "Efendim tarçın şuyıdur, insāna neş'e virür." didiler. Yūsuf Şāh alub nüş eyledi. Ol mezbūrlar biribirlerine baḳub iş oldı diyüb gülüşürler idi. Bir ḳadeḥ daḥi şundılar. Ol sā'at biñüş olub gülmege [34] başladı. "Şaḥīḥ neş'esi var imiş. Pek ḥazz eyledim." didi. Burnaz Süleymān nāmında bir veled-i zinā var idi. Eyitdiler: "Cānum Süleymān Ađa, bize bir ḥikāye naḳl eyle; zīrā sen pek güzel fıḳra naḳl idersin." didiler. Hemān ol mezbūr başum üstine diyüb medḥ-kārī şandalyaya oturub ḤİKĀYEye başladı.

Rivāyāt-ı aḥbār u nāḳılān, şöyle rivāyet iderler ki 'ahd-i māzīde bir pādişāh-ı ma' delet-penāh var idi. İsmine Ḳaytūr Şāh dirler idi. Cūd u seḥā ve 'adl ile 'ālemde ferīd, farḥ-ı dāniş ü zekā ve fiḥnat ile cihānda vaḥīd idi. Zamānında gürg gūspende pend virüb bāz kebge gezend irişdirmez idi. Deryā kenārında cennet-āsā bir bāđı olub her gūşesi gülistān, her cānibi nüzhetgeh, būstān içinde bir ḳaşr-ı dilārāsı ve serāy-ı ḥuld-ı hemtāsı olub, ḥavādiş-i

zamāneden gūşşa ve inkisārı oldukca ol ƙaşra girüb göñli açılıb bŷy-ı reyāhīn ile dimāğı mu‘atƙar olurdı. Ol ħusrev-i āzād-baħtuñ bir oğlı var idi. İsmine Nūşzād dirler idi. ‘İyş-i dōst-ı şarāb, aħvālī ƙāmetine ƙabā ve pōst [35] idi. Dā’imā ol ƙaşrda ‘işret, yārānı ile zevƙ u şevƙ u şoħbet iderdi. İttifāƙ ol bāğ civārında bir zāhidüñ şavma‘ası var idi. Rŷz u şeb anda ārām u ƙarār idüb mütevatƙın olmışıdı. Zātında nāsik ü ‘ābid, nihādında şalāħ u rŷd nihāyet mertebede müte‘abbid, gündüzlerde meşāmına bŷy-ı ta‘ām, gicelerde çeşm-i bīdārına ħ‘āb u ārām yürümezdi. Bu zāhidüñ evinde cemālde cemīl, ħüsnde bī-‘adīl bir duħter-i nīk-aħteri var idi. Şekl ü şemāyilde ħŷra, güzellikde, le‘āfetde mihr-i pŷr-nŷra beñzer idi. Ƙāmetde serv-i revān, şŷretde āyīne-i cān, perde-nişīn-i pārsālīƙda pāk-dāmān, ‘ıffet ü ‘işmetde nādire-i devrān idi. Taşra ƙıƙmaz, ħāne-i zāhidde mestŷre, künc-i şavma‘ada dā’imā ‘ibādetde, kimesneye görünmez meşhŷre idi. Meger bir gün bir maslaħata gidüb eglendi. Vaƙt-i namāz irişüb duħtere ābdest iĉün şu bulunmadı. Ĥaƙƙ’a ta‘at ü ‘ibādetde cŷst ü ĉābŷk idi. Vaƙt-i namāz daħi nāzik oldı. Nā-ĉār olub ƙapudan taşra ƙıƙdı. Meger bāğ kenārında [36] çeşme var idi. Bir miƙdār şu alub şavma‘asına girdi. Ƙaşrda şāh-zāde eṯrāf u cevānibe temāşā iderdi. Ƙazā-yı nāgehānī gözi duħtere rāst geldi. Fi’l-ħāl şīve-i refṯārına ‘āşīƙ oldı. Dil-i bī-ĉāresi ‘Azrā-yı ‘izārına Vāmīƙ oldı. Civānlīƙ metā‘ınuñ tāciri idi. Şabr nuƙŷdı elden gidüb ħāke dōkŷldi. Ser-mestlik meydānınuñ pehlevānı idi. Ārām u ƙarārı kemān-ı ħam-ender-ħam olub bŷkŷldi. Maƙşŷd-ı şadefinden hevā ve heves dŷrlerini ƙıƙarmağa deryā-yı ‘aşƙa dŷşdi. Ġavvāş oldı. Özini şem‘-i cemālde yaƙmaƙ iĉün bezm-i belāya bir dāne-i raƙƙāş eyledi. Meger bāğıñ bir gŷşesinde bir bāğbānuñ oğlı daħi var idi. Bed-ħŷy u bed-şŷret cinnī-şekl ve dīv-hey’et, şŷm-sitāre mezmŷm u āvāre bed-baħt idi. Duħtere ol daħi ‘āşīƙ olub ƙarār-ı ħırmenine āteş-i ‘aşƙa dŷşüb, dil-i pŷr-dŷdını siyāh eyledi. Ĥŷzn ü āhile hem-dem, baħt-ı şŷrīdesi ħāṯır-ı perīşānına maħrem dŷşdi. Bir taraṯdan [37] şeh-zāde ħālet-i ‘aşƙ ile pŷr-şevƙ u şŷrīde olub ħāṯırına ħuṯŷr idi ki pādīşāhlīƙ ṯarīƙı ile sebīl-i cevre sālīk olub, ol māh ruħsāruñ vişālī cevherine mālīk ola. Zātında zīver-i ‘aƙl ile ārāste, merd-i ‘āƙıl, vŷfŷr-ı ‘ilm ü dānişde her vechile kāmīl idi. Āyīne-i ṯab‘ında bu şŷret müteşekkil oldı ki zāhid-i pāk-meşreb muƙarreb-i ħāzret-i Rabb’dur. Du‘āsı tīri nişān-ı icābete irişŷr. Cenāb-ı Ĥaƙƙ’a mŷnācāt iderse ne ƙaşr kalur ne bāğ u ne bŷstān u ne memleket-i pādīşāhī ƙalur ne tāb u tŷvān. Lācerem bir miƙdār āteş-i hicrāna yanmaƙ, āb ü tāb-ı şabr ile fi’l-cŷmle ƙanmaƙ gerek diyŷ

nefsine sükûn viridi. Ammâ bâğbân oğlu bed-nefsî ve şerîr, mekkâr ü tarrâr, müfsid ü ‘işyân-pezîr idi. Keyfîyyet-i bâde-i hevâ dimâğına te’sîr idüb hâtırına muqarrer kıldı ki gice irişdüde şavma‘a kenârına kemend atub bâm üzerine vara. Ma‘ şûka‘i râm iderse hûş emrine mu‘î‘ ola ve illâ zâhidi katl ü helâk idüb cebr ile cânâne‘i âher memlekete alub gide. Bu dâ‘iye [38] zamîrinde mezkûr, igvâ-yı iblîs ile pür-süz oldı. Zâhid daği şavma‘aya geldi. Duhter istilâ-yı zarûretden egerçi taşra çıkmâğa irtikâb eyledi. Dili nâdim ü peşimân olub, ağıyâra ‘arz-ı kâmet itdügüne süzân u giryân oldı. Zâhid eyitdi: “Ey nûr-ı dîde, gam-ı endüha sebep ne böyle. Göz yaşımı döküb revân itmege bâ‘ iş ‘aceb ne oldı?” Duhter eyitdi: “Ey mâye-i zindegânî câna vücûd-ı şerîfünüzden hâlî olub vaqt-i şalât fevt olmağa qarîb oldı. Vuđü‘ için şuya zarûret düşdi. Bî-ihtiyâr taşra çıkdum. Melik-zâde kaşrda imiş. Baña nigâh itdi ve bâğbân oğlu daği şu kenârında imiş beni gördi. Dirîgâ şeklüm nazâr-ı bigâne ile âlûde, ‘iffetüm gevherleri dest-i nigâh-ı ağıyâr ile rübûde oldı. ‘Ukûbet-i ilâhîden hâ‘if ü tersân, bād-ı serd-i günâh ile lertzânım. Havf u haşyetdeyüm ki anlar civânlık gurûrı ile fâsid endişeler idüb perde-i şiyânetimüz derîde ola.” didi. Zâhid eyitdi: “Şavma‘adan taşra kademün, menâhiye irtikâb ü shevât-ı [39] nefsâniye ıztırâbı için olmadı. Edâ‘-i farziyye-i ilâhî için çıkdun. Nesne yokdur ‘ukûbet-i Hağ‘dan emîn ol. ‘Ömrümde hîc âferidenün perdesi hetkinde kaşd eylemedüm. Bir fi‘il ki benden şadır olmayıcağ subhânehu ve te‘âlâ gayruñ ef‘âl-i seyyi‘esinden bizi hıfz eyleye. Gam yime.” didi. Şavma‘anuñ kapusını muhkem bağlayub tâ‘at-i Hağğ’a meşgûl oldı. Vaqtâ ki cirm-i âfitâb hâne-i garba mihmân, nûr-ı hürşide verâ‘-i kûbbe-i ufğda pinhân oldı. Bâğbânzâde şavma‘a-i zâhide irişüb, kemend tedârik ve ihzâr itmişdi. Râhib şeb kilîm-i siyâh ile nemed-püş oldığı gibi oğır. Bî-temîz şavma‘anuñ bir güşesine kemend atub bâma irişdi. Şeh-zâde anuñ harekâtına nâzır idi. Nâ-gâh cânâna ve zâhide zarar irişdüre diyü ol daği tedârik-i esbâb eylemişdi. Şemşîr kuşanub şavma‘anuñ gayrı tarafından üzerine çıkdı. Kendüyi pinhân eyledi. Bâğbânzâde âvâze[-i] kelimât-ı zâhidi işidüb bir miqdâr te’hîr [40] i[t]di. Evrâddan fâriğ-i nefis âsâyişe mâyil olub ivdügi gibi revzen kenârına varub âheste âheste duhtere hitâb idüb eyitdi: “Ey zâhid-beççe, şu‘le-i çehreñ cânım evine od bırağub pür-süz oldum. Tariğ-ı zühd ve şive-i pârsalık bu mudur ki bî-çâreleri ‘azâb-ı ‘aşk ile giriftâr eylersin. Hüsni dil-firûzuñ beni dîvâne itdi. Meded baña rahm ü şefkat eyle, derece-i helâk[e] irişdüm. Murâd u maşşudıma tâbi‘ olursañ, kuluñ kurbânunuñ ve illâ

benden nefret ü vahşet iderseñ bil ki kimseden havf [u] bāküm yoqdur. Perde yırtub işte deşne hāzırdu. İçerü girüb zāhidi katl iderüm, seni h̄āh nā-h̄āh alub giderüm. Beni bu h̄āletlere iḳdām itdürme. Muṭī‘e olur mısın?” diyü envā‘-i türrehāt söyledi. Duḡter bu sözlere işidüb iḳerüden revzen kenārına gelüb fikr itdi ki bir bed-baḡtdur, her ne fesāda mübāşeret iderse, iḳdām ider. Medār idüb aḡsen vechile def‘ itmek gerek diyü tedārik eyledi. Hezār şerm ü āvāz-ı nerm ile eyitdi: [41] “Ey āzāde-i merd, benüm saña maḡabbetüm ve meyl ü raḡbetüm olmasa saña çehre göstermezdim. Pederümü bilürsin. Ṭā‘at u ‘ibādet-i ilāhīde ḡāyimdir. Niçün icāzetsüz bu güstāḡlıḡa irtikāb idüb geḡ vaḡt buraya geldün? Gerçek ‘āşıḡ iseñ ‘alāmet-i ‘aşḡ odur ki ‘āşıḡ ma‘şūḡa rızāsını gözleye. Hīc muḡıbb olan, maḡbūbuñ perde-i nāmūsını yırtar mı? Bed-ḡareket ider mi ki maḡbūbuñ derd-i diline sebep ü bā‘ iş ola? Var ḡuzūruñda ol atama fırsat düşürüb senüñiçün kelimāt-ı ḡasene ideyüm. Ümīzdür ki seni dāmādliḡe ḡabül eyleye. Yoḡsa bu edebsüzlik nedür? Ne‘üzübillāḡ ḡuyarsa, bu ḡāziyye’i melik-zādeye söyler. ḡālūñ nice olur? Geldüḡüñ yirden gerü maḡāmuña var, kimesne muṭṭalī‘ olmasun. Şabāḡ bildüḡüm gibi ‘arz-ı ḡāl iderüm.” didi. Bāḡbān oḡlı eyitdi: “Sen ṡaşra çıkıcaḡ melik-zāde seni gördi. İ‘tikādum budur ki saña ol daḡı ‘āşıḡ olmuşdur. Ben nā-murād olurum. ‘Ahd eyle ki beher ḡāl benümle olasın.” didi. Duḡter eyitdi: [42] “Revā görür misin ki senüñle ‘ahd-i muvāşalat olmuş iken ḡāl bir dürlü daḡı ola.” Envā‘-i istimāletler eyledi. Bed-baḡt kām-kār, ḡoş-dil olub bāmdan aşāḡa inüb gitdi. Melikzāde vāḡi‘ olan ḡüft ü ḡūyı cümle işitdi. ḡaşd eyledi ki bāḡbān oḡlını ṡiḡ-ı ṡiz ile helāk eyleye girībānın faḡiḡat ü bed-nāmliḡdan endīşe idüb şabr eyledi. ḡarāmzāde söyleşdüḡi manzaraya geldi. ḡāḡırına ḡuṡur itdi ki āyā duḡter ol bed-baḡt ile itdüḡi mu‘āhedeler şaḡiḡ midür? Eger zāhidi uyarub aḡvāli dirse ‘iffeti zāḡir olur, eger bu rāzı keşf itmezse bāḡbān oḡluna irādeti gerçek olur diyü tevaḡḡuf eyledi. Duḡter tamām ma‘lüm idindi ki bed-baḡt gidüb bām-ı şavma‘a ḡālī ḡaldı. Zāhidi uyardı, eyitdi: “Ne yatarsın, başumuza ḡiyāmet ḡopdı. Tedārik itmezisek ‘iffet ü şiyānetimüz elden gitdi. Bāḡbān oḡlı şavma‘a üzerine çıkub [43] revzene geldi. Elinde ḡançer baña tehdīdler eyledi ki muṭī‘a ol. Muḡālefet iderseñ ḡançer ile sīne-i zāhidi yırtub cebr ile seni alub giderin, didi. Siz[i] uyandurmaḡa havf itdüm. Nāḡāḡ ızṡırāb eyleyesüz, bir fettān müfsiddür, fitne ḡalkub bed-nāmliḡ ḡāşıl ola, diyü ḡüsn-i vechile def‘ itdüm. Şabāḡ ḡarībdir. ḡalkuñ bu yirden gidelüm, bir āḡer maḡalle varalum. ḡarāḡāḡ ve mekān ḡoḡ ele girer. Nāmūsumuz perdesi yırtılmasun.”

didi. Zâhid bu haberleri istimâ' idüb lâ-ya' kııl oldu. Deryâ-yı fikre ğarķ oldu. Nâ-gâh abdâl-ı ricâlden üç kişi zâhir oldu. Şafâ-yı sîneleri qarîn-i sâkinân-ı kıuds ü refîķ-ı mücâvirân-ı ins ki der ü dîvâr-ı hiçâb olmayub zâhid önine hâzır oldılar. Zâhid kışşa'ı ortaya getirüb mâcerâyı hikâyet eyledi. “Şavâb görürseñüz bu maķâmıdan bir âķir yire intiķâl ideyüm.” didi. Eyitdiler: “Yirinde qarâr eyle. Âķer maķalle göçmek iztirâbuñ itme. Kıazâ-yı ilâhî redd olmaz. Duķterüñ melikzâdeye naşîb [44] olmuşdur ki bu kaçır u büstân şâhibidür. Ol 'işmet ü 'iffet ki duķterüñ nihâdında merkûzdur. Anuñ berekâtı ile mertebesı a'lâ'-ı 'illiyîne merfû' olub, zindeġâniden temettu'-ı 'azîm bulsalar gerekdir. Bâġbân oġlınuñ aķvâlınden şorarsañ shehvât-ı iztirârînuñ şümlıġı, envâ'-ı fısk u fücûra irtikâbınuñ âķeri helâke müncer olur.” didi. Üçün birisi ki mertebede ednâ idi. Eyitdi: “Bir yüksek yirden düşer, belâyâ uğrar.” Andan bülend-ter olan eyitdi: “Yüksekden uçar, zaķm-ı mâr ile mecrûķ olur.” didi. Üçinci abdâl ki cümleden dâñâ idi. Ol eyitdi: “Yüksekden uçar, mâr zaķmı ile mecrûķ olur, deryâyâ düşer, ġarķ olur.” didiler. Nâ-bedîd oldılar. Melikzâde cümle aķvâli işitdi, feraķnâk oldu. Dönüb maķâmına geldi. Duķter eyitdi: “Abdâllâr nûr-ı ilâhî ve tevfiķât-ı nâ-mütenâhî ile serfirâzlardur. Sözleri râst u şâķîhdür. Ĥilâf olmaķ ihtimâli yoķdur. Ol nâ-pâk girü bâm-ı şavma'aya [45] gelürse bir bülend yire göndereyüm. Düşerse derece-i düzaķa irişsün.” didi. Şabâķ oldu. Bâġbân oġlı muntazır ki ma'şûķa tarafından beşâret olub atasınuñ rızâsını haber vire. Aķşam irişdi. Haber gelmedi. Ġâyet müte'ellim olub çün melike-i şeb perde-i müşġîne girdi. Gice irişdi. Bâġbânzâde teşne-i vişâl idi. Kemend girü deşne baġlayub şavma'aya 'urûc eyledi. Melikzâde daķı aķvâle nâzır idi. Ol daķı girü maķâmına irişdi. Bed-baķt revzene gelüb cânâne geldüġine vâķıf eyledi. Eyitdi: “Giçen gice cezb ü şîrîn sözlere ile beni firîfte eyledüñ. Âyîñ-i mürüvvet bu mıdur ki va'deye Ĥilâf eyleyesin. Dünki ġün aķşama deġin âteş-i intizâr ile yandum, yaķıldum. Umardum ki senden bir haber gele. 'Özrüñ var ise söyle, ma'zür tutayum.” didi. Duķter eyitdi: “Ey âzâd merd saña ma'lûmdur ki sırrımuza kimse vâķıf olursa râz açılır, fâş olur. Melikzâdenüñ bu tarafâ iltifâtı muķaķķaķdur. [46] Murâd hâşıl olmaġa zamân ister. İsti'câl eyleme. Ta'cîl ile iş hâşıl olmaz. Bugün atam ile senüñ aķvâlünü söyleşdüm. İnşâf budur ki seni dâmâd idinmeġe mâyıldür. Ammâ Ĥalk sözinden ihtirâz ider ki zâhid şerî'at qarîķından çıkub kıızını bir fâşık câhil rinde virdi diyü melâmet eyleyeler. Kıızımı aña ol vaķt vireyin ki şavma'a üzerinde olan ağacda laķlaķ yuvası vardur. Anda zâġ-ı siyâh

hâşıl ola diyü yemîn itdi. Bu hod âsândur. Yarın bir zâğ yuvasın bul birkaç yumurtasın getir. Laqlaql yuvasına koy. Yigirmi gün içinde zâğ-ı siyâh hâşıl olur. Peder görür. ‘ Ahdi üzere rızâ virür. Dellâle gönder beni istesünler. Murâd hâşıl olur. Atam yemînine muhâlefet itmek ihtimâli yokdur.” didi. Bâğbân oğlu velâmîñ? bu tedbîrini muvâfîk gördi. Yir öpüb maqâmına vardı. Melikzâde daği revzene geldi gördi. Duğter girü babasını uyarub mâcerâyı beyân itdi. “Girü ol müfsid-i fesâd-engîz bâma geldi. [47] Abdâllardan gice işitdüm idi ki ol bed-baht yüksek yirden uçub helâk olur. Laqlaql yuvasına zâğ yumurdasın götürmege tedbîr eyledüm, qabûl itdi. Ümiddür ki Hâq subhânehu ve te‘âlâ bizi şerrinden hâlâş eyleye.” didi. Melikzâde aqvâli işidüb şâd oldı. Qaşırna geldi. Şubh-ı şâdıq irişüb ‘âlem nûr-ı âfitâb ile münevver oldı. Bâğbân oğlu ol hav[â]lîde zâğ yuvasın bulub birkaç beyzalarını aldı, getürdi. İttifâq ol şavma‘ a üzerinde olan ziyâde bülend bâlâ şâhları evc-i hevâya irişmişdi. Deryâ üzerine havâle bir şâh üzerinde âşiyâne laqlaql var idi. Ol güstâh ağaca ‘urûc idüb laqlaql yuvası oldığı şâha şarmışdı. Çıkdı ki yumurdalarını tebdîl idüb beyza-i zâğı qoya. Qudret-i ilâhî, laqlaql ol esnâda bir mâr tütüb yuvasına getürmüş idi. Bed-baht elini uzatdığı gibi mâr elini şokdı. Zahmı acısından yapışduğı şâhu qoyuvirdi. Ser-nigün deryâya düşdi. [48] Ğarq oldı. Melikzâde bu hâleti müşâhede ile Hâq subhânehu ve te‘âlâya firâvân hamd ü şenâlar eyledi. Birkaç gündün soñra zâhidi da‘vet eyledi. Duğteri istedi. Zâhid eyitdi: “Biz dervîşlerüz. Dervîş-peççeler şâh şebistânına qaçan lâyıq olur. Melikzâde şerâyit hidmetin edâ idemezler, bize şermsârlıql hâşıl olur.” didi. Melikzâde eyitdi: “Bizüm anlara rağbetimüz hidmet için degüldür. Hidmetkârlar çoğdur. Sa‘âdet-i berekâtları ve yümn-i ‘iffet ü kemâl-i şıyânetleri için râğıb oluruz.” didi. Zâhid eyitdi: “Bizüm ile müşâhabet iden abdâllar bu huşuşı işâret eylemişlerdür. Hâliyâ bu râzı kimesneye ifşâ itmeñ, tevaqquf idüñ, atañuz pâdişâhdur şabr idüñ. Şâyed anlar tarafından daği taleb olına ki haqîqat reh-revânlarınıñ sözleri zâyı‘ olmaz. Sözleri dürüg degüldür.” didi. Melikzâde hâmuş oldı. Bir gice melik Qaytûr h‘âbda gördi ki şavma‘ a[-i] zâhiddin bir mâh gelüb Nüşzâd’uñ qaşırna girür. Nüşzâd’uñ qaşırından âfitâb tîli‘ olur. Nûrı nışf-ı cihâna irişür. Melik Qaytûr h‘âbdan bîdâr olur. Mu‘abbirleri ve hükemâyı cem‘ ider. Vâkı‘ a’ı söyler. Ta‘bîr iderler ki “Zâhidüñ duğterin melikzâde alur. Bir oğlu toğar, nice cihâna hüküm ider.” didiler. Melik Qaytûr hoş-dil oldı. Ol gün zâhidi da‘vet itdi. Hemân duğteri ‘aql-d-i nikâh itdiler. Nüşzâd’a ‘iffet ü ‘işmet bereketi ile dervîşüñ duğteri bânü-yı cihân oldı. ‘İffet

şavâmi‘-i Kuds şem‘ lerinden iktibâs olunmuş bir nürdür ki nefsi-i insânide olan şehvât ü hevâ ve heves zulmetleri ve lezzât-ı fâniye cesedânı ol nür vâsıtasıyla mahv [u] zâyil olur. Bu kıziye‘-i garîbe çok hikmet ü ‘ibret müstemildür. Evvel ki hakîm ü ehl-i dildür bundan nice hikmetler öğrenür, hisse ve ‘ibretler alır. Âhirü‘l-emr ‘ulüvv-i derecâta irişüb hâtıme oldu. Bâğbân oğlu çeşm-i hıyâneti giryân olub ağladı. ‘Ömr bâğınun mîvesinden mahrûm oldu. Şâmet-i dün ile zebûn idi. Vücûdı kâmeti büküldü. Neden oldu menzile-i ‘uqbâsı câh-ı cehennem derece-i [50] âhirîsi ‘azâb-ı âteş ile üns ü mahrem oldu. Melikzâde egerçi dâm-ı ‘aşka muqayyed oldu. Lâkin şabr-ı cemîle dâmen-gîn olub du‘â‘-i zâhiden ihtirâz-ı ‘işve ve nâr-ı ‘aşka esîr olmadı. ‘Âkıbetü‘l-emr murâda irişdi. Kâmrân ü kâmyâb oldu, diyüb ol mezbûr veled-i zinâ hikâye-i tamâm kendüsinden Yûsuf Şâh‘ı gâyet hazz itirdi.

Çün ikinci yakın oldu. Yazıcıoğlu eyitdi: “Buyurun gidelüm.” deyüb cümlesi kalğub Yûsuf Şâh‘un dâmenün bûs eylediler. Yûsuf Şâh cümlesine yigirmişer altun ihsân eyledi. Yazıcıoğlu ile Burnaz Süleymân‘ı berâber alub Yûsuf Şâh hânesine getirdi. Ol gice ‘azîm ziyâfetler eyledi. Yûsuf Şâh Burnaz Süleymân‘a minnetler idüb “Cânum Süleymân Ağa bir hikâye dahî ihsân ider misin?” didükde ol bed-baht “Emr efendimün.” diyüb hikâyete başladı.

HİKÂYE

Rivâyet ‘ahd-i kadîmde selâtin-i rüy-ı zemînde bir pâdişâh-ı şâhib-kırân-ı rûzgâr, husrev-i gîti-sitân u ‘âlem-güşây ve kâm-kâr [51] var idi. Devlet ebnâ ile müsta‘idde, salţanat umûrında kuvvet ü kudreti lâ-yuhsâ ve lâ-yu‘add idi. Fi‘l-vâki‘ ferzend devha-i ‘ömrün şükûfesi zindelik Bağdâd‘ında Kûfe‘si şâdmânî çemenlerinün sebze-zârı nüzhet ü tarâvet bâğınun tâze gül-zârıdır. İnsânun enîsi ve kurre-i ‘aynı ve hâşıl-ı ‘ömri ferzend oğul zindegânî mışrına şeker ü kanddur. Ol pâdişâh bu ni‘met ile devletmend olub dört nefer ‘âkıllı u ercend oğulları irişüb her biri bir nihâl-i bâğ-ı civânî, şemere-i şecere-i zindegânî oldu. Pâdişâh bunlara h‘âceler ta‘yîn idüb ma‘ârif [ü] ‘ulûmı cümlesine ta‘lîm âdâb-ı salţanat ve etvâr-ı hükûmeti tefhîm eylediler. Pâdişâh her birinde kâbiliyyet ü isti‘dâd cibbiletlerinde kemâl-i rüşd ü reşâd görüb murâd idindi ki taht yedinde olan memâliki bunlara tevzî‘ ve taqsîm, salţanat ve hükûmet kilîdinün miftâhını ellerine teslîm idüb, kendüsü ferâgat-i hâtır ile ‘ibâdet-i Hakk‘a meşgûl ola. Oğullarını bu ma‘nâyı işrâb için cem‘, nûr-ı didelerini bezme sirâc u şem‘ itdi. [52] Maşşudını bunlara taqrîr, murâdı nakşlarını şafha-i beyâna taşvîr idüb

didi ki “Hezār h̄amd ü minnet ve şenā Cenāb-ı H̄aqq’a celle ve ‘alā ki bende-i kemīnesini bunca memālikine h̄an, nice iqlīm ü vilāyete zī-fermān eyledi. Māl ü menāl ü h̄azāyin-i cevāhir-güzīn ü envā‘-i defāyin ihsān eyledi. Mevāhib-i ilāhī ‘aṭāyā-ı nā-mütenāhī muḳābelesinde ben daḫi maḳdūrumı şarf idüb, elüm altında olan ‘ibād-ı H̄aqq’a rızāsı üzere naşfeti pīşe eyledüm. Elḫamdülillāh memālik ma‘mūr-ı refāhiyyet ve ins meclisleri çerāğ-ı ‘adl ile pūr-nūrdur. Ḥayātum dīdeleri cemālūñuz ile rūşen, ḫuzūr uistirāhatüm ravzaları vişālūñuz ile tāze gülşendür. ‘Ömr gül-zārıñuñ tarāvetinde beḳā görünmez. ‘Ālemde fenā muḳarrer. Ḳand-ı mışrīde şebāt u devām yok. ‘Āḳıbetü’l-emr şuya düşüb ezildüğü mükerrerdür. Gözümüz görürken her biriñüzi bir gūşeye şāh, mülkümi cümleñüze tevzī‘ ile sizi pādīşāh ideyüm.” didi. Oğulları ‘āḳıllar, ferzāneler kemāl-i ‘ilm ile kāmiller idi. İṭā‘ at zemīni [53] būs idüb fermānberlik şartlarını ri‘āyet i[t]diler. Cümleden büyüğü sayırları müşāveresiyle “Didi ki emr ü fermān sizüñ. Ulü’l-emre iṭā‘ at vācibdür. Lākin bu ḫuşūşda ḫuşūrimuz olmağın ḫuzūrimuz yokdur. Pādīşāh-ı ‘ālem-penāhuñ der-i devlet-me’ābından istid‘ā iderüz ki merāḫim-i şāhīden eksilmez tekml̄ olunca, bendelerine emān ihsān olına.” diyicek pādīşāh bunlardan şordı ki “Ḳuşūriñuz nededür. Ferzend-i şerefmend cevāba müteşaddī olub dir ki “Mertebe-i şāhī egerçi fazl-ı ilāhīdür. Ammā ālāmına nihāyet, maḫzūrātına ḫadd ü ḡāyet yok. ‘Āḳıl aña maḡrūr olmaz. Şāhlıḳ destmāl gibidür elden ele intikāl ider, bir güneşdür zevāle ḳarīb, bir maḫcūbdur ṭālibi çok dılñvāz u dılñrīb. Mekr ü āli vāfir cānāne, nāz u delālī bī-nihāye, āşinā şüretinde bīḡānedür. Ādem istinād idicek arḳa degüldür. ‘Āḳıllar anı ra‘d u berḳa teşbīh eylemişler. Her nefsüñ kendü zātında bir hūneri belki envā‘-i şanāyi‘ den müfīdce bir şan‘atı olmaḳ [54] lāzımdur ki zarūret eyyāmında kişiyeye mūnis ü yār ola. Bendelerüñüz şimdi ümīz idinürler ki ol maḳşūduñ ḫuşūli için icāzet-i ḫāḳānī ‘ināyet olına. Her birimiz bir şan‘at u kemāl öğrenüb ḫuzūr-ı ber-ḫubūruñuza geleyüz. Ol zamānda fermān-ı şerīfūñuz ile me‘mūr oluruz.” didiler. Kelāmını pādīşāh pesendīd idüb ma‘ḳūl görüb icāzet virdi ki murādları üzere olalar. Şeh-zādeler şanāyi‘e ḫarīş olub arzū eylediler ki bir āḫer diyāra varub pīşe ve hūner taḫşīl ideler. Şāhlıḡa lāyıḳ pādīşāhlıḡa müsteḫāḳ olalar. Birinüñ şan‘atına āḫerüñ vuḳūfı olmaya. Vāḳı‘ā diyār-ı ḡurbet görilmeyince ādem ehl-i hūner, belā ve miḫnet ve meşāḳḳat çekilmeyince ma‘dende sīm ü zer olmaz. Eşcār budāḳlarında mīveler ibtidāda ḫāmdur. Pertev-i āfitāb ile mühezzeb ṭabāñçe-i bād ile

mü'eddeb olmayınca pişüb puhte, beyâbânda serv ağaçları şikence tîr ü teber çekilmeyince sizün şâh için tahta olmaz. Şeh-zâdeler ittifâk ile sefer idüb kaç'-ı menzil ve tayy-ı merâhil kılub bir mu'azzam şehre irişüb [55] bildiler ki murâdlarına behre anda hâşıldur. Şehr ucında bir birine vedâ' için müfârahat eyleyüb ittifâk itdiler ki yıl başında bir mu'ayyen zamânda girü ol maħalde ictimâ' eyleyeler. Her birisi şehrün bir tarafına 'azîmet idüb perâkende oldılar. Şeh-zâde-i kebîr maħallâtdan bir kücede bir hâneye mihmân oldu. Ev şâhibi ma'ârifden hâbîr, hünelerde bî-naẓîr idi. Şeh-zâdenün çehresinden âzâdelik hilyesinde ferzânelik görür, ferâset ile ma'lûm idinür ki aşıldür. Zîrâ 'âlâyim ve evzâ' merdümün 'ulüvv-i şânına bürhân u delîldür. Maħdûma geregi gibi ri'âyetler envâ'-i ta'âmlar bişürüb ekâbirâne ziyâfetler eyledi. Keyfiyyet-i aħvâlden su'âl itdi. Şeh-zâde daħi cümle evzâ' ve sergüzeştini qarındaşları huşuşını hikâyet, her biri şanâyî' den bir şan'at öğrenmek için diyâr-ı ğurbete 'azîmet itdükleri rivâyet eyledi. Şâhib-i hâne eyitdi: "Cihânda şanâyî'e nihâyet, 'âlemde pişe bişesine hadd ü ğâyet yok. Şanâyî'ün ekşeri meşhûr, her şebde bir dürlü çerâĝ u nûr olur. Ammâ [56] kemîne göz ba'zı mestûr şan'atlara vâkıf olub, tab'imuz gencîne-i ma'ârif ve defîne-i leţâyif olmışdur. Size kuş dilini ta'lîm, mantıku't-tayr tarîķını tefhîm ideyüm. Her mürĝda bir dürlü zebân, her kuşda bir nev'e beyân olur. Bu 'ilme kimsenün şu'urı, bu fenne âherün vuķûf u hużûrı yokdur. Terennümât-ı tuyûrda çok hâlât-ı naĝamât ve elhânlarında 'acâyib ü ğarâyib hikâyet vardır. 'Âlem-i 'ulüvve pervâz ile bedâyî'-i aħvâle demsâz olurlar. Baħr ü berde mürûr ile çok yirlere duħûl ve 'ubûr iderler. Söyledükleri âvâzeler ğüzâf, nâle ve feryâdları maħz lâf degüldür. Gördükleri aħvâli taķrîr, müşâhede eyledükleri umûrı taşvîr iderler. Meclis-i insün hikâyet-ĝuyları, kışşa-perdâzları, meserret ve sürûr bezminün ĝuyendeleri, hõş-âvâzlarıdır." diyü kuş dilinün şol deñlü evşâf u şerhîni eyitdi ki şeh-zâde ol zebâna 'âşık, 'izârı mantıku't-tayra cân ile Vâmık oldu. Vâķı'â kuş dili emr-i ğarîb, her mürĝün kelâmını fehm eylemek şan'at-ı 'acîbdür. [57] Sâyir fezâyile beñzemez. Hâtem-i 'irfâna temellük 'âlemde Süleymân'lıķdur. Hemânâ 'ârifün eline ayaĝına düşüb, tazarru'-ı kemâl-i cûd u ihsânından tevâķķi' eyledi ki ol 'ilmi ta'lîm ile mürde diline hayât virüb şâd, vîrâne ĝöñlini ol kân-ı kerem yapub âbâd eyleye. Şâhib-i hâne daħi kerîmü'n-nefs olub kirâm kânı, zâtı luţf u cûd metâ'ımün dükânı, ihsân u 'âţîfet lü'lüsinün şadefi, mürüvvet ü şefķat âyinesinün çehre-i pür-şerefi idi. Bezl-i maķdûr, şarf-ı meysûr idüb şeh-

zâdeye ku[ş] dilini ta' lîm, her mürğün dâyre-i etvâr ü elhânımı tefhîm eyledi. Şeh-zâde bir yıla degin ol fende üstâd tekmi'l-i tarîk idüb şâhib-i irşâd oldı. İkinci şeh-zâde daği esvâk-ı şehre duhûl bir ma' mür ü âbâd pazara vuşul buldı. Bir dükân-nişîne ihtirâm ile selâm virüb ol daği buña i' zâz ü ikrâm idüb oturlar. Muşâhabeye âgâz idüb her yüzden kelâma fetḥ-i bâb iderler. Şeh-zâde tâze nev-civân, [58] ahlâk-ı hamîde ile mevşûf-ı zât-ı huçeste-şân, evzâ' ı meskenet-âmîz, âdâbı hulķı maḥabbet-engîz, sözi şehd ü ' aselden şîrîn, hitâbı rengîn, cevâbı mülâyemet-âyîn. Dükân şâhibi muşâhabetine âşüfte, kelâm-ı mevzûn-ı belâgat-ķarînine firîfte olub teklîf ider ki “Bu gice mihmânumuz, külbe-i aḫzânımızı kudûm-ı şerîfünüz ile müşerref idüb cânımız olsañuz câyiz mi? Halâvet-i elṫâfuñuz bizi esîr, kelimât-ı dürer-bârûñuz istimâ' -ı câna kuvvet ü kût, rûhumuz ol şerbet ile sîr oldı.” diyicek şeh-zâde ol şaḫş-ı luṫf-âyîn ü mürüvvet-zîne “Ale'r-re's ve'l-' ayn.” kelâmı ile cevâb viricek dükânına kilîd urub ḫâneye 'azm iderler. Şeh-zâde-i dil-güşâyâ sarây-ı sürûr-baḫş ü ğamzedeye iletüb envâ' -ı firâş ü bisâṫlar ile müşerref jer-beft zârlar, ser-â-ser bâlînler, pisterler ile ârâste müzeyyen maḫâm gice irişür. Nev' nev' lezîz ta' âmlar, ğüne ğüne luṫf u müştehî meserret-baḫş câmlar ile şerbetler [59] çeküb, şeh-zâde-i civân-baḫtı geregi gibi ziyâfetler idüb aḫvâlınden isti' lâm idicek, şeh-zâde daği ataları ve ķarındaşları ile vâķi' olan mâcerâyı tafşîl ü ḫikâyet, murâdları şanâyî' den bir şan' at ile kâmrân idüğini bildürdi. Meger şâhib-i ḫâne aḫvâl-i deryâdan ḫabîr ü âġâh, baḫr ü berde cezîreler geşt itmekle keştî-bânlık şan' atında mâhir, gemicilik ' ilminde her ḫuşûşa ķâdir idi. Şeh-zâdeye eyitdi: “Egerçi zemîn-i ḫuşḫ ķerâġâh-ı âhû-yı müşġdür. Ravza-i ' âlemde temâşâ firâvân, ķuruda tertîb olınan umûra pâyân yokdur. Ammâ deryâda olan ' acâyib cezâyir ü buḫûrda müşâhede olınan ġarâyib fevķa'l-ḫadd ve'l-ḫaşîrdür. Ķuruda aḫcâr u seng ü nâr, deryâda ' iḫd u mercân ile lü' lü-i şehvâr; ķuruda cibâl ü nişîb ü firâz, deryâda pür-şahn basîṫ şuffe-i şakâ gibi mümtâz; ķuruda ġâv baķar, deryâda laḫm-ı tarî, dürr-i yetîm. Baḫre herkes tâlîb ü müşteri. Deryâ sanâyî' inde baḫr-i bî-pâyânum. Üstâdlar bir sâlde yapduķları gemi bir heftelik kârüm. Tûl zamân ile ḫâşıl [60] olan keştîler bir iki ġün içre tamâm ol[m]aḫ netîce-i efķârumdur. ḫâṫır u ' âṫıruñuz ķünki şanâyî' e mâ' il olmışsuz, benüm şan' atumdan a' lâ pişe olmaġı endîşe itmek tarîķi' âsândur. Ta' lîminde zaḫmet çekilmez.” diyü fevâyid-i baḫri şol deñlü taķrîr itdi ki şeh-zâde ta' lîmine raġbet ġösterüb, deryâ seyrine raġıb, gemicilik şun' ma bi't-ṫav' tâlîb oldı. Şâhib-i ḫâneye minnetler, ta' lîm emrinde envâ' -ı

‘izzetler ve hürmetler eyledi. Ol dahi ma‘lûm olan kavâ‘idi ta‘lîm-i dürüdgerlik umûrını şeh-zâdeye aşlı ile tefhîm eyledi. Üçüncü şeh-zâde dahi şeh-rûn erbâb-ı zarâfetine mecma‘ olan semte râst gelüb görür ki hoĸĸa-bâzlar hîle ve efsûnda ser-efrâzlar gözden sürme çeker, bî-nevâlar rişte ile ağızdan saĸız uĸurlar, sür‘at-nümâlar bü'l-‘aceb dil-firîb herîfler, nâzikler, çâpük-destler, zarîfler. Şeh-zâde birisi ile âşinâ olub görür ki hâlî-zihni bir çübân şehre tâze gelmiş, ĸarîbü'l-mekân; lâkin sîmâsında serverlik ‘alâmeti var. Çehresinde şeh-yârlık [61] nişânı görünür. Fi'l-hâl yanına düşüb şeh-zâdeye hem-dem, envâ‘-i şetâretler ve zar[â]fetler gösterür. Tekellüfsiz maħrem olur. ĸarîb-i diyârdur diyü tevaĸĸi‘ ve niyâz ider ki hücesine ĸadem-rence ĸıla. Şeh-zâde dahi da‘vete icâbet sünnet olduğına binâ‘en herîfûn mekânına bile varur. Görür ki odası evbâşlar maħâmı, düzdler âşiyânı, esbâbdan hâlî ve tehi, bisâti büriyâ bâlîni, seng sâhası, le‘îmler sînesi gibi mażîĸ u teng. Şeh-zâde-i âzâde bir miĸdâr müşevveşü'l-hâtır olur. Lâkin herîf hõş-zebân, nâzik beyân, şîrîn-sühan, ‘andelîb-elhân. Kelâmı sihr-âşâr, maĸâlâtı efsûn-şî‘âr. Şeh-zâde andan su‘âl ider ki bu ĸarîĸa sülûke sebep ne oldu. Herîf eyitdi: “‘Âlemde efdal-i ahvâl, tecerrüd-i aħmâl-i mâl altında zebûn olmak ĸarîĸa-i inşâfdan temerrüddür. ‘Ârife büriyâ tecemmül, rinde ĸazîne ve defîne tevekküldür dimişler. İgne delüğinden Hindistân‘ı seyrân ĸâyette âsân. Bizüm şan‘atımız tîz-destlik, bî-tîĸ u teber düşmen-şikestlikdür. Bir fenne şu‘urumuz var, üstâd özge [62] hezârân-ı hezâr-pîşe-verler anda ‘âciz, kebûter altında nezâket ile toħm-ı mürĸ oluruz tıyılmaz, işimiz mu‘cizdür.” didi. Şeh-zâde tâlib-i şan‘at, râĸıb-ı kîmyâ-yı ‘izz ü rif‘at idi. Bu kelâmı ĸuş idicek, rinde ızhâr-ı hâl-i ‘ârif keşf-i maĸâl ider ki bu kemîne gözün dahi ihtiyâr-ı ĸurbetden merâmı taħşîl-i şan‘at. Vâĸıf olduğunuz umûrı muħlişüñüze ta‘lîm idersenüz nihâyet-i luĸf u ĸâyette-i minnetdür.” diyü envâ‘-i tazarru‘lar eyledi. ‘Ârif şeh-zâdenün ĸusn-i aħlâĸına bende, kemâl-i mülâyemet ü ihtirâmına efgende olmuşdı. “Be-ser ü çeşm.” diyü tîz-destlik ‘ulûmını gösterdi. ‘Ale‘d-devâm ol kâra mübâşeretde tamâm-ı ihtimâm eyledi. ĸarındaşları ile va‘de zamânı gelince kâmil ü fâzıl oldu. Dördüncü şeh-zâdenün ĸarîĸı tîr-endâzlar, kemân-keşler tekye râst gelüb görür ki pâk-meşreb bir tâ‘if müctemi‘ olub, her ĸuşe ta‘lîm-hâneler, her ĸarıfdan taĸlalar, nişânlar ĸonılmış, kemânlar çekerler, tîrlere atarlar. Cihâd u ĸazâlar için ‘ibâdet ve tâ‘atda. Bu şan‘at-ı fâyiĸ şeh-zâde taĸ‘ına [63] muvâfiĸ görindi. Ol zâviyenün pîri pehlivân-ı pîş-i ĸademi ve nıgehbânı kim ise buluşdı. Muşâĸabet ve ihtilâf eyleyüb anlar ile alışdı. Fi'l-

vāki‘ şan‘at-ı tîr-i ‘azîmü’t-te’şîr Hüdâ’nuñ sehm ile sihâm-ı rûh teng, peykân-ı tîr-i âbdâr ile cân kademleri leng olur. Tîr-i kazâ-yı nâgehânî, düşmene belâ-yı âsmânîdür. Rûz şeb ta lîme cehd eyledi. Tîr-endâzlık fenninde mâhir üstâd oldu. Karındaşları ile mu‘âhede zamânı irişdi. Cümlesi fûnûnda mâhirler, şan‘atlarında tamâm kâdirler olub, her biri yirlü yirinde ‘azm-i sefer kılub, maħall-i mev‘ûda gelüb mülâkât idüb, firqatleri muvâşalata mütebeddil oldu. Görüşdiler, koşışdılar. Ni‘met-i vişâle şükr ü şenâlar eylediler. ‘Azm-i tariķ idüb zamân ile diyârlarına vuşul bulub, atalarınıñ erkân-ı devleti şeh-zâdeleri istiķbâl idüb hâk-i pâ-yi şâh ile gözlerine iktihâl itdiler. Pederleri hürrem ü şâd olub, ferzendlerinüñ kudûmına dergâh-ı Hâķķ’a şükrler, şenâlar idüb fuķarâya taşadduķ u ihsânlar eyledi. [64] Bir gün cümlesini ziyâfet idüb oturlar idi. Ta‘âm üzere idi. İttifaķ ol sarâyda birķaç yirde, ķarlaġuķ yuvaları var idi. Her yuvada ikişer olub birisi hâne-perver beyzalarını bekler, birisi eķrâf u cevânibi seyrler idüb işine tu‘me getürüb anı beslerdi. Meger ol sâ‘atde biri gelüb yuvada olana söyler. Turfe kışsa ve ‘acâyib kazıyye-i hikâyet ider. Şeh-zâde-i evvel ki ķuş dilini öğrenmişdi. Ol tarafa ġuş tutub turfe kelâm diñlerdi. Mürġ sözünü tamâm idüb sâkit olunca, şeh-zâde medhüş oldu. Başından ‘aklı ġitdi, yıkıldı. Anası ve ķardaşları ķocub envâ‘-i ‘ilâclar eylediler. Bir zamândan şoñra gözin açub, keyfiyyet aħvâlinden şordılar. Eytirdi ki “Ķarlaġucuñ birisi işine bir ‘aceb hikâyet ider. Bir duķter-i sa‘d-aķterüñ cemâli vaşfını ider. Zebân-ı mürġi öğrenmiş idüm. Ol ķuşuñ rivâyeti ile ol duķtere ‘âşık oldum. Hikâyet-i hüsni cânuma âşüb bıraķdı. Şabr u ķarâr naķdini târmâr itdüm. Vişâline çâre olmaz ise mürġ-ı cân [65] âşiyânından firâr muķarrerdür.” diyü nâle ve zâr u âh-ı bî-ķarâr ider. Atası ve ķarındaşları su’âl iderler ki “Bârî işitdüġüñ hikâyeti söyle, şüret-i mâcerâyı taşvîr eyle ġorelüm. Şâyed vişâline çâre ve imkân ola.” Şeh-zâde hikâyet ider ki “Deryâ içinde bir cezîrede ķulle-i ‘azîm olub firâzı ķubbe-i felekde âsmâna ķarîb farkında bir sarây-ı ‘âlî cây üzerinde bir laķt-ı firûz-baķt ki bir hümâ-yı ferişte-cemâle âşiyân, bir duķter-i pākîze-aķtere maķarr u mekândur. Ne duķter ruķları ġülberg-i ter ġüzellikde firûzende-aķter. Aķter n’olur mâh-ı enver, belki hürşîd-peykerdür. Ruķsârları tâbân, ġül-reng çehre-i nür-behresi dirâķşân, ġâyetde şüh u şeng, ġözleri cân mülkine fitne mâr-ı ġisûlar, kirpikleri dil-düz tîrler ġoñül almaġa şehhârlar câdûlar, ebrûları müşġîn kemânlar, muķavves ķaşları hilâller, her biri cân mürġinuñ şikârına çengâller, kâkülleri deste deste ġüller, saçları hüsni ü cemâl ravzasında tûb tûb sünbüller, zülf-i

tārmārınuñ [66] her tārı bir mār-ı zerrīn, saçlarınuñ her kılı altunlu zünnār, miyānı mūdān ‘ibāret, hoşka-i dehānı dīde-i mürdan bir nişāne ve ‘alāmet-i lebleri çeşme-i zülāl, dehānı havz-ı Kevşer ü selsāl, dişleri dürr-i yetim ü lāl, boyı şāh-ı Tübā ve ‘ar‘ar, cemālde rūh-ı muşavver, dīdārı dil-güşā, cān-perver ammā ol nāzenīn bir ejder-i sengīn-dil elinde maḥbūs. Gāhī gelür dilārā-yı ‘ālem-ārāyı ayağından beline gelince kıyruğı ile tolaşdurub cānānı kocar, başını gögsi üzerine koyub ğabğab-ı müşğini, gerden-i kāfūrānını şemm idüb kōmaz. Yüzini gözini ol kāmēr-çehrenüñ ‘izār-ı gül-gūnına sürer. Sersem maşhūbını ol āşüb-ı cihānuñ saçları içine şokub her yirini oḥşar. ‘Ādeti on güne varınca vişāl-i rūh-efzāyile muğtenim olur. Telezzüz ider. Ol on günde yidi gün muttaşıl uyur. H̄ābda üç gün uyanur bīdār olur gāhī ol gül-būyı kor, karşına giçer. Cemālīne ḥayrān, ruḥsārı bedrine niğerān olur. Temāşā ider. Ol gül-i gül-zār-ı cemāl, ol [67] ef‘ī-i nābekār çengālīnde giriftār, rüz şeb giryān ü nālān, ḥulāşa çāre ve imkān yok. Leyl ü nehār ‘azāb-ı mār ile mu‘azzebdir. Bugün ol kulle üzerine kōnub ol āfitāb-ı ḥüsn ü cemālūñ belāsına giryān ü nālān, cigerüm biryān, buraya gelince gözlerüm yaşı revān oldı. Ādemīde ğayret ü ḥamiyyet olmazmış. Ol derdmendi belādan varub ḥalāşa itseler olmaz mıydı, diyü söylerdi. Bī-iḥtiyār āşüfte ve ḥaste oldum. Meded baña bir ‘ilāc u tīmār idüñ. Bu derd-i derūn ile bīmār u zārum.” diyü gözlerinüñ yaşını deryā itdi. Gemicilik şan‘atını öğrenen qarındaşı ḥālīne raḥm idüb atasına tekellüm eyledi ki “Bu emrūñ tedārīki āsāndur. Deryādan ol cānibe varmağ için birkaç gün içinde bir büyük barça işlemege kuvvet ü fākatüm vardır. Ammā anda ve varıldığı taqdirce ol ejder ile muķāvemēt müşkil diyicek, üçüncü qarındaşı eyitdi: “Ejder ile ceng lāzım degül. Yedi gün uyurmuş ol uyuduğı zamānda kıızı bir şan‘at ile uğrulayub [68] almağ āsāndur. Velākin uyanub ğıjgurursa dermān gerekdür.” didi. Dördüncü birāderi qarındaşı “Ol emri baña tefvīz eyle. Ejder ne kadar tūvānger ise tīr ile anı helāk müyesserdir. Sen hemān gemi tedārīkine meşğul ol.” didi. Ataları oğullarınuñ tedbīrlerine şād u ḥurrem envā‘-i sürūr u ḥubūra maḥrem oldı. Ol birāder-i nīk-aḥter hemān mübāşeret idüb, zamān-ı ḳalīlde bir celīlü’ş-şān barça bünyād idüb, cümle qarındaşları ile içine girüb, kifāyet miķdārı esbāb u yarağ u ‘asker alub deryā yüzine revāne oldılar. Cezīre ne yirde ve ne cānibde idüğünü qarlanğac dimişdi. Toğrı ol ḫarafa teveccüh itdiler. Bād-ı murād muvāfiğ, tevfiğ-ı Ḥağ maķşūdları şuyına muḫābığ düşüb, günlerde bir gün ol cezīreye vuşul buldılar. Kulle kırbına timür koyub kenāra ādem çıkardılar. Tecessüs idüb

ejderüñ h̄'ābı zamānında qarındaşlaruñ cümlesi, kullenuñ kapusını bulub, yuqarusına şu'ūd eylediler. Bālāya çıkub görürler ki fi'l-vāqı' taht üzerinde ejder-i ef'î[69]-peyker bir elini kamer-çehresi enver cemāli āfitāb-manzar yüzi bedr aya beñzer h̄üb ruhsār ile hem-ser olmuş yatur. Cānānenüñ belinden aşāğası ol bed-aḥterüñ düm-i nuḥüset-encümi içre kim güm olmuş, görünmez. Nāzik miyānına mübārek cismi kemergāh yılanuñ ser-i zehr-āşübına h̄übuñ sīne-i sīmīni pister, misgīn saçlarınıñ tārıları mārılar idi. Ejder ile münāsebetler olmağın üzerine düşüb perīşān ejderi beklerler, çeşm-i duḥter şeh-zādeleri göricek derūndan āh ider, gözleri pür-nem tolu yaş, tekellüme mecālī yoḡdur. Ağüş-ı mārda zebūn, remz ü işāret ile bunlardan istimdād ider. Birāder-i tīz-dest ü h̄īle-şinās ilerü varub öğrendügi şan'at ile ol mū-miyāni yağdan kıl çeker gibi āsān tārīk ile kemergāh-ı ejderden çeküb çıkarub ḥalāş itdi. Fi'l-ḥāl cümlesi cānāneyi götürüb gemilerine girince ejder uyandı. Yanında yār yoḡ. Feryādlar ve fiğānlar eyleyüb kıjğurur, görür ki deryā kenārında bir gemi tūrur. Bārū-yı kullenden [70] aşāğa ejder pür-tāb kendüyi pertāb idüb gemiye hücūm eyler. Hengāmesinden zemīne ıztırāb, emvāc-ı deryāya inḡlāb düşer. Mellāḥlar daḡi mu'accelen gemiye bādbān idüb kaçarlar. Ejder deryāya düşüb, zehr-efşān olub gemiye irişür. Dördinci şeh-zāde tīr-endāzlıḡda pehlevān idi. Gemi üzerinde ejdere tīrler urub mecrūḥ iderdi. Baḡrūñ yüzi gül-gūn, mārūñ endāmı ser-tā-ser pür-ḡūn, pür-yāre za'īf ile zebūn olub kuvveti şikest olurdu. Ammā ki dūnbālını elinden ḡomayub muttaşıl ceng iderdi. Şeh-zādenüñ oḡları tamām olub elinde bir tīr ḡaldı. Ejderüñ bir gözi sehm-nāk olub helāk olmuşdu. Bir göz ile çalışur idi. Gemi ḡalkına ıztırāb müstevlī oldu. Ejder daḡi cān acısından gemiye irişdi. Şeh-zāde Cenāb-ı Ḥaḡḡ'a mütevekkil olub kemān-ı düşmen-sitānını çekdi. Ejderüñ saḡ olan gözünü gözleyüb atdı. Taḡdīr-i Ḥaḡ ile ḡadeng-i tīr çeşm-i māra [71] te'sīr idüb, hemān ejderi bī-cān vücūdı deryāya boḡılıb şuda pinhān oldu. Birāderler ḡurrem ü şād, ḡamdan āzād olub, cānāne dūrer-mend-i ḡabs-i mār-ı pür-gezend ile giriftār idi. Bi'l-küllīye ḡalāş oldu. Birāderlerüñ ayaḡına düşüb rüy-māl eyledi. Cümlesi Ḥudā-yı bī-niyāza vāfir ḡamd u şenālar, şükrler ḡıldılar. Bād veznde idi. Birāderler ve cānāne saḡ u zinde deryādan çıkub menzillerine vāşıl oldılar. Pederleri olan şāh-ı 'ālem-penāh sūrūr-ı pür-ḡubūr olub, oḡullarına āferīnler ferzend-i sa'ādet-mendlerinüñ ḡüsn-i tedbīrlerine taḡşīnler itdi. Bānū-yı misk-būy degül rüy daḡi dest-būs-ı şāh-ı zafer-me'nūs ile müsta'idd olub cümlesi murādlarına irdiler. Her biri merd-i kāmil ü dānāya irişüb

taḥṣīl-i ṣanāyi‘ ve māşirde iḳdāmları müstemir, murād ü müntic-i merām behcet-encām oldılar, diyüb ḥikāyeti tamām eyledi.

Yūsuf Şāh “Āferīn Süleymān Aġa, işte bu ḥikāye zevḳuma gitdi.” diyüb üç yüz altın iḥsān eyledi. [72] Çün şabāḥ oldı. ‘Azm-i mey-kede eylediler ol mezbūr veled-i zinālar bir yire cem‘ oldılar. Yūsuf Şāh cümlesine iltifāt idüb bir müzeyyen meclis ḳurub ḥānendeler, raḳḳāşlar gelüb dürlü raḳş eylediler. Mezbūr Yazıcıoġlu Burnaz Süleymān’a işāret idüb aşıġa inüb didi ki “Birāder bu aḥşam Yūsuf Şāh’ı senüñ ḥānene götürelüm. Üç ‘aded zenān çengi ile Yūsuf Şāh’ı zevḳ itdürüb biraz yolalum. Öbür refīḳler ḥaberdār olmadan.” didi. Süleymān Aġa “Pek münāsib.” diyüb toġrı zenān çengilere gelüb, aḥvāli ḥikāyet eyledi. Çengīler münāsib görüb ‘azm-i Burnaz Süleymān ḥānesi eylediler. Burnaz Süleymān mey-kedeye gelüb Yazıcıoġlu’na işāret ile keyfiyyet-i aḥvāli bildürdi. Çün aḥşam oldı. Yazıcıoġlu eyitdi: “Ġayrı sulṫānum buyuruñ gidelüm, vaḳt-i aḥşamdur.” didi. Yūsuf Şāh “Buyuruñ.” diyüb mey-kededen çıkdılar. Yazıcıoġlu eyitdi: “Efendim, begüm Süleymān Aġa ḳuluñuz, ḥaddi olmayarak sulṫānumı da‘vet ider, emr efendümüñdür.” didi. [73] Yūsuf Şāh eyitdi: “Da‘vete icābet lâzımdur. Buyurun.” didi. Ol mezbūrılar şād olub ‘azm-i ḥāne-i Süleymān Aġa itdiler. Yūsuf Şāh gördi ki üç ‘aded ḥüsnā cāriyeler muntazır dururlar. Hemān Yūsuf Şāh’uñ ḳoltuġına girüb şive ile ṫaraf-ı meclise oturdılar. Yūsuf Şāh su‘āl idüb “Bu cāriyeler kimindür?” didi. Yazıcıoġlu eyitdi: “Efendim ḳanġısı zevḳuñuza gider ise o sizindür,” didi. Yūsuf Şāh gülerek cāriyelere naḫar idüb birisine sen benümsin, gel yanuma.” diyüb derāġuş eyledi. Ol gice şabaḫa ḳadar zevḳ idüb ba‘de’ş-şabāḫ ḥammāma varubistirāḫat eyledi. Ḥammāmdan çıḳub ‘azm-i mey-kede eylediler. Gine zevḳ u şafā idüb, tamām yedi māḥ bu vechile ol veled-i zinālar ile ol mālı tamām eyledi. Bir gün ġāyet mest gelür iken babası dōstlarından biri görüb ta‘accüb idüb, “Bu ne ḥāldür? Bunı babası Bekir Oṫabaşı’ya sipāriş eyledi. Niçün söylemezler. Ol daḫi niçün bunu aramaz?” didi. “Bu naşıl işdür. Bārī ben varayum, söyleyeyüm.” [74] diyüb doġrı Bekir Oṫabaşı’ya gelüb ḥāli ifāde eyledi. Bekir Oṫabaşı pür-āteş olub bir ḳaraḳullıḳcı çağırub “Var şol sefīḥ oġlanı al gel evinden.” didi. Ḳaraḳullıḳcı çün şabāḫ oldı, ‘azm-i Yūsuf Şāh eyledi. Gelüb ḳapuyı daḳ idüb vālidesi kimdür didükde ḳaraḳullıḳcı eyitdi: “Yūsuf Şāh’ı Bekir Oṫabaşı ister.” didi. Vālidesi eyitdi: “Oġlum

selâmlıkda yatur. Gir içerü al git. Cānum oğlum Bekir Ağa'ya benden selâm söyle. Evlād benüm degüldür, senüñdür. Evvel Allāh'a şoñra añā emānet eyledüm.” didi. Karağullıkçı yukarı oğaya çıkub Yūsuf Şāh'ı uyğudan uyandırdı. Yūsuf Şāh karağullıkçıyı görüb ‘aqlı başından gidüb “Efendim ne istersin?” didi. Karağullıkçı bed mu‘āmele ile “Kalk seni Oğabaşı ister.” didi. Andan Yūsuf Şāh'ı kuzu gibi alub kışlaya götürdi. Yūsuf Şāh Oğabaşı'nuñ destin pūs idüb şöyle durdu. Oğabaşı'nuñ çehresinden ğazab āşarı nümāyān olub eyitdi: “Bre sefīh oğlan ben saña bunca naşīhat eyledüm. Gūşuña [75] mengūş olmadı mı? Şimdi ben saña ne cefā ideyüm?” diyüb, orada olan kimesneler şefā'at idüb biraz ğazabı teskīn oldu. Hemān karağullıkçıya eyitdi: “Var baña aşcı'ı çağır.” didi. Aşcı geldi. Oğabaşı bir boğça esbāb hāzır eylemiş. Eyitdi: “Aşcı al bu oğlanı maṭbaḥa soy.” diyüb teslīm eyledi. Aşcı Yūsuf Şāh'ı şoyub, bir mā'ī şalvār, bir baġdādī kuşak, bir aġa mintānı, bir beyāz şakız şālı, bir fes, bir gümüş dizge, beline çapraz, ayağına yemeni giydürüb a'lā bir dilber karağullıkçı eyledi. Dā'im Oğabaşı hīdmetinde olurdu. Oğabaşı cāmī'e giderse bile gidüb pābūcını qaldurur idi. Günlerde bir gün dīvān oldu. Bekir Oğabaşı dīvānda qalmağ murād eyledi. Oğabaşı Yūsuf Şāh'[a] eyitdi: “Var sen kışlaya git.” didi. Yūsuf Şāh ‘azm-i kışla iderken yolu eski sarāy öñine geldi. Anı gördi ki bir al qoçı qarşudan gelür ve ardında on qadar cāriyeler vardur. Yūsuf Şāh gūyā selāma ṭurur gibi muntazır olub ṭurdu. Qoçı Yūsuf Şāh'ıñ öñine geldi. Gördi ki içinde bir ḥanım ve bir cāriye yelpāze şalar. Yūsuf Şāh [76] cāriye'i gördi ki yüzinde ḥālden ‘anberler, dehānı ḥoqkasında dişleri lü'lüler, serā-perde-i ḥüsninüñ nigebānı ġisūlar, cemālde cemīl, liqāda bedre ‘adīl, ḥüsn-i cihān-efrūzına nazār şeydālīğ ġonca dehānı ārzūsı pür-şīve ki andan ḥāşıl olur. Nā-peydālīğ bedeninde her dest-i sīmīni gümüşden derilmiş bir el, qāmetde mūntehā serv-i ḥırāmān, nihāl-i Ṭübā qadd-i bālāsına hayrān, şīve-i refṭārda kebg-i derī, ‘işve-i ġüftārda reşk-i ḥūrī ve perī cemāli āfitābınüñ şa'şā'asından yüzine nazār muḥāl, ruḥsāre-i tābānı pertevinden ġūşe-i ebrūsını görmege mecāl qalmayub saçlarınıñ tār u pūdı şikke-i şayyād, kirpikleri cān almağa tīrlere, nişterler, ḥançer-i cellād. Yūsuf Şāh biñ cānile şīftesi, āşūftesi, cān-baḥş lebleri dārü'ş-şifāsınüñ ḥastesi oldu. İçerüden ḥanım daḥi Yūsuf Şāh'ı gördi ki cemālde cemīl, ḥüsn içinde bī'adīl, şīve-i refṭār ile kebg-i ḥırāma nāz u ‘işve ile serv-i sehī endāma qadd-ı bālāsı cāna belā, qāmet-i mūntehāsı şāḥ-ı Ṭübā, çehresi ġün gibi rūşen, alnı açuq, ebrūları ġüşāde [77] bir şūḥ u şen, gözlerinde ‘alāmet-i siḥr ü fiten,

kirpikleri t̄irinũ niřānesi cān ile ten, hořka dehānı cām, la‘l̄in lebleri yākūt bir řekl-i hümāyündür. Kařd eyledi ki řoçıdan inüb miyānını der-āgūř, řollarını ince beline kemend, řaçları tārı ile gōñül mürgümü bend eyleye. T̄ir-i mařsūdı atub niřāna irgüre. Murādı çehrelerini āyīne-i viřalde baķub göre. Hemān hānım bir cāriye çağırub řulađına bir söz, eline bir řey viridi. Cāriye bařum üstine diyüb řoçı çekilüb gitdi. Ol cāriye tođrı Yūsuf řāh’uñ yanına gelüb “Cānum efendim, size bir řořbetüm var. Eger ruřsat-ı devletũnüz olursa ifāde ideyüm.” didi. Yūsuf řāh “Buyuruñ görelüm su’ālĩnüz nedür?” didi. Cāriye eyitdi: “Efendim ism-i řerĩfũñ nedür. Size kim dirler ve řanda gidersĩniz? Pederĩniz ve vālideñiz var mıdur?” didi. Yūsuf řāh hemān “Āh efendim, bendeñizũñ cānını pek yađdılar. Birřakım veled-i zinālar.” diyüb bařından geçen ser-encāmuñ hikāyet eyledi. Cāriye “Vāh vāh saña pek yazıķ olmuř, řol řoçı içindeki [78] hānım saña ‘āřık oldu. İřte bu altunları saña viridi ve selām eyledi. Varsın çarřudan kendi vücūdına göre elbise kesdirsın, yalıya teřrĩf eylesün.” didi. Yūsuf řāh eyitdi: “Bendeñiz yalıyı bilmem.” didi. Cāriye eyitdi: “Biz kayıķcılara sipāriř iderüz. Siz yarın bađçe řapusına teřrĩf idĩñ, dađı hānım böyle selām ider. Kerem idüb teřrĩf buyurur ise anuñla ‘iř ü ‘iřret, zevķ u řořbet idelüm.” didi. Yūsuf řāh “Bařum üstine yarın inřāallāh gelirüm. Hānum hāzretlerine mařřuř selām idĩñ.” didi. Cāriye “řaķın va‘diñüze hulf itmeyin.” diyüb gitdi. Yūsuf řāh tođrı çarřuya gelüb kendi üzerine a‘lā libāslar giyüb ol ařřam eve geldi. Vālidesi görüb “Ey ciger-gūřem bu elbiseleri řanda bulduñ?” didi. Yūsuf řāh eyitdi: “Āh efendim, vālide bugün bir hānım baña ‘āřık oldu. Bu elbiseleri ol viridi. Lākin bir cāriyesi var, ben dađı anı sevdüm. Yarın ol hānıma gideceğüm.” didi. Vālidesi eyitdi: “Amān ođlum, senũñ bařına [79] bunca felāket geldi. Havf iderüm ki saña bir kazā gelür diyü. Gel nūr-ı ‘aynum vazgeç bu iřden.” diyü çok nařĩhat eyledi. Fā’ide itmedi. Çün řabāh oldu. Yūsuf řāh tođrı bađçe řapusına geldi. İskelede řırdı. Hemān bir kayıķcı gelüb “Efendim ism-i řerĩfũñ nedür?” didi. Yūsuf řāh eyitdi: “İsmüm Yūsuf řāh’dur.” didi. Hemān kayıķcı “Māřāallāh efendim, bendeñiz siz efendime muntazırım. Buyuruñ.” diyüb Yūsuf řāh’ı alub ‘azm-i hānım eylediler. Yūsuf řāh kayıķcılara su’āl eyledi ki “Hānım hāzretlerinũñ yalısı řandadır ve hānıma kim dirler?” didi. Kayıķcı cevāb eyledi ki “Yalı İstinye’de, Selhūr kıızı Rā’iye Hānım Yalısı dirler.” didi. Hemān Yūsuf řāh’uñ ‘aqlına cāriye gelüb bir āh eyleyüb bir iki ğazel řarkı oķuyarak yalıya geldiler. Meger hānımuñ elinde dũrbĩn gelen kayıķları temāřa iderdi.

Bir de Yūsuf Şāh'ın kayığın müşāhede idüb cāriyelere “Bre kızlar yalı kapusını güşād idiñ, efendim geliyor.” diyüb kendüsini şaşırub qahqahā ile hānde eyledi. Yūsuf Şāh [80] kayıktan taşra çıkub hādimler buyuruñ diyüb qoltuğına girüb nerdbāna kadar getürdiler. Cāriyeler qarşu gelüb qoltuğlayub nerdbāndan yukarı çıkarurken Yūsuf Şāh gördi ki qoçıda yelpāze şalayan cāriye тұrur. Yūsuf Şāh'ın qoltuğına girdi ki hūzūr-ı hānıma getüre. Yūsuf Şāh'ın ‘aqlı başından gidüb ol cāriyenün burnını şıkdı. Meger hānım oğada kıyām idüb тұrurdu. Yūsuf Şāh hānımuñ dāmenin pūs itmek istedi. Hānım rāzı olmayub Yūsuf Şāh'ın gerdānın pūs eyledi. Hemān meclis āmāde olub ‘iş ‘işret zevq şöbete başladılar ve ol cāriye meclisde sākīlik iderdi. İsmine Letā’if dirlerdi. Bu Letā’if Yūsuf Şāh'ın cemāl-i bā-kemālī tākınıñ müşāhedesine müştāk, hūsn-i bī-hemtāsına āşüfte ve ‘uşşāk olub, hevā ve heves bārānı yağub ‘aşq nīlini taşurdu. Şevq u şegab nehirleri eyyām-ı bahār mişli bulandı. Şuyı başdan aşurdu. Hemān elinden qadehi birağub kendi oğasına [81] gelüb çeşm-i nem-nākin seyl-āb, dil derūnın āteş-i ‘aşkile hārāb eyledi. Hemān kendü tedārik idüb ihtiyārı zimāmını rüsvālik elinden alub qapdı. Hānım ile Yūsuf Şāh bir hefte zevq u şafā eylediler. Hānımuñ bir āzātlı cāriyesi var idi. Kendüye kethudā eylemişdi. İsmine Meleksīmā dirler idi. Ol Meleksīmā’yı çağırub tenhā oldılar. Meleksīmā kayıqa binüb çekilüb gitdi. Ammā Meleksīmā qanda gitdi. Yūsuf Şāh bilmez idi. Hānımuñ Demirhān isminde bir cāriyesi daği var idi. Ol daği hıdmet iderdi. Çün ferdāsı gün Meleksīmā geldi. Hānıma eyitdi: “Efendim her ne ki emr eylediñiz ise emriñiz üzere oldı. Efendime maşşūs selām du’ālar iderler.” didi. Ol gün ol gice ‘iş ‘işret zevq şafā eylediler. Çün şabāh oldı. Hānım Yūsuf Şāh’a eyitdi: “Efendim begüm vālidene gider misin?” didi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Emr efendimüñdür.” didi. Tiz kayıq hāzır olub Yūsuf Şāh'ın ceblerin altun ile taldurub “Vālidene maşşūs selām eyle.” didi. Yūsuf Şāh hānımuñ elin [82] öpmek istedi. Hānım komadı. Yūsuf Şāh'ın hānım yüzini oğşadı. Andan iki gice ruşşat alub kayıqa binüb ‘azm-i İstanbul eyledi. Yūsuf Şāh kendi hānesine geldi. Daqq-ı bāb eyledi. İçerüden bir kişi “Kimi istersin?” diyü su’āl eyledi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Bu ev kimüñdür, hīc kimse’i istemem.” diyü gāzab ile söyledi. Ol kişi eyitdi: “Çelebi bu evi biz şatın alduq. Şimdi bizüñdür.” didi. Yūsuf Şāh eydür: “Ya bu evi şatan şimdi qanda gitdi.” didi. Ev şāhibi cevāb ider ki “Bu evün sākī şāhibinün bir oğlı var imiş. Gāyet hūsnā, güzel imiş. Anı bir hānım sevmiş. Şimdi bir qonaq cāriyeler, hādimler alub gānī eylemiş. Lākin qandadır şimdiki

konagı bilmem.” didi. Yūsuf Şāh müteḥayyir olub bārī teyzeme gideyüm diyüb teyzesine geldi. Teyzesine su’āl itdi: “Vālidem nerededür?” Teyzesi alub vālidesine getürdi. Yūsuf Şāh vālidesinüñ destin pūs idüb su’āl eyledi ki “Vālide bu konak kimündür?” [83] didi. Vālidesi eyitdi: “Benüm ciger-güşem seni seven ḥanım aldı. Şaḫın oğlum ḥanımuñ cāriyelerine çeşm-i ḥıyānet ile bakma. Şoñra seni ḥanım helāk ider.” diyü çok naşihat eyledi. Ve ol gice ve irtesi gice ḫalub vālidesinüñ destin pūs idüb, iskeleden ḫayıḫa binüb ‘azm-i yalı eyledi. Çün ḥanım Yūsuf Şāh’ı görüb feraḥnāk oldı. Yūsuf Şāh ḥanımuñ destin pūs itmek murād eyledi. Hemān ḥanım Yūsuf Şāh’uñ belinden ḫucaḫlayub oturdı. Meclis ḫurulub ḫahve altı ve ta‘ām ve birḫaç ḫadeḫ cām nüş eylediler. Andan ḥānende cāriyeler gelüb bir faşl-ı şehnāz āḡāz eylediler. Çün Demirḫan nām cāriye gelüb “Efendim buyuruñ.” didi. Ḥanım Yūsuf şāhuñ elin tutub deñiz kenārında bir köşḫ ḫāzır. Ḫuş tü’i cāme-ḫ’āb. Ḥanım Yūsuf Şāh’ı şoyub, döşege girüb şafāya meşḡul oldılar. Ammā ḥanım bir miḫdār yaşın almış idi. Çün şabāḫ oldı. Yine meclis tāzeleyüb ‘iş ü ‘işrete, zevḫ u şöḫbete mübāşeret eylediler. Ḥanım vālidesinden su’āl eyledi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Sulṫānuma maḫşūs [84] selām, du‘ālar ider. Lākin bendeñiz eve vardum. Sā’irlerini gördüm. Andan teyzeme gelüb su’āl itdüm. Hele buldum. Efendimüñ kerem-i luṫfıñuzu görüb memnün oldum.” diyüb ḥanımuñ destin pūs itmek murād eyledi. Ḥanım ḫomadı. “Hele ḫazz itdiñiz mi?” didi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Ḥic böyle kerem ‘ināyet eylemişseñiz ḫazz olmaz mı?” didi. Hemān ḥanım Yūsuf Şāh’ı ḫucaḫlayub gerdānın yüzün öpmege başladı. Ammā Yūsuf Şāh Letā’if’e firşat bulub murādına irdi. Lākin ḥanım Letā’if’üñ çehresinden ḫiss idüb Demirḫan cāriyeye ışmarladı: “Şu ḫahpe’i gözet.” diyü. Çün şabāḫ oldı. Ḥanım eyitdi: “Efendim, begüm vālideñe gider misin?” didi. Yūsuf Şāh: “Emr efendimüñ.” didi. Hemān ḫayıḫ ḫāzır olub Yūsuf Şāh binüb ‘azm-i vālidesi eyledi. Gelüb vālidesinüñ destin pūs idüb eyitdi: “Ḥanım ḫazretleri selām eyledi.” didi. Vālidesi selāmın alub du‘ā eyledi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Biraz çarşuyı gezeyüm.” diyüb çarşuya çıḫdı. Gezerken bir aḫbāba rāst geldi. Hemān “Māşāallāḫ [85] begüm, efendim sizi bizler ḡā’ib itdük, böyle olur mı? Efendimi ‘arzü iderüm.” didi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Buyuruñ bu aḫşam şöḫbet idelüm.” didi. Başum üzerine diyüb Yūsuf Şāh’uñ yanına ḫatıldı. Andan eve gelüb meclis ḫurub ‘işrete başladılar Andan ta‘ām gelüb yidiler. Yūsuf Şāh eyitdi: “Cānım efendim bir ḫikāye söyleseñiz diñleyelüm, olmaz mı?” didi. Hemān “Emr efendimüñ.” diyüb ḤİKĀYEYE başladı.

Rāviyān-ı aḥbār ve nāḫılān-ı āṣār şöyle naḫl-i beyān olunur ki nesl-i āl-i ‘Oṣmānī’den Ġāzī Sultān Selīm Ḥān ḫāzretlerinüñ zamān-ı salṭanatlarında, Gedik Paşa civārında Ḳadrī Efendi nāmında bir ‘aṭṭār olub, kendüsi iḥtiyār olmaḫ ḫasebiyle bir ādeme muḫtāc olub, eṭrāf [u] eknāfa “Bir münāsib ādem bulun.” diyü sipāriş iderdi. Günlerde bir gün Za‘ferānboli cānibinden Deli Meḫemmed nām bir zāt çoluġını çubuġını alub ‘azm-i İstanbul eyleyüb bî-çāre ḫalmış idi. Kendüye bir kesb arar idi. Ḳadrī Efendi’nüñ aḫıbbāsından birisi rāst gelüb tamām bizüm ‘Aṭṭār Ḳadrī [86] Efendi’ye münāsib ādem isterdi. İşte aña münāsib ādem diyüb “Ey Meḫemmed beşe, seni bir efendiye götürsem gider misin?” didi. Hemān Deli Meḫemmed “Niçün gitmem, eşek gibi giderim.” diyüb ol ādeme niyāz eyledi. Ol kimesne Deli Meḫemmed’i alub ‘Aṭṭār Ḳadrī Efendi’ye götürdi. Eyitdi: “İşte Ḳadrī Efendi saña bir çırāġ getürdüm ki istediginden a‘lā.” diyüb ‘Aṭṭār’uñ destini pūs itirdi. ‘Aṭṭār gördi ki aṣlā bir şey’i bilmez. Eyitdi: “Ey oġlum senüñ ismüñ nedür?” didi. Ol eyitdi: “Baña Deli Meḫemmed dirler.” didi. ‘Aṭṭār eyitdi: “Ey Deli Meḫemmed seni göreyüm eger alış viriş itmegi öğrenürseñ, seni kendime ortaḫ iderüm. Saña oḫumaḫ yazı yazmaḫ ögredeyüm. İnşāallāh bir ādem olursın.” didi. Deli Meḫemmed “İNŞĀALLĀH OLURUM.” diyüb ‘Aṭṭār’uñ destini pūs eyledi. ‘Aṭṭār eyitdi: “İşde Deli Meḫemmed buña ṭarçın dirler. Buña saḫız dirler. Buña ḫaranfil dirler.” diyüb cümle bahārātı fī‘atı üzere gösterdi ve birḫaç gün kendü daḫi yanında olub Deli Meḫemmed’e kesb ta‘līm iderdi. Bir gün Ḳadrī [87] Efendi’nüñ bir işi olub dükkāna gelemedi. Deli Meḫemmed dükkānı güṣād idüb oṭurdu. Bir kız çocuġı gelüb “‘Aṭṭār baña beş paralıḫ saḫız vir.” didi. Hemān Deli Meḫemmed dükkānda ne ḫadar bahārāt var ise cümlesin sayub dökdi. Kız eyitdi: “Behey Türk, sen deli misin? Ben senden saḫız isterüm. Sen baña dükkānda olan bahārātı söylersin. Sen baña beş paralıḫ saḫız vir.” didi. Çünkü ‘aṭṭār cümle bahārātı birden söyledi. Deli Meḫemmed böyle belledi. Def a bahārātı bir bir şaydı. Kız “Sen deli olmışsın, beni diñlemezsın.” diyüb ḫānesine gelüb bir ‘Arab dadısı var idi. Deli Meḫemmed’den şikāyet eyledi. ‘Arab ġazaba gelüb ‘aṭṭāra geldi. Eyitdi: “Beş paralıḫ saḫız vir baña.” didi. Deli Meḫemmed evvelki minvāl üzere bahārātı şaymaġa başladı. ‘Arab yirden bir ṭaş ḫapub Deli Meḫemmed’üñ başını yardı. Hemān Deli Meḫmed dükkān şarġını ḫapub ‘Arab’uñ başını ol daḫi yardı. ‘Arab ile Deli Meḫemmed ġavġā’ı uzadub, civārda olan

kimesneler gelüb bunları ayırdılar. ‘Arab’uñ maṭlūbı olan saḳızı virdiler. ‘Arab [88] alub gitdi. Çünkü ‘Atṭār Ḳadrī Efendi maḥallesinde Deli Meḥemmed’e münāsib ĩcār ile bir ḥāneye ḳomıř idi. Aḥřam olub dükkānı ḳapayub Deli Meḥemmed eve gelürken ‘Atṭār Ḳadrī Efendī Deli Meḥemmed’i gördi ki başını şarmış, yüzi ve gözi kızıl ḳandur. Ḳadrī Efendi Deli Meḥemmed’i çağırub “Bu ḥāl nedür?” diyü su’āl eyledi. Deli Meḥemmed eyitdi: “Ḳaç şuradan bir ḳara ḳancuḳ ile dalařduḳ, hic Türkce bilmiyor. Geldi benden bir řey istedi. Aḡzından bir lāf añlařılmıyor. Ben senüñ didüklerini heb didüm. Lāfdan almadıḡı gibi böylece biz de dalařduḳ.” didi. Ḳadrī Efendī eyitdi: “Baḳar mısın? Bir kere sen benüm başuma bir ḳazā getürürsin. Hele yarın olsun görelüm ḥāl nedür? Var sen eve git.” didi. Deli Meḥemmed eve gelüb başına melhem şarub rāḫat oldu. Çün řabāḫ oldu. Deli Meḥemmed dükkānı güřād idüb Ḳadrī Efendi daḡı gelüb ittiřālinde olanlara su’āl eyledi ki bizüm Deli Meḥemmed dün bir ‘Arab ile ḡavḡā itmiş. Aşlı nedür didi. Mācerāyı ḡikāyet [89] eylediler. Ḳadrī Efendi tekrār-be-tekrār Deli Meḥemmed’e nařıḫat eyledi. Çün Deli Meḥemmed gördi ki dükkānuñ öñinde bir siyāḫ yavru kedi çağırur. Deli Meḥemmed bu kedi’i alub bir miḳdār nān virüb kedi’i sevmeye başladı. Ḳadrī Efendi virdiḡi yevmiyeden bir aḳçelik ciger alub kedi’i besler idi. Ḳadrī Efendi kedi’i görüb “Baḳ Deli Meḥemmed, bu kedi bu dükkānda olmaz. Al evine götür.” didi. Aḥřam olub Deli Meḥemmed kedi’i eve götürdi ve her gün cigeri daḡı getürür idi ve bu kedi o beř māḫ içinde ḳuzı ḳadar oldu. Ḥikmet-i Ḥudā Ḳadrī Efendi dārü’l-beḳā idüb Deli Meḥemmed bī-çāre ḳaldı. Efendisi maḫabbeti ile rüz řeb giryān, cigeri biryān idi. Bir gün kendüsi daḡı nā-mizāc oldu. Evde ḳaldı. Çocuḳlar aç, kedi aç, kendüsi aç. Bī-çāre n’eylesün. Allāḫ kerīmdür dir idi. Bu siyāḫ kedi evi aradı gördi nān viren yoḳ çağırmaḡa başladı. Deli Meḥemmed işitdi. “Behey kedi sen de aç ben de aç bu āna ḳadar ben saña getürdüm. şimdi sen de var baña getür.” didi. Kedi Deli Meḥemmed’üñ kelāmın ma’lūm idinüb maḫalleyi [90] dolaşur idi. Maḫalle imāmına hedāyā olarak bir Hind řavuḡı gelmiş idi. İmām efendi baḳḳāla varub bir řalluṭa tertīb iderdi ve bu řarāfdā siyāḫ kedi Hind řavuḡını lengeri ile ḳapduḡı gibi toḡrı Deli Meḥemmed’e nesne getürdi. Deli Meḥemmed bu řa’āmı alub kifāf-ı nefis eyledi. Andan bu kedi maḫalle’i dolaşub kimüñ řa’āmını buldı ise cümlesin Deli Meḥemmed’e getürdi. Deli Meḥemmed řa’ām-ı ḡuřuřıyle ḡanīme oldu. Çün Deli de feryād fiḡān itdi. Kōr olası ḡayvān diyü birbirleriyle řikāyet iderler idi. Aḥřam

namāzın edā idüb, maḥalleli qahve hāneye gelüb, cümlesi birbirlerine “Yāhū cemā‘at āgāh olun, maḥallemize bir kedi peydā oldu. Evimizde baqır qalmadı. Zaḥīre daḥi qalmadı. Bu kedinūñ bir çāresine baqalum.” didiler. İmām efendi eyitdi: “Sizler su’āl idiñ, kimūñ evinde ise cümlemüz varub ol ḥabīsi tūtalum, maḥallemüzden bir āḥer yire nef‘ iderüz.” didi. Cümlesi münāsib gördiler. Şabāḥ oldu. Cümlesi qahveye cem‘ olub su’āl eylediler ki “Bu kedi şimdi bizden qaçar aḥşam oldığı gibi. Diqqat [91] buyuruñ qaḅı taraftan gelür, görelüm çāresini buluruz.” didiler. Deli Meḥemmed bu ḥālden āgāh olub kedi’i ol gün maḥbūs eyledi. Aḥşam oldu. Herkes evlerūñ dāmına çıqub ‘aceb kedi qandan gelür diyü temāşā iderler idi. Gördiler kedi gelmez. Cümlesi qahveye cem‘ olub eyitdiler ki “Bu kedi sā’ir maḥalden imiş. Zīrā gelmedi.” diyüb evlerine dağıldılar. Ertesi aḥşam Deli Meḥemmed’ūñ ta‘āmı qalmayub kedi’i şalıvirdi. Kedi toḅrı imāmuñ evine. Bacısı meger börek ḥazır idüb şofra qurarken kedi börek sinisini aldığıyla damdan dama toḅrı Deli Meḥmed’ūñ evine getürdi. İmām Efendi hemān pencere’i açub “Qomşular āgāh olun, kedi gelmiş diyü.” feryād eyledi. Kedi her qaḅı eve girdiyse buldığı ta‘āmı qaḅub Deli Meḥemmed’e getürdi. Maḥalle içinde bir velvele peydā oldu ki “Bre tūtun ne tarafta gitdi şu mel‘ūn?” diyü aradılar ammā nām [u] nişānın göremediler. Hemān cümlesi qahveye gelüb ziyānlarından şikāyet iderler idi. Kimi eydür: “Beş şaḥan, bir çorba taşı aldı gitdi.” Kimi dir: “Bir qaḅḅan, iki ligen, biraz daḥi baqır almış bu kedi.” dir. Kimi eydür: “İki minder [92] beş yaşduq benüm evde yoq anı daḥi kedi almışdur.” Kimi eydür: “Sandıḅum ve dolabum şoymış.” Kimi eydür: Aḥūrdan merkebi götürür iken çağırdum, bıraḅub qaçdı. Bu ḥabīs keditür. Cānum ḥic biriñüz görmediñiz mi qaḅı evden gelür.” didi. Birisi eyitdi: “Benüm zannum deli Meḥemmed’ūñ evinden gelür gibidür.” didi. Cümlesi eyitdiler: “Yarın bu cemā‘at böylece varub Deli Meḥemmed’ūñ evi etrāfin qaşadub cesūr olan kimesneler evi başub ol ḥinzīri tūtaruz ammā ḡāfil olmayın. Meşveret itdi çon şabāḥ oldu. Ahālī[-i] maḥalle cümlesi Deli Meḥemmed hānesi etrāfin qaşadub, cesūr olan delūkanlular qaḅudan içerü girüb, imām efendi girüden çağırub “Bre Deli Meḥemmed evinde olan kedi’i teslīm it. Eger teslīm itmez iseñ soñra seni maḥalleden iḥrāc iderüz.” didiler. Deli Meḥemmed bildi ki iş fenā hemān kedi’i çağırub tūtub eyitdi ki: “İmām efendi kedi beline bir bıçaq şoqmış. Niyyeti fenā gibi anlarum.” didi. İmām efendi feryād idüb “Ahālī-i maḥalle, pek şoqulman [93] ḥā’indür, size kıyar, soñra qaşışmam.” diyüb imām

efendi firâr eyledi. Ve cümlesi daği firâr eylediler. Deli Mehemmed Hakk'a şükürler idüb kediye maħabbet eyledi ve bunlar ħahveye gelüb imâm eyitdi: "Şimdi bu mel'ünüñ bir çâresini görelüm, zîrâ bu kedi azmış. İştidiñiz mi beline bıçak şokmış. Maħallemüzde bir ħan ider. Ġayrı emniyet olmaz ya bununñ def'ine iħdâm idelüm." didi. Tekrâr cümlesi pür-silâh, yüzden mütecâviz olub Deli Mehemmed'ün ħânesine geldiler. İmâm eyitdi: "Yâhü Deli Mehemmed kedi evde mi?" diyü su'âl eyledi. Deli Mehemmed cevâb ider ki "Kedi gitdi ammâ ħanda gitdi bilmem?" didi. İmâm eydür: "Dönün cemâ'at." diyüb ħahveye geldiler. Eyitdiler ki "Üç beş gün işiñizi terk idiñ. Şu mel'ünüñ rûz şeb beklerüz. Ele geçerse bir büyük câmeşüy teknesi alub, ortasına bir çubuk üç arşun miħdârı bez açub, efendiye varub, kedi'î içine koyub deryâya bırakuruz." diyüb cümlesi münâsib didiler. Meger ol mâh şubât imiş. Bir zâtuñ birisi bir ördek alub aşçıya sipâriş eylemiş ki "Bu ördegi pişir, kimse el urmadan baña getir." diyü sipâriş eyledi. Aşçı ördegi bişirüb bir lengere ħomış idi. Kedi gelüb ördegi ħapub gitdi. Aşçınuñ 'aħlı başından [94] gitdi. Şimdi efendiye ne cevâb vireyüm diyü tefekkür iderdi. Meger 'Arab câriye maħbahdan bir şey lâzım olub, maħbah dîvârında bir delik olub, ol delige gelüb ol şey'î istemekde iken, meger câriye "Başum bozular." diyü başını açub, delikten şokub, aşçı gördi ki gine kedi geldi zann idüb şatırı alub 'Arab'ün başına urdı. 'Arab'ün başı kesilüb yire düşdi. Aşçı gördi ki kesdiği 'Arab câriyedür. Aşçı feryâd idüb "Cân ħurtaran yok mı?" diyü fiħân eyledi. Uşaklar gelüb "Ĥâl nedür?" diyü su'âl eylediler. Aşçı eydür: "Kedi geldi. Belinde pıçak ile 'Arab câriye'î kesdi. Baña daği ħaml eyledi. Ben firâr itdüm. Ördegi daği ħapub gitdi." didi. Efendi ħaberdâr olub, maħalle imâmına çağırub bu ħâli ħikâyet eyledi. İmâm toħrı ħahveye gelüb, ahâlî cem' idüb, kedinün 'Arab'ı ħatlı itdiğini naħl idüb "Bilin, âġâh olun." didi. Ahâlî-i maħalle Deli Mehemmed'ün ħânesine hücum idüb kedi'î tıtdılar. Elin ü ayaġın bend idüb, tertîb olan tekne'î alub, deryâ kenârına geldiler. Kedi'î tekne içine koyub, yelken açub, deryâya bıraħdılar. Aħındı alub gitdi. Ahâlî-i maħalle şâd olub taşadduħ eylediler. Sultân Selîm Ĥân ħazretleri elinde dürbîn deryâyı temâşâ iderdi. Dürbîn [95] kedi olan tekneye râst gelüb ne oldıġın añlaşılmayub merħûm Tıflî Efendi daği ħuzûrda idi. Sultân Selîm ħazretleri eyitdi: "Tıflî şu nedür, deryâda bir şey' var, şuna bakşaña." didi. Afyön ħâli ile Tıflî "Fermân efendimün." diyüb dürbîni alub tekne'î gördi. Lâkin ne oldıġın bilmedi. Pâdişâh su'âl itdi: "Tıflî o nedür?" didi. Tıflî eyitdi: "Pâdişâhum

tonanma'-i hümâyündür.” didi. Pâdişâh eyitdi: “Tıflî diğkâtle baq, nedür?” Baqub eyitdi: “Efendim tüccâr teknesi olmağ ihtimâli var.” didi. Pâdişâh eyitdi: “Tıflî diğkâtle baq.” didi. Tıflî baqub eyitdi: “Efendim, bildüm, bostâncıbaşı kuluñuz olmalı.” didi. Pâdişâh merâk idüb bostâncıbaşına fermân idüb “Deryâ üzerinde görinen her ne ise, alub huzûr-ı şâhâneme getüresün.” didi. Bostâncıbaşı kayık ile üzerine varub tekne’i alub huzûr-ı şâhâneye getürdi. Pâdişâh hazretleri gördi ki bir kedi bend ile nefy iderler. Kedi’i bendin halâş idüb gördi ki kedinüñ elleri mermer gibidür. Pâdişâh eyitdi: “Bu hayvân bir yaramaz hayvân olmalı ki elleri timür mişlidür.” diyüb fermân eyledi ki “Bir sîm hamâyili getürüñ.” diyüb kendü haţtıyla yazdı ki “Her kim bu civânı incidürse şübhesüz katl iderüm.” diyüb gümüş hamâyilinüñ [96] içine vaz’ eyleyüb kedinüñ boynına bağlayub kedi’i şalıvirdiler. Bu tarafda Deli Mehemmed’üñ kedisi gideli hâli perişân idi. Cenâb-ı Hağğ’a niyâz iderdi ki “Kedimi baña yolla.” diyü. Kedi damdan dama sekerek toğrı Deli Mehemmed’üñ hânesine geldi. Deli Mehemmed gördi ki kedi geldi. Ferahnâk olub kedi’i sevmege başladı. Hağğ’a hamd ü şenâlar eyledi. Kedi andan qalqub, toğrı imâm efendinüñ evine gelüb, her ne buldıysa qapub Deli Mehemmed’e getürdi. Kedi’i imâm görüb “Mağalleli âğâh olun, qara kedi gelmiş.” diyü feryâd eyledi. Qara kedi mağallede her ne qadar ev var ise cümlesine girüb, buldığı ta‘âmı qapub, Deli Mehemmed’e getürdi. Mağalleden feryâd ü fiğân itmege başladılar. Ahşam olub cümlesi qahveye cem’ olub, bir ‘azîm meşveret itdiler ki “Kedi’i tutub katl iderüz.” didiler. “Zîrâ evlerimizde eşyâ qalmadı. Bunuñ katli lâzım geldi.” didiler. Çün şabâh oldu. Ahâlî-i mağalle cem’ olub deli Mehemmed’üñ hânesine geldiler. İmâm efendi eyitdi: “Ey Deli Mehemmed biz bu habîsi sürdük. Öyle zann ider idük Mışır’a qadar gitdi. İki gün içinde bu mel’ün ne tiz geldi. Tut şu me‘aneti getür katl idelüm.” didi. Deli Mehemmed eyitdi: “İmâm efendi, kedi cevâb ider ki mağalleli [97] ile ceng iderüm, diyor.” Bir bir mağalleli yaraqlanub geldiler. Bıçaqların çeküb kedi’i tıtdılar. İmâm efendi eyitdi: “Getürüñ şol habîsi kendi elümle katl ideyüm.” didi. Kedi’i getürdiler. İmâm gördi ki kedinüñ boynunda bir gümüş hamâyili var. İmâm eyitdi: “Ey ahâlî gördiñiz mi qanğı çubuğı yemiş muşqasını kendi boynuna taqmış. Alın boynundan muşqa’ı, görelüm kimin ismi yazılı.” diyüb açub, imâm efendi oqudı gördi ki haţt-ı hümâyündür. Eyitdi: “Ey cemâ‘at ben bu kedinüñ suçını ‘afv itdüm, sizler dağı ‘afv idüñ.” didi. Mağalleli eyitdi: “Bilirsin niçün ‘afv idersin, cümlemüz

daği ‘afv idelüm, bize bildür.” didi. İmâm efendi hattı-ı hümayünü kırâ’at eyledi. Cümlesi eyitdiler: “Biz hoşnüd, râzî olduk. Hağkımız helâl olsun.” didiler. Pâdişâh-ı müşârinileyh hazretleri kedi’i buldurub Emir Buğârî türbesine yollayub bir şırıç ciger ta’yîn eyledi diyü rivâyet olunur didi.

Yûsuf Şâh biraz altun ihsân idüb “Yine teşrîf buyuruñ mağabbet idelüm.” didi. Ol mezbûr başum üstine diyüb çıqub gitdi. Andan Yûsuf Şâh bağçe çapısına iskeleye gelüb, kayık hâzır, binüb ‘azm-i hanım eyledi. Hanım Yûsuf Şâh’ı görüb “Vây gönlüm sürürü [98] şafâ geldüñ.” diyüb meclis âmâde olub, ‘iysz ‘işret zevk u şöhbete başladılar. Letâ’if Yûsuf Şâh’ı kaç ve göz ile âşinâlık eyledi. Çün ağşam oldı. Câme-h’âblar hâzırlanub hanım Yûsuf Şâh’a “Buyuruñ efendim biraz da câme-h’âbda zevk idelüm.” didi. Yûsuf Şâh buyuruñ diyüb, hanım varub câme-h’âba girdi. Yûsuf Şâh şem’danı alub kadem-hâneye gitdi. Letâ’if şem’danı Yûsuf Şâh’uñ elinden aldı. Eyitdi: “Efendim şem’dan hizmeti benümdür. Size zahmet olmasun.” didi. Yûsuf Şâh’uñ kararı qalmayub al aşğa eyledi. Lâkin Demirhan câriye bunları gözetür idi. Hemân hanıma eyitdi. Efendim gelen beğefendi’i görün. Letâ’if ile kadem-hâne arasında zevk iderler didi. Hanım daği qalqub kendi gözi ile bunları gördi. Lâkin hîc bir şey söylemeyüb oğaya girdi. Ammâ Yûsuf Şâh’uñ ve Letâ’if’uñ hanım gördiginden haberleri yok idi. Yûsuf Şâh kadem-hânedan gelüb hânımı kucaklayub zevk u şafâya meşğül oldılar. Çün şabâh oldı. Hanım Yûsuf Şâh’a eyitdi: “Begüm, efendim vâlideñe gider misin?” didi. Yûsuf Şâh eyitdi: “Emr efendimüñdür.” didi. Hemân kayık hâzır olub, binüb ‘azm-i İstanbul eyledi. Bu tarafda hanım Letâ’if’i [99] çağırub “Bre kız qahbe, dün gice sen Yûsuf Şâh ile zevk itmişsin. Benüm üzerime niçün hıyânet eyledüñ. Qorqmaduñ mı, hanım duyarsa beni döger yâhüd beni katl ider diyü fikr eylemedüñ mi?” didi. Letâ’if inkâr idüb “Hayır, benüm bu işden haberüm yok. Baña iftirâ itmişler.” diyüb ağlamağa başladı. Hanım eyitdi: “Toğrı söyle, eger senden böyle iş zuhûr itdi ise seni çırâğ idüb beğe virürüm, eger yalan söyler iseñ ben bilürüm saña idecegüm işi.” didi. Letâ’if feryâd idüb “Hayır efendim, ben efendimüñ şâdiqâne câriyesiyüm. Hîc efendimüñ rızâ virmediği şey’e bulunur mıyım. Bu ben câriyeñize iftirâdur. Baña böyle kaçd itmişler.” diyüb zârî zârî ağladı. Hanım eyitdi: “Vâh vâh, öyle ise saña yazık iftirâ itmişler.” diyüb pür-âteş olub, “Bre mel’un fâhişe, dün gice kendi gözüm ile gördüm. Kadem-hâne arasında nasıl inkâr idersin a qahbe. Eger toğrı söyleseñ idi

seni āzād idüb Yūsuf Şāh'a virecek idüm. Çünkü yalan söyledün. Seni katl ideyüm.” didi. Letā'if kendinden ümīdin kesdi. Hemān hanım, zengī cāriyeleri çağırub sipāriş eyledi ki “Ben her ne zamān Yūsuf Şāh ile meclis olursam bu kähbeye iki yüz degnek urun.” didi. Letā'if'i [100] habs eylediler. Çün şabāh oldu. Yūsuf Şāh iskeleye gelüb, kayık hāzır, binüb 'azm-i yalı eyledi. Çün nerdbāndan çıkarken gördi ki Letā'if yok. Yirinde Demirhan oturur. 'Aklı başından gitdi. “Acabā ne oldu, benüm Letā'if'üm. Bu def'a baña karşı çıkub gül cemālin göstermedi.” diyüb endişede kaldı. Demirhan koltuğuna girüb hanımuñ huzūrına getürdi. Hanım yine “Vāy begüm, 'ömrüm, efendim, şafā geldün hoş geldün diyüb evvelki iltifāt üzere olub, kat'ā Letā'if ile olan mācerā söylenmedi. Evvelki gibi 'iysz 'işret, zevk u şöhet idüb gülüb oynadılar. Ammā Yūsuf Şāh temāşā iderdi. 'Aklı fikri olan Letā'if ortada yoğdur. Su'al itmege korkardı. Çün hanım sipāriş eylemiş idi ki ben ne zamān Yūsuf Şāh ile meclis olursam iki yüz degnek uruñ dimiş idi. Hemān mel'un cāriyeler Letā'if'i döymege başladılar. Lākin Letā'if yerine Demirhan sākılık iderdi. Ba'zı şöhet arasında cā-be-cā emānü'l-emān şadāsı gelür idi. Yūsuf Şāh bu şadā'ı işidürdi. Ammā su'al itmek mümkün degül idi. Hanım çabuk çabuk meclis tazelardi ki Letā'if'i degnek ile ölsün diyü. Ol gün beş altı kerre meclis tazeledi. Çün aħşam oldu. Ta'am iderlerken [101] bir cāriye gelüb hānıma eyitdi: “Efendim mübārek serüñüz sağ olsun.” didi. Hanım eyitdi: “Kayıkcılara teslim idin, gice deñize bıraksunlar.” didi. Çün sā'at üç qarārlarında kayık limāndan çıkub, tolaşub, yine limana girdi. Yūsuf Şāh fikre vardı ki “Bu aħvālden korkarum ki ortada Letā'if yoğdur. Ammā hanımda hīc öyle beşāret yoğdur.” diyüb beñzi gāh ağardı gāh kızardı gāh şarardı. Hanım Yūsuf Şāh'uñ beñzine bakub eyitdi: “Efendim, begüm nedür gül cemālün şoldı?” didi. Yūsuf şāh “Hayır efendim, bir şey yoğdur.” didi. Hanım eyitdi: “Sen korkma, senün kabāhatün yok. Ol kähbe saña teslim oldu. Kabāhat anuñdur. Ben de anı katl eyledüm.” didi. Hemān Yūsuf Şāh'uñ korkusından ol kirāz dudağı çatıldı. Hanım eyitdi: “Amān gözüm nūrı, sen korkma, senün kabāhatün yoğdur. Ol seni azdurdı. Senün suçını 'afv itdüm.” diyüb Yūsuf Şāh'uñ gönlin aldı ve ol gice yine zevk u şafā eylediler. Çün şabāh oldu. Hanım eyitdi: “Benüm melek sīmālı efendim, vālideñe gider misin?” didi, Yūsuf Şāh eyitdi: “Fermān efendimün.” didi. Ammā gönlinde eyitdi: “Vālideye gidecek zamān degül. Hanım gāzabından git.” didi. Yine

hanım Yūsuf [102] Şāh'ũñ ceblerin altun ile oldurdu. Yūsuf Şāh binüb gider iken bu azeli oudı.

AZEL

andasın ey nūr-ı dīde andasın

Ey nihāl-i nā-resīde andasın

Mekr ü āl Şiddetinden zālīmũñ

Uğrayan zŪlm-i Őedīde andasın

aste cismde firākuñ derdile

Olmadın cānum remīde andasın

Bulmadum hergiz cemālũñden eŐer

İstedũm ins ü perīde andasın

anda Őordumsa niŐānuñdan haber

Bilmedi hīc bir ferīde andasın

Ve bu azeli ağlayub oudı. Kayıkcı eyitdi: “Begũm ne ağlarsın?” Yūsuf Şāh eyitdi: “Cānum birāderler, size bir niyāzum var. Lākin sũylemege ĥavf iderũm.” didi. ayıkcılar eyitdiler: “Emr eyle efendim, nedũr?” “Amān efendim birāderler, ĥālim periŐān, derũnum āteŐ-i sũzāndur. Kerem ü ‘ināyet iĥsān merĥamet idũñ. Beni ele virmeyin.” diyũb gũz yaŐın seyl idũb ayıkcıların ayağlarına Őarılıb “AĥŐamki atlı olan cāriye’i n’eylediñũz?” didi. ayıkcılar gũz yaŐına raĥm idũb eyitdiler. “A begũm saña yazıķ degũl mi? Ya seni ĥanım atlı ideydi, ne eylerdũñ? AĥŐam biz ol cāriye’i Őldi ķiyās iderdũk. Gũrdũk ki ŐlmemiŐ. Őu ķarŐuki aķal Burnu’na biraķduķ. Deñize atmaya ķıyamaduķ.” didi. Yūsuf Şāh eyitdi: “uzum size birer avu [103] altun vireyũm, beni ol buruna gũtũrũñ.” didi. ayıkcılar eyitdiler ki “Ya ĥanım duyarsa, bizi dađi Őldũrũr.” didiler. Yūsuf Şāh eyitdi: “anım nereden duyar? Ben sũylemem, eger siz sũylerseñũz, belki beni dađi Őldũrũr.” didi. Sizler beni İstanbul’a gũtũrũb

gelecek kadar Ortaköy’de meyhānede eglenün, andan yalıya gelin. Amān ih̄sān idün diyüb” niyāz eyledi. Kayıkcılar Yūsuf Şāh’ı ol buruna götürdiler. Yūsuf Şāh arayub buldı ki ölmemiş. Degnek darbından katı za‘if olmuş. Letā’if Yūsuf Şāh’ı görüb ağlayub feryād idüb didi ki “Ey benüm derdimün dermānı, ey cān içre cānumun cānı. Baq şü hālūme efendim, begüm.” diyüb ‘aklı başından bīhūş oldu. Yūsuf Şāh’uñ cān başına şıçrayub, Letā’if’uñ boynına şarılıub, ruhsāruñ būs idüb, göz yaşın Ceyhūn iderdi. Kayıkcılar bunlaruñ hāllerini görüb ta‘accüb eylediler. Yūsuf Şāh’uñ ‘aklı başına gelüb bir sâ’ir kayık çağırub, belinden şālı çıkarub, Letā’if’i şarub, kayığa koyub, ‘azm-i İstanbul eyledi. Vālidesine getirüb Letā’if’i bir oçaya kodı. Vālidesi su’āl eyledi ki “Ey oğlum, bu cāriye nedür ve nerede bulduñ?” didi. Yūsuf Şāh eyitdi: “Vālide pazardan şatun aldum. [104] Nā-mizācdur. Eger iyi olursa kendūme oçalık iderüm.” didi. Ve andan tabīb ta‘yīn idüb tīmār itmege başladı. Biz gelelüm bu tarafda kayıkcılar Ortaköy mey-hānesinde serhōş olub gice kaldılar. Kalkub yalıya geldiler. Hānım bunlaruñ serhōş gelmeleri ve geç gelmeleriyle merāk idüb cāriyelere eyitdi: “Var baña kayıkcıları çağırūñ.” didi. Kayıkcılar gelüb turdılar. Hānım eyitdi: “Be herifler bu zamān serhōş olub nereden geldiñüz, toğrı söyleyin.” didi. Kayıkcınuñ biri korqub “Efendim bizüm suçumuz yokdur. Yūsuf Şāh bizlere recā itdi. Birer avuç altun virdi, aḥşamki cāriye’i n’eylediñüz didi. Biz aḥşam cāriye’i gördük ki ölmemiş, kıyamaduk deñize bırakmaya. Çaçalburnu’na bırakduk. Yūsuf Şāh alub evine götürdi. Biz ol kadar naşīhat itduk. Söz almadı. Bize didi ki hānım beni öldürmez. Ben hānıma her gice beş kerre iş görürüm. Hānım beni öldürmez didi. Biz eyitduk: Niçün öldürmez, görmedün mi bir nāzenīn cāriye’i katl itdi. Ya seni daḥi katl ideydi, saña yazık degül mi didük? Ol eyitdi: Siz bilmezsiñüz baña bir ‘avret vefā itmez, ben ancak Letā’if için hānıma müdārā iderüm. Letā’if olmasa idi hānım benüm neme lāzım diyü cevāb virdi bize.” diyüb hānımı āteşlendürdi. Eger ol sâ‘at [105] Yūsuf Şāh hānımuñ eline girmiş olaydı emān virmeyüb katl iderdi. Hānımuñ ğazabı ziyāde olub eyitdi: “Hōş imdi puşt oğlan, geçme naşībinden, sen elime girersin. Ol zamān işimi ben bilürüm.” diyüb gönünden anı kurdı ki “Geldiği gibi katl iderüm şol oğlanı” didi. Ammā Yūsuf Şāh’a hānım üç beş gün vālideñde eglen dimiş idi ki ğazabı teskīn olmağı için. Yūsuf Şāh hānesinde birkaç aḥbāb ile zevk şöḥbet iderdi ve her gice aḥbāba ğarāyib hikāyeler naql itdürürdi. Ve ol gice naql olan

HİKÂYE

Zamân-ı mâzîde bir müstecâbü'd-da' ve 'âbid var idi. Bir gün bir sebeble sâlik olub giderdi. İttifâk hevâda bir 'uqâb. Şâhib-i 'uqâbuñ minķârından bir fâre peççesi hâke düşüb leccesi evgâr oldu. 'Âbidüñ rahmi gâlib hâtırı dâ'imâ şefkat ü 'âtıfete râğib idi. Fâre[-i] şağîre ki aħzâsı şikeste oldu. 'Âbid dest-i haķ-perestine alub Cenâb-ı Haķķ'a celle ve 'alâ niyâz ile keşf-i râz idüb du'â eyledi ki şekl-i fâre şüret-i insâna mütebeddil olub ķalîb-ı beşeriyete müteşekkil ola. 'Âbidüñ zamîri mazhar-ı elķâf-ı Haķ [106] idi. Muṭlakâ recâsı maķbûl, tîr-i mes'ûli dâ'ire-i icâbetde nişâna vuşul bulurdu. Meger ol fâre hilkatde dişi imiş. Kudret-i muşavvirü's-suver ile 'âbidüñ elinde bir duḡter-i pākîze-aḡter olub hüsñ ü cemâlde bülend, şeklde merġûb u ercmenđ görindi. 'Âbid Haķķ'a ħamd ü şenâ idüb anı bir şüfîsine teslîm idüb sipâriş itdi ki şıyânet ü ħıfz idüb cânı gibi şaklaya. Ulalub büyüyince ihtimâm ile besleye. Maķâm-ı resde gelüb irişdükte getürüb 'âbide teslîm eyleye. Şüfî daḡi şâfî-dil idi. 'Âbidüñ vaşıyyetini ķabûl idüb duḡterüñ terbiyetine meşġûl oldu. Mürür-ı evķât ile duḡter ħadd-i bülûġa irişüb ħûb-manzar fûrûġ-ı cemâli bezme nûr u fer virdi. Yüzinde ħalden 'anberler, dehâni ħoķķasında dişler lü'lü'ler, serâ-perde-i ħüsñinüñ nıgehbâni ġisûlar, cemâlde cemîl, liķâda bedre 'adîl, hüsñ-i cihân-efrûzına nazâr şeydâlık, ġonca-i dehâni ârzûsı pür-şîve ki andan ħâşıl olur nâ-peydâlık. Muħaşşalan ser-tâ-pâ pür-nâz u şîve ġarrâ ġüzel, cümle a'zâsı münâsib ü bî-bedel, bedeninde her dest-i sîmîni ġümüşden derilmiş bir el, ķâmetde müntehâ serv-i ħırâmân nihâl-i Ṭübâ [107] ķadd-i bâlâsına ħayrân, şîve-i refîârda kebg-i derî, 'işve-i ġüftârda reşķ-i ħürî ve perîdür. Cemâli âfitâbınuñ şa'şâ'asından yüzine nazâr muḡâl, ruġsâre-i tâbâni pertevinden ġüşe-i ebrûsını ġörmege mecâl yok. Şaçlarınıñ târ u pûdı şikke-i şayyâd, kirpikleri cân almaġa tîrler, nişterler ya ħançer-i cellâd. Şüfî biñ cânile şîftesi, âşüftesi, cân baḡş lebleri dârü's-şifâsınuñ ħastesi olub 'âbide gelüb hüsñ-i cihân-efzûni ħikâyet itdi. Maķâm-ı rüşde ve bülûġa irişdüġini rivâyet itdi. 'Âbidüñ cânı ol hüsñ-i tākında temâşâsına müştâķ olub şüfîye getür didi. 'Âbidüñ fermâni üzre şüfî cânânı meclise ihzâr idicek 'âbid ġördi ki bir muşavver bir nûr şeklde perîdür ya ħûr. Aña ħitâb idüb "Ķızum mâh olmışsın. Seni bir âfitâba hem-zâd idelüm. Hüsñ-i 'âlem-efrûzuñ vişâli ile bir derdmendi ber-murâd idelüm." didi. Duḡter bu ħaber birle şâd olub irşâd-ı 'âbidden mesrûr mülâħaza-i şevherden her vechile pür-ħübûr olub 'âbide eyitdi: "Babacıġum, benüm cemâl ü dil-firûzuma hüsñ-i

cihân-efrûzuma nazar kııl. [108] Baña hemtâ bulunmağda ihtimâm, serv-ğaddüm mişâli bir şimşâd-ğâmet ele gelmekde iğdâm eyle. Beni bir pehlevâna vir ki ÷uvvetde ferîd, ÷udretde vağîd ola. Dünyâda mişâli nâ-yâb, ‘âlemde hüsniile meh-tâb ola.” diyicek, ‘âbid tefekkür deryâsına düşdi. Mütçayyir oldı. Bedrağa-i ilhâm râh-nümâ olub tedârik eyledi ki duğter söyledüğü menâkıb u evşâf ancak âfîtabda bulunur. Zûr u ÷uvvetde güneşden berter mağlûğ olmaz. Aña ‘arz ideyüm diyü hürşide iltifât idüb duğter hikâyetini şemse tağrîr itdi. Mihr-i münîr hâlden habîr olıcağ ‘âbide cevâb virdi ki “Egerçi ki nürda bî-nağîrüm. Ziyâ-yı ‘âlem-efrûzda dey-i ÷uvvet ve şâhib-i tenvirüm. ÷uvvetde ağrânım, zürda emşâlüm yoğ. Zâtumda bir gevher-i yek-dâneyüm, ferîdüm. Pâdişâh-ı encümüm. Haşmet ü şevketde vağîdüm, lâkin şehâb elinde zebûnum, ebr ucından ebrûlarım döküldi. Pîrüm, ÷âmetde nünüm, şahn-ı felekde hürmen-i cirmüm dünyâdan vesî’ ve efzûn olub, meydân-ı sipihri birkaç sâ’atde sür’at ile başub geçerüm. Ammâ keğ deñlü şehâb, nüruma hiçâb ziyâ-yı ‘âlem-efrûzuma niğâb olur. Hayretde keğ geçerüm. Şehâb benden kavî pür-zürdur ki ben anuñ perde-bîn-i [109] âyîni içinde gizlenüb mestûrum, kızuñı aña vir.” diyicek ‘âbid şehâba mürâca’at idüb ebre hiğâb ile ülfet gösterüb, mâ-cerâyı hikâyet eyledi. Şehâb hağîğat-i hâlden habîr ü âğâh olıcağ ‘âbide cevâb virdi ki “Şems râst söyler. Aña nisbet zûrum muğadder, nürını pinhân itmek huşuşı baña musahğardur. Ammâ benüm bād elinden hâlüm perişân, ÷arbet-i pür-heybeti ile cismüm rîze rîze, vücûdum rezzâtile yeksândur. Anuñ şademâtı ile çarârım yoğ, cüyânım. Şeb ü rûz şarğdan ġarba, ġarbdan şarğa püyânım. ÷uvvetde ol benden pehlevân ve zürda âverdür. Kızuñı aña vir.” didi. ‘Âbid bād ile hem-dem, nesîm ile mağrem olub keşf-i râz eyledi. Yil cevâba müteşaddî olub “Belî âfâğda ÷uvvetüm meşhûr, çavm-i ‘Âd ile hikâyâtım evrâğda mezkûr ü mestûrdur. Silsile-i harekâtım ile deryâlar cüşân, mevc-i ceşleri müteğarrik ve hürüşân ü ser-gerdân olur. Bisât-ı sağvetüm rüy-ı zemîne mefrüş olıcağ, dem-i âherde cibâl ‘ihn-i menfûs gibi ocağı ma’lûm olub, ġuş-ı hüş medhüş iken şimdi tağlara hûkmüm cârî, kûhlar ġürühına havf u haşyetüm sârî degül. Cibâli yirlerinden izâle için ne deñlü ÷uvvet ü zûr ile üzerlerine mürûr eylesem yirlerinde [110] pek çurub etek şalmazlar, ne çadar cüst ü cüy ile şadâ ve çanîn eylesem çulağlarına almazlar. Tağlar benden çuvvetlü, kûhlar vağâr-ı ‘azîm ile ġâyetde şalâbetlüdür. Kızuñuñ tezevvücine añlar evlâ, çadrinüñ irtifâ’ına tağlar a’lâdur.” diyicek ‘âbidüñ ‘azmi şavb-ı cibâle olub bir kûh-ı şükûha ‘arz-ı hâl eyledi. Kûh

‘ābidūn taqrīrine gūş idüb, murādını ma‘lūm itdükte, kelimāt-ı bādı taḥkīk idüb “Belī kemāl-i kuvvetde senginüm, rif atde cevāz-ḡarīnüm, kuvvetde ve ḡaşmetde şāḡib-i vaḡār-ı zemīnüm, derūnum ḡazīnesinde aḡcār-ı şikāle nihāyet, birūnum ravzasında eşcār-ı pūr-nihāle ḡāyet yok. Ammā mūş-ı ḡāmūş-ı şuḡbe-fūrūşuñ tīḡ-ı ḡāk-tırāşı ucından bedenüm mecrūḡ, anuñ dendāne-i çālāki çākçākinden muḡayyebüm olan bī-ḡarār kılmışdur ki mezbūḡ ola. Şūretā cirmde za‘īf görünür, velākin cürmde ḡavīdür. Cebrile derūnumı kendüye mesken, ḡarb-ı dest ḡönlüm ve ḡalbüm ḡānesin özine vaḡan itmişdür. Dest-i cevrinden ḡürīze mecāl muḡāldür. Bedenümde bir ḡūşe yok ki anuñ sebīli, tenüm ḡücrelerinden bir maḡal görünmez ki anda delīli olmaya. Bir ‘ayār-engīzdür ki vücūdum ḡazīnesine [111] rāḡ bulub nūşa maḡzūnumı tebāḡ ider, bir düzd-i ḡāk-rīzdür ki derūnum defīnesinde maḡf[ū]ḡ olan türābı leked-küb u pāymāl ider. Sarāy-ı arzuñ niḡāb-ı revzen-ḡūşāsı iḡlīm-i ḡāk-i maḡkūmı olub, taḡtı taḡt-ı zemīn ol diyāruñ pādīşāsıdır.” diyü me‘āşir-i mūşı taqrīr eyledi. ‘Ābidūn ḡūşı bu ḡaber ile medḡūş olub fāre’i iḡzār, mācerāyı ‘ale’t-tafşīl beyān ü ‘ayān idüb, “Bir lāle-ruḡ, ḡamer-rūy, sīmīn-beden, misk-būy duḡterüm vardur. Rızāsı bir pehlevān-ı zūr-muşḡ dil-āver-i çālāk ü ḡavī-puşte hem-ser olmaḡdur. Berāḡin-i şıḡḡ-āyīn, edille-i ḡākāyık-ḡarīn ile muḡarrer ve muḡaḡḡaḡ oldı ki kuvvet-i bāzūda sen cümleden muḡaddem ü muḡavvīsın. ḡızum saña lāyık, aḡvālūñ anuñ rızāsına muvāfıḡdur.” diyicek mūş cevāb virdi ki “Müsellem bāzār-ı kuvvetüm germ, destümde āhen ü ḡadīd nerm imiş. Mūş ile insānuñ ne münāsebeti, ḡayvān ile ehl-i nuḡḡuñ ne müşākeleti olur. İzdivācdan murād nitāc-ı nikāḡdan maḡşūd nuḡūd-ı tenāsülde revācdur didi. Meger maḡbūbe daḡı ol meclisde ḡāzīre olub muḡāvere-i mūşa ḡūşı ḡutub maḡālātına taḡşīn [112] ü āferīn idüb ḡüsn-i cevābına ‘āşık olmuş. Maḡabbet ravzalarından nihāl-i vedāda ḡazret ḡelüb, meveddet ḡülşenlerinde ḡonca-i ittikāda ḡalebe-i şevḡ ile şüküftelik ‘arız olub, ‘ābide niyāz u tazarru‘ ile tevaḡḡı‘ eyledi ki du‘ā ide, kendü daḡı mūş olub ‘āşık ile ma‘şūḡ vişāle, muḡibb ile maḡbūb ittīşāle irişeler. ‘Ābid-i maḡbūlü’l-münācāt ḡaḡ dergāḡına ref‘-i ḡacāt idüb el ḡaldırub du‘ā itdi. Ebvāb-ı ḡabūl ḡūşāde idi. ḡāceti ḡabūl olub şūret-i insāniyyet ol sā‘ atde mütebeddil olub, duḡter-i meh-pāre hemān şekl-i fāreye müteḡavvil oldı. ‘Āḡıbetü’l-emr maḡşūda irdiler. ‘Ābide vedā‘ idüb delüklerine girdiler. ‘Ābide tefekkür eyledi ki her bir şey’uñ aşlı, cümle umūr aşlına rāci‘ imiş. ‘Uḡalā ḡatında meşḡūr ü şāyi‘dür diyüb ḡātırına ḡuḡur itdi ki kendüye münāsib bir ḡatun ala, cān yoldaşı ola. Civārında bir şālīḡa ḡatun bulub

‘aḳd-i nikāh eylediler. Ol ḥatun daḥi kendü gibi pārsā, zāhide, ‘ābide, her vechile mestüre ve şāliḥa idi. Zāmīrine bu ma‘nā lāyiḥ oldu ki anuñla meşveret idüb naşīḥati ile ‘amel eyleye. Cümle aḥibbādan ol evlā. Bu ḥuşūşuñ müşāveresine enseb ü a‘lādur diyü mestüreye keşf-i rāz itdi. Ḥatun ḥaḳīḳat-i ḥāle vāḳıfe, ‘ābidüñ du‘āsı ḳabūline ‘ārifeye [113] oldu. Noḳşān ‘aḳlı muḳtezāsınca kendüye ‘ābid olur, menāfi‘ taḥşīline düşdi. ‘Ābide eyitdi: “Bilürsin dār-ı dünyāda senden özge maḥremüm, cihān-ı fānide vücūduñdan ḡayrı hem-demüm yok. Çeşmüm cemālūñe rüşen, cānum vişālūñe tāze güleşdür. Erenlerüñ bağ u bustānı, teferrüçgāh-ı gülistānı ḥatunlaruñ gül-zār-ı cemālidür. Göñlüm gözinüñ rüşenāsı āyine-i ruḥsāruñla, ḥātır-ı ḡam-ginümüñ ḡüşādı istimā‘-ı ḥüsn-i ḡüftāruñladur. Sen benümsin, ben senüñ. Cān senüñdür, ten senüñ. Ḥudā-yı te‘ālādan iste ki cāriyene cemāl-i cemīl, ḥüsn-i bī-‘adīl erzānī ḳıla ki baḳıyye-i ‘ömr-i zindeḡāñide anuñla mesrüre olam. Sen daḥi müşāhede-i dīdār-ı dil-firūzum ile şād u ḥurrem olasın.” didi. Mestürenüñ sözi ‘ābide te‘şīr itdi. Fi’l-ḥāl Cenāb-ı Ḥaḳ celle zıkre dest-i niyāz ḳaldırub du‘ā itdi ki çehre-i nigārda ḥüsn-i bedī‘ āşikār ola. Ḥatuna bir lehce ve şüret vire ki sā‘irinden mümtāze, ḥüsn-i cemālde bī-endāze ola. ‘Ābidüñ du‘āsı tīr-i hedef-i icābete irişdi. Şabāḥ olub cāme-ḥ‘ābından ḳalkdı. Gördiler mestüre sitāre idi. Māh olmuş ḥāk-i zilletde āvāre idi. Taḥt-ı ḥüsn-i ḡeçüb şāh olmuş, ḳāmetde serv-i mevzūn [114] gören cemālince ḥayrān ü meftūn olur, gözleri dil şaydına dām, ḳaşları kemān, kirpikleri siḥām, ruḥlarının her biri tābende ḳamer, ebrūları miḥrāb-ı ḥüsn-i mevzūn kemer, leḫāfetde cāna şebīḥ, kemāl-i ḫarāvetde ḥüsn-i cihān-efzū[n] ile ḡāyetde vecīḥ. ‘Ābid ḥamd ü şenā ile ni‘met-i celīle muḳābelesinde şükrler ḳıldı. Ḥüsn-i dīdārı temāşası ile behremend olub rüzḡār geçürdiler. Ḥatunuñ cemāl-i cemīli rüz-be-rüz teraḳḳide tamām ve dil-firūz oldu. Āvāze-i ḥüsn-i ‘āleme meşhūr, şīt-i cemāli cihānda āfitāb-ı pür-nūr gibi dillerde mezkūr oldu. Tā‘ife-i nisvān cemāl-i bā-kemāli tāḳınuñ müşāhedesine müştāḳ, ḥüsn-i bī-hemtāsına āşüfte ve ‘uşşāḳ oldılar. Gürūḥ gürūḥ zenler ḳapulara, revzenlere şıḡmayub ḡelüb ḡiderler oldılar. Ḥüsnde ‘acīb, şehirde meşhüre-i dil-firīb oldu. Bir gün eline āyine alub cemālince nigerān oldu. Ḳaşlar hilālince nazar şaldı. ‘İzār-ı gülgünü, dīde-i pür-siḥr ü efsūnını gördi. Dem-beste ve ḥayrān ḳaldı. Derūnı levḫasına hem-ḥ‘āre-i zāmīri evvelā vesvās-ı vesvese sebīline beşīr ü ‘acīb-i kibriyā ḫariḳlerine reh-ber olub ḥātırına ḥuḫūr itdi ki “Cemāl-i zībāda mişālüm nā-yāb, cāmī‘-i ḥüsn-i ḡüşe-i ebrūlarum miḥrāb, vücūdum gevheri dūr-dāne-i yetīm, zülf-i müşḡīn ü semen-

büyüm ‘anber-i [115] şemîmdür. Niçün şâhlar ile çift, pâdişâhlar ile hem-ser ü hem-haft olmayum. ‘Âbid-i merd dervîş-i nân-cüyîn ile dil-rîş, dünyâ ni‘ metlerine muhtâc, fakr u fâka ile zelîl ü acdur. Benüm gerden-i kâfûrîma tavk-ı zer, sâ‘ id-i billûrînüme envâ‘-i gevâhirden zîver, sâk-ı sîmînüme altunlu hâlhal u mücevher kemer gerek idi. Hâsîs ile zindegânî ne lâyıq degülüm.” diyü fâsid gurûrlar pişe ve endîşe kıldı. ‘Âbid ile maḥabbetleri hevâsı serd, ma‘îšet-i ihtilâtları mizâcı pür-elem ü derd oldu. Mu‘azzam sarâylarda sükûn ile envâ‘-i eṭ‘ime-i lezîze sevdâlarına meftûn, jer-beft libâslar zîbâlar ḥarîr ü perniyân ḥil‘atler, mükellef bisâtlarda ḥusrevler, mîrler ile inbisâṭ itmek ârzûlarına düşdi. ‘Âbide dil-âzârlıklar, ‘inâd u sitîzler, ṭurfe ṭurfe nâzlara, şîvelere başlayub şîveler ider oldu. ‘Âbidüñ ḥuzûrî gümüm u endûha mütebeddil, evkât u sâ‘ âti gûşsa ve ḥüzne müteḥavvil oldu. Bir nefer eṭfâl-i saġîri daḡi var idi. Mestûre kibrinden ve gurûrından anlara ḥidmet itmez oldu. ‘Âbid esîr-i ‘ayâl, giriftâr-ı âşûb u melâl olub Ḥaḡḡ’a ‘ibâdeti zamânları evlâd-ı şîġârînuñ terbiyetine maşrûf, Cenâb-ı ḥazret-i ulûhiyyete niyâzı evkâtı ehl-i beytûñ mühimmâtına [116] ma‘ṭûf oldu. İcâb-ı zarûret ile nâ-çâr ikinci ḥâcet için dergâh-ı Ḥaḡḡ’a el açub niyâz eyledi ki kâmet-i mestûreden ol ḥüsn-i behcet meslûb olub çehre-i insâniyyeti lehce-i ḥırsa maḡlûb ola. Tazarru‘a icâbet tarîkleri meftûḡ idi. Cenâb-ı Ḥaḡ’da du‘âsı maḡbûl olub fi’l-hâl ḡatun, şûret-i ḡayvâna müteşekkül olub şeklide bir ayu oldu. Ḥâneden iḡrâc itdiler. Sarây-ı şâhî âşiyân-ı dün esvâk u beyâbâna düşüb zebûn-ı hâlhal-ı zerrîn ile tavk u kemer ârzû iden nâkîşü’l-‘aḡl ü ebleh, mezbele-zârlarda mekîn mezâhir-i nâle ve enîn oldu. Muttaşıl ḡâne-i ‘âbidi devr idüb ḡapısından dūr olmazdı. Âsitânesi ḡâkine yüz sürüb gözleri yaşını seyl-âb-ı âh u enîn ü zârîsin işidenlerüñ cigarleri kebâb olurdu. ‘Âbid eṭfâle ḡidmet ile ṭâ‘at-i Ḥaḡ’dan ba‘îd, ḡânesinüñ külfet ü meşâkḡâtine şarf-ı evkât ile ḡüzn-i şedîd içinde oldu. Zârûret-i ḡâl ile üçüncü su‘âl için Cenâb-ı Ḥaḡḡ’a tazarru‘ ve temennî eyledi ki ḡırs-ı ḡarîşî vaz‘-ı sâbîḡına taḡvîl eyleye. ḡabûl-i du‘â mev‘ûd idi. Ol anda ḡırs evvelki beşeresi ile âdem lehce-i ḡadîmi ile müteşekkil ve ‘âbide maḡrem oldu. Cebîn-i [117] niyâzı ḡâk-i mezellete ḡoyub şükrler, vesvese-i ebleḡiye imtişâl itdüġine nâdim ü peşîmân olub, cân ile eṭfâlinüñ ḡidmetine ḡıyâm gösterdi. ‘Âbid kemâkân ṭâ‘at-i ilâhîde olub leyl ü nehâr ‘ibâdet ü iḡlâşda rûzġâr geçürdi. Bu kışsa-i ġarîbe mûcib-i ‘ibret ḡikâyet-i bedî‘a müstevcib-i envâ‘-i naşîḡatdûr ki ‘âbid meşvereti ehli ile itmedi. Ḳırk yıllık ‘ibâdetinüñ fâ‘idesi hebâ’en menşûr, Ḥaḡ dergâhında

zīver-i kabūl ile maqbūl olıcağ hācātı zarūret ile zāyi^ç olmağla murādātı şīşeleri meksūr oldı. Refāhiyyet ü huzūrdan dūr düşdi diyüb hikāye^ı i tekmīl eyledi.

Yūsuf Şāh[’]uñ zevkına gidüb menkabet-h^ıāna ihsānlar eyledi. Çün sabāh oldı. Yūsuf Şāh iskeleye geldi. Gördi kayık gelmemiş. Bir miqdār eğlendi. Kayık gelmedi. “Acabā niçün kayık gelmedi?” diyü endīşede kalub girü hānesine geldi. Ve ol gice ahibbālardan bir zātūñ naql eylediği

HIKĀYE

Bir pādīşāh öñinde nedimleri, muşāhibleri arasında ihtilāf düşüb eşyānuñ gāyet ile yaramazı, eşeddi nedür dimişler. Ba^ç zılar “Yaramaz hatundur.” kimi eyitmiş “Sū^ç-i hulkdur.”, ba^ç zısı eşyā “Yaramaz koñşıdur.” [118] dimişler. Sözlere bu üç mertebede qarār idüb, lākin rüchān kankısında idüğini temyīz idemeyüb hākime muhtāc olmışlar. Meger pādīşāh seyri niyyet idüb taşra çıkmak üzere imişler. Pādīşāh eyitmiş: “Yol üzere evvel her kime bulışılursa anı hakem idelüm. Her ne dirse rāzı olalum. İhtilāf ve nizā^ç ber-şaraf olsun diyü buyurmuşlar. Muşāhibleri “Hōş.” diyüb süvār olur. İttifāk şehrden çıkub evvel bulışdukları ehl-i şurādān bir pīr imiş. Merkebine toprakdan düzilmiş destiler yükledüb şehre şatmağā gider imiş. Eyitmişler: “Bizüm aramızda bir huşūş için ihtilāf oldı. Bizüm ç aklımızda imtiyāzına kudret, rüchānına miknet görünmedi. Bir hākime mürāca^ç at lāzım geldi. ç Ahd itdük ki evvel bulışduğumuz kimesneyi hākim idüb anuñ söziyle kanā^ç at ideyüz. Sen bir pīrsin. Pīrler re^ç yde bī-naẓīr, hikmetde şāhib-i tedbīr olurlar. Fikrleri şāyib, ç akları şākıbdur. Qalbleri āyīnesi gubārdan pāk, idrākleri derecātı hem-ser-i kıbāb-i eflākdür. Su^ç ālimüze cevāb virürseñ seni kāmıyāb idelüm. Şübhemüz hall olursa kelāmını faşlü^ç l-hiṭāb eyleyelüm.” dimişler. Pīre mācerāyı taqrīr idüb “Üç huşūşda kankısı yaramazdur, beyān ü ç ayān eyle.” dimişler. Pīr meger sühanda, hikmetde [119] bī-naẓīr, sözde kemālātta behr-i zamīr, her hālden āgāh ü habīr imiş. Eyitmiş: “Su^ç ālūñüze cevāb āsān, müşkülüñüz halline imkān vardur. Üç umūruñ birinde rüchān muşarrerdür. Yaramaz hatundan talāk ile halāş mümkün, müfāraḫat ile ādem dā^ç ire-i huzūrda mütemekkin olur. Yaramaz koñşı egerçi düşvār, belā-yı cān u āzār-ı dili andan daḫi necāt müyesserdür. Evi şatmak ile kırtılır ammā yaramaz hüy ne ç avrete beñzer ne yaramaz cāra. Dünyāyı geşt iderseñ bulunmaz aña çāre. Ol bir belādur cümleden eşedd, bir ç azāb-ı elīmdür aña yokdur hadd ü ç add. Bed-hüy ile ādem siyeh-rū, yaramaz haşlet ile

merdüm pür-ğuşsa ve kayğudur. Bed-ḥūyile ṭabī‘at ‘azāb içinde maḥbūs, bed-ḥūyılı ādemūñ ṭālī‘i menḥūs, işleri ma‘kūsdur. Ḥūy-ı bed-şināda eser nesīm-i serde, şovukda ādem buydurur berde beñzer derd-i bī-dermān, düşmen-i bī-amāndur.” diyicek pādişāh kelām-ı pīre āferīn, bile olanlar cümle sözine taḥşin eylemişler. Pādişāh sūḥandān imiş. Zāmīr-i mūnīrine pīrūñ sözi te’sīr idüb eyitmiş: “Ne istersin ḥāṭır-keşāne ile şād göñlüñ evi külbe-i vīrāne beñzer. Ne ile ābād olur?” demişler. Pīr ziyāde nāzik zāmīr-i kemālī ile ehl-i ‘irfān u şāḥib-i tedbīr imiş. Dimiş ki “Pādişāhum mülūk-i ‘izāmuñ ehl-i kemāle ri‘āyeti [120] iki nesne ile olur. Biri menāşīb u merātīb iḥsānı, biri māl u menāl ü ‘avāyid imtinānı iledür. Bu kemīneñüze manşīb ‘aṭā iderseñüz ḥāliyyā cümle bendelerūñüz yirlü yirindedür. Birisine ma‘zül olmaḵ lāzım gelür. Derāhim ü dīnār ‘ināyet iderseñüz ḥızāne-i ‘āmireye nev‘an noḵşān gelür. Şimdi nev-rūz zamānıdır. Cümle nevvāb-ı kāmyābuñuz cenāb-ı şerīfūñüze hedāyā pīşkeş çekerler. Kemīne bendeñüzūñ zāhr-ı merkebe maḥmūl olan destīleri şatılmaḵ için emr-i ‘ālī olursa fermān buyurıla. ‘Atebe-i ‘ulyāñuza pīşkeş çeken beglerūñüzūñ hedāyāsıyla ḵuluñuz destīlerinden birisi bile ola. O bahāne ile cümle çāreler şatılır kemīneñüze. Zā‘ide ḥāşıl olur. Bendeñüze ḵanā‘at gelür.” diyicek, pādişāh tekrār taḥşin idüb emr iderler ki “Nev-rūzda dergāh-ı mu‘allālarına çekilen aḵmişe ve emti‘ada, elbette pīrūñ destīlerinden bile olmayınca ol hedāya maḵbūl olmaya. Pīr ṭapu ḵılıb pādişāh ve muşāḥiblerine pīrūñ cevāb u kemālī ḥōş gelüb işābet ārāste ta‘accüb eylemişler. Aḥvāl-i pīr beyne‘l-cumhūr meşhūr olub, her destīye birer altun narḥ eyleyüb, herkes muḵaddem birer dīnār virüb birer destīler almışlar. Destīleri vāfir şatılıb müstevfiyen altuna mālīk olmış. Meger pādişāhuñ [121] vezīri zātında kemāl-i ‘irfāndan ḥālī bi‘ṭ-ṭabī‘ fezāyil ü ma‘ārifden tehī ve ‘ārī imiş. Pīrūñ ḥikāyetini işidüb, istib‘ād ü ta‘accüb idüb, ṭabī‘atında merkūz olan denā‘et ve ḥadd-i zātında mecbūl olan rezālet ü ḥiffet muḵtezāsınca “Pādişāh hedāyasında ṭopraḵdan düzilmiş bir destī bile virilmek ne münāsebet olur?” diyü ḡāzab-āmīz kelīmāt itmiş. Tevābi‘i eyitmişler: “Elbette sizūñ hedāyāñuzda daḥi bir destī olmaḵ lāzımdur. Şimdiden alalum, şoñra bulunmaz. Pādişāh ansuz olan hedāyāyı ḵabūl itmemek muḥaḵḵaḵdur.” demişler. Zārūrī olub vezīr ṭarafından pīre ādem varub destī ṭaleb eylemişler. Pīr-i nāzik-zāmīr eyitmiş: “Varan ādeme destīlerūmüzūñ narḥı bir altun idi. Anlara yüz altuna virürüm.” demiş. Ādemleri gelüb taḵrīr idicek, vezīr nihāyet mertebede incinüb ḡāzab eylemiş. Āḥirü‘l-emr, almaḵ zārūrī olub yüz altun göndermişler. Pīr

‘inād idüb “Ehl-i kibre kibriyâlıkındur.” didükleri kelâm ile ‘âmil olub destîyi anlara “Biñ altundan eksük ile virmezüm.” diyü muşır olub, nev-rüz daği irişüb vezîr çâr u nâ-çâr biñ altunı gönderüb aluñ dimiş. Pîre tãma‘ gâlib olub “Biñ altuna daği rãzı degülüm. Bir şartum daği vardır. Ansuz [122] virmezim.” dimiş. “Nedür?” diyü şormışlar. Eyitmiş: “Pâdişâh huzûrına dest-pūs için varılduğda, vezîr beni elbette arkasına alub getürsün. Bu şartı rãzı olursa virürüm.” dimiş. Farţ-ı zarûretten vezîr bu şartı daği kabûl idüb ol vaz‘ ile huzûr-ı şâha varmışlar. Pîr eyitmiş: “Pâdişâhum hûy-ı bed ‘aceb haml-i şakıldür. Âdemi bu mertebeye irişdirür, eşerr-i eşyâ idüğine hüküm itdügüm şâbit oldu.” diyicek pâdişâh tebessüm idüb pîrûñ kemâlâtına envâ‘-i taşînile, hüsn-i taqrîrine âferinler eylemişler. Vezîri ‘azl idüb vezâreti pîr-i hakîme, şadâreti müşîr-i hikmet-pezîre tefvîz eylemişler. ‘Âlem ma‘mür, hücre-i melik pür-nür, memleket dârû’s-sürür olmışdur ve’s-selâm diyüb hikâyeyi tekemmül eyledi.

Yüsuf Şâh’uñ zevkına gidüb “Cânum efendim, ihsân idüñ bir hikâyeye daği naql idüñ.” didi. Mezbûr başum üstine diyüb hikâyeye başladı.

HIKÂYE

İki dânişmend sũhteleri, âteş-i ‘ilmüñ efrũhteleri, hengâm-ı cevâb u su’âlde birbiri ile bahş ü cidâl eylediler. Biri eyitdi: “Min cidd ü cehd kelâmı dürüstdür. Her kârda cidd ü ihtimâm lâzım. Huşûl-i maşşûda sa‘y-i cemîl mühimdür. Esbâba mübâşeretsüz iş [123] olmaz, âhiri teşvîşdür.” Birisi eyitdi: “Cidd ü cehd lâzım degül. Nañnü kâsemnâ kelâmı benüm h‘âcem ve üstâdumdur. Mañlûb u merâm huşûlinde istinâdum añadur. Erbâb-ı haşâyık u aşhâb-ı deşâyık, yanlarında netîce-i sa‘y yaban yirlere tîri pertâb u remydür. Taqdir-i Haş‘da maşşûm olan rızık bî-gümân irişür. Cidd ü ihtimâm her yirde fevz ü encâm olmaz. Anuñ daği mañalli olur.” didi. Nizâ‘ ları müştedd, huşûmetleri fevka’l-ğadd ve’l-ğâye oldu. Bir gün min cidd ü cehd kelâmını terciğ iden sũhte girü mu‘arızı ile cengde iken eyitdi: “Be câhil işte şimdi ikimüz bile açlar, gıdâya muhtâclaruz. Ben bugün sa‘y ü iğdâm ideyüm. Bir yağlu nohûdlu pilâv pişirdüb muşşâlü’l-merâm olalum. Sen nañnü kâsemnâ kelâmı ile aç u nâ-kâm ol.” didi. Meger ol sũhtenüñ bir h‘âce-i kâmkâr âşinâsı, merd-i ‘âkıl u hüşyâr, döst-ı bânnevâsı var idi. Sũhte aña varub nañnü kâsemnâ kelâmı ile naşîb temennâ iden mu‘arızı ile cidâllerini hikâyet eyledi: “İşte bugün bu vechile mâ-cerâmuz oldu. Gice size gelüb mihmân oluruz. Haşma ilzâm için bize lañif ü ra‘nâ etlü, şoğanlu, köftelü dâne pirinç pilavı ihzâr

idüñ.” diyü tazarru‘lar eyledi. H̄āce daḥi n’ola diyü ziyāfete va‘de eyledi. [124] İki bile ol gice varub h̄āceye miḥmān oldılar. H̄āce laṭīf ü zarīf aḥvāle muṭṭali‘ şāḥib-i vuḳūf, luṭf-ı reh-i şerīf idi. Lezīz ü şāfī revḡan ile bi’l-cümle envā‘-i tekellüfāt ile maşnū‘ ve puḥte pilāv ihzār idüb, bir rengin çininüñ içine bir avuç altun koyub üzerini pilāv ile mestür eyledi. Ma‘nide iki dürlü ta‘ām oldı. Üzerinde aḳ pilav içerüsi zerde. Naḥnü ḳasemnā diyen sūḥtenüñ ḥişsesi ol zerde idi. Vaḳt-i ta‘ām irişdi. Şāḥib-i ḥāne ḳonuḳlara süfre getirüb bezl-i ḥān itdi. Min cidd ü ceḥd sūḥtesi Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a şükrler, h̄āceye envā‘-i telaṭṭuf ile şenālar, du‘ālar eyledi. Pilāvdan vāfir müstevfī ekl idüb ḳarnı müntehā ṭoydı. Ammā zerde ḥuşuşını aşlā ṭuyamadı. Naḥnü ḳasemnā sūḥtesine ḡalebe idüb eyitdi: “Aḥmaḳ, işte cidd ü ceḥd h̄ācesinden sebaḳ böyle alınur. Sen baḳ ṭur. Ben sa‘y ü ihtimām idüb derd-i cū‘a devāyı tamām eyledüm. Naḥnü ḳasemnā ümīdi ile aç u nā-tüvān ol.” didi. Bī-çāre zāhirde maḡlūb olub, derūnda Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a i‘timād ile ḳavī-dil idi. Açlıḡa şabr müşkil iken kendüye cebr idüb, belā-yı cū‘a taḥammül ḳilub, mezḫebinden rüçū‘a ruḥşat virmedi. Süfreyi ḳaldurdılar. Şāḥib-i ḥāne [125] eyitdi: “H̄āce da‘vāsında muşırır olub, şām içinde aç ḳalub mışr-ı pilāva girmedi. Şāyed giderek mużtar olub naşībini ala.” diyü çini birle ol pilāvı yanına koyub gitdi. Ṭoḳ olan sūḥte ḥavşalası enhārı dāne pirinç ile memlū yalıñuz pilāvı ol yidi. Ḳarnı ṭoḳ ḥuzūr ile yatdı, uyudu. Sūḥte derdmend aç u müstemend, çeşmine h̄āb-ı ḥuzūr ḥarām, kārına ḡāḥi peşimān, ammā ḡozi dāne pirinç çinisinde müdām şabāḥa ḳarīb olunca şabr u ārām eyledi. Min cidd ü ceḥd sūḥtesi uyḥudan uyanub ḳalkdı. Gördi nedīm-i naḥnü ḳasemnā bisātında henüz bīdār. Açlıḳ belāsı cānına kār eylemiş, mużtaribü’l-hāldür. Eyitdi: “Behey cāhil, ḳurı ḡayret ādemi zebün, lecc ü ‘inād ḳişinüñ ḳāmetini nūn ider. Şimdi yāriken da‘vānda māl ḡorinmedi. Sitiz ü lecūclıḳdan n’olur. Pilāvı al.” diyü çiniyi öñine sürüb baş-ı maḳāl eyledi. Bī-çāre ziyāde aç u ḡurisne idi. Zārūret ile ger sīne döḡüb, inşāf yüzinden pilāva ‘āşık idi. Eline ḳaşıḳ alub yir gibi olub, pilāvı virürken gördi pilāvunı altı altundur. Hemān naḥnü ḳasemnā diyü üzerine düşüb pirinçden altunı ifrāz eyledi. Şeh-bāz-ı recā ile meydān-ı [126] tevekkülde avcı idi. Avucı ṭolu zer oldı. Min cidd ü ceḥd sūḥtesine ḥayret ü renc ve ṭaleb āşüftesine kemāl ü dembestegī ve zıcret geldi. ḡāḥ oturur ḡāḥ ṭurur, ḡuşşa ve ḡamdan ḡāḥ yatur ḡāḥ yürür: “Behey cāhil ne ‘aceb ṭoyum olduñ? Mezḫeb senüñ imiş, heb zeheb saña naşīb oldı.” diyü i‘tikādından rüçū‘ itdi. Fi’l-vāḳi‘ ṭabāyi‘de ihtilāf muḥaḳḳaḳ. Kiminüñ āyīne-i ḳalbi ḡubār-ı

şekk ü reyb ile pür-‘ayb, kiminüñ mir’ât-ı muşaffâ mânendi pāk ü şāfdur. Şūrīde olan kalb cümle umūrda esbāba müstenid olur. Ben faķīrūñ göñli efendim ile şen olur, diyüb hikāyeyi tamām eyledi.

Yūsuf Şāh’uñ beş on altını[nı] alub gitdiler. Çün şabāh oldu. Yūsuf Şāh kalkub iskeleye geldi. Gördi kayık yok. Kararı kalmayub bir sâ’ire kayığa binüb ‘azm-i hanım eyledi. Yūsuf Şāh kayıkçıya eyitdi: “Cānım kayıkçı sen kañğı diyārdansın ve kañğı diyārları gezdüñ ve başına ne geldi? Naķl it görelüm.” didi. Kayıkçı eyitdi: “Behey oğlum, başdan çok serencām geçdi. Velākin bir ġarāyib hikāye naķl ideyüm didi.

ĤİKAYE

Bir ġammāluñ [127] tırāşı gelüb berber dükkānına tırāş olmaġa gidüb berber gördi ki bir sersem ġamāldur. Berber ġamāl tırāş ider. Ĥammāluñ beş ‘aded parası olub berbere eydür ki “Cānum berber, bu sefer beş aķçamuz var. Bir daġı tırāş olursam ziyāde virürüm.” didi. Berber “Ma‘nī degül, eger ġarçlıġuñ yok ise, al saña ġarçlık vireyüm.” diyüb, kırk ‘aded para virdi. Bir kāġıd daġı tuz virdi. Ĥammāl eyitdi: “Bu tuz nedür?” didi. Berber eyitdi: “Sen bu tuzı ye, vücūdına çok fā’ide olur.” didi. Ĥammāl hemān tuzı yidi. Kırk ‘aded para’yı aldı, dükkāndan çıkub gitdi. Ĥammāl eyitdi: “Tırāş oldum, kırk param var. Bārī bir de ġammāma gideyüm.” diyüb toġrı ġammāma geldi. Şoyınub içerü girdi. Hemān iki ‘aded tellāk gelüb ġammāluñ yanına oturub ikrāma başladılar. Ĥammāl göñlinden eydür: “Bu ikrām kırk paraya olmaz. ‘Acabā beni bir ādeme mi beñzedürler?” diyü ġulyā iderdi. Ĥammāl pāk yuyub cāmekāna getürdiler. Bir a‘lā yire oțurdılar. Bir uşaġ elinde mücevherli taķım çubuk ġammāla virdiler. Bir a‘lā boġça esbāb ġammāluñ öñine kōdılar. Ĥammāl eyitdi: “Bu esbāb [128] kimüñdür?” Eyitdiler: “Efendim senüñdür.” Ĥammāl eydür: “Bu esbāb benüm degül, ben esbābumı bilirüm, bu degül.” didi. Eyitdiler: “Amān efendim, ihsān idüñ, bu esbāb senüñdür.” diyüb ġammāl giydürdiler. Ĥammāl giyinüb gördi ki cebleri altun tōludur. Hemān beş on altun biraġub taşra çıkđı. Gördi ki bir a‘lā tōnanmış at. Ĥammāluñ öñine getürdiler. Ĥammāl eyitdi: “Bu at kimüñ?” “Efendim sizüñdür.” diyüb ġammāl ata bindürdiler. Toġrı bir kōnaġa götürdiler. Ĥammāl atdan inüb yukarı çıkđı. Uşaġlar ġammāluñ ġuzūrında dīvān tūrdılar. Ĥammāl eydür göñlinden ki “Cānum bu kōnaġ kimüñdür? Beni buraya niçün getürdiler?” diyü ġulyā iderdi. Uşaġın biri eyitdi: “Efendim sizi ġammām incitdi, bārī ġareme

teşrîf idüñ.” didi. Hammâl hōş olur diyüb hareme girdi. Hemân hanım girüb “Vây efendim, buyuruñ.” diyüb ikrâm idüb qahve altı ta‘âm gelüb yidiler. Andan ahşam olub hanım ile döşeğe girdiler. İki def‘a mücâma‘at eyledi. Hammâl eyitdi: “Hanım cāriyeler qanda gitdi.” didi. Hanım eyitdi: “Efendim mekânlarına gitdiler. Ne isterseñüz emr buyuruñ.” didi. Hammâl eyitdi: “Qadem-hāneye gitmek icāb [129] itdi.” Hanım şem‘dānı alub qadem-hāneye hammâl ile gitdiler. Hammâl içeri girüb çömelüb ābdest bozarken hammāluñ eñsesine birkaç tokat urdılar. Bir de hammâl gözini açub gördi ki hammāmda göbek taşında çömelüb oturdular ki “Behey edebsez ādem, iki kere ‘abazāya varduñ. Seni faqirdür diyü bir şey söylemedük. Şimdi qarşumuzda oturub pislere sin. Yıqıl qarşumuzdan edebsez.” diyüb hammālı qarab eylediler. Hammâl gördi ki ne hanım var ne qonaq var. Bildi ki berberüñ virdüğü tuzda imiş bu keyfiyyet. Hemân bedenini pāk idüb taşra çıkub gitmiş didi.

Qayıqcı hikāye’i tamām idüb yalıya Yūsuf Şāh geldi. Gördi ki cāriyeler evvelki minvāl üzere Yūsuf Şāh’ı alub huzūr-ı hanım eylediler. Hanım Yūsuf Şāh’ı görüb “Māşāallāh begüm, şafa geldüñ, hōş geldüñ diyüb ikrām eyledi. Cāriyeler meclis āmāde idüb, ‘işrete mübāşeret eylediler. Hanım eyitdi: “Begüm saña bir hikāye naql ideyüm.” didi. Yūsuf Şāh “İhsān idersiniz.” didi.

HIKĀYE

Zamān-ı mazīde bir şayyād kuşu şayd iderdi. İttifāk bir gün bir serçe tutub [130] dāma düşürdi. Qudret-i ilāh ile serçe dehān açub şayyāda söyler ki “Ben hevā’-i ferāğatde fāriğü’l-bāl uçarken, beni giriftār, evkāt [u] rüzgārımı perīşān idüb, beni āşüfte ve zār itmekden murād u maqşūduñ nedür? Cān-āzārılık eyü pişe, bir āzāde’i tutub habs ü zār itmek sürür-encām olur endişe degüldür.” didi. Şayyād eyitdi: “Haq te‘ālā kuşları insāna ta‘ām, lahmelerini tu‘me ve idām eylemişdür. Seni boğazlayub etüni kendüme küt iderüm.” didi. ‘Uşfūr eyitdi: “Tenümde et qalīl, lāğar, za‘ifüm. Lahmüñ şānı yoq. Üstüñānum kimesneye hūn olur degüldür. Nañifüm, vücūdumda görinen hemān bāl ü perdür. Varlığum hemīn bir avuç yükdür. Beni zebh idüb yoq itmekden ise saña üç söz ta‘līm ideyüm. Beni boğazlayub yemekden nāfi‘ ola ve qanımı döküb beni helāk eylemeden evlā olsun.” didi. Şayyād eyitdi: “Ol sözler nedür söyle?” Serçe eyitdi: “Fevt olub gitmiş nesnelere nādım olub ğam çekme ve elüñ irişmeyüb qudretüñ olmaduğı nesnelere taleb eyleme ve her işitdügüñ sözi gerçek şanub inanma.”

Şayyād sözlerini begenüb “Eyü pend ü naşîhat vâkı‘ â bunlar ile ‘amel itmek, seni boğazlayub [131] yimekten yegdür.” diyü serçe’i âzād eyledi. Ol maħalde bir dīvār var idi. Serçe üzerine konub eyitdi: “Beni boğazlayub yimek bâbında olan murāduñı tamām ideydüñ, kırşagumda kaz yumurdası kadar bir incü var idi. Alub ‘aceb toyum olurduñ, ğaflet itdüñ.” didi. Şayyād bu kelāmı işidüb hâtırına peşimānlık ve nedem yürüyüb serçeye eyitdi: “Çün öyledir, gel seni mukaşşer simsim ile şovuk şuyile konuqlayam, yabana gitme.” didi. Serçe eyitdi: “Hey cāhil ne ‘aceb aħmak imişsin, saña naşîhat itdüm, işitmedüñ. Ol pend ile iş itmedüñ. Saña didüm ki kudretüñ olmaduğı nesne’i taleb itme. Ben bir daħi elüñe düşmek muħāldür. Anı taşavvur eyleme. Heyhāt fırsatı fevt eyleyenler emel āyīnesinde çehre-i maqşūdi görmez. Semend-i murāda süvār iken inüb, binidin kaçuranlar nādān u ebleh, meydān-ı āmīnde artık ol atuñ tozına irmez ve hem saña her işitdüğüñ söze inanma didüm. Benüm havşalamda kaz yumurdası deñlü incü olur mı? Niçün naşîhatüm ile mütenaşşih olmaduñ. ‘Aqluñ yoğimiş.” didi. Dīvārdan uçub gitdi. Fi’l-vākı‘ kişi fevt olub elden giden işe ğuşşa ve ğam çekmek şūr yirlere hāşıl-ı [132] ümīd idinüb ‘abeş yire toħm ekmekdür. Taqat u kudret irişmeyen huşuşı arzū itmek, uçar kuşu tutarum diyü ardına düşüb gitmekdür ve her işitdüğü sözi mīzān-ı ‘aqla urub şahih ü saķim idüğünü bilmedin ve nef ü zarrı fehm itmedin, anuñla ‘amel tiz yıkılır bünyād-ı bī-temeldür.

“Ey pūşt oğlan baķ ben seni öldürmedüm, senüñ serçe kuşu kadar ‘aqluñ yok mıydı? Sen Letā’if’i eve götürmiş misin?” didi. Yūsuf Şāh inkār idüb “Efendim bu söz hilāfdur. Ben kuluñ Letā’if’i görmedüm.” diyü inkār eyledi. Hānım kethudā kadın çağırub eyitdi: “Var şol sefih oğlanuñ evini ara. Letā’if anda mı?” didi. Kethudā kadın kayığa binüb Yūsuf Şāh’uñ hānesine geldi. Evüñ içini aradı. Bir oğada Letā’if’i gördi. Yūsuf Şāh’uñ vālidesi eyitdi: “Cānum karındaşum bu ne hāldür. Böyle gelüb evi ararsınız.” didi. Kethudā kadın mācerāyı naql eyledi. “Şimdi oğlunuñ hāli ne olur Mevlā bilür.” didi. Yūsuf Şāh’uñ vālidesi feryād idüb “Cānum karındaşum, oğlum evvel Allāh, soñra saña emānet. Dünyā ve āhīret karındaşum ol amān.” diyü [133] ricā itdi. Kethudā kadın “Hudā kerīm.” diyüb gitdi. Çün yalıya geldi. Hānım su’āl itdi. Kethudā kadın eyitdi: “Kuluñ Letā’if’i anda gördüm, ğāyet zebūn, bī-mecāldür. Aħşama sağ kalacağını Mevlā bilür.” didi. Hānım Yūsuf Şāh’a eyitdi: “Kahpe pūşt şimdi yalanuñ naşıl oldu. Sen hīc benden havf itmedüñ mi. Kızlar şol oğlanı boğun,

ķayıkcılara teslīm idüñ, gice deñize bıraķsunlar.” didi. Cāriyeler Yūsuf Şāh’ı alub baĝcenüñ vasatından cārī, ana Őu yolu olan maħalle getürdiler. Boynuna ipi taķdılar. Hemān kethudā ķadın gelüb Yūsuf Şāh’uñ boynundan ipi alub Őu yolunuñ büyük taķını ķaldırub Yūsuf Şāh’ı Őu laĝımına bıraķdılar. Kethudā cāriyelere eyitdi: “Aşlā ħanım bunu bilmesin.” diyü tenbīh eyledi. Yūsuf Şāh laĝım-ı mezbūrda bir vāfir medhūş yatdı. Andan ‘aķlı başına geldi. Gāh yüzi üzere gāh yan üzere laĝımdan gider idi. Gice nışfı bir müzeyyen baĝçeye çıķdı. Bir vāfir anda tırdı. Görđi karşıda bir mūm ışığı var. Aña toĝrı gitdi. Görđi bir yalı Őenlik iderler ve ol yalı Mīr-i ‘ālem yalısı imiş. [134] Tıflī Efendi ol gice anda müsāfir olub üç beş aħbāb ile zevķ iderler idi. Tıflī bir a‘lā ħikāye söyler idi.

ĤİKĀYE

Selātin-i sālifede ve ħavāķin-i sābıkada bir ħatunuñ miyānında yedi yaşında bir çocuk ile yolda gider iken bir ħammāla rāst gelüb feryād ider ki “Behey zālīm ādem, senüñ Ĥudā’dan ħavfuñ yok mı? Yedi senedür beni evde bıraĝub bir mektūb yāħūd ħarçlık yollamayub beni evlādum ile bī-kes koyub gitmek lāyık mıdır?” diyü feryād ider. Ĥammāl eydür: “Ĥāşā sen benüm bildiĝüm ħatun degülsin. Senüñ eyitdiĝün baña iftirādur.” didi. Ĥatun “Ne dimekdür sen benüm ‘ayālüm degül misin? Beni yedi sene bıraĝub, āħer diyārda gezüb, Őimdi gelüb inkār mı idersin? Seni zālīm! Tıttun Őu ħerīfi, zābiť ħuzūrında muħākeme olayum.” diyüb ħammālı ħuzūr-ı zābit eyledi. Ol vaķitte zābiť su’āl idüb “Nedür da‘vāñuz?” didi. Ĥatun didi: “Efendim merħamet idüñ. Őu Őıbyāna ve ben cāriyeñüze. Őu ādem benüm ‘ayālüm olub, beni yedi sene bu çocuk ile bıraĝub, āħer yirlerde sākin olub, bir aķça daĝı göndermeyüb, Őimdi gelüb sen benüm ehlüm degülsin diyü inkār ider. Amān [135] efendim, ‘ināyet, mürüvvet idüñ.” diyü feryādlar eyledi. Ĥammāl eydür: “Ĥāşā sen benüm ehlüm degülsin. Ben filān iskelede ħammālum. Benüm aşlum āħer diyārdu. Bu ħatun ne benüm bildiĝüm ve ne ben anuñ bildiĝiyüm. Bu ħatun baña iftirā ider.” diyü feryād iderdi. Zābiť eydür: “Behey ħammāl sen deli olma. Bu āna ķadar ħic vuķū’ı var mıdır ki bir ħatun sā’ir ādemi tıttub sen benüm ‘ayālümsin dimiş. Senüñ itdiĝün edebsüzlik.” diyü ħammālı tekdīr idüb, “Al ħatun ‘ayālını git.” didiler. Ĥammāl eydür: “Bu ne ħāldür, bu ħic olmiş iş degüldür. Bre ħanım ben senüñ ‘ayālüñ degülüm. Gel bu iftirāyı itme. Benüm memleketümde çocuklarum var. Sen beni ķocaña beñzetmişsin. Ben senüñ ķocañ degülüm. Beni bu işden

halâş eyle.” diyü zârılık iderdi. Hânım eydür: “İşte ben işbât itdüm. Sen benim ‘ayâlüm olduĝına, daĝı sen inkâr idersin. Ğayrı yüri eve gidelüm.” diyüb hâmmâlî alub eve geldi. Hammâl tefekkür idüb “Yâ Rab bu nasıl hâldür? Benüm başuma geldi.” diyü hulyâ iderdi. Hânım eyitdi: “Ey ağa sen beni yedi sene biraĝub gitdüñ. Göreyüm ne kadar aqça şahibi olduñ?” didi. Hammâl eydür: “Cânüm şu yedi sene kelâmı ortadan kalksın. Ben hulyâ iderüm ki ‘acabâ [136] ben rü’yâ mı görürüm yoĝsa hulyâ mı iderüm. Yoĝ mecnûn mı oldum. Bu hâli baña ‘ayân eyle. Zîrâ ben deli olmaq bir iş degüldür.” didi. Hânım eyitdi: “Sen kendini var oqut, divâne olmışsın. Hîc bir âdem ehlini bilmez mi ve ehl-i ‘ayâlini bilmez mi? ‘Aqlını başına yâr eyle. Saña yazuqdur.” didi. Hammâl eyitdi: “Hele her ne ise aşlı yoĝdan bir qarî şahibi olduq. Bârî gel bir zevq idelüm.” didi. Hânım eyitdi: “‘Acele itme, şimden soñra sen benümsin, ben senüñ.” diyüb hânım şandüĝi açub bir çekmece çıkardı. Hammâlî öñine qodı. Hammâl gördi ki her cins aqça vardur. Hânım eyitdi: “Baĝ ağa ben yedi senede bez toqudum, naĝış işledüm, ellere hidmet eyledüm. Bu kadar aqça şahibi oldum. Senüñ göreyüm ne kadar aqça peydâ itdüñ.” didi. Hammâl eyitdi: “Hammâl olan kimsenüñ aqcası mı olur? Bende aqça ne arar?” didi. Hânım eyitdi: “Cânüm ne için şaklarsın, işte bende olan aqça ancak senüñ içündür. Daĝı aqcam da senüñ ben de senüñ.” didi. Hemân hânım şehvete gelüb hâmmâlî daĝı al aşğa idüb bir zevq eylediler. Hânım eyitdi: “Cânüm efendim, göreyüm sende ne kadar aqça var.” didi. Bî-çâre hâmmâlî bildi ki qurtuluş yoĝdur. [137] Belinden kemeri çıkarub on biñ ĝurüşlik altun hânıma teslîm eyledi. Hânım ol altunı kendi çekmecesindeki altun ile berâber eyledi. Eyitdi: “İşte efendim, bu altunlar bizüm ‘ömrümüz olduqca kifâyet ider. Sen de ĝayrı hâmmâlî itme. Al size iki altun, eve meşârif it. Hem harçlık it ya‘nî çoĝ virsem harc idersinüz.” didi. Hammâlî münâsib görüb çarşuya gelüb sebzevât ve et ekmek alub geldi. Daĝı-1 bâb eyledi. Hânım pencereden “Kimi istersin?” diyü su’âl eyledi. Hammâlî eyitdi: “Evüñ ağasıyum, aç qapuyı.” didi. Hânım feryâd idüb “Qomşular, bir herîf gelüb qapuyı aç, ben bu evüñ şahibiyüm diyü baña harf-endâz olur. Cânüm qomşular şu herîfi qapumdan def idüñ. Siz benim kimsem olmaduĝını bilmez misiñüz?” diyü feryâd eyledi. Civârında olan qomşular birer şopa alub hâmmâlî pabuçsuz qaçırđılar. Hammâlî ‘aqlı başından gidüb hulyâ iderdi, hem giderdi. Vâfir gidüb bir mezâristâna gelüb anda bir mezâr taşına tayanub oturđı. Ammâ hulyâ ider, hem eli ile işâretler ve aĝzı ile söylenürdi. Ya‘nî gören mecnûn olmuş

şanurdu. Meger mezāristān qarşusunda bir konağ olub [138] pencereden konağ şāhibi hāmmālı görüb “Şu ādeme bir hāl olmış. ‘Acabā deli midür yoħsa bir derdi mi ola?’” diyüb bir cāriye çağırub “Var şol mezār taşına dayanub oțuran ādeme baķ. Hālını şor. Ammā yanına pek şoķulma, belki delidür, saña ziyān ider.” didi. Cāriye hāmmālun yanına gelüb su’āl itdi ki “Behey ādem kendi kendine söylenürsin. Derdün ne, söyle göreyüm.” didi. Hāmmāl eyitdi: “Behey hānım hayde var işüne git. Neñe lāzım.” didi. Cāriye eyitdi: “Yoħsa deli misin, elbette bu hulyānuñ aşlı olmalı.” didi. Hāmmāl eyitdi: “Benden iyi deli mi olur. Siz qarı degül misiñiz, ‘aķıllı insānı deli idersiñiz. Şavul qarşumdan, benüm derdüm baña yeter.” didi. Cāriye hānıma gelüb eyitdi: “Efendim deli degül ammā siz kadın degül misiñiz, ‘aķıllı insānı deli idersiñiz.” didi. Hānıma merāķ olub cāriyeye eyitdi: “Var şu ādemi al gel.” didi. Cāriye gelüb hāmmāla eyitdi: “Hayde kālķ seni hānım ister, saña su’ālī var.” didi. Hāmmāl eyitdi: “Su’ālī nedür? Bende bir aķca kalmadı. Daħi beni n’eyler?” didi. Cāriye eyitdi: “Hānım saña aķca virür, cānum efendim kālķ gidelüm.” didi. Hāmmāl hulyā itdi ki “Aķca yoķ, işe yarar bir şeyüm yoķ. Cānumdan [139] ğayrı ne olmaķ vardır.” diyüb hānıma geldiler. Hānım hāmmāla eyitdi: “Ey ādem, mezār taşına dayanub ne hulyā idersin? Hālünü söyle bilelüm.” didi. Hāmmāl eyitdi: “Efendim başuma şu hāl geldi.” diyüb cümle ser-encāmın hikāyet eyledi ve ol hatunuñ sīmāsını ve evini ta’rif eyledi. Hānım eyitdi: “Bildüm ol kahlpe’i ki aña Küçük Şirret dirler. Baķ saña ne işler işlemiş vāh yazıķ olmış saña. Bārī çok altunuñ aldı mı didi. Hāmmāl eyitdi: “Efendim şılama giderdüm. On biñ ğurūşlıķ altunumu aldı.” didi. Hānım eyitdi: “Senün altunlarını alırsam hāzz ider misin?” didi. Hāmmāl hemān hānımuñ dāmenin pūs idüb ağlamağa başladı. Hānım eyitdi: “Ey ādem beni diñle, şimdi var ol qarınuñ hānesi yanında vīrāne vardır. Cümle çocuķlar anda oynarlar. Ol qarınuñ çocuğı daħi biledür. Hemān ol çocuğı andan al. Toğrı yesir pazarına götür, yesirciler kethudāsına biraķ. De ki hānım şimdi gelir. Eger bu çocuğun annesi gelürse anı daħi hābs itsün, ben daħi gelüb işümi bilirüm.” didi. Hāmmāl andan kālķub toğrı ol vīrāneye geldi. Gördi ki ol qarınuñ veledi sā’ir uşağlar ile oynar. Hāmmāl çocuğı kاپub yesir pazarına [140] götürdi. Yesirciler kethudāsına teslīm idüb didi ki “Hānım efendi maħşüş selām ider. Bu çocuğun annesini ayırub çocuğı şatacaķdur. Eger annesi gelürse hānımdan evvel anı daħi hābs eyle.” didi. Kethudā baş üstine diyüb çocuğı şaķladı. Çocuğun annesine çocuķlar haber virüb, “Bir herif çocuğı aldı gitdi. Var

çocuğunu bul.” didiler. Çocuğunu annesi feryād iderek ve eṭrāfa su’āl iderek yesīr pazarına geldi. Çocuğunu gördü. “Bu çocuk benimdir.” diyü taleb iderken kethudā annesini daḥi ḥabs eyledi. Andan Büyük Şirret didükleri ḥanımuñ ḥammāla teşādūf iden ḥanım mücevhere ğarḳ olmuş üç beş kadar cāriye ile pazara geldi. Toğrı kethudā dükkānına oturdu. Kethudā āşinālık eyleyüb “Şafā geldiñiz.” didi. Ḥanım eyitdi: “Ben bir çocuk gönderdüm geldi mi?” didi. Kethudā eyitdi: “Belī, vālidesi bile geldi.” didi. Ḥanım eyitdi: “Cānum kethudā aġa, annesini sā’ir ādeme, oğlını daḥi sā’irine şat.” didi. Kethudā bir dellāl çağırub veledini dellāl eline virdi. Ve annesini daḥi çıkarub dellāle virmekte iken Küçük Şirret feryād ider ki “Ben cāriye degülüm. Ben de bir ev kadını ve başlı başuma bir ḥanımun.” diyü feryād ider. Bu Büyük Şirret [141] eydür: “Şuş bre ḳahpe, işte senüñ pencigüñ daḥi yedümde. Sen söz diñlemez ve iṭā’at itmez olduñ. Elbetde seni şatmak lāzım geldi.” didi. Küçük Şirret eyitdi: “Cānum bu naşıl işdür. Elümde evimüñ miftāḥı. Çocuğumu çalub bir ḥerīf, ben arayub burada buldum. Amān cānum yesīrci, baña meded eyle.” diyü feryād eyledi. Yesīrci gördü ki Büyük Şirret ḥanım başında kırk cāriye aḳçası cevāhir var bu maḳūle işe ṭamā’ itmez. Küçük Şirret için elbet cāriyedür didiler. Hemān Büyük Şirret Küçük Şirret’üñ elinden miftāḥı alub gitdi. “Ḳahpe ben saña ev aldumsa, seni āzād iderüm diyü, didümse sen de ḥidmetünde devām itseñ, seni āzād iderdüm. Lākin şimdi cānumı şıḳduñ. Elbetde şatarum.” diyüb miftāḥı alub Küçük Şirret’i şatdı. Aḳçasını alub, ḥammāla işāret idüb, Küçük Şirret’üñ evine geldiler. Evde ol altunları cümlesini ḥammāla virdi. Ey ḥammāl “Küçük Şirret mi şāḥib-i tedbīr yoḥsa ben mi?” didi. Ḥammāl eyitdi: “İkinüzüñ şerrinden Ḥudā ḥıfz eyleye.” diyüb ḥammāl aḳçaları alub ‘azm-i şıla eyledi. Bu ḥikāye’i şāḥib-i tāriḥlere naḳl eyledi. Çün ḥikāye tamām oldı. [142]

Yalıda uşağın birisi bağçede gezer iken Yūsuf Şāḥ’ı gördü. Su’āl eyledi: “Sen kimsin?” didi. Yūsuf Şāḥ eyitdi: “Amān efendim, ölümünden ḳurtulmuş kimesneyüm, beni ḥıfz idüñ?” didi. Uşak toğrı Mīr-i ‘ālem aġaya söyledi. Mīr-i ‘ālem “Naşıl ādemdür, getür görelüm.” didi. Uşak Yūsuf Şāḥ’ı alub aġaya getürdi. Mīr-i ‘ālem Yūsuf Şāḥ’a su’āl itdi ki “Naşıl ölümünden ḳurtulduñ?” didi. Yūsuf Şāḥ başına gelen aḥvāli naḳl itdükce, Mīr-i ‘ālem ve Tıflī Efendi ğazaba gelüb yirinden ḳalkub oturur idi. Tıflī eyitdi: “Ey oğlum, yarın inşāallāḥ Sulṭān Murād ḥazretlerine ifāde iderüm. Berāber gidelüm.” didi. Mīr-i ‘ālem Tıflī Efendi’ye recā itdi ki “Cānum Tıflī Efendi şol Ġalaṭa’da mezbūr veled-i zināları şevketlü ḥünkāra taḳrīr

itseñ, Āsitāne'den def' olsalar. Zīrā çok mīrāsyedilerūñ yirini külhāne eylediler." didi. Tıflī Efendi başum üstine diyüb, Yūsuf Şāh'ı kayığa alub 'azm-i hünkār eyledi. Çün Sulţān Murād Topkapu sarāy-ı hümāyunında Çādır Köşki maħallinde, elde dūrbīn, Boğaz'dan gelen kayıklar temāşā iderdi. [143] Tıflī Efendi'nün kayığın gördi. Eyitdi: "Hāy tiryākī baħ Boğaz şafāsından gelür. Ammā yanında bir tāze var." diyüb ğāzaba geldi. Fermān eyledi ki "Tıflī'nün kayığını çevirūñ." didi. Tıflī gelüb toplaruñ öñine yanaşdı. Yūsuf Şāh anda otururdu. Tıflī hūzūr-ı şāha gelüb yir öpüb hikāyeye başladı.

HİKĀYE

Nāqılān-ı aħbār ve hākiyān-ı āşār sālīfe-i mesned-nişīn bir şāh-ı hūsev-āyīn var idi. Şevketde Dārā ve Cemşīd, ğudretde encüm-sipāh ve haşmetde hūrşīd, dā'imā zamīri seyr ü temāşāya māyil idi. Hātırlarınūñ hümüm u ğumümü teferrüc-i şahrā ile maħv u zā'il olurdu. Bir ğün şehir kenārında seyrān iderken bir ħarābe ve vīrān evde nazarı pākīze-aħter, āfitāb-rū, ħamer-peyker duħtere rāst gelüb, cemāli şems-i münīr gibi tābān, ruħsārları mihr-i cān-ārā-veş nümāyān, ħadd ü hāli 'aşħ u āşüb u belāya sebeb, şīrīn-maħāl, nāzik-dehen, sīmin-ğabğab, miyāni müya, lebleri bir içim şuya beñzer, nāzu şīvede āşüb-ı zamān, girişme ve 'işvede fitne-i devrān, gözleri sehħār, kirpikleri fettān, ğamze-i ğammāzı tīrler, ebrūları müşğīn kemān göñül çerisin almağa, saçları şeb-revler, ğīsūları, kākūlleri zībālīħ iħlīmīne dil-firīb [144] hūsevler, refārda kebg-i derī tāvus-ı cevlan, nazarda çeşmi şūr-engīz ħançer-i bürrān. Dīde-i şāh ol serv-i revān u dil-penāhı gördüği gibi vālih ü ħayrān, dem-beste ve nālān, şarāb-ı 'aşħ ile mest şāh iken ol āşūba bende-i zīr-dest oldu. Sarāyına gelüb nüzül eyledi. Ķararı ıztırāba mütebeddil, hūzūrı renc ü 'anāya müteħavvil oldu. Ādemler gönderüb cānāna aħvālīni tecessüs ve tefahħuş itdirüb gördiler bir dilenci ādemūñ duħteri, bir kemīne sā'ilūñ şem'-i sa'd-aħteridür. Ammā derece-i zevālinde āsmān-ı hūsnūñ hūrşīd-i bedr, lākin felek-i felāketde şāha hemser olmağa lāyīħ denā'et mertebesi 'ulüvv-i şānına muvāfiħ degül. Erkān-ı devleti ħaķīħat-i hāli şāha i' lām eylediler. Zamīr-i şāhda şevħ ğālib, te'hīre imkān yok, vişāle tālib ü rāğīb idi. Vezīrlarına āline dilārāyı nikāħ-ı şer' ile tezvīc emrine tervīc eyledi. "Varuñ velīsini rızā idüb alıvirūñ." diyü teşdīdler eyledi. Erkān-ı devleti sā'ilūñ evine varub duħteri şāh için istediler. Ķaķīħat-i hāle atası āğāh olıcaħ varan ādemlere şordı ki "Ķızum istedüğünüz ādemūñ şānāyi'den bir şān'atı var mıdur ki vech-i ma'īşeti ğudreti ola?" [145] Eyitdiler:

“Dāmādımız şāhdur, duhterinüñ ahterin vişāline t̄alib husrev-i memālik-penāhdur. T̄ali’üñ müsā’id itmiş, devlete irişdüñ, şānāyi’e ne ihtiyāc?” didiler. Sā’il tekrār h̄itāb idüb şordı ki “Bir şān’at bilür mi ki külfetümün ülfetine bā’iş ola?” Eyitdiler: “Hey kişi ol şehryārdur. Şān’at erbāb-ı h̄irfetde olur. Pādişāhımız kāmkārdur. Sen şordıguñ ahvāl ra’iyyetde olur.” didiler. Sā’il eyitdi: “Du’āñuz kabül olur, h̄acet ü murāduñuz t̄iri nişāna irişür h̄alet degül. Bu işden ferāğat idüñ. Meşhūr ve ma’lūm şān’atı olmayan kimesneye kızımı virmek ihtimālī mesdūd, vech-i ma’işeti mu’ayyen olmayan şahşı güyegü itmek huşūsi emr-i ma’kūddur.” didi. Vezīrlər dervīşden me’yūs olub h̄uzūr-ı şāha gelüb ahvālī taqrīr, sā’il ile olan mācerāyı taşvīr eylediler. Şāha melālet ‘arīz olub āyīne-i zamīri pūr-jeng, qalbi atınuñ ayağına seng t̄oqınub, be-gāyet mahzūn ve dil-teng oldı. H̄atırī perişān, satvet-i salṭanat muḳtezāsınca deryā-yı ‘azmi ceberūtđan taraflarına cūşān olub, ma’şūka’ı darb-ı dest alub murāda irmege teveccüh eyledi. Meger şāhuñ vezīri [46] bir p̄ir-i müşkil-güşā, müşīri ‘āqıl u fehīm ü Aristō er idi. Şāha didi ki: “Pādişāhum egerçi fevt-i bāzū-yı salṭanat muḳkem, binā-yı fermān-fermāyi müşeyyed ve müstāhkemdür. Cihān emriñuze rām, ‘ālem kabza-i hükümetiñuzdedür. ‘Ale’d-devām şān-ı şerīfūñuze bir sā’ile h̄ışm u gāzab itmek münāsib degüldür. Nām-ı şerīfūñuz cihānda luḫf ile meşhūr, ‘imāret-i ‘ālem binā’-i ‘adlūñuz ile ma’ mürdur. Ol sā’il ne kadar bī-edeb oldı ise h̄atır-ı ‘ātırūñuz, çünki kızınıñ vişāline şevḳ u şegāb vardur. Günāhını ma’zūr tutuñ. Şuçını dāmen-i ‘afv ile mestūr idüñ. Ne var, şānāyi’den bir āsān şān’at bulalum, tizcek ögrenüñ, varalum rızāsı üzere hūmā-yı murāduñuzı şayd, mürğ-ı maḳşūdı dāma düşürüb kayd idelüm.” didi. Şāh-ı ma’delet-penāhuñ zamīri ma’kūle māyil, kelām-ı h̄ikmet-encāma k̄ā’il idi. N’ola “Ta’līmi āsān p̄işe nedür?” didiler. Meger ol devrde haşīr yapmaḳlık mu’teber şān’at, kolayca tarīḳat idi. Havāşı ma’kūl gördiler. Bir üstād haşīrci getürüb tarīḳını pādişāha ta’līm itdi. Bir iki def’a mübāşeret eyleyüb, laṫif haşīrlər, güzīde buriyālar işleyüb şān’atı tekmīl itdiler. Vūzerā ve erkān-ı devlet girü sā’ile varub şāhuñ [147] şān’atını beyān idicek, faḳīr şād olub rızāsıyla duhteri şāha ‘aḳd-i nikāh eylediler. Semere-i izdivāc h̄āşıl, şāh-ı ‘ālem murāda vāşıl oldı. Gonca-i emānı şüküfte, dürr-i merāmı süfte, vişāl-i gül-ruhsār ile mesrūr, dīde-i şevḳı müşāhede-i dīdār ile pūr-nūr oldı. Velī izdivācda kifā’et-i meşrūḫ ve meşrū’ oldıḡı gibi şāh ile sā’il beynlerinde h̄usn-i mu’āşeret müteḡayyir ve mütebeddil şafā-yı zindegānī bürüdete müteḡavvil oldı. Birinüñ ṫab’ı ‘ulüvv-i şān ile hūmā-

menzil, biri fehmi zell-i su'âl ile süfl maḥmil, birinüñ hüy u hıṣâli menzile-i 'ulyâda, birinüñ 'âdet ü ef'âli derece-i süflîde, ittiḥâd ve ülfete maḥabbet cânibin gerek ictimâ'-ı zıddeyn olmaz. Hıṣûṣâ zevce ile zevce mâbeynlerinde nev'-i bürüdete fürce olursa zindegâniye imkân ve kâbiliyyet yokdur. Duḡter günden güne bir güne daḡı olub nizâr u za'îf, ḡuşṣa ve ḡamdan âşüfte ve naḡîf oldı. Pâdişâh bu ma'nîden müteellim, ravza-i huṣûrlarına nesim-i ḡumüm mütenessim oldı. Bu emri vezîr-i hüṣmende işrâb itdiler. Vezîr eyitdi: "Pâdişâhum maḡâm-ı şerîfünüz ḡâlî olıcaḡ, câm-ı bâma bir kenîzek koñ. Nezâket ile ef'âl-i bânüya nazar itsün. Şâyed ḡalvetde evzâ'ata ıttılâ' olma." didi. Öyle itdiler. Meger duḡter dâ'imâ dilencilige [148] mu'tâd olub ḡâlet-i şaḡrdan şeb ü rüz su'âl ile âşüfte-ḡâl olmışdı. Cârîye yukaru bâmıdan nazar ider görür ki duḡter bir nânı dört pâre idüb keser. Her pâresini bir yire koyub ḡarşusına gezer tazarru' ve zârî ile nân-pâre ister alur. Bu vaz' ile aḡvâline vuḡûf gelicek, tab'-ı şâha nefret gelüb duḡteri babası evine mürâca'at itdirdi. ḡamdan ḡalâş olub fütûḡ-ı memâlike ḡaşd u ihtimâm ile ercmenidiler. Her zamânda zimâm-ı teveccühleri a'dâ ile ceng ü cidâle maşrûf idi. Ol eṣnâda düşmen ile uğraş, ḡarḡ u kıtâl, ceng ü savaş lâzım gelmiş, anuñ gibi olıcaḡ, ḡadîmden her bâr 'âdetleri bu idi ki muḡaddem birḡaç ḡavâş ile tebdîl-i şüret idüb sipâh-ı düşmen içine girüb, üslûba ve ḡavrlarına ne ise görüb, ma'lûm idindükden soñra yine gelüb aña göre tedârik ider imiş. 'Âdet-i me'lûfeleri üzere girü ol miḡdâr âdem ile ordularından ayrılıb gedâ şüretinde düşmen ḡaraflarına 'azîmet eylediler. ḡazâ ile bir şehr civârına gelüb aç imişler. ḡa'âma muḡtâc olub gezerler. Bir aşcı dükkâmı envâ'-i eḡ'imeyle ârâste ve pîrâste. Gelürler ḡabbâḡdan ḡa'âm der-ḡâst iderler. [149] Aşcı daḡı 'izzetlü, ḡürmetlü üstâd idi. Bunlara ta'zîm ü tekrîmler idüb bir siyâh zengî ḡidmetkârını ḡoşub "Ziyâfet-ḡâneye nüzül itsünler. ḡa'âm ihzâr idüb gönderelüm." dimiş. Siyâh bunları bir dilfirîb maḡâma indirüb otururlar ve dilkeş, feraḡ-baḡş menzil-i ḡa'âma müteraḡkıblar iken, nâgâḡ şuffe-i şafâ aṣaḡa geḡüb cümlesi bir câh-ı 'amîḡe düşüb sîr olmaḡ sevdâsında iken zindân-ı belâya giriftâr u esîr oldılar. Görürler câh içinde âdem küştelerine nihâyet yok. Her ḡüşesi âdem ḡafaları, her künci merdüm kemükleri ile mâlâmâl. Bunlaruñ daḡı çâha düşerken kiminüñ eli ayaḡı, cümle endâmları şikeste olub, ekşeri mecrûḡ ve ḡaste oldılar. Bir zamândan soñra ol zengî siyâh bıcaḡ ile çâha girüb birisinüñ başını kesüb, bedeninden olanca etlerini yüzüb alub ḡaşra gitmiş. Meger ḡabbâḡuñ dâ'imâ pîşesi bu olub, bişürdigi eḡ'ime âdem eti ile

maḥbūh olub, ḥalka yedirir imiş. Zengī her ruz aṣağa inüb şaha gelince cümlesini birer birer boğazlayub etlerini alub gitmiş. Nevbet şaha gelicek siyaha tazarru' idüb, "Bu üslubdan maḥsūdınız nedür?" diyü su'al idicek, zengī cevāb virmiş ki "Üstādımız bir fakīr ādemdür. Kaşşābdan [150] et almağa kudreti irişmez. Bu dām ile ādemler şayd idüb ma'āşını anuñla görür." diyince, şāh zengīye eyitmiş: "Beni öldürüb bir miqdār cüz'ī etümden öturi kana girmekden ise üstād ḥaşirciyüm. Bu çāh içinde esbābını getür, ḥaşīrlar işleyüb her gün şatun, vāfir aḥca elüñüze gire. Size fā'ide olur." dimiş. Zengī daḥi üstādına 'arz ideyüm, çāhdan çıḡub ṭabbāha kelām-ı şāhı taḡrīr ider. Aşcı daḥi bu ma'nāya rızā virüb ḥaşīr-bāflık esbābını ihzār iderler. Şāh içerüde aña meşḡul olub her gün ḥaşīrlar işleyüb, zengī çıkarub dükkān önüne koyub, müşterīlere şatarlar imiş. Aşcıya fā'ide ḥāşıl olub çāh içre şāhı ri'āyet eylemişler. Şāh daḥi taḡdīr-i Ḥaḡḡ'a rızā virüb ḥayāt ile mütesellī olmış. Lākin işlediği ḥaşīrde bir ḥaṭ yazub nezāket ile aḥvālını taṣṭīr ider imiş. Ol āmīnde ki bir 'ārif muṭṭali' olub ḥalāşa bā'ış ola. Bu ṭarafdan şāh 'askerden ḡāyib olub mu'tāddan ḥāric eglendüğine erkān-ı devletine ıztırāb düşüb, her cānibe cüst ü cūda olurlar. Ümerāsı perākende olub şāhı arayub giderler. İttifāḡ vezīr-i Aristō-zamīr daḥi ba'zı sipāh ile çāh semtine gelüb ṭabbāḡ dükkānı önünde ḥaşīri gördüğü gibi vezīr şād olub ḡalbi ḡamdan āzād [151] olmış. Şatun almaḡ bahānesiyle ḥaşīri getürdüb temāşā iderken ḥaṭṭ-ı şāhı oḡıyub kışşaya tamām muṭṭali' olmış. Şehrūñ ḡākimine ḡaber eylemişler. Şubaşı gelüb aşcıdan ḥaşīr işleyeni şormuşlar. Envā'-i ta'allül eylemiş. Āḡirü'l-emr çāhı bulub şāhı ḡalāş eylemişler. Ṭabbāḡı, zengīyi cümle şāḡirdleri mecmū' celīsi ile berdār idüb şāh-ı sa'ādet-penāḡ 'ulüvv-i 'ināyet-i ḡazret-i ilāḡ ile celle şānuhu şāḡīḡ ü sālīm 'askerine vāşıl olub envā'-i taşadduḡāt ile fuḡarāya in'āmlar, Ḥaḡ yoluna şadaḡalar virüb, 'ale'l-ḡuşuş vezīr-i dānāya şunūf-ı i'zāz ve ikrām ile envā'-i ihtirām idüb, Cenāb-ı Ḥaḡḡ'a ḡamd ü şenālar eylemiş.

"Benüm şevketlü pādīşāhum, zamān-ı devletleriñüzde bu maḡüle baṭaḡçı bir zālīm zuḡūr itmiş olsa, ne cezā tertīb iderdiñiz?" didi. Hemān pādīşāh-ı 'ālem eyitdi: "Ṭıflī, eger bu mişillü bir zālīm zuḡūr itse emān virmez ḡatlı iderdim." didi. Ṭıflī Efendi eyitdi: "İşte pādīşāhum bu şabāḡ ḡayıḡda bendeñiz ile temāşā eylediḡüñüz tāze civān, bu gice bir zālīm elinden ḡurtılıb bendeñize rāst geldi. Eger fermān-ı şāḡāneñüz olursa ḡuzūr-ı şaha gelüb taḡrīr-i ḡāl itsün." didi. Suṭān Murād ḡāzab olub "Çaḡırın [152] gelsün. Bu ne ḡāldür

görelüm.” didi. Tıflî Efendi Yûsuf Şâh’ı alub “Şağın havf itme, başuñdan geçen ser-encâmı hikâyet eyle.” diyüb huzûr-ı şâha getürdi. Yûsuf Şâh hâk-i pây-ı şâhâneye yüz sürüb taqrîre başlayub min-evvel ile’l-âhîr naql eyledi. Cenâb-ı pâdişâh bostâncıbaşıya fermân idüb “Var şol zâlimüñ hânesini baş. İçerüde her kimi bulursañ qatl eyle. Ammâ bir ketğudâ kadın var imiş. Anı tarafuma getür. Cümlesini qatl eyle. Nuğud u eşyâ var ise anı daği tarafuma getür.” diyüb fermân eyledi. Bostâncıbaşı toğrı İstinye’de Selhür kıızı Râbi’a Hıanım Yalısı’nı başub kendüsini, câriyelerini, hâdimlerini ve kölelerini, kayıkcılarını bütün emân virmeyüb qatl itdiler. Lâşelerini deryâya atdılar. Ketğudâ kadını alub, yalıyı mührleyüb, üzerine bir haşekî ta’yîn idüb huzûr-ı şâha geldiler. Pâdişâh Yûsuf Şâh’a su’âl eyledi ki “Seni kırtaran hatun bu mıdır?” didi. “Belî pâdişâhum, budur.” didi. Pâdişâh Râbi’a Hıanım’uñ ne kıadar mâlı var ise cümlesini Yûsuf Şâh’a ihsân eyledi. Tıflî Efendi’nüñ hâtırına geldi ki Mîr-i ‘âlem Beg dimiş idi ki “Cânum Tıflî Efendi şol veled-i zinâları daği pâdişâha taqrîr eyle.” dimişdi. [153] Tıflî Efendi yir pûs idüb “Pâdişâhum Yûsuf Şâh’ı bu hâle kıoyanlar Ğalağa’da bir takım veled-i zinâlar peydâ olub, böyle mirâşyedileri başdan çıkarub, mâlıyı yiyüb, bir daği yüzine bakmazlar imiş. Ya’nî ol mağüle âdemlerüñ def ini, ğayrı diyâra ref ini recâ iderüm.” didi. Hemân hağğ-ı hümayûn bostâncıbaşı ağaya fermân olub bu mağüle âdemleri dest-res idüb, her birini bir cânibe nefy olına diyü destine fermân virildi. Bostâncıbaşı Ğalağa semtini güzâr idüb, cümlesini bulub, qatle bedel her birini bir cânibe nefy eylediler. Andan yalıda olan mâlı ve eşyâyı çıkarub, Yûsuf Şâh’a teslîm idüb, yalıyı yıkıub harâb eylediler. Öyle rivâyet iderler ki şimdi ol yalı olan mağal kayıkhânedür dirler. Çün Yûsuf Şâh’ı Devlet-i ‘Aliyye’de bir manşıb ile kâmyâb ve Letâ’if-i ‘ağd-i nikâh idüb Letâ’if’den çend nefer evlâdı olub, âhîr ‘ömrlelerini zevğ u şafâ ile geçürdi ve bu ğarâyib hikâye aħbâba kışşadan hişşe olmağ için yâdigâr kıılındı. Cenâb-ı Hağğ cümlemizi bermurâd eyleye. Âmîn.

Fi’l-yevmü’s-sâbi’ ‘aşer min şa’bânü’l-mu’azzam senetü şemân ve sittîn ve mi’etin ve elf. [1268 / M. 6 Haziran 1852]

KAYNAKÇA

Hikâye Metinleri:

“*Hançerli Hanım*” (h. 1340), İstanbul: İkbâl Kütüphanesi.

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı No 19994.

“*Hançerli Hikâye-i Garibesi*” (h. 1268), İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, No 1044.

“*Hançerli Hanım Hikâyesi.*” (1937): Selami Münir, İstanbul: Yusuf Ziya Balçık Kitabevi.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi No 40314.

“*Hançerli Hanım*”(1957), İstanbul: Hadise Yayınevi, Halk Romanları Serisi:1

Beyazıt Devlet Kütüphanesi No 79186.

“*Şu'râdan Meşhûr Tıflî ile İki Biraderler Hikâyesi*”, Yy.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi

“*Tayyazâde Yâhûd Binbirdirek Vak'ası*” (h.1324), İstanbul: Cihân Matbaası.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi, No 26744.

“*Tayyazâde Binbirdirek Batakhânesi*” (h. 1341), İstanbul: Der-sa'adet Matbbası.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi, No 28292; 19993.

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, No 13593.

“*1001 Direk Batakhanesi*”(1957), İstanbul: Hadise Yayınevi, Halk Romanları Serisi: 6.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi No 79181.

“*Leta'ifnâme*” (h.1168), Yyy.

Beyazıt Devlet Kütüphanesi Ali Emiri Kitaplığı No 245.

“*Hikâye-i Cevri Çelebi*” (h. 1289), Yyy.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi No 992.

“*Hançerli Hikâye-i Garibesi*” (1999): Yakup Çelik, Ankara: Akçağ Yayınları.

“*Bursalı'nın Kahvesi*” (2002[1971]): Reşat Ekrem Koçu, Aşk Yolunda İstanbul'da Neler Olmuş, Ankara: Doğan Kitapçılık, 1.baskı.

Diğer Kaynaklar:

Açıkgöz, Nâmık (1999): “*Kahvenin Edebî Serüveni*”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Osmanlı Kültür ve Sanat, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c 9, s 151-161.

Alangu, Tahir (1943): *Çalgılı Kahvelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Nümuneleri*, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1.baskı.

Ali Rıza Bey, Balıkhâne Nazırı. *Bir Zamanlar İstanbul*, Tercüman 1001 Temel Eser.

Alptekin, Ali Berat (1997): *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1.baskı.

And, Metin (1985): *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, Ankara: İnkılâp Kitabevi, 2.baskı.

Artun, Erman (2004): *Anonim Halk Edebiyatı Nesri*, İstanbul: İstanbul Kitabevi, 1.baskı.

Ataman Sadi Yaver (1997): *Türk İstanbul*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları No: 39, 1.baskı.

Boratav, Pertev Naili (1998): *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları, 1.baskı.

_____ (2000): *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Birsel, Salah (1983): *Kahveler Kitabı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Elçin, Şükrü (1988): *Halk Edebiyatı Araştırmaları 2*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1.baskı.

Eyüboğlu, İsmet Zeki (1991): *Divan Şiirinde Sapık Sevgi*, İstanbul: Broy Yayınları.

Güngör, Şeyma (2001): *İstanbul Meddah Hikâyelerinden Tıflî Efendi'de Bir Helva Sohbeti*, *Kubbealtı Akademi Mecmûası*, sayı 1, 30-40.

_____ (1999): *İstanbul Halk Hikâyelerinde Çevre, Kültür Unsurları ve Toplum Hayatı*, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Osmanlı Kültür ve Sanat, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, c 9, s 143-150.

_____ (2006): *İstanbul Meddah Hikâyeleri 1, Tıflî Hikâyesi*, İstanbul: Çantay Yayınları, 1.baskı.

Güzel, Abdurrahman vd. (2003): *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1.baskı.

Hiçyılmaz, Ergun (1998): *IV. Murad ve Mirgün Bahçeleri, Güzelliğe ve Güce Hayran Bir Padişah*, Milliyet Yayınları.

_____ (1996): *Eski İstanbul Hayatı Yosmalar, Kabadayılar*, İstanbul: Pera Orient Yayınları, 1.baskı.

_____ (1991): *Çengiler, Köçekler, Dönmeler, Lezo'lar*, İstanbul: Cep Belgesel Kitapları.

İstanbul Araştırmaları Merkezi (1997): *İstanbul Araştırmaları 1*, İstanbul, 1.baskı.

İstanbul Araştırmaları Merkezi (1997): *İstanbul Araştırmaları 2*, İstanbul, 1.baskı.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (1996): *İstanbul Armağanı 2, Boğaziçi Medeniyeti*, İstanbul: Kültür İşleri Başkanlığı Yayınları No:26, 1.baskı.

_____ (1997): *İstanbul Armağanı 3, Gündelik Hayatın Renkleri*, İstanbul: Kültür İşleri Başkanlığı Yayınları No:47, 1.baskı.

- İz, Fahir (1996): *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2.baskı.
- Kavruk, Hasan (1998): *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1.baskı.
- Kaygılı, Osman Cemal (1937): *İstanbul'da Semaî Kahveleri ve Meydan Şairleri*, İstanbul: Bürhaneddin Basımevi.
- Koçu, Reşat Ekrem (1950): “*Dördüncü Sultan Murad*”, *Aşık ve Şair Padişahlar*, İstanbul: Sakat Matbaası.
- _____ (2002): *Eski İstanbul'da Meyhane ve Meyhane Köçekleri*, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2.baskı.
- _____ (1952): *Tarihimizde Garip Vakalar*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- _____. İstanbul Ansiklopedisi,
- *Çubuk*, s. 4133-39.
  - *Cemâl ve Celâl Hikâyesi*, s. 3442-44.
  - *Fâhişe ve Fâhişeler*, s. 5478-79.
  - *Bayram Yerleri*, s. 2310-14.
  - *Afyon Tiryakiliği Yasağı*, s. 228-229.
  - *Genelev*, s. 7003-05.
  - *Fuhuş*, s. 5855-64.
  - *Berber; Berber Güzelleri, Civanları*, s. 2520-22.
  - *Benli Yusuf Hikâyesi*, s. 2511-12.
  - *Âyine-i Yusuf ile Attarzade Mehmed Hikâyesi*, s. 1557- 61.
  - *Çardaklı Kahvehâne*, s. 3752.
- Köprülü, Mehmet Fuat (1999): *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3.baskı.
- Mazıoğlu, Hasibe (1985): *Divan Edebiyatında Hikâye*, Ankara: Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin Sempozyumu (ayrıbasım).
- Nutku, Özdemir (1975): *Eski Bir Yazmadaki Meddah Hikâyeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, (Belleten Cilt XXXIX, sayı 156, Ekim 1975'ten ayrı basım).
- _____ (1997): *Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2.baskı.
- _____ (1975): *Halk Ozanlarının ve Meddahların Hikâyeleri, Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Dramatik Köylü Oyunları Özel Sayısı*, sayı 6.
- Nüzhet, Gerçek (1931): “*Gülme Komşuna*”, *Tam Bir Orta Oyunu*, İstanbul: İkbâl Kitabevi.
- Oğuz, Öcal M. (2004): *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Baskı.

Oral, Ünver (1999): *Bir Meddah Hikâyesi, Börekçi Güzeli*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1.baskı.

_____ (1988): *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, Haz. Sami Önal.

_____ (1988): *Hicrî On Üçüncü Asırda İstanbul Hayatı (1200-1255)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, Haz. Sami Önal.

_____ (1988): *Hicrî On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*, İstanbul: Enderun Kitabevi, Haz. Sami Önal.

Özön, Mustafa Nihat (1985): *Türkçede Roman*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2.baskı.

Öztürk, Ali (1986): *Türk Anonim Edebiyatı*, İstanbul: Bayrak Yayıncılık, 1.baskı.

Öztürk Said ve Akgündüz Ahmed (1999): *Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Sakaoğlu, Saim (2002): *Gölge Oyununun Doğuşu, Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Semih Ofset, c 15, s. 465-486.

_____ (1994): *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları.

- *Tıflî ile İki Biraderler Hikâyesi*, c 7, s. 265.
- *Tayyarzâde Hikâyesi*, c 7, s. 229.
- *Cevrî Çelebi Hikâyesi*, c 2, s. 422-423.
- *Sansar Mustafa Hikâyesi*, c 6, s. 454.
- *Leta'ifnâme*, c 5, s. 204.
- *Hançerli Hanım Hikâyesi*, c 3, s. 547.

Sayers, David Selim (2006): *Leta'ifnâme ve Çokseslilik, Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları, Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s.90-99.

_____ (2005): *Tıflî Hikâyelerinin Türsel Gelişimi*, Bilkent Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Sevengil, Refik Ahmet (1990): *Hicrî On birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 3.baskı, Haz. Sami Önal.

Sevük, İsmail Habib (1940): *Yeni Edebî Yeniliğimiz, Tanzimattan Beri 1 Edebiyat Tarihi*, Remzi Kitabevi, 1.baskı.

Sezer, Sennur vd. (1995): *İstanbul'un Taşı Toprağı Altın, Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1.baskı.

Tuğlacı, Pars (1984): *Osmanlı Döneminde İstanbul Kadınları*, İstanbul: Cem Yayınevi.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (1985): *Osmanlı Devleti Tarihi 9*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Tunç, Gökhan(2005): *Yerel ve Özgün Bir Roman: Tıflî Efendi*, *Milli Folklor*, sayı 67, s 137-144.

Uraz, Murat (1979): *Halk Hikâyecileri ve Halk Hikâyeleri: Kıssahanlar, Şettahlar, Meddahlar*, *TFA*, sayı 354, s 8335-8539.

Zat, Vefa (2002): *Eski İstanbul Meyhaneleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1.baskı.